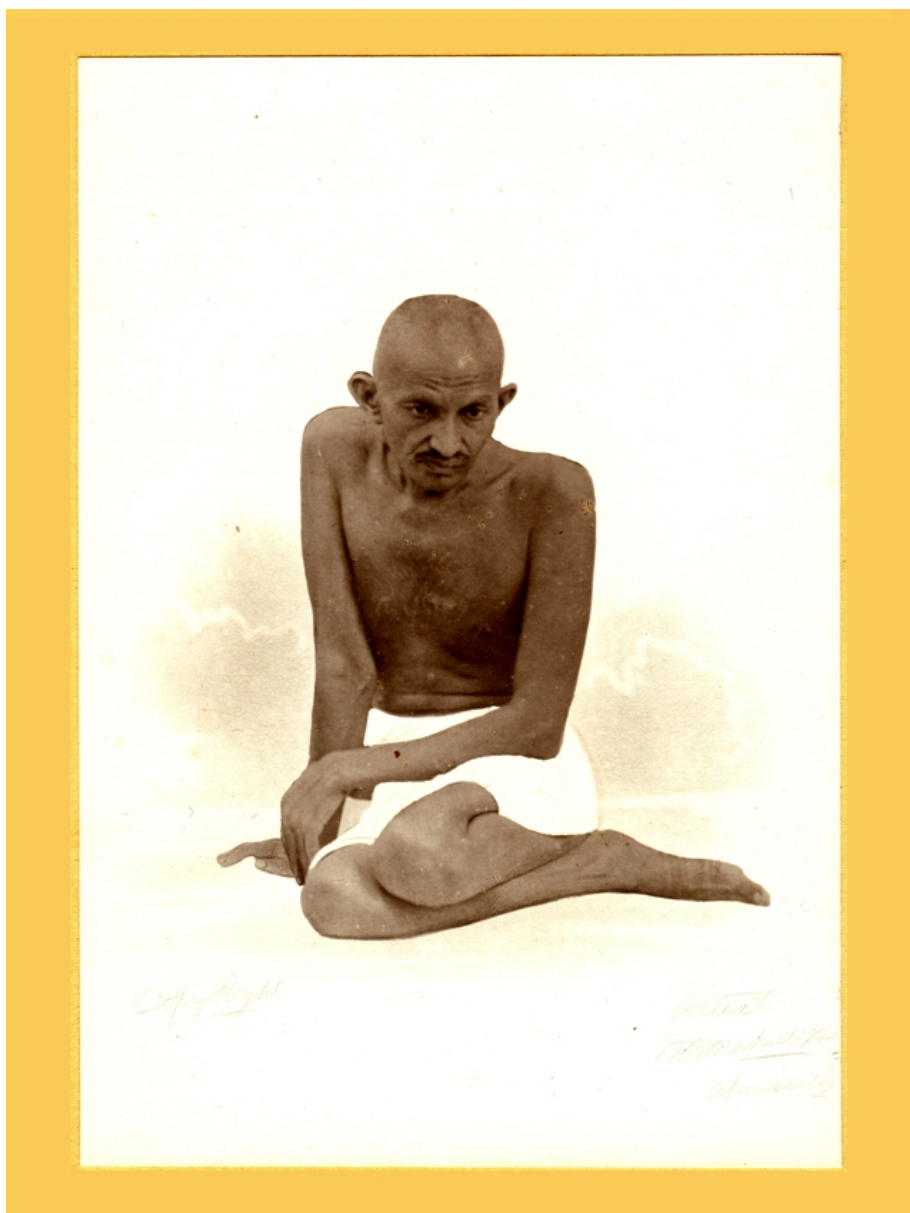

MINE FORSØG MED SANDHEDEN 2

M. K. GANDHI

OVERSAT EFTER DEN ENGELSK¹-INDISKE UDGAVE

DET DANSKE FREDSKADEMI

Gandhi, Mohandas Karamchand: Autobiography, or The Story of My Experiments with Truth, Part 2. - Ahmedabad : Navjivan Publication House, Vol. 2: 1929.

Danish translation and publication October 2008 by the Danish Peace Academy.

Second draft, June 2008.

Translator and editor: Holger Terp

Illustrationer:

side

- 8 Joseph Chamberlain. Wikipedia.
- 9 Sydafrika under boerkrigen.
- 12 Henry Polak, Gandhi og Sonia Schlesin samt uidentificerede medarbejdere ved Gandhis sagførerkontor i Johannesburg 1905. Mahatma Gandhi: His life in Pictures.
- 26 Gandhi, Sonia Schlesin og Herman Kallenbach. Mahatma Gandhi: His life in Pictures.
- 27 Nogle af Gandhis satyagraha-medarbejdere i Sydafrika. Wikipedia
- 29 Bladhovedet på første nummer af Indian Opinion. National Gandhi Museum.
- 30 Gandhi ved årsskiftet 1905-1906. Millie Graham Polak.
- 35 Kulikvarteret i Johannesburg afbrændes 1904. Maureen Swan : Gandhi : The South African Experience.
- 36 Henry Polak. National Gandhi Museum.
- 39 Maganlal Gandhi. National Gandhi Museum.
- 41 Det oprindelige trykkeri i Phoenix. National Gandhi Museum.
- 43 Millie Graham Polak.
- 47 Gandhis ambulancekorps under Zulu-oprøret' 1906. Wikipedia.
- 52 Kasturbai Gandhi. Wikipedia.
- 62 Medlemmerne af Phoenix-kollektivet 1906. Mahatma Gandhi: His life in Pictures.
- 66 Gandhi som satyagrahi omkring 1914. Mahatma Gandhi: His life in Pictures.
- ? Rajendra Prasad.
- 73 Emily Hobhouse
- 77 Thomas Allinson
- 85 Porten til Indien, Bombay. Wikipedia.
- 91 Rabindranath Tagore. Wikipedia.
- 93 Rabindranath Tagores skole. Wikipedia.
- 94 Gandhi blandt de urørlige. Tegning af Kanu Desai.
- 101 Naturen omkring Lakshman Jhula.
- 103 Gandhis ashram. Wikipedia.
- 106 Lord Hardinge.
- 112 Babu Dharanidhar Prasad hus
- 117 En 1 pice mønt.
- 121 Gandhi 1918. National Gandhi Museum.
- 133 C. F. Andrews.
- 136 Lord Chelmsford. Wikipedia.
- 141 Massakren i Amritsar, januar 1919. Sikhiwiki.
- 157 Kort over Punjab.
- 160 Maulana Hasrat Mohanil. Wikipedia.
- 164 Mindesmærket for massakren i Amritsar. Wikipedia.
- 169 Kvinder fra Punjab med spinderokke. Udateret. I Holger Terps privatarkiv.
- 176 Lead Kindly Light. Tegning af Kanu Desai.

INDIEN

INDHOLD

FJERDE DEL

1.	Spildte kærlighedens kræfter	8
2.	Asiatiske selvherskere	10
3.	Fornærmelsen stikkes i lommen	12
4.	Offerviljen øges	13
5.	Resultatet af selvransagelsen	14
6.	Et offer på vegetarismens alter	16
7.	Forsøg med jord- og vandkuren	18
8.	En advarsel	19
9.	En dyst med overmagten	20
10.	Et helligt minde. Anger	22
11.	Stærk europæisk tilknytning	23
12.	Europæisk tilknytning (fort.)	25
13.	Indian Opinion	28
14.	Kulikvarterer eller ghettoer	30
15.	Den sorte død - I	31
16.	Den sorte død - II	33
17.	Inderkvarteret flammer	34
18.	En bogs trylleri	36
19.	Phoenix udflytterkollektivet	39
20.	Den første nat	40
21.	Polak tager springet	42
22.	Dem som Gud beskytter	44
23.	Et kik ind i husholdningen	46
24.	Zulu 'oprøret'	48
25.	Hjertets lønkroge	50
26.	Satyagrahas fødsel	52
27.	Flere diætforsøg	53
28.	Kasturbais mod	54
29.	Satyagraha hjemme	57
30.	Mod målet: selvbeherskelse	58
31.	Faste	59
32.	Som skolemester	61
33.	Boglig opdragelse	63
34.	Opøvelse af ånden	64
35.	Ukrudt mellem hvede	66
36.	Faste som bodsøvelse	67
37.	Til møde med Gokhale	69
38.	Min andel i krigen	70
39.	Et åndeligt dilemma	71
40.	Mini satyagraha	73
41.	Gokhales forstående kærlighed	75
42.	Behandling af lungehindebetændelse	76
43.	Hjemad	78
44.	Nogle minder fra skranken	79
45.	Sagførerfif?	80
46.	Klienter blev medarbejdere	81
47.	Hvordan en klient blev frelst	82

FEMTE DEL

1.	De første oplevelser	Side 85
2.	Med Gokhale i Poona	87
3.	Var det en trussel	88
4.	Shantiniketan	90
5.	En tredjeklasses passagers genvordigheder	94
6.	På frierfodder	95
7.	Kumbha Mela	96
8.	Laksman Jhule	99
9.	Ashrammens grundlæggelse	102
10.	På armbolten	104
11.	Forbud mod udvandring til fæstearbejde	105
12.	Farvet af indigo	108
13.	Den venlige Bihari	109
14.	Ansigt til ansigt med ahimsa	111
15.	Sagen trækkes tilbage	114
16.	Arbejdsmetoder	115
17.	Meningsfæller	117
18.	Indtrængning i landsbyerne	119
19.	Når en guvernør er god	120
20.	I kontakt med arbejdere	121
21.	Et kik ind i ashrammen	123
22.	Fasten	125
23.	Satyagraha i Kheda	127
24.	Løgtiven	128
25.	Afslutning på satyagraha i Kheda	129
26.	Passion for enhed	131
27.	Hvervekampagne	134
28.	Nær dødens dør	137
29.	Rowlatt-lovene og mit dilemma	140
30.	Det vidunderlige skue	145
31.	Den mindeværdige uge! - I	147
32.	Den mindeværdige uge! - II	151
33.	En himalayisk fejlvurdering	153
34.	'Navajivan' og 'Young India'	155
35.	I Punjab	157
36.	Kalifatets stilling til ko-beskyttelse	159
37.	Kongressen i Amritsar	162
38.	Kongresoptagelse	164
39.	Khadi-bevægelsens fødsel	166
40.	Endelig fundet	167
41.	En instruktiv dialog	170
42.	Bevægelsen vokser	171
43.	I Nagpur	173
	Farvel	174
STIKORDSREGISTER		178

Historien om mine forsøg med sandheden

IV del.

Kapitel I

SPILDTE KÆRLIGHEDENS KRÆFTER

Hr. Chamberlainⁱⁱ var kommet for at modtage en gave på 35 millioner pund fra Sydafrika, og gøre sig gode venner både med englænderne og boerne, så han vendte det døve øre til den indiske deputation¹.

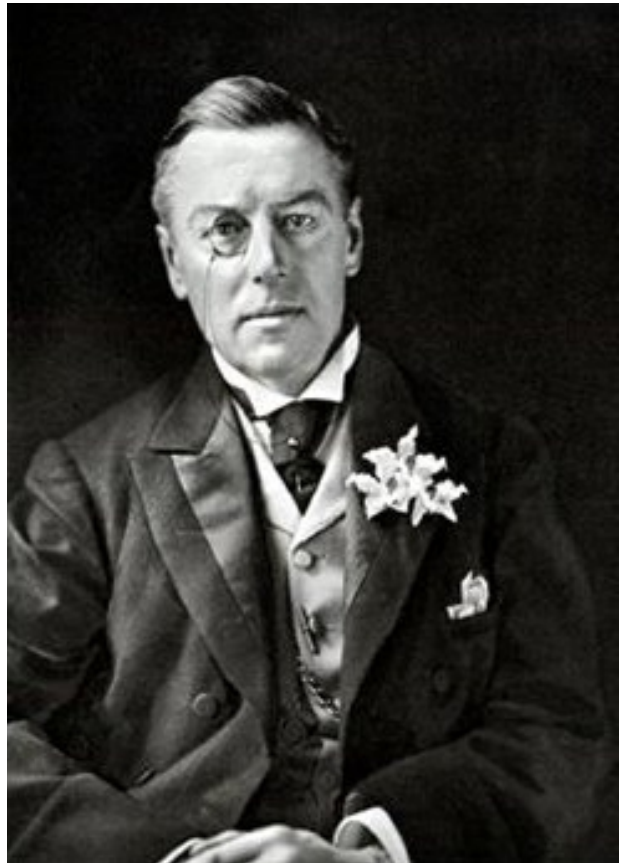
”De ved godt”, sagde han, ”at imperiets regering ikke har meget at sige over selvstyrende kolonier. Deres anker synes at være berettigede. Jeg skal gøre, hvad jeg kan, men I må selv gøre jeres bedste for at stå jer godt med europæerne, hvis I vil leve blandt dem”.

Dette svar virkede som en spand koldt vand på deputationens medlemmer. Også jeg var skuffet. Det åbnede øjnene på os alle, og jeg indså, at vi måtte begynde arbejdet forfra. Jeg forklarede mine kolleger sagen.

I og for sig var der ikke noget urigtigt i hr. Chamberlains svar, det var meget godt, at han havde talt rent ud af posen, og han havde på en elskværdig måde ladet os forstå, at magt er ret, eller at magten sidder i sværdets od. Men sværd ejede vi ikke. Det var knapt nok vi havde nerver og muskler til at tage imod de andres sværdslag.

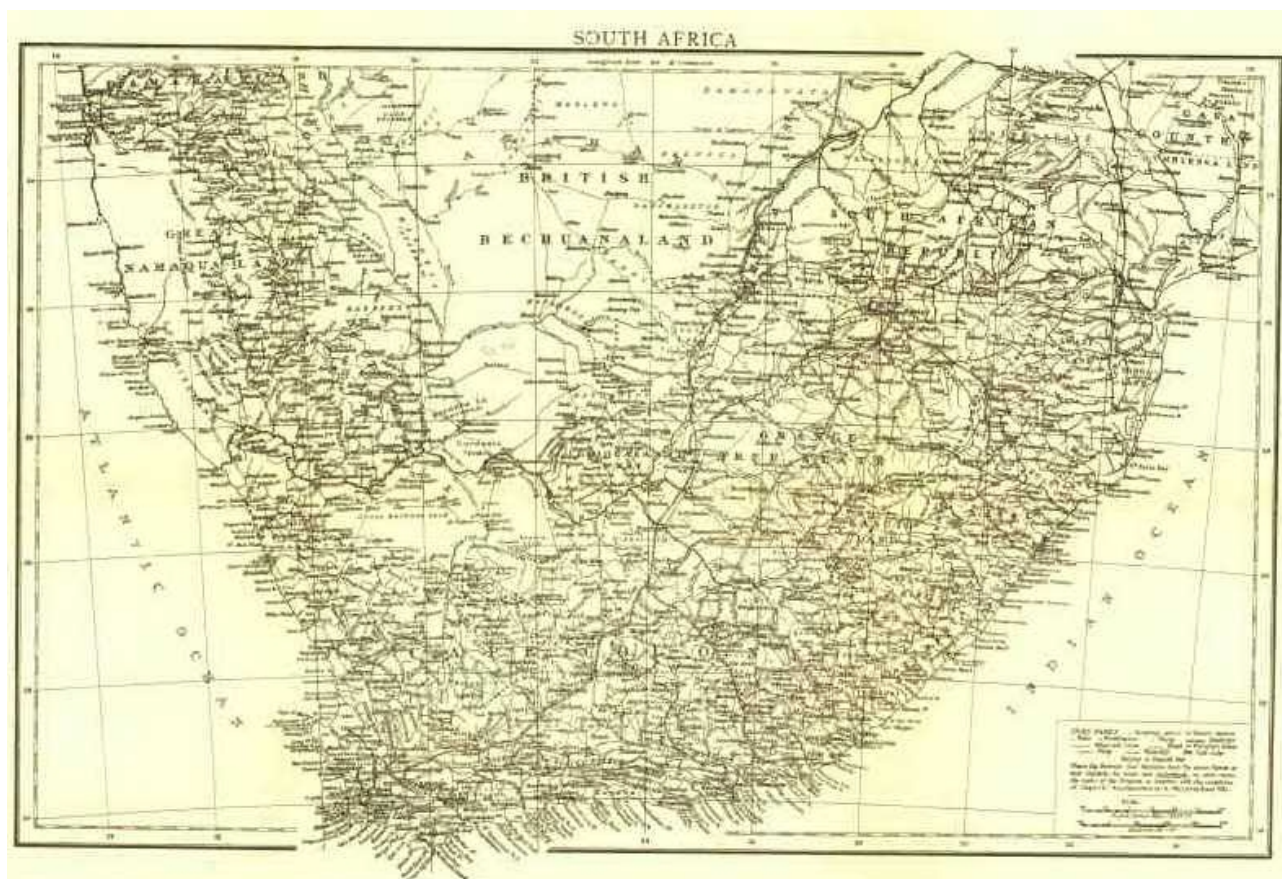
Hr. Chamberlain havde ikke lang tid til at anvende på den halve verdensdel som Sydafrika er. Hvis der fra Shrinagar² til Cape Comorin er 1.500 miles, er der fra Durban til Kapstaden ikke mindre end 1.100 miles og hr. Chamberlain måtte tilbagelægge denne lange strækning i flyvende fart.

Fra Natal skyndte han sig til Transvaal. Også der skulle jeg forberede sagen for inderne og præsentere den for ham. Hvordan skulle jeg komme til Pretoria? Vores landsmænd der var ikke således stillede, at de kunne skaffe sig den nødvendige rejsetil-ladelse, så jeg kunne komme tidsnok. Krigen havde forvandlet Transvaal til en gedemark. Der var hverken fødevarer eller klæder at få. Tomme eller lukkede butikker ventede på at få hylderne fyldte igen, men det var et stort spørgsmål, hvornår dette ville ske. Selv flygtninge kunne ikke få lov til at vende tilbage, før butikkerne havde fået lagerene fulde igen. Enhver der boede i Transvaal, måtte derfor have indrejsetil-ladelse. Europæerne havde ikke svært ved at få den, men for inderne var det overmåde vanskeligt.

1 Den 28. december 1902.

2 Shrinagar og Cape Comorin er de nordligste og sydligste geografiske punkter i Indien.

Under krigen³ var der kommet mange officerer og soldater fra Indien og Ceylon til Sydafrika og de britiske myndigheder anså det for deres pligt, at sørge for dem, der ville blive der. I alle tilfælde skulle der ansættes nye officerer, og disse erfarne mænd kom derfor meget tilpas. Nogle af de snarrådige og dygtige fik oprettet et nyt departement – et bevis for, at de ville og kunne noget. Der var allerede et særligt departement for negere. Hvorfor skulle der så ikke også være et for asiater? Det lød meget rimeligt. Da jeg nåede Transvaal, var dette nye departement allerede trådt i virksomhed, og det spredte lidt efter lidt sine fangearme ud. De myndigheder, der udstedte hjemrejsetilladelser til flygtninge, kunne lige så godt også have gjort det til alle andre. Men hvordan skulle de bære sig ad med asiaterne, nu da det nye departement en gang var der? Hvis rejsetilladelser skulle udstedes på det nye departements anbefaling, så ville de forrige myndigheders ansvar og arbejdsområde formindskes. Det var det ræsonnement, man havde anvendt. Men i virkeligheden var forholdet det, at det nye departement manglede arbejde, der kunne berettigede dets eksistens. Var der intet at bestille for kontoret, var det overflødigt og måtte indstille virksomheden. Derfor var det, de opfandt dette arbejde.

Til dette departement skulle inderne altså indgive deres ansøgninger, og man blev først værdiget et svar mange dage efter. Da der var mange mennesker, der gerne ville tilbage til Transvaal, voksede der en hel hær op af mellemmand, der i forening med embedsmændene blokkede de stakels indere for tusinder af pund. Jeg fik at vide, at man ikke kunne opnå tilladelser uden "forbindelser" og at der var tilfælde, hvor man måtte betale op til hundrede pund, selv om man havde de bedste forbindelser. For mig synes altså alle sunde lukkede. Så gik jeg til min gamle ven, politiinspektøren i Dur-

³ Krigen: Boerkrigen.

ban, og sagde til ham: ”vær så venlig at præsentere mig for den embedsmand, der udsteder passene. De ved, at jeg har været bosat i Transvaal”. Han tog straks sin hat på og gik ud og skaffede et indrejsepass. Der var knapt en time til at toget skulle gå. Min bagage havde jeg parat. Jeg takkede inspektør Alexander og begav mig på vej til Pretoria.

Således fik jeg en forestilling om de vanskeligheder, der forestod. Da jeg nåede Pretoria⁴ skrev jeg udkastet til bønsskriftet. Jeg kan ikke huske at inderne i Durban i forvejen var blevet anmodet om at opgive navnene på deres repræsentanter, men her var der altså dette nye departement, og derfor blev det forlangt. Inderne i Pretoria var allerede kommet under vejrs med, at myndighederne ville udelukke mig.

Men denne pinlige hændelse, der i virkeligheden var så komisk, kræver et nyt kapitel.

Kapitel II

ASIATISKE SELVHERSKERE

De embedsmænd, der ledede det nye departement, kunne ikke regne ud hvordan jeg var kommet ind i Transvaal. De spurgte de indere der plejede at komme til dem, men de kunne ikke sige noget bestemt. Embedsmændene gættede på, at det var lykkedes mig at slippe ind uden tilladelse i kraft af mine gamle forbindelser.

Hvis det var tilfældet kunne jeg arresteres!

Ved afslutningen af en krig er det almindelig praksis at give den siddende regering særlig myndighed. Således også i Sydafrika. Regeringen havde vedtaget en ”lov for fredens opretholdelse”⁵, der forordnede, at enhver, der rejste til Transvaal uden tilladelse

4 1. januar 1903.

5 SOME SECTIONS OF PEACE PRESERVATION ORDINANCE OF 1903:

- “6. Every person so arrested shall with all convenient speed be brought before a magistrate and if he fails to satisfy the magistrate that he is duly authorized to enter or reside in this Colony under the provisions of this Ordinance, the magistrate may make an order in writing, directing such person to leave this Colony within such time as may be specified in such order, provided that if such person declares upon oath that he has already obtained a permit and gives satisfactory reasons for his inability to produce the same or if he declares upon oath that he can produce satisfactory evidence that he belongs to one of the classes exempted from the necessity of obtaining a permit by the provisions of Section 2 hereof, he may be released upon entering into a recognizance with or without sureties to produce before any magistrate named in such recognizance and within the time stated therein such permit or evidence, as the case may be. If such person fails to comply with the conditions of his recognizance, it shall be forfeited.
7. Any person who may be ordered to leave this Colony and fails to do so within the time specified in the order and any person whose recognizance has been forfeited under the provisions of the last preceding Section may be arrested without warrant and brought before a magistrate and shall upon conviction be sentenced to imprisonment with or without hard labour for a period of not less than one month and not more than six months and with or without a fine not exceeding £500 and in default of payment to a further term of imprisonment for a period not exceeding six months.
8. If any person imprisoned under the terms of the last preceding Section shall remain in the Colony for a period of more than seven days after the expiry of his term of imprisonment [without obtaining permission in writing from the Colonial Secretary] 2, he may be arrested without a warrant and brought before a magistrate and shall on conviction be sentenced to imprisonment with or without hard labour for a period of not less than six and not more than twelve months and with or without a fine not exceeding £500 and in default of payment to a further term of imprisonment for a period not exceeding six months.

skulle arresteres og idømmes fængsel. Man overvejede at arrestere mig, ifølge denne bestemmelse, men ingen kunne mane sig på til at bede mig fremvise min tilladelse.

Myndighederne havde naturligvis telegraferet til Durban, og da de fik at vide, at jeg havde tilladelse, blev de skuffede. Men de var ikke af den slags, der så let lod sig vise af. Selv om det var lykket mig at komme ind i Transvaal, kunne de endnu nå at forhindre, at jeg fik foretræde for hr. Chamberlain.

Derfor blev indersamfundet anmodet om at opgive navnene på de repræsentanter, der skulle møde i deputationen. Racefordom fandtes der naturligvis nok af i Sydafrika, men jeg havde ikke ventet at møde lige så meget smuds og bagdørsintriger her, som jeg var vant til i Indien. I Sydafrika ledes de offentlige regeringskontorer til bedste for folket, og de var ansvarlige overfor den offentlige mening. Derfor var embedsmændene ganske høflige og tjenestevillige, og de farvede kom også mere eller mindre til at nyde godt deraf.

Men ifølge med officererne fra Asien, kom også deres herskersyge med, samt de vaner som de havde lagt sig til der. I Sydafrika var der en slags regering eller demokrati, hvorimod dem fra Asien importerede ren og skær enevælde; asiaterne havde jo ingen ansvarlig regering, da de regeredes af en fremmed magt. I Sydafrika var europæerne fast bosiddende udvandrere. De var blandt sydafrikanske borgere og havde indseende med embedsmændene. Men nu viste diktatorerne fra Asien sig på skuepladsen, og inderne befandt sig som et vist dyr mellem to negle.

Jeg fik dette diktatur temmelig tydeligt føle. Først blev jeg stævnet for departementschefen, en officer fra Ceylon. For ikke at give det udseende af at overdrive, når jeg siger "stævnet" for chefen, vil jeg udtrykke mig præcisere. Der blev ikke sendt skriftlige ordrer. Indiske førere måtte ofte møde hos embedsmændene. Blandt dem var nu afdøde Sheth Tyeb Haji Khanmahomed. Kontorchefen spurgte ham, hvem jeg var og hvorfor jeg var kommet.

"Han er vores juriske konsulent", sagde Tyeb Sheth, "og han er kommet på vor anmodning".

"Nå, hvad er vi her da for? Er vi ikke blevet ansat for at beskytte jer? Hvad kender Gandhi til forholdene her"? spurgte denne selvhersker.

Tyeb Sheth svarede så godt han kunne: "Ja, det ved vi nok. Men Gandhi er en af vore egne. Han kender vores sprog og forstår os. De er jo til syvende og sidst embedsmand".

Sahiben beordrede Tyeb Sheth til at hente mig. Jeg gik derhen i følgeskab med Tyeb Sheth og nogle andre. Der var ingen, der bød os sidde ned, vi måtte alle stå op.

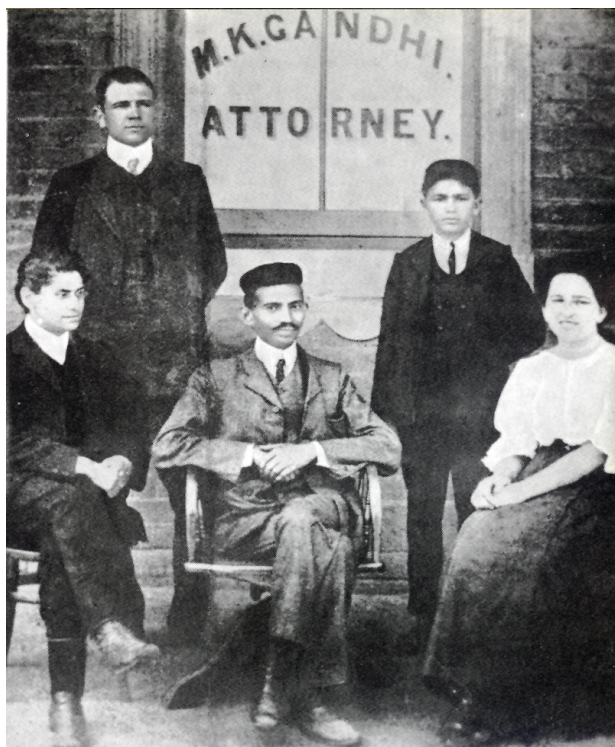
"Hvad vil De her", sagde sahiben, henvendt til mig.

"Jeg er kommet efter anmodning fra mine landsmænd, for at hjælpe og råde dem",

-
9. Any person who (1) obtains or attempts to obtain or incites any person to obtain or aids or abets any person in obtaining a permit by any fraud, misrepresentation, false pretence, falsehood or other improper means; (2) uses or attempts to use or incites any person to use or aids or abets any person in using any permit so obtained; (3) enters or attempts to enter this Colony on a permit so obtained or on a permit not issued to him by proper authority shall be liable to a fine not exceeding £500 or to imprisonment with or without hard labour for a term not exceeding two years or to both such fine and such imprisonment.
 10. It shall be lawful for the Lieutenant-Governor on its being shown to his satisfaction that there are reasonable grounds for believing that any person within this Colony is dangerous to the peace and good government of the country to issue an order to such person to leave the Colony within such time as may be stated therein. If on the expiry of the said period such person shall be found within the Colony, he shall be proceeded against in the manner prescribed in Sections 7 and 8 of this Ordinance and shall be subject to penalties therein provided".

svarede jeg.

”Men vidste De ikke, at De ingen ret har til at komme her? Den tilladelse De er i besiddelse af, skyldes en fejltagelse. Vi kan ikke betragte dem som bosiddende inder. De må rejse tilbage. De får ikke foretræde for hr. Chamberlain. Netop for at beskytte inderne er det asiatiske departement blevet oprettet, så De kan godt gå igen. Hermed bød han mig farvel, uden at give mig lejlighed til at svare.

Mine ledsagere holdt han derimod tilbage. Han skældte dem huden fuld og rådede dem til at sende mig tilbage. De var meget ærgerlige da de kom derfra. Vi stod nu over for en uventet situation.

Kapitel III

FORNÆRMELSEN STIKKES I LOMMEN

Denne fornærmelse gik mig nær, men da jeg før havde stukket mange fornærmelser i lommen, var jeg vandt til turen. Jeg ville derfor også glemme denne og følge den kurs, som et ulidenskabeligt syn på sagerne angav.

Vi fik brev fra chefen for det asiatiske departement, hvori der stod, at man fandt det nødvendigt at slette mit navn i den deputation, der skulle søge Chamberlain her, da jeg havde haft foretræde for ham i Durban.

Det brev var mere end mine medarbejdere kunne finde sig i. De foreslog helt at opgive deputationen. Men jeg forklarede dem, hvor tvivlsom indersamfundets stilling var. ”Betænkningen skal afgives skriftligt, og vi har den færdig. Det gør ikke det mindste om det er mig eller en anden, der læser den. Chamberlain vil ikke drøfte sagen med os. Jeg er bange for, at vi må stikke fornærmelsen i lommen”.

Jeg var knapt færdig med at tale, før Tyeb Sheth udbrød: ”Det er en fornærmelse mod Dem, ikke en fornærmelse mod hele indersamfundet? Vi kan da ikke glemme, at De repræsenterer os”?

”Det er kun alt for sandt”, sagde jeg. ”Men selv indersamfundet bliver nød til at stikke den slags fornærmelser i lommen. Har vi nogen anden udvej?”

”Komme hvad der vil, hvorfor skal vi finde os i mere? Noget værre kan vi umuligt komme ud for. Har vi så mange rettigheder at miste”?, skændte Tyeb Sheth.

Jeg synes godt om det åndefulde svar, men jeg viste også, at her kunne ånd ikke nytte noget. Jeg var fuldstændig klar over indersamfundets begrænsning. Jeg beroligede mine venner og rådede den til at få fat på hr. Georg Godfrey, en indisk sagfører. Så blev hr. Godfrey deputationens ordfører. Chamberlain kom i sit svar⁶ ind på min udelukkelse. ”Er det ikke bedre at jeg får en ny repræsentant, end stadig at høre på de gamle”? Sagde han, for at lægge plaster på såret.

6 Svar: Omkring 7. januar 1903.

Men alt dette var langt fra at gøre en ende på sagen, det forøgede kun arbejdet for samfundet og for mig. Vi måtte begynde fra nyt af.

”Det er på Deres opfordring, at samfundet hjælper med i krigen og nu kan De se hvad resultatet er blevet”, var der nogle der sagde til mig. Men deres stikkerier gjorde intet indtryk på mig. ”Jeg er ikke ked af, at jeg har rådet til det”, sagde jeg. ”Jeg holder på, at det var godt, vi tog del i krigen. Vi gjorde simpelthen vores pligt. Vi kan måske ikke vente at få nogen belønning for vort arbejde, men jeg er fuldt og fast overbevist om, at enhver god handling til syvende og sidst vil bære frugt. Lad os glemme det forgangne, og tænke på det der forestår”.

Heri var de øvrige enige.

Jeg tilføjede: ”Sandt at sige er det arbejde I har ønsket jeg skulle gøre faktisk færdigt. Men jeg tror ikke, jeg bør forlade Transvaal, hvis jeg da kan lade være, selv om I giver mig lov til at rejse hjem. I stedet for at lede mit arbejde fra Natal som hidtil, må jeg nu gøre det herfra. Jeg må også omgøre tanken om at komme tilbage til Indien det første år. Jeg må søge adgang til højesteret i Transvaal. Jeg tror nok, jeg er mand for at forhandle med det nye departement. Hvis vi ikke gør det, bliver indersamfundet jaget ud af landet, foruden at det bliver fuldstændigt udplyndret. Hver dag vil det få nye fornærmelser væltet over sig. Det, at hr. Chamberlain afslog at modtage mig, eller at embedsmanden fornærmede mig, det er intet sammenlignet med indersamfundets ydmygelse. Og det hundeliv, som vi så kommer til at leve, bliver ikke til at udholde”.

Og så satte jeg snebolden i gang. Jeg drøftede forholdene med indere i Pretoria og Johannesburg.

Det var dog tvivlsomt, om jeg kunne få adgang til højesteret i Transvaal. Sagførerforeningen ville dog ikke sætte sig imod det og retten tilstedte mig adgang. Det var ikke let for en inder, at få kontorlokaler i et passende kvarter. Ved hjælp af en af mine gode bekendte, en forretningsmand, hr. Ritch, der havde forbindelse til en ejendomsmægler, lykkedes det mig dog at få passende lokaler til kontoret i byens juridiske kvarter, og jeg begyndte min sagførergergning⁷.

Kapitel IV

OFFERVILJEN ØGES

Førend jeg går videre med min fortælling om kampen for de indiske kolonisters rettigheder i Sydafrika, må jeg vende blikket mod andre sider af mit liv.

Indtil nu havde mine ønsker været delte. Offerviljens ånd havde været iblandt ønsket om at lægge noget til side for fremtiden.

Omtrent på den tid, jeg nedsatte mig i Bombay, kom der en amerikansk forsikringsagent til mig. Han havde et behageligt ydre og var godt skåret for tungebåndet. Han talte til mig om mit fremtidige ve og vel, som om vi var gamle venner. ”I Amerika lader alle folk i deres stilling sig livsforsikre. Burde De ikke også forsikre Dem mod fremtiden? I Amerika anser vi det for en religiøs forpligtigelse at lade sig forsikre. Kan jeg ikke friste Dem at tegne en lille police?”

Indtil da havde jeg vendt det døve øre til alle de agenter, der havde opsøgt mig i Sydafrika og Indien, for jeg havde ment, at livsforsikring var tegn på frygt og mangel

⁷ Omkring 10. maj 1905.

på tillid til Gud. Men nu gav jeg efter for den amerikanske agents overtalelser. Efterhånden som han kørte op med flere og flere argumenter, kom jeg til at tænke på min hustru og mine børn. ”Menneske”, sagde jeg til mig selv, du har jo solgt næsten alle din hustrus smykker. Hvis der tilstødte dig noget, ville din stakkels broder komme til at underholde hende og børnene – han der så ædelmodigt har udfyldt faders plads. Kan du være det bekendt?” Med sådanne og lignende grunde overtalte jeg mig selv til at tegne en police på 10.000 rupier.

Med den ændrede levevis i Sydafrika forandredes imidlertid også mine synspunkter. Alle de skridt, jeg gjorde i denne prøvelsens tid, blev gjort i Guds navn og for at tjene ham. Jeg kunne ikke vide, hvor længe jeg skulle blive i Sydafrika. Jeg var bange for, at jeg aldrig skulle kunne vende tilbage til Indien, og havde derfor besluttet at få hustru og børn over til mig, og jeg håbede at kunne tjene nok til deres underhold. Denne tankemåde fik mig til at fortryde livsforsikringen, og jeg skammede mig over, at jeg havde ladet mig fange i agentens garn. Hvis min broder, sagde jeg til mig selv, virkelig er i min faders sted, vil han heller ikke føle det som en for tung byrde at underholde min enke, hvis det skulle blive nødvendigt. Og hvad grund havde jeg til at tro, at døden skulle kalde mig bort tidligere end de andre?

Når det kom til stykket, var den virkelige beskytter for dem den almægtige og ikke jeg eller min broder. Ved at lade mit liv forsikre havde jeg berøvet min hustru og mine børn deres selvtillid. Hvorfor ikke stole på, at de kunne klare sig selv? Hvordan klarede de talløse fattige familier sig i verden? Hvorfor skulle jeg ikke regne mig selv som en af dem?

En mængde tanker strømmede ind på mig, men jeg tog ikke lige straks min beslutning. Jeg husker, at jeg i alt fald betalte en forsikringspræmie i Sydafrika.

Der var også ydre omstændigheder der støttede denne tankemåde. Under mit første ophold i Sydafrika var det kristen indflydelse, der holdt den religiøse følelse hos mig i live. Nu var det teosofisk indflydelse, der gav den ny næring. Hr. Ritch var teosof, og han satte mig i forbindelse med det Teosofiske Selskab i Johannesburg. Jeg blev aldrig medlem, da jeg var anderledes indstillet, men jeg kom i nær berøring med næsten alle teosofferne. Jeg drøftede religiøse spørgsmål med dem hver dag. Der plejede at blive læst højt af teosofiske bøger, og undertiden talte jeg ved deres møder. Hovedsagen i teosofi er at opdyrke og fremelske broderskabets idé. Vi havde ikke så få diskussioner herom, og jeg kritiserede, når deres handlemåder ikke stemte overens med deres idealer. Denne kritik var ikke uden en vis gavnlig indflydelse på mig selv. Den førte til selvransagelse.

Kapitel V

RESULTATET AF SELVRANSAGELSEN

Da jeg i 1893 fik kristne venner, var jeg ganske ukendt med deres lære. De prøvede energisk på at bibringe mig Jesu budskab og få mig til at antage det, og jeg lyttede ydmygt og ærbødigt og med åbent sind. Jeg studerede naturligvis dengang hinduismen efter bedste evne og prøvede også på at sætte mig ind i andre religioner.

I 1903 var forholdet noget ændret. Mine teosofiske venner ville gerne have mig med i deres forening, fordi de mente, at jeg, som hindu, kunne blive dem en nyttig mand. Den teosofiske litteratur er gennemsyret med hinduistisk indflydelse, og derfor ven-

tede mine venner, at jeg kunne være dem til stor hjælp. Jeg forklarede dem, at mine sanskrit-kundskaber ikke var meget værd, at jeg ikke havde læst de hinduistiske skrifter i originalen, og at mit kendskab til dem selv gennem oversættelse, var det ringest mulige. Men da de troede på *samskara* (indtrykkene fra forrige fødsler) og på *punarjanma* (reinkarnation), antog de, at jeg i hvert fald kunne yde dem nogen hjælp. Så jeg følte mig som en kæmpe blandt dværge.

Jeg begyndte at læse Swami Vivekanandasⁱⁱⁱ *Rajayoga* med nogle af dem og M. N. Dvivedis *Rajayoga* med andre. Med én måtte jeg læse Patanjalis *Yoga Sutras*^{iv} og med en anden *Bhagavadgita*.

Vi dannede et slags "samfund af søgende", der havde regelmæssige møder. Allerede dengang troede jeg på Gitaen, der havde en stærk tiltrækning på mig. Nu indså jeg, at det var nødvendigt at søge dybere til bunds i den. Jeg havde et par oversættelser hos mig og ved deres hjælp søgte jeg at forstå originalen på sanskrit. Jeg besluttede at lære et eller to vers udenad hver dag. Hertil brugte jeg den tid, jeg havde til mit morgentoilette. Det tog fem og tredve minutter, femten til tandbørstningen og tyve til badet. Derfor havde jeg slået sedler op på væggen med Gita-vers, og jeg kastede af og til et blik på dem for at hjælpe på min hukommelse. Den tid var nok til at lære den daglige ration udenad og til at repetere de allerede lærte vers. På denne måde lærte jeg tretten kapitler udenad. Dette måtte dog vige pladsen for min forøgede virksomhed, og samtidig kom satyagraha til verden og skulle passes - det tog al den tid, jeg havde til at tænke i, og det gør det den dag i dag.

Mine venner som jeg læste Gitaen med er de eneste der kan sige, hvilken virkning den havde på dem, men for mig blev den en ufejlbar vejleder. Den blev min daglige håndbog. Akkurat som jeg forespurgte det engelske leksikon om engelske ord, jeg ikke forstod, rådspurgte jeg denne moralske vejleder for at finde løsninger på alle mine vanskeligheder og fortrædeligheder. Ord som *aparigraha* (det, intet at eje) og *samabhava* (lighed over for alt) fik en dragende magt over mig. Men det store spørgsmål var hvordan man skulle fremelske og bevare denne egenskab. At lade være med at gøre forskel på uforskammede, hovmodige øvrighedspersoner, på tåbelige forhenværende medarbejdere, der nu var blandt modstandere, og så på de mennesker, der altid havde været gode mod en? Og hvordan skulle man skille sig med al ejendom? Var ikke selve kroppen ejendom? Var ikke hustru og børn ejendom? Skulle jeg skille mig af med alle de skabe med bøger, jeg havde? Skulle jeg brænde mine skibe, opgive alt, hvad jeg ejede, og følge Ham? Og straks meldte svaret: Jeg kunne ikke følge Ham, med mindre jeg opgav alt, hvad jeg ejede. Mit studium af engelsk ret kom mig her til hjælp. Snells afhandling om billighedsret^v dukkede op i min erindring. I lyset af Gitaen forstod jeg ordet "formynder" meget klarere. Min agtelse for jura steg, da jeg opdagede religionen i den. Jeg forstod Gitaens lære om intet at eje som det, at den der vil frelse må handle ligesom bestyren af betroet gods. Selv om han forvalter store værdier, betragter han ikke et gran heraf som sit eget. Det blev mig klart som dagen, at viljen til intet at eje og til at bevare sindets ligevægt, forudsatte en forandring af sindet og en hel ny indstilling. Jeg skrev til Revashankarbhai om at lade livsforsikringspolice udløbe og se at få så meget som muligt godtgjort, eller også betragte de allerede betalte præmier som tabte. Jeg var nemlig kommet til den overbevisning, at Gud, der havde skabt hustru og børn så vel som mig selv, ville tage sig af dem. Jeg skrev til min broder^{vi}, der havde været mig i faders sted og forklarede, at hidtil havde han fået alt, hvad jeg havde sparet sammen, men at han fra nu af ikke kunne vente noget af mig, da alle mine fremtidige sparemidler, ville blive anvendt til almenest bedste^{vii}.

Det var ikke let at få min broder til at forstå mig. I strenge ord forklarede han mig min pligt overfor ham. Jeg burde ikke gøre fordring på at ville være klogere end vor fader. Jeg måtte, så vel som han, underholde familien. Jeg påviste, at jeg gjorde nøjagtigt det samme som fader havde gjort. Betydningen af ordet "familie" skulle kun udvides en smule, det var det eneste, det behøvedes for at forstå, at min handlemåde var rigtig.

Min broder opgav mig og standsede praktisk talt al forbindelse med mig. Jeg blev meget ulykkelig, men det ville have været en endnu større ulykke at opgive, hvad jeg anså for min pligt, og jeg foretrak det mindste onde for det største. Det berørte dog ikke min hengivenhed for min broder, der blev ved at være lige ren og stærk som altid. Det var kun hans overstrømmende kærlighed, der lå bagved hans store bedrøvelse. Det var mindre mine penge, han ønskede, end at jeg skulle opføre mig hæderligt over for familien. Da han liv nærmede sig sin ende, accepterede han dog, hvad jeg havde gjort. Da han var døden nær, indså han, at det skridt, jeg havde taget var det rette, og han skrev et meget bevæget brev til mig. Han bad om forladelse. Han overdrog sine sønner til min omsorg, at de kunne blive opdraget som jeg synes var rigtig, og sagde, at han længtes meget efter at se mig. Han telegraferede, at han gerne ville komme til Sydafrika, og jeg telegraferede tilbage, at han var velkommen. Hans ønske angående sønnerne blev heller ikke opfyldt. Han døde⁸, før han kunne tiltræde rejsen til Sydafrika. Hans sønner var blevet opdraget i den gamle tids ånd, og de kunne ikke forandre kursen i deres liv. Jeg kunne ikke drage dem til mig. Det var ikke deres fejl. ”Hvem kan sige: Hertil og ikke længere, til sin egen naturs tidevand”? Hvem kan udviske de uudslettelige indtryk, hvormed han er født? Det kan ikke nytte at vente, at ens børn eller myndige nødvendigvis følger den samme vej som en selv.

Dette eksempel tjener til en vis grad til at vise, hvilket frygteligt ansvar der følger med at være fader eller moder.

Kapitel VI

ET OFFER PÅ VEGETARISMENS ALTER

Efterhånden som jeg førte mine idealer om selvopofrelse og simpel levevis ud i livet, og den religiøse bevidsthed vandt større og større indpas i mit daglige liv, voksede min lidenskab for vegetarisme som mission.

Jeg kender kun en måde at missionere på, nemlig det personlige eksempel og samtale med kundskabstørstende mennesker.

I Johannesburg var der en vegetarisk restaurant, ledet af en tysker, der troede på Kuhnes hydropatiske behandling. Jeg begyndte selv at søge restauranten, og støt-

VEGETARISK TIDSSKRIFT

NATURHELPEREDELSE · SUND ERNÆRING · LIVSFORNYELSE

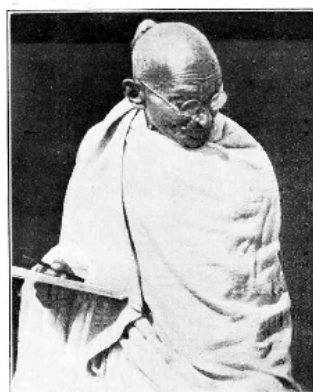
23. A. 2004

15 JUL 1977

Figure 4

[illegible]

Mahatma Gandhi

den næstbedste stilling i verdenshistoria – rekonstruk-
tion af den gamle by. I 1980'erne blev der opført
flere end tusenvis af nye boliger i sin egen
højde og bredde, og i 1985 blev det færdigt.

Derfor er byen præget af et fantastisk samfund af nye
boliger og indgang til vegetationen, og det er det, som
gennemfører planen for en mestesteds by, der er det, der
er den mestesteds by, der er den mestesteds by, der er
den mestesteds by, der er den mestesteds by, der er

INDHOLD: Stridernes Nysk. ved A. A. Viden. Om smilende Gæstg. af bage og Brænde. Samfundetsbehold. af St. Højskolen. — Fire Hæder til bage. — Fugt og Græsk. — Fjendensvandskædet på Læder. af P. R. W. W. d. N. A. Viden. — Smør og smil. — Smil og smil.

tede den ved at tage mine engelske venner med derhen. Jeg så dog, at den ikke kunne klare sig i det lange løb, da den altid var i finansielle vanskeligheder. Jeg hjalp den så meget jeg synes den fortjente, støttede den også med penge, men til sidst måtte den lukke.

De fleste teosoffer er mere eller mindre vegetarianer, og et af foreningens medlemmer, en foretagsom dame^{viii} dukkede nu op på arenaen med en større vegetarisk restaurant. Hun var kunstelsker og flot, men kendte ikke meget til at føre regnskab. Hendes bekendtskabskreds var temmelig stor. Hun var begyndt småt, men senere besluttede hun at udvide foretagendet ved at leje større lokaler, og hun bad mig om hjælp. Jeg kendte ikke noget til hendes financer, men jeg gik ud fra, at hendes budget så nogenlunde kunne gennemføres. Jeg var nu tilfældigvis således stillet, at jeg kunne hjælpe hende. Mine klienter havde ofte store pengesummer i forvaring hos mig. Med en af disse klienters samtykke lånte jeg omtrent tusind pund af det af ham krediterede beløb. Han var en overordentlig gavmild og tillidsfuld natur. Han var oprindeligt kommet til Sydafrika som fæstepligtig arbejder. Han sagde: ”Giv pengene bort, hvis De synes. Jeg kender ikke noget til den sag, jeg kender kun Dem. Hans navn var Badri. Han indtog senere en fremtrædende plads i satyagraha og blev også sat i fængsel. Jeg ydede altså lånet i den formodning, at dette samtykke var nok. Efter to-tre måneders forløb fik jeg at vide, at pengene ikke ville blive tilbagebetalt. Jeg havde dårligt råd til at lide så stort et tab. Der var mange andre formål, jeg kunne have anvendt de penge til. Lånet blev aldrig betalt tilbage. Men hvorfor skulle det gå ud over den tillidsfulde Badri? Han havde holdt sig til mig alene. Jeg erstattede selv tabet.

En ven og klient, jeg havde fortalt om denne transaktion, skældte i al venskabelighed på mig: ”Bhai”, lykkeligvis var jeg endnu ikke blevet ”Mahatma”, ikke engang ”Bapu”⁹, venner plejede at kalde mig ved det fortrolige navn ”Bhai” (broder). ”Bhai”, sagde han, ”sådan noget skulle du ikke gøre. Vi er afhængige af dig i så mange ting. Du får jo ikke de penge igen. Jeg ved, at du aldrig vil lade Badri lide noget tab, for du vil betale ham af din egen lomme, men hvis du bliver ved med at støtte dine reformforsøg med dine klienters penge, vil de stakkels fyre blive ruineret og du selv blive bragt til tiggerstaven. Du er jo vor formynder, og du må være klar over, bliver du bragt til tiggerstaven, så må vort offentlige arbejde standses”.

Denne ven er endnu i live, og det er jeg taknemmelig for. Hverken i Sydafrika eller andet steds har jeg nogensinde mødt et renere menneske end ham. Jeg har set han gøre afbigt for folk for at befri sin samvittighed, hvis han var kommet til at mistænke dem og havde fundet sin mistanke ubegrundet.

Og jeg indså, at det var med rette, han havde advaret mig. For selv om jeg havde erstattet Badri hans tab, havde jeg ikke igen kunnet yde tusind pund til et lignende tab, men jeg ville være nød til at stifte gæld – noget jeg aldrig i mit liv har gjort og altid har skyet som pesten. Jeg indså at selv et menneskes reformiver ikke må få ham til at overskride sin begrænsning. Jeg forstod også, at jeg ved at låne betroede penge ud, havde overtrådt Gitaens hovedbud, nemlig at et frigjort menneske må handle uden begær efter handlingens frugter. Dette fejltrin blev mig et lysende vartegn i fremtiden.

Det offer på vegetarismens alter, var således hverken planlagt eller forventet. Det var blot en dyd af nødvendigheden.

9 *Bapu*: Hindi, fader.

Kapitel VII

FORSØG MED JORD- OG VANDKUREN

Efterhånden som min levevis blev mer og mer enkel, voksede min modvilje mod medicin. Mens jeg praktiserede i Durban, led jeg af og til af almindelig svækkelse og reumatisme. Dr. P. J. Mehta, der kom for at tilse mig, behandlede mig og jeg kom mig igen. Efter den tid og lige til jeg kom tilbage til Indien, kan jeg ikke huske, at jeg har fejlet noget, der var værd at tale om.

Men i Johannesburg plagedes jeg af forstoppelse og hyppig hovedpine. Jeg holdt min mave i orden ved af og til at tage afførende midler og ved omhyggelig diæt. Jeg kunne dog knapt sige, at jeg var rask, og jeg kunne ikke forstå, hvordan jeg skulle blive af med de kemiske afføringsmidler.

Omtrent ved denne tid læste jeg, at der i Manchester var dannet en "anti-morgenmadsforening" ['No Breakfast Association']. Stifterne gjorde gældende, at englænderne spiste for ofte og for meget, at deres lægeregninger var store, fordi de spiste lige til midnat, og at de i alt fald burde opgive morgenmaden, hvis de ville forbedre denne tingenes tilstand. Selv om alt dette ikke kunne siges om mig, synes jeg dog, at noget af det, delvis passede på mig. Jeg spiste tre solide måltider om dagen, foruden eftermiddagste. Jeg var aldrig bange for at spise, og jeg nød alle lækkerier, der var forenelige med vegetarisk og krydderriløs levevis. Jeg stod næsten aldrig op før kl. seks eller syv. Jeg sagde derfor til mig selv, at hvis jeg strøg morgenmaden, ville jeg slippe for hovedpinen. Så gjorde jeg forsøget. I et par dage var det temmelig hårdt, men hovedpinen forsvandt fuldstændig. Deraf sluttede jeg, at jeg spiste mere end jeg behøvede.

Forandringen befriede mig dog langt fra min forstoppelse. Jeg prøvede Kuhns sædebade, der også hjalp en del, men jeg blev ikke helt rask. Imidlertid havde den tysker, der ejede en vegetabilsk restaurant, skaffet mig Justs^{ix} "Vend tilbage til naturen" [*Return of Nature*]. I denne bog læste jeg om jord- og vandkuren. Forfatteren anbefaler også frisk frugt og nødder som menneskets naturlige føde. Jeg gik dog ikke lige med det samme over til frugtdiæt, men forsøgte straks med jordkuren, og det med vidunderlige resultater. Behandlingen bestod i, at lægge en bandage med rent jord i, fugtet med koldt vand og bredt ud som et grødomslag på tyndt lærred, på underlivet. Jeg lagde det på, når jeg gik i seng og tog det af, når jeg vågnede om natten eller om morgenen. Det viste sig at være en radikal kur. Siden da har jeg prøvet behandlingen både på mig selv og på mine venner, og jeg har aldrig haft grund til at fortryde den. I Indien har jeg aldrig haft tid til og lejlighed til at gennemføre denne behandling rationelt.

Men min tro på jord- og vandkuren er praktisk talt forblevet den samme som før. Selv anvender jeg til en vis grad kuren på mig selv og anbefaler den til mine medarbejdere, når lejlighed gives.

Skønt jeg har gennemgået to alvorlige sygdomme i mit liv, tror jeg dog ikke, at mennesket behøver at fylde sig med medicin. De ni hundrede og ni og halvfems af tusind tilfælde kan klares ved en fornuftig diæt, jord- og vandbehandling og lignende husråd. Den, der løber til doktoren, vaidyaen eller hakimen hver gang de fejler lidt og fylder sig selv med al slags vegetabilsk eller mineralsk medicin, forkorter ikke blot sit eget liv, men bliver også en slave af sit eget legeme i stedet for at være dets herre. Han mister selvbeherskelsen og ophører at være menneske.

Ingen bør frakende disse betragtninger deres betydning, fordi de nedskrives på en sygeseng. Jeg kender godt grundene til mine sygdomme. Jeg er fuldt bevidst, at jeg alene er ansvarlig for dem og det er den bevidsthed der gør, at jeg ikke har tabt tålmodigheden. Snarere har jeg takket Gud for dem som en lære og har med held modstået fristelsen til at tage en masse medicin. Jeg ved, at min standhaftighed ofte sætter mine læger på prøve, men de bærer venligt over med mig og opgiver mig ikke.

Jeg må dog ikke komme bort fra emnet. Før end jeg går videre, må jeg sige læseren et advarende ord. De der køber Justs bog fordi de har læst dette kapitel, må ikke tage alt deri for evangeliske sandheder. En skribent fremsætter næsten altid en bestemt synsmåde, og dog kan enhver sag betragtes fra måske syv sider, der muligvis alle i sig selv er rigtige, men dog ikke til samme tid og under de samme omstændigheder. Og desuden er mange bøger skrevet med henblik på at vinde købere og høste berømmelse. De, der læser den slags bøger bør derfor bruge deres forstand og dømmekraft og tage mod råd fra en erfaren mand, før de prøver nogle af de fremstillede forsøg, eller de bør læse dem med tålmodighed og fordøje dem selv grundigt, før de handler efter dem.

Kapitel VIII

EN ADVARSEL

Jeg er bange for, at jeg må fortsætte digressionen indtil næste kapitel. Jævnside med mine med jordbehandling fortsatte jeg også diætiske forsøg, og det er måske ikke af vejen at gøre et par bemærkninger derom, selv om jeg senere får lejlighed til at komme tilbage til dem.

Det er muligt, at jeg hverken nu eller senere kan komme ind på en detaljeret beretning om diætforsøgene, for det har jeg allerede gjort i en række artikler på gujarati, der for år tilbage fremkom i *Indian Opinion* og senere blev offentliggjort i bogform. På engelsk er den almindelig kendt som *A Guide to Health*^{xi} (Vejledning til sundhed). Af mine småbøger er det den, der er blevet mest udbredt og læst både i østen og i vesten, hvad jeg aldrig har kunnet forstå. Den er skrevet for læserne af *Indian Opinion*. Men jeg ved, den har haft stor indflydelse på mange, både i østen og i vesten, der aldrig har set *Indian Opinion*. De har nemlig korresponderet med mig derom. Jeg har derfor ment det nødvendigt at sige noget om denne lille bog her, for selv om jeg ikke har nogen grund til at ændre de deri fremsatte anskuelser, har jeg dog i praksis foretaget visse radikale forandringer, som ikke alle bogens læsere ved af, men som jeg synes de bør være vidende om.

Bogen blev, ligesom alle mine andre skrifter, skrevet med et åndeligt formål, som altid har ligget bag ved alle handlinger, og derfor smerter det mig dybt, at jeg ikke kan praktisere visse af de teorier, der fremsættes i bogen.

Det er min faste overbevisning, at mennesket slet ikke behøver at bruge mælk ud over den modernælk, det får som lille barn. Dets kost burde ikke bestå af andet end modne frugter og nødder. Der kan skaffes næring nok både til muskelvæv og nerver ved f. eks. druer og mandler.

Den der lever af en sådan kost, kan med lethed styre sine lidenskaber, både de seksuelle og de andre. Mine medarbejdere og jeg har erfaret, at der er megen sandhed i det indiske ordsprog, at således som et menneske spiser, således bliver det. Disse anskuelser er udførligt fremsatte i bogen.

Men uheldigvis er jeg i Indien blevet nødt til at svigte nogle af mine teorier. Mens jeg var optaget af rekrutteringskampagnen i Kheda, måtte jeg gå i seng på grund af en fejl i diæten, og jeg var døden nær. Jeg prøvede forgæves at genopbygge mit vaklende helbred uden mælk. Hos læger, vaidyaer og videnskabsmænd som jeg kendte, søgte jeg bistand for at finde en erstatning for mælk, de kunne anbefale. Nogle foreslog sojabøn-nemælk, nogle mowhre-olie, andre mandelmælk. Jeg blev helt udslidt af alle disse forsøg. Vaidyerne læste vers for mig fra Charaka¹⁰ for at vise mig, at religiøse skrupler med hensyn til kost intet steds har hjemme i lægekunsten. Så man kunne ikke vente, at de skulle hjælpe mig til at leve uden mælk. Og hvordan kunne de, der uden betænkning anbefalede bouillon og konjak, hjælpe mig til at holde ud med mækeløs kost?

Jeg måtte ikke drikke ko- eller bøffelmælk, da jeg var bundet af et løfte. Løftet indbefattede naturligvis alle slags mælk, men da jeg afgav det, havde jeg kun tænkt på kælvekøer og bøfler. Da jeg gerne ville leve narrede jeg mig selv ved at lægge hovedvægten på løftets bogstav og besluttede at drikke gedemælk. Jeg var mig fuldt bevidst, da jeg begyndte at nyde moder-gedens mælk, at løftets ånd var tilintetgjort.

Men jeg var besat af tanken om at lede en kampagne mod Rowlatt-loven. Og med den voksede ønsket efter at leve. Følgelig kom et af de største forsøg i mit liv til at strande.

Jeg ved nok, det siges, at sjælen intet har at gøre med, hvad man spiser eller drikker, da det ikke er sjælen, der spiser eller drikker. At det ikke kommer an på, hvad der kommer ind udefra, men hvad der indefra udtrykkes i det ydre.

Der er utvivlsomt noget rigtigt heri. Men hellere end at undersøge dette ræsonnement vil jeg nøjes med at erklære det for min faste overbevisning, at for den søgende, der vil leve i gudsfrygt og se Ham ansigt til ansigt, er selvbeherskelse hvad angår både madens kvalitet og kvantitet lige så betydningsfuld som selvbeherskelse i tanke og tale.

I et tilfælde, hvor jeg har taget fejl, bør jeg ikke blot give meddelelse om det, men også alvorligt advare andre mod at gøre det samme. Jeg vil derfor indtrængende anmode dem, der efter min teori har opgivet mælk, om ikke at fortsætte med forsøget, med mindre de i enhver henseende finder det gavnligt eller efter lægers råd. Indtil nu har mit forsøg vist mig, at der for folk med svag fordøjelse og for sengeliggende ikke er nogen let og nærende kost, der kan stå ved siden af mælk.

Jeg ville være meget forbunden, hvis en der har forstand på de dele ville fortælle mig, om han af erfaring, ikke læsning, kender en vegetabilsk erstatning for mælk, der er lige så nærende og fordøjelig.

Kapitel IX

EN DYST MED OVERMAGTEN

Vi vender nu tilbage til det asiatiske departement.

Johannesburg var de asiatiske embedsmænds faste borg. Jeg havde lagt mærke til, at disse embedsmænd, langt fra at beskytte inderne, kineserne og andre tværtimod flåede dem. Hver eneste dag fik jeg klager som denne: "De der er i denne gode ret får ikke ret, mens de der ingen ret har, bliver smuglet ind mod at betale 100 £. Hvis du

¹⁰ *Charaka Samhita*: Sanskrit, gammelt indisk, hinduistisk værk om intern medicin.

ikke vil rette på denne tingenes tilstand, hvem vil så?" Også jeg følte det samme. Hvis ikke det kunne lykkes mig at gøre ende på dette uvæsen, ville det være forgæves, at jeg levede i Transvaal.

Så begyndte jeg at samle beviser, og så snart jeg havde samlet et temmelig stort materiale, henvendte jeg mig til politikommissæren. Han lod til at være en retfærdig mand. Langt fra at vende det døve øre til, hørte han tålmodigt på mig og bad mig vise ham alt det bevismateriale, jeg var i besiddelse af. Han forhørte selv vidnerne og blev overbevist, men han viste lige så godt som jeg, at i Sydafrika var det vanskeligt at få en hvid jury til at dømme en hvid lovovertræder der var anklaget af farvede. "Men", sagde han, lad os i hvert fald prøve. Det er heller ikke rigtigt at lade sådanne forbrydere gå ram forbi af frygt for, at juryen skal frikende dem. Jeg må få dem arresteret. De kan være sikker på, jeg skal intet lade ugjort".

Jeg behøvede ikke den forsikring. Jeg mistænkte en hel del embedsmænd, men da jeg ikke havde uangribelige beviser mod dem alle, blev der udstedt arrestordrer mod de to, om hvis skyld jeg ikke nærede ringeste tvivl.

Mine bevægelser kunne aldrig holdes hemmelige. Mange vidste, at jeg gik til politikommissæren praktisk talt dagligt. De to embedsmænd, mod hvem arrestordrer var udstedt, havde deres spioner, der var mere eller mindre effektive. De holdt vagt udenfor mit kontor og rapporterede mine bevægelser til embedsmændene. Jeg må dog sige, at disse embedsmænd var så slemme, at de ikke kunne have fået mange spioner. Hvis ikke inderne og kineserne havde hjulpet mig, ville de aldrig være blevet arresteret.

En af dem stak af. Politikommissæren fik udstedt arrestordre på ham, fik ham arresteret og bragt til Transvaal. Deres sag kom for retten, men skønt der var stærke beviser mod dem, og til trods for, at juryen havde beviset i hænde for, at den ene af dem var flygtet, blev begge erklærede for ikke skyldige og frikendt.

Jeg var dybt skuffet. Politikommissæren var også ked af det. Jeg fik afsky for den juriske profession. Selve fornuften blev mig modbydelig, siden den kunne misbruges til at dække forbrydelser med.

Alligevel var disse to embedsmænds skyld så åbenlys, at regeringen til trods for deres frifindelse ikke kunne give dem ly. De blev begge afskediget, det asiatiske departement blev forholdsvis uangribeligt, og det indiske samfund blev noget beroliget.

Denne begivenhed øgede min anseelse og skaffede mig mere forretning. Størrelsen af de hundrede af pund, der måned efter måned gik med til bestikkelse, blev sparet. Dog ikke alt, for de uhæderlige drev stadig deres gesjæft. Men nu var det muligt for den ærlige at klare for sig uden uhæderlighed.

Jeg må sige, at selv om disse embedsmænd var så slette, havde jeg ikke noget imod dem personligt. Det var de også selv klare over, og da de i deres knibe henvendte sig til mig, hjalp jeg dem. De havde udsigt til at blive ansat i Johannesburgs kommunalvæsen, hvis jeg da ikke modsatte mig det forslag. I den anledning besøgte en ven af dem mig. Jeg gik ind på ikke at stå dem i vejen, og de blev ansatte.

Min optræden vakte tillid hos de embedsmænd, jeg kom i berøring med, og skønt jeg ofte måtte slå med deres departement og bruge kraftige udtryk, vedblev forholdet mellem os stadigt at være venskabeligt. Jeg var mig den gang ikke ganske bevidst, at en sådan opførsel var en del af min natur. Jeg lærte senere, at det var en væsentlig del af satyagraha og noget, der hørte med til *ahimsa*.

Mennesket og hans handling er to forskellige ting. Mens en god handling bør vække anerkendelse og en ond handling misbilligelse, fortjener handlingens udfører, hvad enten denne er god eller ond, altid enten respekt eller medlidenhed. "Had synden og ikke

synderen”, det er en regel, der skønt let nok at forstå, sjældent bliver praktiseret, og det er grunden til, at hadets gift spredes i verden.

Denne *ahimsa* er grundlaget for søgen efter sandhed. Det går for sig hver dag mere og mere klart op for mig, at denne søgen er forgæves, med mindre den er baseret på *ahimsa*. Det kan være ganske rigtigt at modarbejde og angribe et system, men at nedbryde og angribe dets ophavsmænd er ensbetydende med at modarbejde og angribe sig selv. For vi er alle dyppet i den samme tønde, vi er alle børn af en og samme skaber, og som sådanne er de guddommelige kræfter i vort indre ubegrænsede. At ringagte et eneste menneskevæsen er at ringagte disses guddommelige kræfter, og således gøre ikke blot dette væsen, men hele verden fortræd.

Kapitel X

ET HELLIGT MINDE. ANGER

Mit livs mangfoldige omskiftelser har bragt mig i nær berøring med folk af mange trosbekendelser og samfundslag, og jeg har der igennem fået den erfaring bekræftet at der for mig ikke er nogen forskel mellem slægtninge og fremmede, landsmænd og udlændinge, hvide og farvede, hinduer og indere af andre trosbekendelser, hvad enten det er muselmænd, parsere, kristne eller jøder. Jeg kan sige, at mit hjerte har været ude af stand til at gøre nogen sådan forskel. Jeg vil ikke påstå, at det er særlig fortjeningsfuldt da det snarere er noget der ligger i min natur end et resultat af nogen anstrengelse fra min side. Med hensyn til *ahimsa* (ikkevold), *brahmacharya* (cølibat), *aparigraha* (det, intet at eje) og andre vigtige dyder er jeg mig derimod fuldt bevist bestandigt at have tilstræbt deres prøvelse.

Mens jeg praktiserede i Durban, boede mine kontorister ofte hos mig, og der var blandt dem både hinduer og kristne, eller for at nævne dem efter deres landsdel, gujaratier, og tamiler. Jeg erindrer ikke, at jeg nogensinde har betragtet dem som andet end slægt og venner. Jeg behandlede dem som medlemmer af familien og havde flere ubehageligheder med min kone, hvis hun nogensinde satte sig imod det. En af kontoristerne var kristen, født af Panchama¹¹-forældre.

Huset var bygget efter vestligt mønster, og værelserne havde naturligvis intet afløb for snavset vand. Derfor hørte der en potte og en spand til hvert værelse. Frem for at lade dem slæbe ud af et tyende sørgede min hustru eller jeg for det. De kontorister, der følte sig som hjemme, gjorde naturligvis selv deres pottes rene, men den kristne kontorist var nyankommet, og det var vor pligt at gøre hans soveværelse i stand. Min kone tog sig af pottterne hos de andre, men at rense potte og spand for en, der havde været en panchama, lod til at være for meget at forlange af hende, og vi blev uenige. Hun kunne ikke tåle, at jeg gjorde pottterne rene, og hun kunne heller ikke selv lide at gøre det selv. Den dag i dag kan jeg se hende for mig, hvorledes hun skændte på mig, men øjnene tindrende af vrede, og de klare tårer strømmende ned ad kinderne, mens hun gik ned ad trappen med potten i hånden. Jeg anså mig for hendes lærer, og i min blinde kærlighed pinte og plagede jeg hende.

Jeg var langt fra at være tilfreds med, at hun blot bar potten ned. Jeg ville have hende til at gøre det med fornøjelse. Derfor sagde jeg med hævet stemme: ”Jeg vil ikke

¹¹ *Panchama*: urørlig kaste, bunden i det hinduistiske sociale lag. Gandhi kaldte dem Harijan (Guds Børn) Nu kaldes de Dalitter.

have det vrøvl i mit hus”. Ordene ramte hende i hjertet.

Hun råbte tilbage: ”Behold dit hus for dig selv og lad mig gå”.

Jeg glemte mig selv. Medlidenhedens kilde tørrede ind hos mig. Jeg greb hende ved hånden, drog den hjælpeløse kvinde hen til lågen, som var lige for trappen og skulle til at åbne den for at puffe hende ud. Tårerne strømmede ned ad kinderne og hun skreg: ”Har du ingen skam i livet? Har du helt glemt, hvem du er? Hvor skal jeg gå hen? Jeg har ingen forældre eller slægtninge her, jeg kan være hos. Du tror, jeg vil finde mig i dine puf og spark bare fordi jeg er din kone. Opfør dig ordentligt, for himlens skyld, og luk lågen. Lad ingen se os lave sådanne scener”

Jeg tog et frejdigt ansigt på, men i virkeligheden skammede jeg mig, og jeg lukkede lågen. Kunne min hustru ikke forlade mig, kunne jeg heller ikke undvære hende. Vi har haft talrige skærmydsler, men enden på det har altid været fred. Hustruen har, i kraft af sin uendelige tålmodighed, altid været den sejrende.

Nu er jeg i stand til at tale roligt om dette optrin temmelig uafhængig af andres mening, da det tilhører en periode, jeg lykkeligvis er kommet ud over. Jeg er ikke længere en forblindet husbond, Jeg er ikke længere min hustrus lærer. Fru Gandhi kan, hvis hun vil, være lige så ubehagelig mod mig som jeg var mod hende tidligere. Vi er prøvede venner, og den ene betragter ikke længere den anden som en genstand for sanselig lyst. Hun har været en trofast sygeplejeske under mine sygdomme, og opofrede sig uden tanke på belønning.

Den omtalte hændelse fandt sted i 1898, da jeg endnu ikke havde nogen forestilling om, hvad *brahmacharya*¹² var. Det var på den tid, da jeg troede, at hustruen var målet for mandens lyst, født til at udføre hans ordrer, i stedet for en medhjælp, en kammerat og deltager i mandens glæder og sorger.

Det var i året 1900 at disse ideer undergik en radikal forandring, og i 1906 tog de konkret form. Men herom på rette sted. Det er nok at sige, at efterhånden som det kødelige begær forsvandt, blev og bliver mit huslige liv stadigt mere og mere fredeligt, smukt og lykkeligt.

Af denne beretning om et minde der er helligt for mig, må man nu ikke slutte vi er et ideelt par, eller at der er fuldstændig overensstemmelse mellem vore idealer. Fru Gandhi ved måske ikke selv, om hun har nogen idealer, uafhængigt af mig. Sandsynligvis er det, at meget af, hvad jeg har foretaget mig, ikke engang i dag har hendes billigelse. Vi diskuterer det aldrig, For jeg ser ikke hvad det skulle være godt for. For hun er ikke blevet opdraget hverken af sine forældre eller af mig, den gang jeg burde have gjort det. Men hun er velsignet med en stor egenskab, en som mange hindu-hustruer i nogen grad besidder: med eller mod sin vilje, bevidst eller ubevidst, har hun følt velsignelse ved at følge i mine fodspor og har aldrig stået i vejen for min bestræbelse efter at leve et liv i selvbeherskelse. Skønt der derfor intellektuelt er en stor kløft mellem os, har jeg altid haft følelsen af, at vores samliv er præget af tilfredshed, glæde og fremskridt.

Kapitel XI

STÆRK EUROPÆISK TILKNYTNING

Med dette kapitel er jeg nået til et punkt, hvor det bliver nødvendigt for mig at forklare læseren, hvorledes denne livshistorie er blevet nedskrevet uge for uge.

¹² *Brahmacharya*: Hinduistisk religiøs tjeneste, som bl.a. omfatter cølibat.

Da jeg begyndte at skrive den, havde jeg ikke lagt nogen bestemt plan.

Jeg har ikke haft dagbog eller andre dokumenter, som jeg har kunnet støtte denne beretning på. Jeg skriver, som ånden leder mig under indskrivningen.

Jeg tør ikke med bestemthed påstå, at alle mine tanker og handlinger er ledet af Ånden. Men når jeg undersøger de største skridt, jeg har taget i mit liv, så vel som nogle af de mindre, tror jeg, det ikke er forkert at sige, at Ånden har ledet dem alle.

Jeg har ikke set Ham; ej heller kender jeg Ham. Jeg har gjort verdens tro på Gud til min, og da min tro er urokkelig, mener jeg, at den tro er lige så god som erfaring og oplevelse. At beskrive tro som erfaring og oplevelse kan dog måske kaldes at fordreje sandheden, og det er vel mere rigtigt at sige, at jeg ingen ord ejer, for at beskrive min tro på Gud.

Derfor er det måske nu lettere at forstå, hvorfor jeg tror, jeg nedskriver denne beretning som Guds ånd indgiver mig den. Da jeg begyndte forrige kapitel, gav jeg det først overskriften som dette kapitel har fået, men under nedskrivningen følte jeg, at jeg først måtte skrive en indledning, før jeg begyndte at fortælle om mine oplevelser med europæere. Jeg tog fat på den og ændrede overskriften.

Idet jeg nu begynder på dette kapitel, står jeg over for et nyt problem.

Hvad skal jeg tage med og hvad skal jeg udelade, når jeg nu skal til at skrive om mine engelske venner, er et vanskeligt spørgsmål. Hvis noget væsentligt bliver udeladt, vil sandheden blive mangelfuld. Men det er ikke let uden videre, at afgøre, hvad der er væsentligt, når jeg ikke engang selv er sikker på denne histories anvendelighed.

Jeg forstår meget bedre nu, hvad jeg tidligere har læst om det utilstrækkelige i al selvbiografi som historie betragtet. Jeg nedskriver ikke alt det, jeg husker. Hvem kan sige, hvor meget jeg skal medtage og hvor meget jeg skal udelade i sandhedens interesse? Og hvilken betydning ville en pendant tillægge det ufuldstændige og ensidige vidnesbyrd om begivenheder i mit liv? Hvis en eller anden nysgerrig sjæl ville krydsforhøre mig om de kapitler, der allerede er skrevet, ville han muligvis kunne kaste meget mere lys over dem, og hvis han var mig fjendtligt stemt, ville han oven i købet kunne smigre sig med at have påvist hulheden i mange af mine påstande.

Jeg standser derfor et øjeblik og tænker efter, om det ikke var rigtigt med at holde op med at skrive. Men så længe den indre stemme ikke forbyder det, må jeg blive ved.

Jeg må følge den gyldne regel, at man ikke skal holde op med noget, man engang er begyndt på, med mindre det viser sig at være moralsk forkert.

Jeg skriver ikke selvbiografi for at behage kritikere.

Det at skrive den er i sig selv et af mine forsøg med sandheden.

Et af mine formål med den er at give mine medarbejdere hjælp og vejledning til overvejelse, og det var også efter deres opfordring, at jeg begyndte på den. Den var nok slet ikke blevet til, hvis ikke Jeramdas og Swami Anand konstant havde presset mig. Hvis det derfor er forkert af mig at skrive denne selvbiografi, måde dele ansvaret med mig.

Jeg vender nu tilbage til det emne, der antydes i overskriften

I Durban havde jeg både englændere og indere i huset. Og de blev alle betragtet som medlemmer af familien. Det var ikke til lige stor tilfredshed for alle mine husfæller, men jeg ville nu blive ved med at beholde englænderne.

Jeg bar mig ikke altid lige klogt ad og høstede nogle bitre erfaringer, både med englænderne og inderne. Men de bitre erfaringer fortryder jeg ikke. Uanset dem, og uanset det besvær, og den ulejlighed jeg ofte har forvoldt mine venner, har jeg ikke ændret min handlemåde, og vennerne har båret over med mig. Når mit samkvem med

udlændinge har stødt mine venner, har jeg ikke tøvet med at konfrontere dem med det. Jeg mener, at troende mennesker må se den samme Gud i andre som i sig selv, og må kunne omgås alle og alligevel bevare sit eget. Men den evne udvikler man ikke ved fejlt at sky enhver lejlighed til samkvem med anderledes tænkende, men ved at komme dem i møde med tjenersind og dog bevare sit inderste selv uanfægtet.

Så selv om jeg havde huset fuldt da boerkrigen startede, modtog jeg to englændere, de var kommet fra Johannesburg, De var begge var teosoffer; den ene Mr. Kitchin, skal vi senere høre nærmere om.

Disse venner fik ofte min hustru til at græde bitre tårer. Desværre har hun haft mange sådanne prøvelser for min skyld.

Det var første gang, jeg havde engelske venner i huset som medlemmer af familien.

Jeg havde boet i engelske huse, under mit ophold i England, der var mere eller mindre som et gæstgiveri, men da indrettede jeg mig efter husets skik.

Her var det modsat. Skønt en del af husets indbo var europæisk, levede vi dog overvejende på indisk maner

Englænderne tilpassede sig på mange måder til indisk levestil.

Jeg kan huske, at jeg af og til nok kunne have svært ved at bevare det patriarkalske forhold til gæsterne, men jeg kan med bestemthed sige, at for dem gik det let nok med at føle sig hjemme under mit tag.

I Johannesburg, fik jeg endnu større omgang med fremmede end i Durban.

Kapitel XII

EUROPÆISK TILKNYTNING (FORT.)

I Johannesburg havde jeg engang hele fire kontorister, der egentligt snarere var som mine sønner end som kontorister. Men ikke engang med dem kunne jeg overkomme arbejdet. Det var umuligt at klare sig uden maskinskrivning, og hvis der i det var nogen af os, der kunne det, var det mig. Jeg lærte to af kontoristerne det, men de blev aldrig dygtige, da de ikke kunne engelsk nok. Og en af dem ville jeg uddanne som regnskabsfører. Fra Natal kunne jeg ikke få nogen, da ingen kunne komme ind i Transvaal uden tilladelse, og for min egen skyld var jeg ikke til sinde at bede den pasudstedende officer om noget. Jeg viste ikke, hvad jeg skulle stille op. Jeg var så langt bagefter med arbejdet, at jeg synes det var umuligt, at magte både min sagførerforretning, og det offentlige arbejde, hvor meget jeg end sled og slæbte. Jeg ville hellere end gerne antage europæisk kontorhjælp, men det var ikke sikkert, jeg kunne få en hvid mand eller kvinde til at tjene hos en farvet. Jeg besluttede dog at forsøge. Jeg henvendte mig til en skrivemaskineagent, jeg kendte, og bad ham skaffe mig en stenografist. Der var unge piger ledige, og han lovede at prøve at skaffe mig en. Han fik fat i en ung skotsk pige, Frøken Dick, der lige fornylig var kommet fra Skotland. Hun ville gerne tjene til føden på en hæderlig måde ved hvad hun end kunne få fat på, og hun trængte til det. Derfor sendte agenten hende til mig. Hun gjorde straks et udmærket indtryk på mig. "De har ikke noget mod at være ansat hos en inder", spurgte jeg hende. "Ikke det mindste", lød hendes faste svar. "Hvad havde De tænkt Dem i løn?" "Vil 17 £ og 10 sh. være for meget?" "Ikke hvis De kan gøre det arbejde jeg forlanger af Dem. Hvornår kan De begynde".

"Nu med det samme, hvis De ønsker".

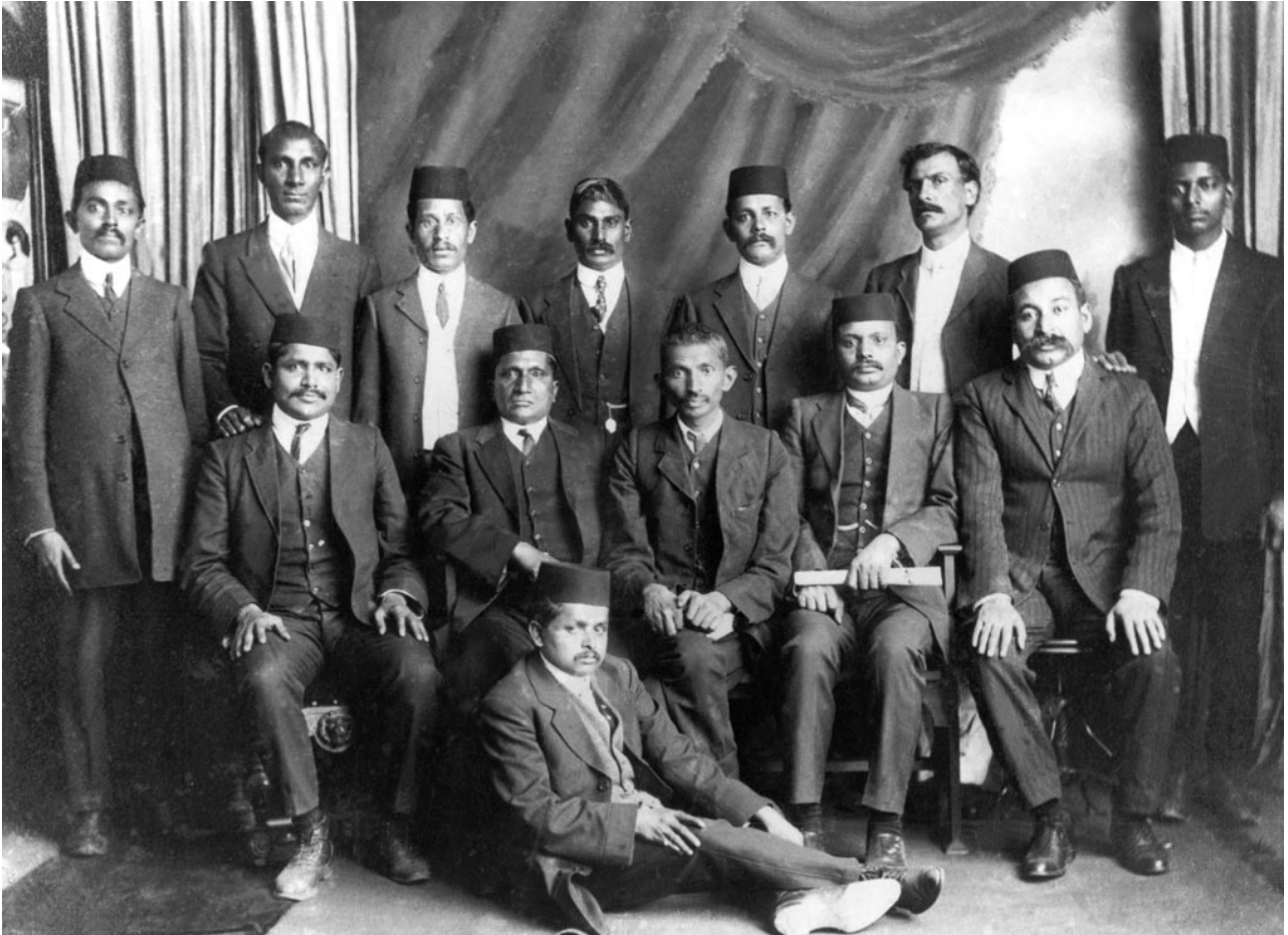
Jeg var godt fornøjet og gav mig straks til at diktere hende breve.

Inden ret længe var hun blevet næsten som en datter eller søster for mig i stedet for en almindelig kontordame. Der var næsten aldrig noget at udsætte på hendes arbejde. Jeg betroede hende ofte ordningen af pengesager til flere tusind punds beløb, og hun stod selv for regnskabsbøgerne. Hun vandt min fulde tillid, men hvad der måske vil sige mere, hun betroede mig sine inderste tanker og følelser. Hun spurgte mig til råds, da hun endelig valgte sig en mand, og jeg havde æren af at være hendes forlover. Så snart frøken Dick blev fru Macdonnald, måtte hun forlade mig, men selv som gift, sagde hun aldrig nej, når jeg i en snæver vending sendte bud efter hende.

Nu savnede jeg en fast stenografist og maskinskriverske i hendes sted, men jeg var så heldig at få fat i en anden ung pige. Det var frøken Schlesin, der blev introduceret til mig af hr. Kallenbach^{xiii}, som læsere senere vil lære at kende. Hun er nu lærerinde ved en af de højere skoler i Transvaal og var omtrent 17 år, da hun kom til mig. Hendes idiosynkrasier var til tider vel voldsomme for Kallenbach og mig. For hende var det mere vigtigt at lære og erfare, end at være kontordame. Racefordomme lå hende fjernt. Hun synes hverken at have respekt for alder eller erfaring. Hun var ligeglad, om hun så var kommet til at fornærme en mand ved at sige ham sin mening lige op i ansigtet. Hendes opbrusende temperament bragte mig ofte i vanskeligheder, men hendes åbne og uskyldige natur bragte dem altid ud af verden, lige så naturligt, de opstod. Jeg har ofte underskrevet hendes breve, uden gennemsyn, da jeg anså hendes engelsk for bedre end mit, og jeg nærrede fuldkommen tillid til hendes ærlighed.

Hun bragte mig et stort offer. I lang tid ville hun ikke have mere end seks pund om måneden, og mere end ti ville hun aldrig nogensinde have. Når jeg pressede hende for at få hende til at tage mere, skældte hun mig dygtigt ud og sagde: "Jeg er her ikke for at få gage af Dem. Jeg er her, fordi jeg holder af at arbejde sammen med Dem og beundrer Deres idealer". En gang gav jeg hende 40 £, men hun ville absolut betragte det som et lån, og i fjor betalte hun det fulde beløb tilbage. Hendes mod var lige så stor som hendes offervilje. Hun var en af de få kvinder jeg har været så lykkelig at træffe, hvis karakter var så ren som krystal og hvis mod kunne gøre mangan kriger til skamme. Hun er nu en moden kvinde. Jeg kender hende ikke så godt nu som dengang, hun var hos mig, men mit samliv med denne unge kvinde vil stedse forblive mig et dyrbart minde. Det ville derfor stride mod sandheden, hvis jeg ikke fortalte, hvad jeg ved om hende. I sit arbejde for sagen, gjorde hun hverken forskel på dag eller nat. Hun vovede sig ud i nattens mørke ganske alene og afslog ethvert tilbud om følgeskab. Tusinder af hærdede indere så op til hende som leder. Da næsten alle førere under satyagraha-kampen var i fængsel, ledede hun bevægelsen ganske alene. Hun administrerede tusinder, havde en overvældende korrespondance og desuden arbejdede med *Indian Opinion*, men hun blev aldrig træt.

Jeg kunne blive ved i det uendelige med således at fortælle om fru Schlesin, men jeg skal slutte dette kapitel med at citere Gokhales bedømmelse af hende. Gokhale kendte alle mine medarbejdere. Han var godt tilfreds med mange af dem og sagde det ofte. Men fru Schlesin gav han førstepladsen blandt alle de indiske og europæiske medarbejdere. "Jeg har sjældent truffet en så offervilje, renhed og frygtløshed som hos fru Schlesin", sagde han. Hun indtager, efter min mening, førstepladsen blandt Deres medarbejdere.

Kapitel XIII

INDIAN OPINION

Før end jeg går videre med at fortælle om mine andre nære europæiske venner, må jeg gøre to eller tre vigtige bemærkninger. En af disse venner skal dog omtales med det samme. Jeg havde ikke nok i Fru Schlesin. Jeg behøvede mere hjælp. I tidligere kapitler har jeg hentydet til hr. Ritch. Han var forretningsfører i et handelsfirma og en god bekendt af mig. Han gik ind på at forlade forretningen for at blive fuldmægtig hos mig, og han var mig til stor støtte.

Omtrent ved denne tid kom hr. Madanjit til mig for at foreslå mig at starte *Indian Opinion* og spørge mig til råds. Han havde før ledet et blad¹³, og jeg accepterede hans forslag. Bladet løb af stablen i 1904¹⁴, og hr. Mansukhlal Nazar^{xiii} blev chefredaktør. Jeg måtte dog som ansvarshavende trække det største læs, da jeg praktisk talt for det meste måtte gøre det praktiske arbejde ved bladet. Ikke fordi hr. Mansukhlal ikke kunne klare det. Han havde givet sig en hel del af med journalistik, mens han var i Indien, men han dristede sig aldrig til at skrive om indviklede sydafrikanske problemer, så længe jeg var der. Han nærede den største tillid til min dømmekraft, og lagde derfor ansvaret for de redaktionelle artikler over til mig. Bladet har indtil den dag i dag været et ugeblad. Til at begynde med blev det udsendt på gujarandi, hindi, tamilsk og engelsk. Jeg så dog snart, at sektionerne på hindi og tamil kun var til for syns skyld. De opfyldte ikke deres formål, og jeg opgav dem¹⁵, også fordi jeg følte, at der ville være et vist selvbedrag forbundet med at fortsætte.

Jeg havde ikke tænkt mig, at sætte penge i dette blad, men jeg opdagede snart, at det ikke kunne gå rundt uden min finansielle støtte. Både indere og europæere vidste, at jeg var den ansvarshavende, selv om jeg ikke af navn var chefredaktør af *Indian Opinion*. Da bladet nu engang var blevet startet, synes jeg, det ville være både en skam og et tab at lade det gå ind. Derfor blev jeg ved med at øse penge ud, indtil jeg til sidst havde anbragt alle mine sammensparede midler deri¹⁶. Jeg kan huske, at jeg en tid satte 75 £ til hver måned.

Nu efter alle disse års forløb kan jeg se, at bladet har opfyldt sin mission. Det har aldrig været tanken at det skulle være et forretningsforetagende. Så længe det var under min ledelse, betød forandringer i avisen, forandringer i mit liv. *Indian Opinion* var i de dage, ligesom nu *Young India* og *Navajivan* er en del af mit liv. Uge efter uge udgød jeg min sjæl i dets spalter, fremsatte og forklarede satyagrahas princip og udø-

13 *Blad*. Der havde tidligere været gjort forsøg på at starte aviser og ugeblade af inderne i Sydafrika. Af dem kan nævnes: *Indian World* og *Indian Star*.

14 1904: Læs 1903. Gandhi husker forkert. Han skriver den første leder i avisen: Ourselves 4. juni 1903: Fra begyndelsen af lederen

"We need offer no apology for making an appearance. The Indian community in South Africa is a recognised factor in the body politic, and a newspaper, voicing its feelings, and specially devoted to its cause, would hardly be considered out of place: indeed, we think, it would supply a longfelt want...."

15 2. februar 1906.

16 I et brev til professor Gokhale dateret 13. januar 1905 forklarer Gandhi:

"I placed at his [Mr. Madanjit] service the bulk of my savings. That, however, was not enough. Three months ago I took over the whole responsibility and management. Mr. Madanjit still remains nominally the proprietor and publisher, because I believe that he has done much for the community. My own office is at present being worked in the interests of Indian Opinion and I have already become responsible to the extent of nearly £ 3,500. CW bd 4 s.159.

velse, således som jeg forstod det. I ti år d.v.s. til 1914 (når undtages de mellemrum, når jeg nød en tvungen hvile i fængsler) udkom der næppe et nummer af *Indian Opinion* uden en artikel af mig. Jeg kan ikke erindre at et eneste ord i de artikler blev skrevet uden eftertanke og overlæg, heller ikke en eneste bevidst overdrivelse, der kun havde til formål at behage. For mig blev bladet virkeligt en opøvelse i selvbeherskelse og for venner et mellemlid mellem dem og mine tanker. For en kritisk anlagt var der kun lidet, han kunne sætte fingeren på. Jeg ved sikkert, at tonen i *Indian Opinion* tvang kritikeren til at stemme sin egen ned. Satyagraha ville sandsynligvis have været umulig uden *Indian Opinion*. Der var læseren sikker på at finde en pålidelig beretning om satyagraha-kampagnen, så vel som om indernes virkelige stilling i Sydafrika. For mig blev det et middel til at studere menneskenaturen i alle dens forgreninger og afskygninger, da jeg altid stræbte efter at få et fortroligt og klart forhold mellem redaktør og læser. De var venlige, kritiske eller bitre, alt efter den skrivendes temperament. Det var en god lære for mig at studere, fordøje og besvare al denne korrespondance. Det var som om indersamfundet tænkte højt gennem denne korrespondance med mig. Det fik mig til at forstå en journalists ansvar til bunds, og det tag, jeg på denne måde fik i offentligheden, gjorde arbejdet i den kommende kampagne effektivt, værdigt og uimodståeligt.

Lige fra *Indian Opinions* allerførste måned indså jeg, at journalistens eneste formål bør være: at tjene. Dagspressen er en stormagt, men ligesom en tøjleløs vandflod kan oversvømme hele landstrækninger og ødelægge afgrøder, sådan kan en ubehersket pen kun gøre skade. Men hvis kontrollen kommer udefra, er den mere skadelig end

slet ingen kontrol. Den kan kun gavne, når den udøves indefra. Hvis dette synspunkt er rigtigt, hvor mange aviser i verden kan så bestå prøven? Men hvem vil standse de unyttige? Og hvem skal være dommer? Både det nyttige og det unyttige må bestå her i verden, lige som det gode og det onde, og mennesket må træffe sit valg.

Kapitel XIV

KULIKVARTERER ELLER GHETTOER

Nogle af de mest samfundsnyttige klasser som vi indere har fundet for godt at betragte som pariaer, forviser vi til afsidesliggende kvarterer i byerne eller landsbyerne. På gujaranti kaldes de *dhedvado*, og det navn har fået en dårlig klang. I det kristne Europa var på samme måde jøderne engang pariaer, og de kvarterer, hvortil de var henvist, bar det foragtelige navn 'ghettoer'. Og i dag er vi på lignende måde blevet Sydafrikas pariaer. Vi få nu se, hvorvidt Andrews^{xiv} selvopofrelse og og shagtriernes tryllestav formår at rehabilitere os.

De gamle jøder betragtede sig som Guds udvalgte folk, ved udelukkelse af alle andre. Resultatet var, at deres efterkommere blev hjem søgt af en mærkelig, ja ligefrem uretfærdig gengældelse. Omtrent på samme måde har hinduerne betragtet sig selv som *arier* eller civiliserede, og en del af deres egen kødelige slægt som *anarier* eller pariaer. Resultatet var, at en ligeså mærkelig, skønt uretfærdig nemesis har ramt ikke blot hinduerne i Sydafrika, men end også muslimer og parsere, der jo hører til det samme land og har samme farve som deres hindu-brødre.

Læseren vil nu til en vis grad have forstået betydningen af udtrykket kuli-kvarterer, som jeg har sat over dette kapitel. I Sydafrika har vi fået det odiøse navn "kulier". Ordet "kuli" betyder i Indien kun en drager eller en, der trækker vogn, men i Sydafrika har det en foragtelig bibetydning. Det betyder det samme som en paria eller urørlig betyder for os, og de kvarterer, kulierne er henvist til, kaldes "kuli-locations". I Johannesburg var der et sådant kvarter, men i modsætning til de andre steder, hvor der var locations og hvor inderne ejede deres grunde, havde de i Johannesburg erhvervet dem på 99 års lejemål. Folk boede ganske tæt sammen i kvarteret, hvis areal aldrig blev forøget med befolkningsforøgelsen. Ud over lige akkurat at rense latrinerne bekymrede kommunen sig overhovedet ikke om de sanitære forhold, for ikke at tale om gode veje og belysning. Man kunne næppe vente, at den ville drage omsorg for sundhedsvæsenet, når den i det hele taget var ligeglad med folks ve og vel. De indere, der boede der, viste alt for lidt om kommunalt sundhedsvæsen og hygiejne til at klare sig uden kommunal hjælp og tilsyn. Hvis alle havde været Robinson Crusoe, ville sagen have været en ganske anden. Men vi kender i hele verden ikke en eneste koloni af Robinson Crusoe. Som regel udvandrer folk for at søge rigdom og erhverv, og hovedparten af de indere, der drog til Sydafrika, var uvidende og yderst fattige jordbrugere, der trængte til al den forsorg og beskyttelse, de kunne få. De handelsfolk og dannede indere, der

Photo]

[Navona

Mr. Gandhi as the Author first knew him. He is wearing the badge of an English Vegetarian Society

fulgte dem, var yderst få.

Kommunens forbryderiske forsømmelighed og de indiske kolonisters uvidenhed sammensvor sig derfor om at gøre kvarteret fuldstændigt ubeboeligt. Langt fra at gøre noget for at forbedre forholdene i kommunen, brugte den de usunde forhold, dens egen forsømmelighed havde skabt, som påskud til at sløjfe kvarteret, og i den hensigt fik de lokale lovgivende myndigheders tilladelse til at ekspropriere fra kolonisterne. Således var sagens stilling da jeg tog ophold i Johannesburg.

De kolonister, der ejede deres jord, havde naturligvis krav på erstatning. Et særligt nævn blev nedsat for at undersøge eksproprieringssagerne. Hvis ejeren ikke var villig til at modtage kommunens tilbud, havde han altid ret til at indanke sagen for nævnet, og hvis dettes erstatning overskred kommunens, måtte den bære omkostningerne.

De fleste af ejerne havde engageret mig til jurisk bistand. Jeg brød mig ikke om at tjene penge på de sager. Jeg sagde derfor til ejerne, at jeg i ethvert tilfælde ville nøjes med de sagsomkostninger, nævnet tilkendte dem, såfremt de vandt, og et salær på 10 £ for hver sag, uden hensyn til udfaldet. Jeg sagde også, at jeg havde i sinde at sætte halvdelen af pengene hen til et hospital eller en lignende institution for de fattige. Det var de naturligvis alle glade ved.

Af omtrent 70 sager blev kun én tabt, så salæret blev temmelig stort. Men der var jo *Indian Opinion*, med sine stadige krav om penge, og det slugte, så vidt jeg erindrer, 1600 £. Jeg havde haft meget arbejde med disse sager. Klienterne kom og gik stadig hos mig. De fleste af dem var oprindelig fæstearbejdere dels fra Bihar og omegn dels fra Sydindien. Til støtte for deres særlige krav havde de dannet en egen organisation, der ikke stod sammen med de frie indiske købmænds og handlendes. Nogle af dem var åbenhjertige, frisindede og udmærkede mænd. Deres ledere var hr. Jairamsing, der var formand, og hr. Badri, der var lige så god som han. Ingen af dem lever nu mere. De var overordentlige hjælpsomme mod mig. Hr. Badri kom til at stå mig meget nær og indtog en fremtrædende plads i satyagraha. Gennem disse to og andre venner kom jeg i meget intim forbindelse med talrige indiske kolonister, fra nord- og sydindien. Jeg blev mere en broder for dem end blot og bar jurisk rådgiver og tog del i alle deres private og offentlige sorger og fortrædeligheder.

Det kan måske være af nogen interesse at vide, hvad inderne kaldte mig. Abdulla Sheth nægtede at tiltale mig som Gandhi. Heldigvis var der ingen, der fornærmede mig ved at kalde mig eller anse mig for "sahib". Abdulla Sheth fandt på en god benævnelse: "Bhai", d.v.s. broder. Andre fulgte hans eksempel og vedblev at kalde mig "bhai" lige til det øjeblik, da jeg forlod Sydafrika, men navnet var mig endnu kærere, når det blev brugt af frigivne indere.

Kapitel XV

DEN SORTE DØD – I

Endnu før inderne var sat ud af kvarteret, sikrede kommunen sig ejendomsretten til det. Det var nødvendigt at passende nye boliger blev fundet, før de blev sat på gaden, men da det ikke var let for kommunen, fik inderne lov til at blive i det samme "snævse-de" kvarter, med den forskel, at deres stilling var værre end nogensinde. Da de var op-hørt med at være ejere blev de kommunale lejere, og resultatet var, at de kom til at leve under forhold, der var mere usunde end nogensinde. Mens de var ejere, blev de

nødt til at overholde en vis renlighed, om ikke andet, så af frygt for loven. Da behøvede kommunen ikke at frygte at lejernes antal øgedes, og med dem snavset og uorden.

Mens inderne ærgede sig over denne tingenes tilstand, brød den sorte pest pludselig ud. Den kaldes også lungepest, og er endnu frygteligere end byldepest.

Til al held var det ikke i inderkvarteret, men i en af guldminerne i nærheden af Johannesburg, at den tog sin begyndelse. Arbejderne i denne mine var for største delen negere, for hvis renlighed de hvide arbejdsgivere var ansvarlige. Også nogle få indere havde beskæftigelse ved minen, og af dem blev treogtyve smittet og vente en aften meget syge hjem. Hr. Madanjit, som dengang gik omkring og samlede abonnementer til *Indian Opinion*, og indkasserede kontingenter, var tilfældigvis i kvarteret i det øjeblik. Han var et virkeligt frygtløs menneske. Hans hjerte krympede sig ved at se disse ofre for pestsvøben. Han sendte en blyantsnotits til mig med følgende indhold: "Der er pludseligt udbrudt lungepest. De må komme omgående og handle hurtigt, ellers må vi være forberedt på uhyggelige følger. Kom venligst med det samme".

Hr. Madanjit brød modigt ind i et tomt hus og anbragte alle patienterne der. Jeg cyklede til kvarteret og skrev til magistratssekretæren og forklarede ham hvorfor og hvordan vi havde taget huset i besiddelse.

Dr. William Godfrey, som praktiserede i Johannesburg, ilede til hjælp, så snart han fik det at vide, og var både sygeplejer og læge. Men treogtyve patienter var mere, end vi tre kunne klare.

Når ulykke kommer til den der er ren af hjerte, bringer den mænd og midler med som kan bekæmpe den. Det er i al fald min tro, og min erfaring har bekræftet den.

Jeg havde dengang fire indere på mit kontor: De herrer Kalyandas, Maneklal, Gunvantrai, Desai^{xv} og en til, hvis navn jeg ikke kan huske. Kalyandas havde jeg fået betroet af hans fader. Jeg har sjældent i Sydafrika truffet nogen mere tjenestevillig og rede til ubetinget lydighed end han. Han var dengang heldigvis ugift, og derfor tog jeg ikke i betænkning at pålægge ham selv de mest risikable opgaver. Maneklal havde jeg fået fat på i Johannesburg, så vidt jeg kan huske. Han var også ugift. Alle disse fire, hvad man nu vil kalde dem – kontorister, medarbejdere, sønner; besluttede jeg at ofre.

Kalyandas behøvede jeg overhovedet ikke at spørge først. De andre var villige, så snart de blev spurgt. "Hvor du er, vil vi også være", var deres korte og smukke svar.

Hr. Ritch havde en stor familie. Også han var rede til at gøre vovestykket, men jeg hindrede ham deri. Jeg kunne ikke nænne at udsætte ham for risikoen, og så varetog han arbejdet uden for farezonen.

Natten igennem vågedes og plejedes de syge. Og en frygtelig nat var det. Jeg havde plejet ikke så få patienter før, men aldrig nogen, der havde den sorte pest.

Megen pasning skulle der nu ikke til. Alt hvad vi havde at gøre var at give de syge deres medicin, og hvad de trængte til, holde dem selv og deres senge rene og i orden og så se at holde modet oppe i dem.

Den utrættelige iver, hvormed de unge mænd arbejdede, glædede mig over al måde. Man kunne forstå at en dr. Godfrey og en erfaren mand som hr. Madanjit var tapper. Men hvilken ånd besjælede ikke disse unge og uprøvede mænd!

Så vidt jeg erindrer, fik vi alle patienterne bragt frelst gennem den nat.

Helt bortset fra denne begivenheds alvor, er den af så overvældende interesse, og for mig af så stor religiøs værdi, at jeg kommer til at ofre den endnu mindst to kapitler.

Kapitel XVI

DEN SORTE DØD – II

Magistratssekretæren udtrykte sin taknemmelighed over, at jeg havde påtaget mig ansvaret for patienterne og det tomme hus. Han tilstod åbent, at byrådet ikke var i stand til øjeblikkelig indgriben i en så farlig situation, men lovede at det ville yde al den hjælp, det stod i dets magt. Og da kommunen først var vagt til følelsen af sine pligter, tøvede den ikke med at træffe energiske forholdsregler.

Den næste dag stillede den et tomt pakhus til min rådighed og foreslog at patienterne blev flyttet derhen. Men den påtog sig ikke at gøre rent i ejendommen. Bygningen var forfalden og snavset. Vi gjorde selv rent, fik ved gavmilde inderes hjælp stillet nogle senge og andre nødvendige ting op og lavede et improviseret hospital. Kommunen lånte os en sygeplejeske, der kom med cognac og andre hospitalsremedier. Dr. Godfrey blev ved med at være vor læge.

Sygeplejersken var en rar dame og ville gerne have passet patienterne, men vi gav hende sjældent lov til at røre ved dem, for at hun ikke skulle blive smittet.

Vi fik instruktioner om at give patienterne hyppige doser cognac. Sygeplejesten bad endog os om også selv at drikke det af forsigtighedshensyn – således som hun gjorde. Men der var ingen af os, der rørte det. Jeg troede ikke engang, det var til nogen gavn for patienterne. Med dr. Godfreys tilladelse behandlede jeg tre patienter, som var villige til at undvære cognac, med våde jordslags på hoved og bryst. To af disse blev reddet. De andre tyve døde i pakhuset.

Imidlertid var kommunen i færd med at træffe andre forholdsregler. Der var et lazaret for smitsomme sygdomme omtrent tyve miles fra Johannesburg. De to overlevende patienter blev flyttet til telte i nærheden af lazarettet, og der blev truffet foranstaltninger til at sende nye tilfælde derhen. Vi blev således befriet for vort arbejde.

I løbet af et par dage fik vi at vide, at den gode sygeplejerske var blevet syg og øjeblikkelig var bukket under. Det er umuligt at sige, hvordan det gik til, at de to patienter blev frelst og vi andre blev ved med at være uimodtagelige for smitte, men denne erfaring øgede min tillid til jordkuren og desuden min mistillid til cognac selv som medicin. Jeg ved nok, at hverken min tro eller min mistillid hviler på noget solidt grundlag, men det indtryk, jeg dengang fik er uudsletteligt, og derfor synes jeg, at jeg måtte tage det med her. Da pesten brød ud sendte jeg pressen et skarpt brev, hvor jeg beskyldte kommunen for at have forsømt kvarteret efter at det var kommet i dens besiddelse. Gennem dette brev vandt jeg hr. Henry Polak og det var også medvirkende årsag til venskabet med nu afdøde pastor Joseph Doke.

Jeg har i et tidligere kapitel fortalt, at jeg plejede at indtage mine måltider på en vegetarisk restaurant. Her traf jeg hr. Albert West. Vi traf næsten dagligt hinanden på denne restaurant og gik ture sammen efter middagen. Hr. West var medindehaver af et lille trykkeri. Han læste mit læserbrev om pestudbruddet, og da han ikke traf mig i restauranten, blev han urolig. Både mine medarbejdere og jeg havde under pesten indskrænket vores måltider, og havde for længst gjort det til en regel at leve på let kost under en epidemi. I de dage havde jeg strøget middagen. Frokosten gjorde jeg mig færdig med, inden de andre gæster kom. Jeg kendte godt ejeren af restauranten og havde fortalt ham, at jeg så vidt muligt undgik mine venner, da jeg havde med pasningen af pestpatienterne at gøre.

Da West i et par dage ikke havde truffet mig i restauranten, bankede han en tidlig morgen på min dør, lige som jeg skulle ud at gå en tur. Da jeg åbnede døren, sagde han: "Jeg fandt Dem ikke i restauranten og var virkelig bange for, at der skulle være tilstødt Dem noget. Derfor ville jeg komme op til Dem fra morgenstunden for at være sikker på at træffe Dem hjemme. Og her har De mig, jeg er til Deres tjeneste. Jeg er parat til at hjælpe Dem med at pleje de syge. De ved jo nok, at der er ingen, der er afhængig af mig."

Jeg takkede ham og svarede uden et sekunds betænkning: "Jeg vil ikke have Dem som sygeplejer. Hvis der ikke kommer flere tilfælde, bliver vi fri i løbet af en dag eller to. - Men – derimod er der noget andet."

"Nå, hvad er så det?"

"Kunne De ikke sørge for trykningen af *Indian Opinion* i Durban? Hr. Madanjit bliver sandsynligvis optaget her, og nogen behøves i Durban. Hvis de kunne tage derhen, så ville det være en stor lettelse."

"Som De ved, har jeg et trykkeri. Sandsynligvis kan jeg rejse, men må jeg give Dem endeligt svar i aften? Vi kan tale om det på vores aftentur"

Jeg blev henrykt. Vi fik talt sammen, og han gik ind på at tage af sted. Gagen så han ikke på, da han ikke gjorde det for pengenes skyld. Vi blev dog enige om en gage på 10 £ om måneden og del i overskuddet, hvis der blev noget. Allerede næste dag tog hr. West afsted til Durban med aftentoget og betroede mig omsorgen for sine udestående fordringer. Fra den dag og indtil jeg forlod Sydafrikas kyster tog han del i mine glæder og sorger.

Hr. West stammede fra en bondefamilie i Louth (Lincolnshire). Han havde fået almindelig skoleundervisning, men lært en del i erfaringens skole og ved selvhjælp. Jeg har altid betragtet ham som en besindig, gudsfrøgtig og menneskekærlig englænder.

Vi skal ide følgende kapitler lære ham og hans familie nærmere at kende.

Kapitel XVII

INDERKVARTERET FLAMMER

Skønt mine medarbejdere og jeg nu var fri for ansvaret for patienterne, var der dog endnu en hel del arbejde der stod i forbindelse med pesten, at varetage.

Jeg har omtalt hvor forsømmelig kommunen var når det gjaldt inderkvarteret. Men hvad de hvide indbygges sundhed angik, var den vågen nok og havde allerede givet store summer ud. Nu øste den penge ud til højre og venstre for at få bugt med pesten. Til trods for kommunalbestyrelsens mange undladelsessynder kunne jeg ikke andet end rose dens omhu for de hvide borgere, og jeg støttede den så godt jeg kunne i disse prisværdige bestræbelser. Havde jeg holdt mig tilbage, tror jeg, det ville have vanskeliggjort arbejdet. Kommunen ville slet ikke være veget tilbage for at bruge væbnet magt og gjort os det værste den kunne.

Men alt dette blev undgået. Kommunestyret var tilfreds med indernes holdning, og foranstaltningerne mod fremtidige pestangreb blev forenklet. Jeg anvendte al den indflydelse, jeg rådede over, for at få inderne til at underordne sig kommunalbestyrelsens krav. Det var langt fra let at få dem til at strække sig så vidt, men så vidt jeg husker, var der ingen der nægtede at følge mit råd.

Kvarteret¹⁷ blev sat under streng bevogtning og al passage til og fra det blev forbudt. Mine medarbejdere og jeg havde fri adgang. Man havde besluttet at lade hele kvarteret rømme; befolkningen skulle i tre uger bo i telte på en åben slette omtrent tretten mil fra Johannesburg og så skulle hele kvarteret sættes i brand. At indrette sig i telte med madvarer og hvad der hører til en husholdning, måtte ganske givet tage nogen tid og i mellemtiden blev en vagt nødvendig. Folk var frygteligt opskræmte, men min nærværelse var dem en trøst. Mange af de fattige havde gravet deres få spareskillinger ned i jorden. De måtte graves op. Nogen bank havde de ikke; de kendte ingen. Jeg blev deres bank. Pengene strømmede ind på mit kontor. Jeg kunne umuligt tage nogen betaling for arbejdet under en sådan krise. Jeg kendte godt bankbestyren. Jeg sagde til ham, at jeg kom til at deponere disse penge hos ham. Banken var på ingen måde ivrige efter at tage imod store beløb i kobber og sølv. Man kunne også være bange for, at personalet ville værgе for sig ved at røre ved penge, der stammede fra de pestbefængte områder. Men bestyrelsen var på alle måder imødekommende. Det blev besluttet at desinficere alle pengene, før de blev sendt i banken. Så vidt jeg erindrer, blev henved 60 tusind pund deponeret på denne måde. Jeg rådede dem, der ejede tilstrækkelige penge, til at sætte dem ind som fast indskud, og det accepterede de. På den måde var der nogle der vænnede sig til at sætte deres penge i banken.

Kvarterets beboere blev med særlige tog bragt til gården Klipspruit i nærheden af Johannesburg, hvor der blev sørget for mad til dem på det offentliges bekostning. Denne teltby lignede en soldaterlejr. De, der var uvant med dette lejrlev, var fortvivlede og forvirrede, men i det store og hele gik det dog nogenlunde. Jeg cyklede gerne hver dag ud til dem. I løbet af 24 timer havde de glemt deres elendighed og var glade og fornøjede. Når jeg kom derud, var der sang og lystighed. Det var tydeligt, at de under tre

¹⁷ *Kvarteret*: Der var tale om bydelen Braamfontein. I dag bedre kendt som Soweto.

ugers ophold under åben himmel gjorde dem langt raskere.

Såvidt jeg erindrer, blev kvarteret sat i brand allerede dagen efter dets rømning¹⁸. Kommunen gjorde intet for at redde noget fra branden. Omtrent på denne tid lod den alle bordene på torvet brænde og led et tab på cirka ti tusind pund. Årsagen til dette drastiske skridt var, at der var fundet døde rotter på torvet. Kommunen måtte sætte sig i svære udgifter, men fik med held standset pestens videre fremtrængen, og byen åndede atter lettet op.

Kapitel XVIII

EN BOGS TRYLLERI

Den sorte pest forøgede min indflydelse hos de fattige indere, samt min forretning og mit ansvar. Med nogle af mine nye europæiske bekendte blev jeg så fortroelig, at jeg moralsk set kom i gæld til dem.

På den vegetariske restaurant gjorde jeg bekendtskab med hr. Polak^{19 xvi} og med Hr.

18 *Brand*: 25. marts 1904.

19 Henry Polak skrev et par erindringsglimt om Gandhi. I det første fra 1925 beskriver han mødet med Gandhi således:

"And I had become both a vegetarian and a journalist, in both of which capacities I acquired proliferations which later stood me in good stead, the one as the means of introduction to Mr. Gandhi, the Indian leader, who was to change the whole current of my life, the other as the principal means of my public service in South Africa during the ensuing years. It was in a Johannesburg vegetarian restaurant kept by an enthusiastic Austrian that I first saw Gandhiji. He was pointed out to me by my friend who did not know him well enough to introduce. That was reserved for a few weeks later, when I was introduced to him by an English lady then running another vegetarian restaurant, which Gandhi had encouraged and later helped, at considerable financial loss, to expand. We found one very entrancing subject of conversation which brought us close together - our common vegetarianism and the fact that I was almost the only other person that he knew that had read a certain book on nature-cure. It was a remarkable evening for me; but little did I imagine that fate was, in this way, using us for the great purpose of future history making.

Another four months had passed, with pregnant happenings. In my journalistic reading, I had constantly come across a large broadsheet, entitled *Indian Opinion*. It gave me much news about India, ancient and modern, but still more, it gave me detailed information about the disabilities of the Indians of the country. I found them to be substantially similar to those suffered by my own co-religionists in Eastern Europe and much the same arguments were used against the former as against the latter, by their respective opponents. My sympathies were readily aroused and my active support for the Indian cause already enlisted, when Gandhi, to whom revelation of the conflict between the claims of the simple life and the complexities of the civilisation had already come, and who thought he had found the solution of the problem through the combined teaching of Ruskin and Tolstoy, invited me to throw up my work, which had already become irksome owing to the Anti-Indian policy of the paper on whose staff I was serving, and join his new Phoenix settlement of Indians and Europeans anxious to render service to the country by establishing better relations between the two communities

West. En aften sendte en ung mand, der spiste til middag ved et bord i nærheden, sit kort over med ønsket om at få lov til at tale med mig. Jeg indbød ham til at komme over til mit bord, og det gjorde han.

”Jeg er redaktionssekretær ved ”*Critic*”²⁰, sagde han, ”Da jeg læste Deres brev til pressen om pesten, følte jeg en stærk trang til at se Dem. Jeg er glad ved at have fået denne lejlighed”.

Hr. Polaks oprigtighed drog mig til ham. Vi blev gode bekendte samme aften og det lod til at vi nærrede meget beslægtede anskuelser om flere af de vigtige ting i tilværelsen. Han elskede et nøjsomt liv. Han havde en vidunderlig evne til at omsætte i praksis, hvad der appellerede til hans forstand. Nogle af de forandringer, han havde gjort i sit liv, var lige så pludselige som gennemgribende.

Indian Opinion, blev dyrere og dyrere for hver dag. Allerede den første beretning fra hr. West var foruroligende. Han skrev: ”Jeg venter ikke, at foretagendet vil give det udbytte, De havde tænkt Dem. Jeg er bange for, at det giver underskud. Bøgerne er ikke i orden. Der er mange restancer, der skal ind, men jeg kan hverken se ende eller begyndelse på dem. Det hele må revideres fra grunden af. Men alt dette skulle De ikke lade Dem forurolige af. Jeg vil prøve at få tingene i orden på bedste måde. Jeg bliver her, enten der er overskud eller ej”.

Hr. West kunne have sagt op, da han opdagede, at der intet overskud var, og jeg kunne ikke have bebrejdet ham det. Meget snarere kunne han have draget mig til ansvar for at have beskrevet fortaget som indbringende uden tilstrækkelig grundlag. Men han ytrede aldrig så meget som et bebrejdende ord. Jeg har ikke desto mindre indtryk af, at denne opdagelse fik hr. West til at anse mig for lettroende. Jeg havde simpelthen taget hr. Madanjits beregninger for gode varer, uden at undersøge dem nærmere, og havde sagt til hr. West, at der ville blive overskud.

Jeg indser nu, at en mand i en offentligt arbejde ikke bør gøre indberetninger, uden selv at have forsikret sig om de faktiske forhold. En sandhedens bekender må frem for alt udøve den største forsigtighed. At give en mand anledning til at tro noget, som man ikke selv har erfaret er sandt, er at gå på akkord med sandheden. Det gør mig ondt at måtte tilstå, at jeg til trods for denne viden ikke helt har fået brudt med min indgroede naivitet. Der skyldes min ærgerrighed efter at udføre mere arbejde, end jeg kan overkomme. Denne ærgerrighed har ofte været en kilde til ærgrelse, mere for mine medarbejdere, end for mig selv.

Da jeg havde modtaget hr. Wests brev, rejste jeg til Natal. Jeg havde skænket hr. Polak min fulde fortrolighed. Han kom for at sige farvel ved stationen og gav mig en bog at læse på rejsen, som han sagde jeg ganske sikkert ville synes om. Det var Ruskins *Unto This Last*^{xvii}. Det var umuligt at lægge bogen fra sig, når man en gang var begyndt på den. Den greb mig. Fra Johannesburg til Durban, er der fire og tyve timers rejse, og toget nåede derhen om aftenen. Jeg fik ingen søvn den nat. Jeg besluttede at forandre mit liv i overensstemmelse med bogens idealer.

Det var den første bog af Ruskin, jeg nogensinde havde læst. Under mine studietid havde jeg praktisk talt intet læst ud over mine lærebøger, og efter at jeg var kommet ind i praktisk virksomhed, havde jeg overmåde lidt tid til at læse. Jeg kan derfor ikke

upon a basis of mutual sympathy and understanding and the living of the simple life. The prospect of expressing my idealism in beautiful and inspiring surroundings attracted me strongly, and the New Year's Day, 1905 ..., found me on my way to take up the joint English editorship of *Indian Opinion*”.

“South African Reminiscences”. *Indian Review*, Madras, februar, marts og maj 1925.

²⁰ *Critic: the Transvaal Critic*.

rose mig af noget stor boglærdom. Dog tror jeg ikke, jeg er gået tabt af nogen viden ved denne tvungne begrænsning. Den begrænsede læsning kan tværtimod siges at have sat mig i stand til at grundigt at fordøje, hvad jeg læste. Af disse bøger var *Unto This Last* den der kom til at betyde mest for mig, den medførte en øjeblikkelig og gennemgribende forandring i mit liv. Jeg oversatte den senere til gujarati under titlen *Sarvodaya* (alles velfærd).

Jeg tror, jeg genfandt noget af min dybeste overbevisning, afspejlet i denne bog af Ruskin, og det er grunden til, at den greb mig så dybt og fik mig til at omforme mit liv. Digter er den, der kan kalde det gode, der ligger slumrende i det menneskelige bryst, frem. Digterne kan ikke have samme indflydelse på alle, fordi enhver står på sit eget udviklingstrin.

Unto This Last lære forstod jeg således:

1. At hvad der tjener, må også tjene samfundet.
2. At en sagførers arbejde har samme værdi som en barbers så som alle har den samme ret til at tjene opholdet ved deres arbejde.
3. at et liv i arbejde, d.v.s. jordbrugerne og håndværkernes liv, er det liv, der er værd at leve.

Det første af disse punkter var jeg klar over. Det andet havde jeg dunkelt anet. Det tredje var aldrig faldet mig ind. *Unto This Last* gjorde det klart som dagen for mig, at det andet og tredje indeholdtes i det første. Jeg stod op ved daggry, rede til at omsætte disse principper i handling.

Kapitel XIX

PHOENIX UDFLYTTERKOLLEKTIVET

Jeg talte med hr. West om alt dette, og forklarede ham hvilket indtryk *Unto this last* havde gjort på mig. Jeg foreslog at *Indian Opinion*, skulle flyttes ud til en landbrugsejendom, hvor alle skulle arbejde, have samme løn og passe trykkeriet i fritiden. Hr. West synes om forslaget, og månedslønnen blev fastsat til tre £ per hoved, uden hensyn til farve eller nationalitet.

Det var nu spørgsmålet, om alle de ti-tolv arbejdere i trykkeriet ville acceptere at slå sig ned på en afsidesliggende gård, og nøjes med en løn, der kun rakte til livets nødvendigheder. Vi foreslog derfor, at de, der ikke synes om planen, kunne blive ved med at få deres sædvanlige løn, og så, måske senere, nå frem til at blive medlemmer af kollektivet.

Jeg drøftede dette forslag med arbejderne. Hr. Madanjit synes slet ikke om det! Han mente at det var tåbeligt, og ville ruinere et foretagende, som han havde satset alt på, og at arbejderne ville stikke af. *Indian Opinion* gå ind og trykkeriet lukke.

Blandt dem, der arbejdede på trykkeriet, var Chhaganlal Gandhi, der var min fætter. Han fik forelagt forelaget samtidig med hr. West. Han havde hustru og børn, men havde fra barndommen af stillet sig i et discipelforhold til mig og arbejdede for mig. Han stolede på mig. Uden betænkning accepterede han forslaget og har været hos mig lige siden. Maskinisten Govindaswami sluttede sig også til os. De øvrige accepterede ikke planen, men var dog villige til at flytte med, hvor trykkeriet end kom til at ligge.

Jeg tror ikke, det tog mere end to dage at blive enige med folkene.

Derefter annoncerede jeg efter et stykke jord ikke så langt fra en jernbanestation i Durbans nærhed. Der kom et tilbud fra Phoenix. Hr. West og jeg tog ud for at se på ejendommen, og inden ugen var omme, havde vi købt godt 15 tønder land. Der var en god lille brønd og enkelte appelsin og mangotræer. Der stødte et stykke jord på 60 tønder op til det, og der var flere frugttræer og en forfalden hytte. Dette købte vi også. Prisen var i alt 1000 £.

Nu afdøde hr. Rustomji^{xviii} støttede mig altid i sådanne foretagender. Han synes godt om min plan. Han stillede brugt bølgeblik fra et pakhus og andet byggemateriale til min rådighed, og vi begyndte på arbejdet. Nogle indiske murere og tømrere, der havde arbejdet sammen med mig under boerkrigen, hjalp mig med at rejse et skur til trykkeriet. Denne bygning var 15 fod lang og 50 fod bred, var færdig på mindre end en måned. Hr. West og flere andre tilså tømrer- og murerarbejdet med stor fare for sig selv.

Stedet var ubeboet og overgroet med højt græs og da der var fuldt af slanger, var det ligefremt farligt at bo der. Til at begynde med boede alle i telte. Vi fik de fleste af vores sager kørt til Phoenix på en uges tid. Der var 22 km. fra Durban og fire – fem km. til stationen i Phoenix.

Kun et nummer af *Indian Opinion* måtte trykkes ude, i Mercurys trykkeri.

Nu forsøgte jeg at få de venner og bekendte, der var kommet med mig fra Indien for at prøve deres lykke, og som nu havde forskellig beskæftigelse, til at komme og bo i Phoenix. De var kommet for at blive rige, og det var derfor vanskeligt at overtale dem, men nogle kom dog.

Af dem kan jeg specielt nævne Maganlal Gandhis^{xix} navn. De andre vendte tilbage til deres forretninger. Maganlal Gandhi forlod for stedse sin forretning for at dele lod og skæbne med mig.

Ved dygtighed, opofrelse og hengivenhed står han i første række blandt mine medarbejdere i mine etiske forsøg, og som selv lærd håndens arbejder er han enestående.

Således blev Phoenix-kollektivet startet i 1904, og til trods for mange genvordigheder udgives *Indian Opinion*, endnu fra kollektivet.

Men de første vanskeligheder, de senere forandringer, forhåbninger og skuffelser kræver et særligt kapitel.

Kapitel XX

DEN FØRSTE NAT

At udgive det første nummer²¹ af *Indian Opinion* fra Phoenix, var på ingen måde let. Hvis jeg ikke havde taget to forsigtighedsregler, måtte det første nummer helt opgives eller være forsinket. At drive trykkeriet ved hjælp af maskineri synes jeg ikke om, jeg mente håndkraft ville passe bedre ind i det hele, når jorden skulle udføres med håndkraft. Det havde dog ikke kunnet lade sig gøre, og vi havde så installeret en petroleumsmotor. Imidlertid havde jeg rådet West at have noget til at falde tilbage til, hvis motoren svigtede. Derfor havde han installeret et hjul, der kunne drives med håndkraft. Formatet på avisen havde været almindeligt dagbladsformat, men det passede ikke rigtigt for et afsides sted som Phoenix. Derfor nøjes vi med folioformatet, således, at siderne, hvis der skulle ske noget, kunne trykkes ved hjælp af en trædemekanisme.

I den første tid måtte vi alle sammen blive længe oppe dagen før bladet skulle ud-

21 Første nummer af *Indian Opinion*, udgivet fra Phoenix, udkom den 24. december 1904.

komme. Unge og gamle, alle måtte hjælpe til med at folde ark, og vi blev i reglen færdige mellem kl. 22 og midnat.

Jeg glemmer aldrig den første nat. Arkene var hæftede, men maskinen ville ikke fungere længere. Vi havde fået en mekaniker fra Durban ud for at stille maskinen op og få den i gang. Han og West gjorde deres yderste, men det nyttede ikke noget. Alle blev nervøse. West kom til sidst fortvivlet hen til mig og sagde med tårer i øjnene: "Maskinen vil ikke starte, og jeg er bange for, at vi ikke kan få avisen ud i rette tid".

"Hvis det er tilfældet, er der ikke noget at gøre ved det. Men det kan ikke nytte, at fælde tårer over det. Lad os gøre, hvad der står i menneskets magt. Hvad mener De om håndhjulet?", sagde jeg, for at trøste ham.

"Hvor skal vi få mandskabet fra til at trække det?", svarede han. "Vi er ikke nok til at klare det stykke arbejde. Det kræver hold på hver fire mand, og vore egne folk er alle sammen trætte".

Byggeriet var endnu ikke færdigt og tømrerne var endnu hos os. De lå og sov på trykkeriets gulv. Jeg pegede på dem og sagde: "Kan vi ikke bruge disse tømrere!? Vi kommer så måske til at arbejde hele natten. Jeg tror, det er en udvej".

"Jeg tør ikke vække tømrerne, og vor egne er virkelig for trætte", sagde West.

"Det skal jeg nok klare", sagde jeg.

"Så kan vi måske nå det", svarede West.

Så vækkede jeg tømrerne og spurgte, om de ville være med.

De blev ikke vrede, men sagde:

"Hvis De ikke kunne kalde på os, når det kniber, hvad nytte er vi så til? De skal selv gå til ro, så skal vi nok trække hjulet. For os er det en smal sag".

Vore egne folk var selvfølgelig også parate.

West blev sjæleglad og begyndte at synge en salme, idet vi gik i gang.

Jeg sluttede mig til tømrerne alle de øvrige trådte skiftevis til, og således blev vi ved til kl. 7. om morgenen. Der var stadig en hel del tilbage. Derfor foreslog jeg West, at vi

skulle bede mekanikeren stå op og forsøge at få maskinen i gang, så vi kunne blive færdige i tide, hvis alt gik vel.

West vækkede ham, og han gik straks ind i maskinrummet. O, vidunder. Maskinen startede, så snart han bare rørte ved den.

Hele trykkeriet genlød af jubel.

"Hvordan kan det være"?, spurgte jeg, "Hvorfor mon alle vores anstrengelser i aftes intet nyttede og nu til morgen startede den, som om der ikke havde været noget i vejen med den"?

"Det er ikke let at sige", svarede West eller mekanikeren, jeg har glemt hvem af dem. "Maskiner bærer sig somme tider ad som om de trænger til hvile, ganske som os andre".

For mig var det som om, at maskinens svigten havde været en prøve, vi skulle igennem, og at den kom i gang igen, følte jeg som frugten af vore ærlige og redelige anstrengelser.

Bladet kom rettidigt ud, og alle var glade.

Denne udholdenhed fra første færd sikrede avisens regelmæssige fremkomst og skabte en selvtilidens atmosfære i Phoenix.

Der kom en tid, hvor vi med vilje gav afkald på maskinen og kun brugte håndkraft²². Det var efter min mening de mest moralsk opløftende dage i Phoenix.

Kapitel XXI

POLAK TAGER SPRINGET

Jeg var altid ked af, at jeg kun kunne være i Phoenix kort tid af gangen, skønt jeg selv havde grundlagt kollektivet. Oprindeligt havde min tanke været, gradvis at trække mig ud af min sagførervirksomhed, flytte ind i kollektivet, tjene min hyre ved legemligt arbejde, og så finde min glæde ved at tjene kolonien. Men således skulle det ikke være.

Jeg har erfaret, at mennesker ofte lægger planer, der kuldkastes af Gud, men jeg har også lært, at hvor det endelige mål er søgen efter sandheden, bliver resultatet dog aldrig til fortræd – og er ofte bedre, end man havde ventet. Den uventede drejning som sagerne i Phoenix tog og det som senere hændte, var ganske sikkert ikke til fortræd, skønt det er vanskeligt at sige, at det var bedre end de oprindelige forventninger.

For at sætte hvert enkelt medlem i stand til at tjene til livets ophold ved legemligt arbejde, stykkede vi jorden omkring trykkeriet ud i små lodder på godt to tønder land hver. En af disse lodder tilfaldt mig. Vi byggede huse af bølgeblik på dem alle. Vi ville hellere have haft jordhytter, tækket med strå, eller små murstenshuse, som passede for almindelige bønder. Men det kunne ikke blive således. Det ville have været dyrere og kostet mere tid, og alle var opsat på at flytte dertil så snart som muligt.

²² Millie Graham Polak beretter således i sin Gandhi-biografi:

"The printing-press, at this time, had - no mechanical means at its disposal, for the oilengine had broken down, and at first animal power was utilized, two donkeys being used to turn the handle of the machine. But Mr. Gandhi, ever a believer in man doing his own work, soon altered this, and four hefty Zulu girls were procured for a few hours on printing day. These took the work in turns, two at a time, while the other two rested; but every male able-bodied settler, Mr. Gandhi included, took his turn at the handle, and thus the copies of the paper were "ground out"."

Mansukhlal Nazar var stadig avisens udgiver. Han havde accepteret den nye plan og ledede bladet fra Durban, hvor *Indian Opinion*, havde et kontor.

Skønt vi havde lønnede sættere, var det planen at alle kollektivets medlemmer skulle lære at sætte det – det letteste, men kedeligste arbejde på et trykkeri. De, der ikke allerede kunne det, fik det lært. Jeg var og blev en dosmer dertil, men Maganlal Gandhi overgik os alle. Skønt han aldrig før havde arbejdet i et trykkeri, blev han snart ekspert i sætning og til min behagelige overraskelse mestrede han også snart alle de andre grene af trykkeriarbejdet. Jeg har altid synes, at han ikke selv kendte sine egne evner.

Vi var næppe kommet til ro og bygningerne færdige, før jeg måtte forlade den nye rede og tage til Johannesburg. Mit forhold tillod ikke, at jeg kunne lade arbejdet der passe sig selv i længere tid. I Johannesburg fortalte jeg Polak om de store forandringer, der var sket. Hans glæde var grænseløs. Da han hørte, hvor meget frugt lånet af hans bog havde båret.

”Kan det ikke lade sig gøre”, spurgte han, ”at komme med i det nye foretagende?”

”Jo, vist så”, svarede jeg. ”Hvis De vil, kan De godt komme med i kollektivet”.

”Jeg er parat”, svarede han, ”hvis De vil optage mig”.

Denne beslutning betog mig stærkt. Han gav sin chef en måneds opsigelse fra ”*Critic*”, og kom så ud til Phoenix. Ved sit omgængelige væsen vandt han alles hjerter og blev snart som medlem af familien. Han passede så godt ind i den enkle levevis, at livet i Phoenix ikke forekom ham mærkværdigt eller strengt; tværtimod befandt han sig som en fisk i vandet.

Jeg kunne dog ikke beholde ham længe der. Hr. Ritch havde besluttet at afslutte sine juridiske studier i England, og da det var mig umuligt at lede kontoret alene, foreslog jeg Polak at komme ind på kontoret og lade sig uddanne til retsfuldmægtig. Jeg havde ment at vi begge senere kunne trække os tilbage og slå os ned i Phoenix, det skete dog aldrig.

Polak var en tillidsfuld natur. Når han først stødte på en ven, ville han næsten altid helst straks rette sig efter ham uden videre diskussion. Han skrev til mig fra Phoenix, at han var rede til at forlade kollektivet, selv om han var fuldkommen lykkelig der og også håbede, at kunne bringe den videre frem. Men han var villig til at komme ind på mit kontor og uddanne sig som retsfuldmægtig, hvis jeg mente, at at det var vejen til hurtigt at virkeliggøre vore idealer.

Jeg blev meget glad for brevet. Polak forlod Phoenix, kom til Johannesburg og arbejdede på mit kontor som fuldmægtig.

Omtrent på samme tid fik jeg en anden fuldmægtig, en skotsk teosof, som jeg havde manuduceret til den lokale juriske eksamen, og som jeg havde opfordret til at følge Polaks eksempel. Hans navn var MacIntyre.

Til trods for det rosværdige projekt med at virkeliggøre Phoenix idealer, bevægede jeg mig tilsyneladende i en dybere og dybere modsatgående strøm, og havde Gud ikke villet det anderledes, ville jeg være fanget i det enkle livs net.

Det vil tage endnu et par kapitler at beskrive, hvorledes jeg og mine idealer blev frelst på en måde, som ingen havde tænkt sig eller ventet.

Kapitel XXII

DEM SOM GUD BESKYTTER

Jeg havde nu opgivet alle forhåbninger om at vende tilbage til Indien i en nær fremtid. Jeg havde lovet min hustru at komme tilbage i løbet af et år, men året var gået uden nogen udsigt til det, og så besluttede jeg at sende bud efter hende og børnene.

På skibet til Sydafrika havde Ramdas, min tredje søn, brækket sin arm, mens han lejede med kaptajnen. Denne tog sig af ham og sørgede for at han blev tilset af skibslægen. Ramdas landede derfor med armen i bind.

Lægen havde rådet os til, snarest muligt, at få bruddet behandlet af en rigtig læge.

Men netop på den tid troede jeg fastere end nogensinde på jordomslagne.

Jeg havde endda fået overtalt nogle af mine klienter, der troede på min kvaksalveri, til at forsøge med vand- og jordkuren.

Hvad skulle jeg nu gøre med Ramdas? Han var kun otte år.

Jeg spurgte ham, om han ville være ked af, at jeg forbandt hans arm.

Han smilede og sagde, at det havde han ikke noget imod.

I den alder var det umuligt for ham at afgøre, hvad der var bedst for ham, men han kendte godt forskel på kvaksalveri og ordentlig lægebehandling. Han vidste, at jeg plejede at behandle sygdomstilfælde hjemme og havde tillid nok til at betro sig til mig.

Uden frygt og bæven tog jeg bandagen af, vaskede såret, lagde et rent jordomslag på og forbandt armen igen. Denne forbindelse skiftedes dagligt i en måned, indtil bruddet var fuldstændig helet. Der blev ingen benforskydning og bruddet var ikke længere om at heles end skibslægen havde sagt, det almindeligvis ville være.

Dette og andre eksperimenter øgede min tillid til sådanne husråd, og jeg fortsatte med forøget selvtillid. Jeg fandt stedse videre anvendelse for dem, prøvede jord- og vandkuren og faste ved sår, febertilfælde, dyspepsi, gulsot og andre sygdomme, i de fleste tilfælde med held. Men nu til dags har jeg ikke den selvtillid, jeg havde i Sydafrika, og erfaringen har vist, at disse eksperimenter medfører stor risiko.

Jeg har ikke talt om disse forsøg, for at prale af deres heldige udfald.

Min hensigt er kun at vise, at den der vil medvirke i forsøg med noget nyt, må begynde med sig selv. Det fører hurtigere til opdagelse af sandheden og Gud beskytter altid den ærlige forsker.

Den risiko jeg løb ved mine forsøg på at knytte nære forbindelser med europæere, var lige så stor som den med de mærkelige helbredsmetoder. Kun var den af en anden slags. Men ved disse forbindelser tænkte jeg aldrig over risikoen.

Jeg indbød Polak til at komme og bo hos mig og vi omgikkes som om vi var brødre.

Han havde i flere år været forlovet, men brylluppet var blevet udsat til bedre tider.

Jeg har det indtryk, at Polak gerne ville lægge nogle penge til side, før han satte foden under eget bord.

Han kendte Ruskin meget bedre end jeg, men hans vesteuropæiske omgivelser var en hindring for, at han straks omsatte Ruskins lære i praksis.

Jeg søgte dog at overtale ham:

”Når det er en hjertesag, som tilfældet er her, så er det vist ikke rigtigt at udsætte brylluppet bare af økonomiske grunde. Hvis fattigdom er en hindring, kan fattige aldrig gifte sig. Nu bor du jo hos mig. Husholdningsudgifter er der ingen af. Jeg synes, at du burde gifte dig så snart som muligt”.

Som jeg nævnte i det forrige kapitel, behøvede jeg aldrig at argumentere meget med Polak. Han accepterede mine grunde og begyndte straks at berøre emnet i sin korrespondance med frøken Graham^{xx}, som dengang var i England²³.

Hun tog med glæde mod forslaget og nåede Johannesburg i løbet af et par måneder.

Nogle særlige udgifter i forbindelse med brylluppet var der ikke tale om.

Heller ikke religiøse ritualer behøvedes for at besejle deres forening. Fru Polak var kristen af fødsel og Polak jøde.

Deres fælles religion er en etisk religion.

I forbigående vil jeg nævne en morsom episode ved brylluppet.

Den europæiske giftefoged i Transvaal kunne vielser mellem sorte eller farvede. Ved omtalte bryllup optrådte jeg som forlover. Vi kunne have fået en europæisk ven til det, men det ville Polak ikke. Derfor gik vi tre hen til giftefogeden. Men hvordan kunne han være sikker på, at partnerne i et ægteskab, hvor jeg var forlover, virkelig var hvide? Han foreslog at udsætte vielsen, for at man kunne anstille undersøgelser. Næste dag var søndag, og næste dag igen var nytårsdag, en helligdag. At udsætte et højtideligt forberedt bryllup for et så intetsigende påskuds skyld, var mere end man kunne finde sig i.

23 Millie Graham Polaks egen beskrivelse af begivenhederne op til hendes bryllup:

“It was in 1905 that I had my first contact with Mahatma Gandhi. I was in London and expecting to be able to go out shortly to South Africa to marry my *fiancé*, Mr. Henry S. L. Polak. He was at that time articulated to Mr. Gandhi, of the Inner Temple, London, who was then practising as an attorney or solicitor in Johannesburg.

I had not been in robust health for some time, and my *fiancé*'s father, on hearing that I was preparing to join his son, had written to Mr. Gandhi begging him to use his influence to postpone the marriage indefinitely, as he did not consider that I was physically strong enough for the strenuous life of the Colonies. Mr. Gandhi's reply to this and his subsequent letter to me, the first that I had had from him, set the tone to the whole of my relationship with him, establishing him in my life as a loving and understanding elder brother, and showed the human tenderness of the man.

To Mr. Polak, senior, he wrote that “if the young lady in question was not at that time in robust health in London, all the more reason for her to hasten her departure from it, so that in South Africa, amidst loving care, a beautiful climate and a simple life, she could gain the physical strength she evidently needed.” To me he wrote assuring me of a warm welcome in his home, where every possible care, he said, would be given to me, and where my *fiancé* was already as a member of his family.

Two or three other friendly letters passed between us, and then, at six o' clock on the morning of December 30, 1905, I arrived at Jeppe Station, Johannesburg, and I found Mr. Gandhi and Mr. Polak waiting on the platform for me”. Gandhi. *The Man* s. [17]-18.

Jeg kendte borgmesteren som var vielseskontorets overordnede. Så jeg mødte for ham med parret. Så han gav mig en vielsesattest med til fogden og ægteskabet blev erklæret for gyldigt.

Indtil nu havde de europæere, der boede hos os, været mere eller mindre gode bekendte. Men nu kom der en fuldstændig fremmed engelsk dame ind i familien. Jeg erindrer dog ikke, at jeg har haft noget mellemværende med de nygifte. Men selv om der af og til kan have været gnidninger mellem fru Polak og min kone, var det dog ikke mere end det, der kunne ske i selv de bedst ordnede og ansvarlige hjem. Og så må man huske på, at mit hjem netop var overordentlig uensartet.

Mennesker af alle slags og med de forskellige temperamenter gik frit ud og ind. Når vi kommer til at tænke over det, opdager vi, at forskellen mellem ensartet og uensartet kun er imaginær. Vi er alle en familie.

Jeg må hellere fejre Wests bryllup i dette kapitel.

På mit daværende udviklingstrin, var mine ideer om *brahmacharya* ikke modnet helt, og derfor interesserede jeg mig for at få alle mine ugifte venner til at gifte sig.

Da West en gang tog til Louth²⁴ for at besøge sine forældre, rådede jeg ham til at vende hjem som gift, hvis det var muligt. Phoenix var vort fælles hjem, og da vi alle troede, vi skulle være landbrugere, var vi ikke bange for ægteskabet og hvad dermed følger.

West vendte tilbage med fru West, en meget smuk ung dame fra Leicester. Hun stammede fra en skomagerfamilie, der arbejdede på en fabrik i Leicester og havde selv nogen erfaring i arbejdet på den fabrik.

Jeg kaldte hende smuk, fordi det var hendes moralske skønhed, der straks betog mig.

Sand skønhed består dybest set i hjertets renhed.

Sammen med hr. West kom også hans svigermoder.

Denne gamle dame lever endnu og gør os alle til skamme ved sin flittighed og sit humørfyldte væsen.

På samme måde som jeg overtalte mine europæiske venner til at gifte sig, opmuntrede jeg mine indiske venner til at sende bud efter deres familie hjemmefra. Phoenix voksede snart til en lille by, da et halvt dusin familier havde slået sig ned og var begyndt at forøge sig der.

Kapitel XXIII

ET KIK IND I HUSHOLDNINGEN

Som tidligere fortalt var husholdningsudgifterne i Durban store, skønt vi allerede var begyndt på vor simple levevis. Først i Johannesburg tog vi for alvor fat på at praktisere Ruskins lære.

Jeg indførte så stor nøjsomhed som det var muligt i et sagførerhjem. Det var umuligt at klare sig helt uden møbler. Forandringen blev mere indre end ydre. Min forkærlighed for personligt at udføre et legemligt arbejde, blev stadig mere udpræget og jeg begyndte derfor at vænne mine børn til det.

I stedet for at købe bagerbrød begyndte vi at lave ugæret fuldkornsbrød hjemme ef-

²⁴ Louth: I Linconshire, Østengland.

ter Kühnes opskrift. Almindelig fabriksmel egnede sig ikke til det, hjemmemålet mel, mente vi, måtte være enklere, sundere og billigere. Derfor købte jeg en håndkværn for 7 £. Svinghjulet var for tungt til at en mand kunne trække det, men let nok for to. For det meste var det Polak, mig og børnene der trak det.

Min hustru gav også nu og da en håndstrækning, skønt vores arbejdstid netop faldt sammen med hendes køkkenarbejde. Efter fru Polak kom, hjalp hun så med. Maling af melet viste sig at være en udmærket motion for børnene. Hverken dette eller noget andet arbejde blev dem nogensinde pålagt, men det morede dem at hjælpe og de havde lov til at stoppe, når de var trætte. Men børnene – også de jeg senere skal fortælle om, svigtede som regel aldrig. Ikke fordi der ingen dovenhalse var imellem, men de fleste gjorde arbejdet med fornøjelse. I de dage var der kun få af de unge som jeg kan huske var arbejdssky eller foregav at være trælle.

Vi havde ansat en tjener til at passe huset.

Han boede hos os som medlem af familien, og børnene plejede at hjælpe ham med arbejdet. Den kommunale fejemand fjernede natrenovationen, men vi sørgede personligt selv for klosettets renholdelse i stedet for at bede tjeneren om det eller forvente det af ham. Det var en god øvelse for børnene. Resultatet var, at der ikke udviklede sig nogen modvilje hos mine sønner mod renovationsarbejde, og de fik naturligvis et godt grundlag for sanitetsarbejde som helhed.

Der var næsten aldrig nogen syge hjemme i Johannesburg, men når der var nogle, plejede børnene dem villigt.

Jeg vil ikke sige, at jeg var ligegyldig for deres boglige opdragelse, men jeg tøvede ikke med at ofre den. Mine sønner har derfor en vis grund til at beklage sig over mig. De har også ytret sig i den retning, og jeg må til en vis grad erklære mig skyldig. Ønsket om at give dem en boglig opdragelse har jeg ganske vidst haft, og jeg har endda forsøgt at give dem den; men der kom til stadighed et eller andet i vejen. Da jeg ikke havde truffet nogen ordning med hensyn til privat undervisning, plejede jeg hver dag at få dem til at spadsere frem og tilbage til kontoret, en strækning på otte kilometer i alt. Det var en god motion for os. Jeg prøvede at undervise dem ved samtale på disse ture, hvis der ikke var andet, der krævede min opmærksomhed. Alle mine børn, undtagen den ældste, Harilal, som var blevet i Indien, blev opdraget i Johannesburg på denne måde. Hvis jeg havde kunnet ofre mindst en time regelmæssigt på deres boglige opdragelse, ville jeg, efter min mening have givet dem en ideel opdragelse. Men til både deres og min beklagelse, måtte jeg afstå fra at give dem boglig lærdom nok.

Min ældste søn har ofte givet udtryk for sin misstemning derover, både privat og offentligt i pressen. De andre sønner har ædelmodigt tilgivet min manglende evne som noget uundgåeligt. Det har dog ikke knust mit hjerte, at jeg ikke var en ideel fader, men jeg mener, at jeg ofrede deres boglige opdragelse for det, som jeg mærkede med rette, var arbejde for samfundet. Jeg er ganske klar over, at jeg ikke har forsømt at gøre det nødvendige for at bygge deres karakter op, og jeg tror, at det er alle forældres afgjorte pligt at sørge omhyggeligt for dette. Når mine sønner derfor, til trods for mine bestræbelser, har syntes at de manglede noget, er det min sikre overbevisning, at de ikke har klaget over manglende omhu fra mig, men over begge forældre.

Børn arver deres forældres egenskaber, i mindre grad deres legemstræk. Omgivelserne spiller nok en stor rolle, men den begyndelseskapital barnet begynder livet med, er nedarvet fra forældrene. Jeg har også set børn overvinde en dårlig slægtsarvs virkninger. Det kommer af, at renhed er sjælens oprindelige egenskaber.

Polak og jeg havde ofte heftige diskussioner om, hvorvidt børnene skulle have en en-

gelsk opdragelse eller ej.

Jeg har altid haft den overbevisning, at hvis indiske forældre opdrager deres børn, lige fra små til at tænke og tale på engelsk, bedrager de både dem og deres land. De berøver dem nationens åndelige og sociale arvegods, og sætter dem i samme grad ude af stand til at tjene deres land. Eftersom jeg havde de anskuelser, gjorde jeg det til et princip at tale til børnene på gujarati. Det synes Polak aldrig om. Han mente, jeg spolerede deres fremtid. Han hævdede med al den varme og kraft, han evnede, at hvis børn kunne lære et universalt sprog som engelsk fra barndommen af, kunne de senere let få et forspring frem for andre i livets kapløb. Han kunne dog ikke overbevise mig. Jeg kan ikke huske, om jeg kunne overbevise ham om at mine holdninger var rigtig, eller om han opgav mig som al for stædig. Det skete for tyve år siden, og min overbevisning har kun fæstet sig ved erfaringen. Skønt mine sønner har måttet lide under savnet af en komplet boglig opdragelse, har de kundskaber de fik i deres modersmål, kun været til deres og moderlandets bedste, eftersom de ikke føler sig som de udlændinge, de ellers ville have været. De fik på naturlig måde to sprog, talte og skrev engelsk temmelig let på grund af daglig omgang med en stor kreds af engelske venner, og på grund af deres ophold i et land, hvor engelsk var det mest talte sprog.

Kapitel XXIV

ZULU 'OPRØRET'^{xxi}

Selv da jeg troede, at jeg havde slået mig til ro i Johannesburg, var der dog ikke forbeholdt mig noget roligt liv. Bedst som jeg mente, jeg kunne ånde lidt i fred, skete der noget uventet. Aviserne bragte nyheden om udbruddet af Zulu-'oprøret' i Natal. Jeg havde intet udestående med zuluerne, da de aldrig havde gjort inderne fortræd. Jeg nærede min tvivl om 'oprøret' som sådant, men mente tillige, at det britiske imperiums eksistens var til bedste for verden. En sand loyal følelse forbød mig at ønske noget ondt over Imperiet. Om 'oprøret' var berettiget eller ej, kunne derfor ikke berøre min holdning synderligt. Natal havde et frivilligt forsvarskorps, og det havde fået til-ladelse til at rekruttere mere mandskab. Jeg læste om, at dette korps allerede var blevet mobiliseret for at knuse 'oprøret'.

Jeg betragtede mig som borger i Natal og nært knyttet dertil. Derfor skrev jeg til guvernøren, at jeg, hvis det var nødvendigt, var rede til at danne et indisk ambulancekorps. Han svarede omgående og modtog tilbuddet.

Jeg havde ikke ventet at mit tilbud så hurtigt var blevet modtaget. Heldigvis havde jeg truffet alle de nødvendige forberedelser, inden jeg skrev brevet.

Hvis mit tilbud blev accepteret, havde jeg besluttet at opgive huset i Johannesburg. Polak skulle have et mindre hus, og min hustru flyttede ud til Phoenix. Til denne beslutning havde jeg hendes fulde samtykke. Jeg mindes ikke, at hun nogensinde har stået mig i vejen i sådanne tilfælde som dette. Så snart jeg altså havde svar fra guvernøren, sagde jeg huset op med den sædvanlige måneds varsel, sendte nogle af sagerne til Phoenix og lod noget blive hos Polak.

Derpå tog jeg til Durban for at samle mandskab. Særligt mange var der ikke brug for. Vi var et hold på 24, hvoraf fire foruden mig var fra Gujarati. De øvrige var tidligere fæstere fra Sydindien, undtagen en, en fri mand fra Patha.

For at give mig en vis position, for at lette arbejdet og desuden for at rette mig efter

de vedtagne former, havde chefen for lægekorpsset udnævnt mig midlertidigt til oversergent og tre af mig udpegede mænd til sergenter og en til korporal. Vore uniformer fik vi også fra regeringen. Vort korps var i aktiv tjeneste i henved halvanden måned

Da vi nåede skuepladsen for 'oprøret', så jeg, at der ikke var noget, der berettigede til det navn. Der blev efter hvad man kunne se, ikke gjort nogen modstand. Grunden til at disse uroligheder var blevet pustet op til et oprør var, at en zulu-høvding havde tilrådet skattenægtelse overfor en ny skat, der blev pålagt hans folk, og med sin assagai havde fældet en sergent, der var kommet for at opkræve skatten. I hvert tilfælde holdt jeg inderst inde med zuluerne, og da vi nåede hovedkvarteret, blev jeg meget glad ved at høre, at vores arbejde mest ville blive at pleje de sårede zuluer. Stabslægen var glad ved vort komme.

Han sagde, at de hvide ikke gerne ville pleje zuluerne; der var ved at gå betændelse i deres sår, og han viste ikke, hvad han skulle stille op. Vi kom som himlens sendebud til disse uskyldige mennesker, og han forsynede os med forbindingsstoffer, antiseptiske midler osv. og tog os med til det improviserede hospital. Zuluerne blev overmåde glade ved at se os. De hvide soldater plejede at kikke gennem det gitter, der skilte os fra dem, og prøvede at få os fra at passe de sårede. Da vi ikke tog nogen notis af dem blev de rasende og overøste zuluerne med de værste skældsord.

Efterhånden kom jeg i nærmere berøring med disse soldater, og de holdt op med deres uvæsen. Blandt de kommanderende officerer var obersterne Sparks og Wylie, der i 1896 havde været mine bitre modstandere. De var forbavsede over mit standpunkt og kom til mig ene og alene for at takke mig. De introducerede mig hos general Mackenzie. Læserne må ikke tro, der var professionelle soldatter. Oberst Wylie var velkendt som sagfører i Durban, oberst Sparks som indehaver af en slagterforretning sammesteds, og general Mackenzie var en anset agerdyrker i Natal. Alle disse mænd var frivillige og som sådan havde de fået militær uddannelse og erfaring.

De sårede, vi skulle passe, var ikke såret under kamp. En afdeling af dem var taget til fange som mistænkte. Generalen havde dømt dem til pisk. Herved havde de fået stygge sår, og da der ingen var, som passede dem, var der gået betændelse i dem. De øvrige var venligtsindede zuluer. Skønt der var givet dem kendetegn for at skelne dem fra "fjenden", var der ved en fejltagelse blevet fyret på dem af soldaterne.

Foruden dette arbejde skulle jeg blande og forordne medicin til de hvide soldater. Det var let nok, da jeg havde et års uddannelse i det i dr. Booths lille hospital. Med dette arbejde kom jeg i berøring med mange europæere.

Vi blev attacheret de hurtiggående tropper. De havde ordre til at marchere, når der meldtes om fare. Det var for største delen beredent infanteri. Så snart lejren brød op, måtte vi følge med til fods med bærer på skulderen to eller tre gange måtte vi marchere 65 km. om dagen. Men hvor vi end kom hen, er jeg taknemmelig over, at vi kunne gøre Guds gerning, da vi på bærerne skulle bære de venligtsindede zuluer, der uforvarende var såret og pleje dem.

Kapitel XXV

HJERTETS LØNKROGE

Zulu-'oprøret' var rigt på nye oplevelser og gav meget stof til eftertanke. Boerkrigen havde ikke på samme måde givet mig det levende indtryk af krigens rædsler, som dette 'oprør' gjorde. Det var ikke krig, men jagt på mennesker, - ikke blot efter min, men også efter mange englænderes mening, som jeg fik lejlighed til at høre. Hver morgen at høre knaldet af soldater-rifler, der eksploderede inde i intetanende indfødtes landsbyer, at leve midt i alt dette var en prøvelse. Jeg måtte dog svælge den bitre drik, især da mit korps arbejde udelukkende bestod i at pleje de sårede zuluer. Jeg kunne godt se, at hvis vi ikke havde været der, ville ingen have taget sig af zuluerne. Dette arbejde littede derfor min samvittighed.

Men der var meget andet, der kunne give én nok at tænke på. Det var en tyndt befolknet del af landet. Der var kun få og spredtliggende kraaler på højderne og i dalene, hvor de nøjsomme og primitive, såkaldt "uciviliserede" zuluer boede²⁵. På marchturene med eller uden sårede gennem disse høje ødemarker, faldt jeg ofte i dybe tanker.

Jeg grublede over *brahmacharya* og hvad dermed fulgte, og min overbevisning fæstnede dybere og dybere rødder. Jeg drøftede det med mine medarbejdere. Dengang havde jeg ikke helt forstået, hvor uundværdigt det er for selvvirkeliggørelse, men jeg indså klart, at den der ønsker at tjene menneskeheden med hele sin sjæl, ikke kan komme uden om den. Det slog mig, at jeg stedse ville få mer og mer lejlighed til den slags arbejde, jeg nu ydede, og at jeg ville være uegnet til min gerning, hvis jeg gik op i familielivets glæder, i forplantning og børneopdragelse.

Med et ord, jeg kunne ikke leve både efter kødet og ånden. Ved en lejlighed som denne kunne jeg for eksempel ikke have kastet mig ud i kampen, dersom min hustru havde ventet et barn. Uden overholdelse af *brahmacharya* ville familieforsorg være ufore-

²⁵ *Kraal*: Oprindelig dyreindhegning, en beboelse, landsby eller lokalt kongedømme.

nelig med samfundstjeneste. Med *brahmacharya* ville den være fuldkomment forenelig. Således tænkte jeg og blev noget utålmodig efter at aflægge det endelige løfte. Udsigten dertil fyldte mig med en egen jublende følelse. Fantasien fik frit løb og åbnede uanede muligheder for tjeneste.

Mens jeg således stod i et anspændt sjæleligt og legemligt arbejde, kom der rygter om, at 'oprøret' snart ville være kuert, og at vi skulle hjemsendes. Et par dage efter kom hjemsendelsesordren, og i løbet af atter et par dage var vi kommet tilbage til vores hjem.

Kort tid efter fik jeg brev fra guvernøren, hvori han specielt takkede ambulancekorpsset for dets tjeneste.

Ved min ankomst til Phoenix drøftede jeg ivrigt spørgsmålet om *Brahmacharya* med Chhaganlal, Maganlal, West og andre. De accepterede tanken om det nødvendige i at aflægge løftet. Men de lagde ikke skjul på vanskelighederne. Nogle af dem gik tappert i gang med at overholde det, og jeg ved, at for nogen af dem lykkedes det.

Selv tog jeg springet – det løfte, at overholde *brahmacharya* for livstid. Jeg må tilstå, at jeg ikke dengang helt havde overskuet, hvilket umådeligt arbejde jeg havde påtaget mig. Vanskelighederne møder jeg den dag i dag. Løftets betydning går mere og mere op for mig. Livet uden *brahmacharya* forekommer mig flovt og dyrisk. Dyret kender efter sin natur ikke til selvbeherskelse. Mennesket er *kun* menneske, fordi det er i stand til selvbeherskelse, og *kun* for så vidt det udøver den. Hvad der førhen havde forekommet mig overdrevet i lovprisninger af *brahmacharya* i vores religiøse bøger, det synes jeg nu for hver dag tydeligere at være absolut rigtigt og grundet på erfaring.

Jeg så, at *brahmacharya*, så fuld af vidunderlig kraft den er, ikke på nogen måde er legeværk, og ganske bestemt ikke noget rent legemligt spørgsmål. Den begynder med legement, men den ender ikke der. I sin fuldkommenhed udelukker den endog en uren tanke. En sand *brahmacharya* drømmer end ikke om at tilfredsstille sit legemlige begær, og indtil han har nået den tilstand, har han et langt stykke igen.

For mig har overholdelsen af legemlig *brahmacharya* været fuld af vanskeligheder. Nu kan jeg sige, at jeg føler mig temmelig sikker på mig selv, men jeg har endnu tilbage at opnå fuldt herredømme over tanken – det, der er så betydningsfuldt. Ikke således at viljen eller bestræbelsen mangler, men det er mig endnu et problem, hvorfra de uvelkomne tanker har deres udspring og foretager deres snigende angreb. Jeg nærer ingen tvivl om, at mennesket ejer nøglen til at lukke uheldige tanker ude med, men den må enhver selv finde. Helgener og seere har efterladt os deres erfaringer, men de har ikke givet os ufejlbarlige og almen gyldige foreskrifter. Thi fuldkommenhed eller frihed for fejl kommer kun af nåde – således har Gudssøgende mennesker efterladt os mantraer, som *Ramanama*, helliget ved deres eget strenge levned og fyldt med deres egen renhed. Uden en ubetinget overgivelse til Guds nåde er herredømmet over tanken umuligt. Det er læren i alle religioners ophøjede skrifter, og jeg indser sandheden deraf hvert eneste øjeblik under min stræben efter den fuldkomne *brahmacharya*.

Om denne stræben og kamp vil der delvist blive fortalt i de følgende kapitler. Lad mig slutte dette kapitel med at antyde, hvorledes jeg gik i gang dermed. I begejstringens første hede fandt jeg overholdelsen ganske let. Den aller første forandring jeg gjorde i min levevis var at ophøre at dele seng eller søge fortrolig omgang med min hustru.

Således blev *brahmacharya*, som jeg, enten jeg ville eller ej, havde overholdt siden 1900, besejlet med et løfte midt i året 1906.

Kapitel XXVI

SATYAGRAHAS FØDSEL

Således formede da sig begivenhederne i Johannesburg, af min selvransagelse så at sige blev indledning til satyagraha. Jeg kan nu se, at alle de vigtigste begivenheder i mit liv, med kulminationen i *brahmacharya*-løftet i det skjulte forberedte mig dertil.

Ideen der ligger til grund for satyagraha, har eksisteret længe før navnet blev opfundet og jeg forstod ikke selv den fulde betydning da jeg første gang blev grebet af den. Også på gujarati brugte vi det engelske udtryk ”passiv modstand” som betegnelse for satyagraha. På et møde for europæere mærkede jeg, at udtrykket ”passiv modstand” var for snævert, idet det betragtedes som et våben for de svage, der blev båret af had, og til slut give sig udslag som vold – måtte jeg fralægge det alle disse betydninger og forklare den indiske bevægelses sande natur. Det var klart, at der måtte skabes et nyt ord for at betegne indernes kamp.

Men om det så gjaldt mit liv kunne jeg ikke finde et nyt navn, og derfor tilbød jeg gennem *Indian Opinion*, en ”præmie” til den læser, der fremkom med det bedste forslag. Resultatet blev at Maganlal Gandhi dannede ordet 'sadagraha' (sat=sandhed, agraha=holden fast), og han vandt præmien. For at gøre det klarere forandrede jeg dog ordet til ”satyagraha”, der siden er blevet gængs på gujarati som betegnelse på kampen.

Historien om denne kamp er i alt væsentligt historien om resten af mit liv i Sydafrika og specielt om mine forsøg med sandheden i denne verdensdel. Hovedparten af den historie skrev jeg i Yeravda-fængslet og gjorde den færdig efter min løsladelse. Den blev offentliggjort i *Navajivan* og senere udsendt i bogform. Der er nu blevet udsendt en engelsk oversættelse deraf, så at de, der ønsker det, kan gøre sig bekendt med de højst betydningsfulde forsøg i Sydafrika. De læsere der ikke allerede har set den, vil jeg anbefale en gennemlæsning af min historie ”*Satyagraha in South Africa*”. Hvad jeg der har nedskrevet, vil jeg ikke gentage her, og de følgende kapitler vil kun behandle de få personlige oplevelser i Sydafrika, der ikke findes i historien. Og når jeg er færdig med det, vil jeg straks gå over til at give læseren et billede af mine forsøg i Indien.

Derfor vil den, der ønsker at følge disse forsøg i deres strengt kronologiske orden, gøre vel i at holde sig satyagrahas historie for øje.

Kapitel XXVII

FLERE DIÆTFORSØG

Jeg bestræbte mig ivrigt efter at overholde brahmacharya i tanke, og handling, og lige så ivrig var jeg efter at hellige satyagraha-kampen min bedste tid og forberede mig dertil ved at opøve mig i et rent liv. Det førte mig til yderligere forandringer og jeg pålagde mig selv endnu strengere bånd med hensyn til min mad. De tidligere ændringer i levemåden havde i det væsentligste haft hygiejniske motiver, men de nye forsøg blev nu gjort ud fra et religiøst standpunkt.

Faste og begrænsning af kosten spillede nu en stadig større rolle i mit liv.

Et menneske med stærke lidenskaber holder gerne meget af at spise.

Således var det også med mig.

Jeg er stødt på mange vanskeligheder under bestræbelserne for at beherske både min lidenskab og min madglæde, og jeg kan ikke prale af min sejr. Selv synes jeg, at jeg altid spiste meget, og hvad mine venner anså for selvbeherskelse, tog sig aldrig sådan ud for mig. Men var jeg ikke nået så langt som jeg er, ville jeg ikke være bedre end et dyr og for længst være gået til grunde.

Takket være min selvbeherskelse og min stadige kamp, er det lykket mig i alle disse år at holde mit legeme rask og at kunne bruge det som et redskab i min gerning.

Da jeg erkendte mine svagheder og uventet kom i berøring med ligesindede, og begyndte at spise frugt og faste på *Ekadashi*-dagen, og desuden at højtideligholde *Janmashtami*²⁶ og andre helligdage.

Jeg begyndte med frugt kost, men set fra synspunktet selvbeherskelse, synes jeg ikke at der var meget forskel på frugt- og melspiser. Jeg lagde mærke til at begge retter rummede faren for fristelsen til at spises for meget og den første endda mere end den anden, når man først havde vænnet sig til den. Jeg kom derfor til at lægge mere vægt på at faste, og på kun at spise et måltid på helligdage. Og hvis der var nogen grund til at pålægge sig bod, gav også det mig en kærkommen anledning til faste.

Men jeg erfarede også, at da legemets selvrensesproces nu fungerede bedre, smagte maden bedre og appetiten blev mere glubsk. Det begyndte at gå op for mig, at faste kunne gøres til et lige så stærkt våben for selvtilfredsstillelse som for selvbeherskelse. Mange lignende ting som jeg selv eller andre oplevede, kan anføres som bevis for dette mærkelige forhold. Jeg ville jo gerne gøre mit legeme stærkere og mere ydedygtigt, men mit hovedformål i øjeblikket var at opnå selvbeherskelse og sejr over gaven, valgte jeg først en slags mad og siden en anden og indskrænkede samtidigt mængden. Men nydelsen var så og sige efter mig. Når jeg opgav en ting, og tog en anden op, gav denne mig en friskere og og større nydelse end den forrige.

Under disse forsøg havde jeg ikke så få venner, af hvilke jeg vil nævne Hermann Kallenbach. Jeg har allerede skrevet om min ven i *Satyagraha in South Africa*, og skal derfor ikke komme ind på det samme her. Men hr. Kallenbach stod altid sammen med mig, enten det var med faste eller diætforandringer. Jeg boede hos ham da satyagraha-kampen var på sit højeste. Vi drøftede kostforandringer og mærkede, vi havde større fornøjelse af den nye kost end den gamle. At snakke om den slags ting forekom os i de dage ganske underholdende og indeholdt for mig aldeles ikke noget utilbørligt.

²⁶ *Janmashtami*: Hinduistisk helligdag, hvor Krishnas fødsel fejres.

Erfaringen har imidlertid lært mig, at det er forkert at dvæle ved madens velsmag. Man bør spise, ikke for at tilfredsstille ganen, men kun for at holde legemet. Når alle sanseorganer tjener legemet, og gennem legemet sjælen, forsvinder enkelte lystfor- nemmelser og først da, begynder legemet at fungere i overensstemmelse med naturens hensigt.

Et hvilket om helst antal forsøg er for lille og intet offer for stort til at nå denne harmoni med naturen. Men uheldigvis går strømmen nu til dags stærkt i den modsat- te retning. Vi skammer os ikke over at ofre mange liv, for at smykke forfængeligheden og forsøge at forlænge dens eksistens i endnu nogle få øjeblikke med det resultat, at vi selv taber både legeme og sjæl. Når vi prøver på at kurere en gammel sygdom, giver vi anledning til hundrede nye. Når vi prøver at nyde sansernes glæde, mister vi endog til sidst vor evne til nydelse. Alt dette foregår lige foran vore øjne, men der er ikke nogen så blinde, som den der ikke vil se.

Efter således at have fremsat disse ideers formål og efter at jeg har klargjort formå- let med disse diætforsøg og de tankebaner, der førte hen til dem, vil jeg i det følgende beskrive dem noget mere udførligt.

Kapitel XXIII

KASTURBAIS MOD

Tre gange i livet har min hustru med nød og næppe undsluppet døden ved alvor- lig sygdom. Når hun blev hel- bredt, skyldes det husråd. Dengang hun første gang blev angrebet, skulle satya- graha lige til at begynde. Hun led af hyppige hæmori- deanfald. En ven, som var læge, rådede til operativt ind- greb, hvad hun efter nogen tøven gik med til. Hun var overordentlig udtæret, og lægen måtte udføre operatio- nen uden kloroform. Den lyk- kes, men hun led store smer- ter. Det stod hun vidunder- ligt tappert igennem. Lægen

og den sygeplejeske, der passede hende, var meget omhyggelige. Det skete i Durban. Lægen gav mig lov til at rejses til Johannesburg og sagde, at jeg ikke behøvede at nære nogen bekymring for patienten.

Efter et par dages forløb fik jeg imidlertid telegram om, at Kasturbai havde det dår- ligere. Var for svag til at sidde op i sengen og var besvimet en gang. Lægen vidste, at han ikke uden mit samtykke måtte give hende vin eller kød. Derfor telegraferede han til mig i Johannesburg om tilladelse til at give hende bouillon. Jeg svarede, at jeg ikke

kunne give en sådan tilladelse, men at hvis hun var i en sådan tilstand, at hun kunne ytre noget ønske i den sag, skulle hun spørges, og så skulle det stå hende frit for at gøre, hvad hun ville. ”Men”, sagde lægen, ”Jeg nægter at forhøre mig om patientens ønsker i denne sag. De må selv komme. Hvis De ikke giver mig lov til at ordinere den kost, jeg finder for godt, kan jeg ikke være ansvarlig for Deres hustrus liv”.

Jeg tog med toget til Durban den samme dag og traf lægen, der roligt fortalte:

”Jeg har allerede givet fru Gandhi bouillon, før jeg telefonerede til Dem”.

”Nå, doktor, det kalder jeg bedrageri”, sagde jeg.

”Når man ordinerer medicin eller diæt til en patient, kan der ikke være tale om bedrageri. Faktisk forholder det sig således, at vi læger anser det for en fortjeneste, at føre patienten eller dens pårørende bag lyset, når vi blot derved kan frelse deres liv”, sagde lægen med fast overbevisning.

Hvad jeg hørte, smertede mig dybt, men jeg forholdt mig rolig. Lægen var et godt menneske og en personlig ven af mig. Jeg stod i taknemmelighedsgæld til ham og hans hustru, men hans lægemoral kunne jeg ikke acceptere.

”Sig mig nu, hr. doktor, hvad vil De gøre? Jeg ville aldrig tillade, at min hustru fik oksekød eller andet kød, selv om det betød døden for hende, naturligvis med mindre hun selv ønskede at spise det”.

”De må for mig godt beholde deres filosofi, men jeg vil sige Dem, at så længe De lader Deres kone være under min behandling, må det stå mig frit at give hende, hvad jeg vil. Hvis De ikke synes om det, beklager jeg at måtte bede Dem flytte hende andet steds hen. Jeg vil ikke se hende dø under mit tag”.

”Mener De virkeligt, at jeg skal flytte hende nu med det samme”?

”Hvornår i al verden har jeg bedt Dem om at flytte hende? Det eneste jeg vil, er at stå fuldstændigt frit. Hvis de giver mig lov til det, vil min kone og jeg gøre alt muligt for hende, og De kan tage tilbage uden ringeste ængstelse på hendes vegne. Men hvis De ikke vil indse den ganske enkle kendsgerning, tvinger De mig til at bede Dem flytte Deres kone fra mit hus”.

Så vidt jeg husker var en af mine sønner med mig. Han var fuldstændig enig med mig, og sagde, at hans mor ikke skulle drikke bouillon. Så talte jeg med Kasturbai selv. Hun var faktisk selv for svag til at blive rådspurgt i denne sag. Men jeg synes, det var min smertelige pligt at gøre det, og jeg fortalte, hvad der var passeret mellem doktoren og mig. Resolut svarede hun: ”Jeg vil ikke have bouillon. Det er en stor ting at være kommet til verden som menneske, og jeg vil langt hellere dø i dine arme, end besmudse mit legeme med sådanne vederstyggelige ting”.

Jeg talte indtrængende til hende. Jeg sagde, at hun slet ikke var tvunget til at følge mig. Jeg gav eksempler på hinduistiske venner og bekendte, der ikke gjorde sig nogen skrupler ved at spise kød eller drikke vin som medicin. Men hun var ubøjelig. ”Nej”, sagde hun, ”Jeg beder dig flytte mig med det samme”.

Glad blev jeg. Ikke uden en vis uro besluttede jeg at flytte hende. Doktoren blev orienteret om hendes beslutning, og han udbrød rasende: ”Hvor er De dog hårdhændet, mand! De burde skamme Dem ved at komme her med den slags over for hende i hendes nuværende tilstand. Jeg vil side Dem, at Deres kone er aldeles ude af stand til at blive flyttet. Hun kan ikke tåle at blive at blive flyttet den mindste smule, og det ville ikke forbavse mig, hvis hun døde på vejen! Men hvis De vil have Deres vilje sat igennem, står det Dem frit for. Hvis De ikke vil give hende bouillon, vil jeg ikke tage den risiko, at beholde hende under mit tag en eneste dag længere”!

Så måtte vi til at flytte straks.

Det støvregnede og stationen lå et stykke borte. Vi måtte tage toget fra Durban til Phoenix, og herfra nåede man kollektivet af en fem kilometer lang vej. Det var utvivlsomt en meget stor risiko at løbe, men jeg stolede på Gud og gik i gang med arbejdet.

Jeg sendte i forvejen besked til Phoenix, for at bede West være på stationen med en hængekøje, en flaske varm mælk og en flaske varmt vand og seks mand til at bære Kasturbai i køjen. Jeg fik fat på en rickshaw for at nå det næste tog, lagde hende ind i den og begav mig afsted.

Kasturbai behøvede ingen opmuntring. Tværtimod trøstede hun mig og sagde: "Du skal ikke være ked af det for min skyld, med mig vil der ikke ske noget".

Hun var det bare skind og ben, da hun i flere dage ingen næring havde fået. Perronen på stationen var meget stor, og da rickshawen ikke kunne tages indenfor, måtte man gå et godt stykke inden man nåede toget. Så bar jeg hende i mine arme og lagde hende ind i kupeen. Fra Phoenix bar vi hende i hængekøjen, og hjemme genvandt hun langsomt sine kræfter under hydropatisk behandling.

To – tre dage efter vor ankomst til Phoenix kom der en swami ud til os. Han havde hørt om den resolute måde vi havde afslået lægens råd på, og han var af lutter medfølelse kommet ud for at tale os til rette. Min næstældste og halvstore søn var, så vidt jeg erindrer, til stede ved den lejlighed. Han fremhævede, at det religiøst set var uskadeligt at spise kød, og citerede autoriteter som Manu, Jeg kunne ikke lide, at han berørte dette emne i min kones nærværelse, Versene fra Manusmriti kendte jeg godt, så dem behøvede jeg ikke for min overbevisnings skyld. Jeg vidste godt, at der var en skole, der anså disse vers som senere tilføjelser, men selv om de ikke var det, var mine anskuelser om vegetarismen uafhængig af religiøse tekster og Kasturbais tro var urokkelig. For hende var skriftens ord en lukket bog, men hendes forfædres overleverede religion var hende nok. Børnene svor til deres faders tro, og de lagde ingen vægt på, hvad swamien sagde. Kasturbai gjorde snart ende på samtalen: "Swamiji", sagde hun, "hvad De end har at sige, så ønsker jeg ikke at komme mig ved hjælp af bouillon. De må ikke plage mig mere, vel? De kan drøfte den sag med min mand og børnene, hvis De vil, Men min beslutning er taget".

Kapitel XXIX

SATYAGRAHA HJEMME

Første gang jeg stiftede bekendtskab med fængselslivet var i 1908. Jeg gjorde den erfaring, at nogle af fængselsreglementets bestemmelser netop passede for en brahmachari, det vil sige en der lever for selvbeherskelse.

For eksempel var der den regel, at det sidste måltid skulle slutte ved solnedgang. Hverken de indiske eller afrikanske fanger fik lov til at få te eller kaffe. De kunne komme salt i den tilberedte mad, hvis de ville, men ellers måtte de ikke få krydderier. Da jeg bad fængselslægen om vi måtte få karry og om at maden måtte blive tilberedt med salt, svarede han: "De er her ikke for at nyde tilværelsen. Sundhedsmæssig set er karry unødvendig, og det er lige meget om I kommer salt i maden under eller efter tilberedningen".

Til slut blev disse indskrænkninger lempet lidt, men ikke uden store vanskeligheder, men begge disse hjalp til selvbeherskelse. Forbud der er pålagt af andre, fører kun sjældent til noget godt, men når man selv pålægger sig dem, har de afgjort en god virkning. Så snart jeg var kommet ud af fængslet, pålagde jeg mig derfor de to bestemmelser. Så vidt det var mig muligt holdt jeg op med at drikke te, og det sidste måltid sluttede jeg inden solnedgang. Nu kræver de to regler ingen anstrengelse for at overholdes.

Der kom dog en lejlighed, der helt og holdent tvang mig til at opgive salt, og den indskrænkning gennemførte jeg uafbrudt i ti år. Jeg havde læst i nogle bøger om vegetarisme, at salt ikke var en nødvendighedsartikel, men at saltløs kost tværtimod var sundere. Jeg var kommet til den slutning, at en brahmachari havde bedst af saltløs kost. Jeg havde også læst og var blevet klar over, at folk der var svagelige burde undgå bælgfrugter. Dem holder jeg meget af.

Nu hændte det, at Kasturbai, som i kort tid efter operationen havde været i bedring igen begyndte at få hæmorider. Hydropatisk behandling gav intet resultat. Hun havde ikke stor tiltro til mine lægemidler, skønt hun ikke protesterede over at bruge dem. Hun bad såmænd ikke om hjælp udefra. Da så alle mine midler var slået fejl, søgte jeg at få hende til at opgive salt og bælgfrugter, men det ville hun ikke gå med til, hvad jeg end gjorde for at overbevise hende. Til sidst sagde hun, at jeg jo ikke engang selv kunne undvære de fødemidler, selv om nogen rådede mig til det. Det både bedrøvede og glædede mig – det glædede mig fordi det gav mig lejlighed til at vise hende min kærlighed for hende og jeg sagde: "Du tager fejl. Hvis jeg var syg og der var noget lægen rådede mig fra at spise, ville jeg ikke betænke mig på at følge hans råd. Men nu vil jeg uden nogen læges råd lade være med at bruge salt og spise bælgfrugter i et helt år, hvad enten du gør det eller ej".

Hun blev yderst forfærdet og udbrød dybt fortvivlet: "Å, tilgiv mig! Jeg kender dig jo, og skulle ikke have udfordret dig. Jeg skal nok love at afstå fra de ting, men tag for himlens skyld det løfte tilbage. Det kan jeg ikke holde ud!

"Det er kun godt for dig, hvis du kan undvære de ting. Jeg er ikke i tvivl om, at du bliver meget bedre uden dem. Hvad mig angår, kan jeg ikke tage et løfte tilbage, alvor. Mig vil det absolut kun komme til gode, for selvbeherskelse, hvad motiv den end har, er gavnlig for mennesket. Du må ikke plage mig mere, for mig vil det være en prøve, og for dig en moralsk støtte til at udføre din beslutning".

Så opgav hun mig: ”Du er alt for stædig. Du vil ikke høre på, hvad man siger”, sagde hun og tog sin tilflugt i tårerne.

Denne hændelse betragter jeg som et eksempel på satyagraha, og som et af de kæresterindringer i mit liv.

Efter den tid begyndte Kasturbai hurtigt at komme sig, hvad enten det nu skyldes den omtalte diæt og andre forandringer i ernæringen, eller det kom af, at jeg så omhyggeligt passede på hende. Måske skyldes det også den glæde, denne lille oplevelse vakte hos hende. I hvilken grad det var tilfældet, er ikke godt at sige, men hun kom hurtigt til kræfter, hæmoriderne forsvandt fuldstændigt, og mit ry som ”klog mand” var stigende.

For mit eget vedkommende havde jeg langt bedre af at undvære de ting. Jeg savnede dem aldrig, året gik, jeg fik mere end nogensinde før herredømme over mine sanser. Dette forsøg opmuntrede min tilbøjelighed for selvbeherskelse, og jeg vedblev at afholde mig fra de ting indtil jeg længe efter var vendt tilbage til Indien. Kun en gang, da jeg var i London i 1914, brugte jeg begge dele. Men hvordan det kom sig, skal jeg fortælle i et senere kapitel.

Jeg har gjort forsøg med kost uden salt og bælgrugter på mange af mine medarbejdere, og i Sydafrika har resultatet været godt. Lægevidenskabeligt set kan der være to meninger om værdien af denne kost, men moralsk set er der ingen tvivl om, at selvfornægtelse er til gavn for sjælen. Det menneske der lever i selvbeherskelse, må spise en kost, der er anderledes end for dem, der lever i nydelse. Lige som deres livsførelse må være forskellig. De der stræber efter brahmachari kommer ofte til kort, fordi de går frem på en måde, der kun passer sig for et liv i nydelse.

Kapitel XXX

MOD MÅLET: SELVBEHERSKELSE

Jeg har i sidste kapitel beskrevet, hvordan Kasturbais sygdom var medvirkende til, at jeg forandrede visse kostvaner. På et senere trin indførte jeg flere forandringer som et led i *brahmacharya*.

Den første var at opgive mælk. Det var af Raychandbhai, jeg først lærte, at mælk stimulerer drifterne. Denne opfattelse bestyrkes gennem vegetariske bøger, men så længe jeg ikke havde aflagt *brahmacharya*-løftet, kunne jeg ikke beslutte mig til at opgive mælk. Jeg havde længe været klar over, at mælk ikke var nødvendig for legemets opretholdelse, men det var ikke let at opgive den. Mens det efterhånden var ved at gå op for mig, at det for selvbeherskelsens skyld var nødvendigt at oplive mælk, stødte jeg på noget litteratur fra Calcutta, der beskrev de lidelser, køer og bøfler var udsat for af deres vogtere. Det havde en vidunderlig virkning på mig, og jeg drøftede det med hr. Kallenbach.

Skønt jeg har introduceret hr. Kallenbach for læserne af *Satyagraha in South Africa*, og omtalt ham i et foregående kapitel, synes jeg det er nødvendigt, at fortælle lidt mere om ham her.

Det var ganske tilfældigt at vi traf hinanden. Han var en ven af hr. Khan, og da denne opdagede, at han var et dybt religiøst menneske, førte han ham sammen med mig.

I begyndelsen var jeg forbløffet over hans luksus og ekstravagante tilbøjeligheder,

men allerede ved vort første møde stillede han spørgsmål, der tydede på dyb religiøsitet. Vi kom således til at tale om Gautam Buddhas forsagelse. Vort bekendtskab modnedes snart til et virkeligt og varmt venskab, så vi tænkte på samme måde, og han var overbevist om, at de forandringer, jeg indførte i mit liv, måtte han også gøre.

Ved den tid var han ugift, men brugte 1200 rupier om måneden til sig selv, fraregnet huslejen. Nu har han indskrænket sig selv så meget, at hans månedlige udgifter kun er på 120 rupier. Efter at min husholdning var opløst, og jeg for første gang blev løsladt fra fængslet, flyttede vi sammen. Det var et meget strengt liv, vi levede.

Det var i denne periode vi drøftede spørgsmålet mælk. Hr. Kallenbach sagde: "Vi taler hele tiden om mælkens skadelige virkninger. Hvorfor kan vi ikke opgive den. Den er jo ikke nødvendig"? Jeg blev behageligt overrasket ved det forslag, som jeg meget gerne accepterede, og vi lovede begge på stedet at afsværge mælken. Det var i Tolstoj-kollektivet i året 1912.

Men denne selvfornægtelse var ikke nok til at stille mig tilfreds. Snart efter besluttede jeg at leve på ren frugtkost, og den skulle bestå af den billigst mulige frugt. Vor ærgerrighed gik ud på at leve det liv, de fattige lever.

Frugtkost viste sig også at være uhyre nem. Kogning blev praktisk talt afskaffet, Almindelige jordnødder, bananer, dadler, citroner og olivenolie udgjorde vor sædvanlige kost.

Jeg må her fremkomme med en advarsel til dem, der stræber efter *brahmacharya*. Skønt jeg har godtgjort, at der er en meget snæver forbindelse mellem kosten og *brahmacharya*, er det både sikkert og vist, at sindets indstilling er det vigtigste. Et sind, der bestandig er urent, kan ikke renses gennem faste. Ændringer i kosten har ingen indflydelse på det. Sindets begær kan ikke udryddes, undtagen ved nøje selvrensagelse, hengivenhed mod Gud og til sidst ved nåde. Men mellem sjælen og legemet er der en meget nær forbindelse, og det lystne sind begærer altid lækkerier og luksus. For at svække tilbøjelighed er indskrænkning af kost og faste utvivlsomt nødvendigt. I stedet for at beherske sanserne bliver det lystne sind en slave af dem, og derfor må legemet altid have rene, ikke stimulerende næringsmidler og periodiske faster.

De der trækker på skulderen af kostindskrænkning og faste er lige så meget på vildspor, som de, der satser alt derpå. Min erfaring har lært mig, at for dem, der arbejder med sig selv for at nå selvbeherskelse, er kostindskrænkning og faste til meget stor hjælp. Ja, uden denne hjælp kan begæret aldrig udryddes af sindet.

Kapitel XXXI

FASTE

Just ved den tid, da jeg opgav mælk og melspiser og forsøgsvis begyndte med frugtdiæt, prøvede jeg også faste som et middel til selvbeherskelse sammen med hr. Kallenbach.

Fastet havde jeg nok af og til, men det havde været af rent sundhedsmæssige grunde. At faste var nødvendig for selvbeherskelse, lærte jeg af en ven.

Jeg var født i en Vaishnava²⁷-familie, af en moder, som holdt af at overholde alle slags strenge løfter, og mens jeg var i Indien, havde jeg overholdt *Ekadashi*, og andre

²⁷ *Vaishnava*: Handelskasten, middelstanden.

faster, men da havde jeg kun efterlignet min moder og søgt at gøre mine forældre tilpas

Ved den tid forstod jeg ikke og troede heller ikke på fastens gavnlige virkninger. Men da jeg så at den ven, jeg har omtalt praktiserede den med held, fulgte jeg hans eksempel og begyndte at overholde Ekadashi-fasten i håb om at kunne styrke *brahmacharya*-løftet.

Som regel nyder hinduerne mælk og frugt på en fastedag, men den slags faste havde jeg holdt daglig. Så nu begyndte jeg fuldstændig faste, idet jeg ikke drak andet end vand.

Da jeg begyndte dette forsøg, faldt hindu-månedens *shravan* og den islamske *ramadan* tilfældigvis samtidig. Gandhjerne plejede at overholde ikke blot vaishnava, men også shaivite-reglerne, og de besøgte også både Shaivite og Vaishnava-templer. Nogle af familiemedlemmerne plejede at overholde *pradosha* (faste til aften) i hele *shravan*-månedens. Det besluttede jeg også at gøre.

Disse vigtige forsøg, mens vi var i Tolstoj-kollektivet,²⁸ mens hr. Kallenbach og jeg opholdt os der med et par satyagraha-familier, hvor der var børn og unge med. For disse holdt jeg skole, og blandt dem var der fire-fem muslimer. Jeg hjalp dem og opmuntrede dem altid til at overholde alle deres religiøse skikke. Jeg så efter, at de dagligt bad deres namaz (bønner). Der var også kristne og parsiske unge, og jeg synes det var min pligt ligeledes at opmuntre dem til at følge deres egne religiøse skikke.

I denne måned fik jeg så de muslimske unge til at overholde *ramadan*-fasten. Jeg havde naturligvis selv i sinde at overholde *pradosha*, men jeg bad nu de hinduistiske, parsiske, og kristne unge om at følge mig. Jeg forklarede dem, at det altid var godt at følge andre, når som helst det gjaldt selvfornægtelse. Mange af kollektivets beboere var glade for mit forslag. De unge hinduer og parsere gjorde ikke helt som muslimerne. Det var ikke nødvendigt. Muslimerne skulle vente med deres første måltid til solnedgang, men det behøvede de andre ikke og derfor kunne de tilberede alskens lækkerier til deres muslimske kammerater. Hinduerne og de andre unge skulle heller ikke følge trop med muslimerne, når disse fik deres sidste måltid inden solopgang næste morgen, og selvfølgelig drak alle undtagen muslimerne vand.

På Tolstoj-kollektivet var vi alle vegetarianer, og jeg må med taknemmelighed indrømme, at det skyldes en villighed hos alle til at acceptere mine følelser. De muslimske unge havde savnet deres kød i ramadanen, men der var ingen, der nogensinde lod sig mærke med det overfor mig. De var glade for den vegetariske kost, der bekom dem storartet, og hinduerne lavede ofte lækre vegetabiliske retter til dem, naturligvis efter fastens enkle levemåde.

Jeg har med vilje gjort et sidespring i dette kapitel om faste, da jeg ikke andet steds kunne have meddelt disse dejlige minder, og jeg har indirekte beskrevet noget for mig karakteristisk, nemlig at jeg altid har elsket at have medarbejdere med i alt, hvad jeg synes var godt. De var nybegyndere i faste, men takket være *pradosha* og *ramadan*-fasten var det let for mig at interessere dem for faste som middel til selvbeherskelse.

Således voksede der naturligt en selvbeherskelsens atmosfære op i kollektivet. Alle kollektivets beboere begyndte nu at slutte sig til os i at holde delvise og fuldstændige faster, og jeg er overbevist om, at det absolut var til det gode. Med bestemthed kan jeg

28 Der findes en ældre dansk beskrivelse af Tolstoj-kollektivet, som kaldes Tolstoj-farmen på engelsk i C. F. Andrews: Mahatma Gandhis Tanker fra 1931 s. 135-145. Da det landbrugsmæssige var underordnet publicistvirksomheden og politikken, har oversætteren valgt at anvende kollektiv som en mere nutidig betegnelse.

ikke sige, hvor meget denne selvbeherskelse rørte deres hjerter og hjalp dem i deres bestræbelser efter at besejre kødet. For mit vedkommende er jeg overbevist om, at jeg i høj grad både fysisk og moralsk har haft gavn deraf. Men jeg ved, at det ikke nødvendigvis følger deraf, at faste og anden lignende selvdisciplin har den samme virkning på alle.

Faste kan kun hjælpe til at tøjle dyrisk lidenskab, hvis den foretages med selvbeherskelse for øje. Nogle af mine venner har faktisk erfaret, at deres dyriske tilbøjeligheder og begær blev skærpet som en virkning af faste. Det vil sige, at faste er unyttig, med mindre den ledsages af en uophørlig længsel efter selvbeherskelse. Det berømte vers fra Bhagavadgitas andet kapitel er i denne sammenhæng værd at erindre:

”De sanselige objekter svinder for mennesket,
når han afholder sig fra føde,
Endog den blotte smag forsvinder for ham,
når han har skuet det højeste”

Faste og lignende selvdisciplin er derfor et af midlerne til målet: selvbeherskelse, men det er ikke alt, og hvis fysisk faste ikke ledsages af åndelig faste, må den nødvendigvis ende i hykleri og deraf følgende ulykke.

Kapitel XXXII

SOM SKOLEMESTER

Læseren vil, håber jeg, erindre, at jeg i disse kapitler beskriver noget, der slet ikke er omtalt i ”Satyagraha i Sydafrika”. Han vil i så fald let kunne se forbindelsen i de foregående kapitler.

Efterhånden som kollektivet voksede, mærkede man, det blev nødvendigt at sørge for drengene og pigernes opdragelse. Der var hindu-, parser-, mulimske og kristne drenge og nogle hindu-piger. At ansætte en særlig lærer til dem lod sig ikke gøre og jeg mente heller ikke, at det var nødvendigt. Det lod sig ikke gøre, for uddannede indiske lærere var der ikke mange af og selv om der var, ville ingen tage 42 km. ud fra Johannesburg til en lille løn. Penge havde vi jo heller ikke for mange af, men jeg mente ikke, det var nødvendigt at få lærere udefra til kollektivet. Jeg troede ikke på det herskende opdragelsessystem, og jeg havde lyst til ved erfaring og forsøg at finde den rigtige måde. Så meget vidste jeg, at sand opdragelse under ideelle betingelser kun kunne gives af forældrene, med så lidt hjælp udefra som muligt, og da nu Tolstoj-kollektivet var en familie, hvor jeg stod i faders sted, måtte jeg, så vidt det lod sig gøre, tage ansvaret for de unges opdragelse på mig.

Denne plan havde selvsagt sine svage sider. Alle de unge havde ikke været hos mig fra barndommen af, de var vokset op under højst forskellige vilkår, og de havde ikke samme religion. Hvordan kunne jeg under sådanne omstændigheder være noget for alle disse unge, selv om jeg trådte i faders sted for dem?

Hjertets og karakterens dannelse har jeg altid givet førstepladsen, og jeg var overbevist om, at moralopdragelse kunne gives alle uanset forskelligheder i alder og tidligere opdragelse. Jeg måtte leve blandt dem i alle døgnets 24 timer som deres fader. Karakterkultur anså jeg som grundlag for deres opdragelse, og hvis grunden blev lagt godt, var jeg sikker på, at børnene af sig selv eller ved venners hjælp ville lære alt det andet.

Da jeg dog fuldtud indså nødvendigheden af boglig opdragelse jævnsides den anden, begyndte jeg et par klasser med hr. Kallenbach og hr. Pragji Desais hjælp. Legemskultur undervurderede jeg heller ikke, den fik de ved det daglige arbejde. Der var nemlig ikke tjenestefolk i kollektivet, og alt arbejde fra madlavning til renovation blev udført af medlemmerne. Der var mange frugttræer, der skulle passes, og havearbejde var der også nok af. Hr. Kallenbach holdt meget af dette og havde fået nogen øvelse deri i en af regeringens mønsterhaver. Det var obligatorisk for alle, der ikke var beskæftiget i køkkenet, at arbejde nogen tid i haven. Børnene gjorde hovedparten, og bestod tillige i at grave huller, fælde tømmer og bære byrder. Det gav dem rigelig motion. De gjorde det med fornøjelse, og derfor behøvede de sædvanligvis ingen anden motion eller sport. Selvfølgelig var der nogen af dem, og sommetider dem alle sammen, der skulkede, en gang imellem så jeg gennem fingre med dem, undertiden var jeg striks. Strengheden kunne de jo nok ikke lide, men jeg kan ikke erindre, at de gjorde modstand. Når jeg var streng, gav jeg den grund, at det ikke var rigtigt at lege med arbejde. Det forstod

de godt et lille øjeblik, men så kunne de igen lade arbejdet ligge og give sig til at lege. Det gik dog alligevel, og i hvert fald blev de sunde og stærke. Der var næsten aldrig nogen syge i kollektivet, selv om det må siges, at god luft og rent vand og regelmæssige måltider havde en ikke ringe andel deri.

Blot et ord om erhvervsundervisning: Det var min mening at lære hvert eneste af de unge et nyttigt håndværk. I det øjemed tog hr. Kallenbach hen til et trapptist-kloster og vendte tilbage efter at have lært skomageri. Ham lærte jeg det af og lærte kunsten videre til dem, der gerne ville tage det op. Hr. Kallenbach kunne snedkerere lidt og det var et andet medlem, som også kunne det, så vi havde en lille klasse i snedkeri. Lave mad kunne næsten alle de unge.

Alt det var noget nyt for dem. De havde aldrig drømt om, at de en skønne dag skulle komme til at lære alt dette. Sædvanligvis var nemlig elementær læsning, skrivning og regning det eneste inderbørn i Sydafrika lærte.

I Tolstoj-kollektivet havde vi gjort det til regel, at de unge ikke skulle sættes til noget, som lærerne ikke også selv gjorde, og når de derfor blev bedt om at gøre et eller andet, var der altid en lærer der arbejdede sammen med dem. Det som de unge lærte, lærte de derfor med fornøjelse.

Boglig undervisning og karakterdannelse må jeg behandle i følgende kapitler.

Kapitel XXXIII

BOGLIG OPDRAGELSE

Vi så i sidste kapitel, hvordan vi i Tolstoj-kollektivet sørgede for den legemlige opdragelse og samtidig for oplæringen til en levevej. Selv om det ikke helt blev gjort på en sådan måde, at det tilfredsstillende mig helt, kan det dog siges, at vi havde mere eller mindre held med vores bestræbelser.

Boglig opdragelse var dog et mere vanskeligt punkt. Jeg havde hverken de nødvendige midler, eller de boglige kundskaber, og heller ikke den tid, jeg gerne ville ofre på den sag. Af det praktiske arbejde, jeg udførte, var jeg mod slutningen af dagen fuldkommen udmattet, og jeg plejede at have klasserne på den tid, da jeg mest trængte til hvile. I stedet for at være oplagt til timerne, var det kun med største anstrengelse, jeg kunne holde mig vågen. Formiddagen måtte bruges til arbejde i kollektivet og til huslige sysler, så skoletimerne måtte holdes efter middagsmåltidet. Der var ingen anden tid, der passede til skole.

Denne undervisning fandt sted i højst tre perioder. Der blev undervist i hindi, tamilsk, gujarati, og urdu på drengenes eget modersmål. Engelsk lærte de også. Det var nødvendigt at give de gujarati-talende hindu-børn nogle kundskaber i sanskrit. Ligeledes fik alle børnene elementær undervisning i historie, geografi og regning.

Jeg havde påtaget mig at undervise i tamilsk og urdu. Den smugle tamilsk, jeg kunne, havde jeg lært mig på rejser og i fængsel. Videre end til Popes udmærkede Tamilhåndbog^{xxii} var jeg ikke nået, mit kendskab til urdu-skrift strakte sig ikke ud over det, jeg havde lært på en enkelt rejse, af sproget kunne jeg de almindelige persiske og arabiske ord, jeg havde lært ved min omgang med muslimske venner. Sanskrit kunne jeg heller ikke mere af, end det jeg havde lært i gymnasiet, og endog mit gujarati var ikke bedre end det, man almindeligt kan fra skoletiden.

Det var den kapital jeg skulle til at arbejde med, og mine kolleger var endnu fattige-

re på boglige kundskaber end jeg selv. Min kærlighed til mit hjemlands sprog og tilliden til mine evner som lærer, så vel som mine elevers uvidenhed, og, hvad mere var, deres gode sind, kom mig dog til god hjælp.

De tamilske drenge var alle født i Sydafrika, og derfor kunne de ikke ret meget tamilsk og kendte slet ikke skriften. Så måtte jeg lære dem skrift og begynder-grammatik. Det var let nok. Eleverne vidste, at de hvad øjeblik det skulle være kunne køre fra mig i tamilsk konversation, og når tamiler, der ikke kunne engelsk, kom på besøg, blev de tolk for mig. Det gik muntert nok, fordi jeg aldrig forsøgte at skjule min uvidenhed for eleverne. I enhver henseende viste jeg mig for dem akkurat som jeg var. Til trods for min kolossale uvidenhed mistede jeg derfor aldrig mine elevers hengivenhed og ærbødighed. Det var forholdsvis lettere at lære de muslimske drenge urdu. De kendte skriftsproget. Jeg skulle blot holde deres læselyst vedlige og forbedre deres håndskrift.

Disse unge mennesker var for største delen uoplyste og ikke vant til at gå i skole. Men som arbejdet skred frem, mærkede jeg, at jeg ikke havde meget at lære dem, ud over det at få dem vænnet fra dovenskab og så at vejlede dem i deres studier. Da jeg kunne lade mig nøje med det, kunne jeg klare at have drenge på forskelligt studietrin og med forskellige fag i et og samme klasseværelse.

Lærebøger, som der er så meget tale om, savnede jeg aldrig. Jeg erindrer endnu ikke, at jeg nogensinde har brugt dem, der var for hånden, i nogen særlig grad. Jeg fandt det ikke nødvendigt at overlæsse drengene med bøger. Jeg har altid selv erfaret, at den rigtige lærebog for eleven er læren. Jeg husker kun selv lidt af, hvad mine lærere har lært mig af bøger, men endnu den dag i dag husker jeg tydeligt, hvad de lærte mig uafhængigt af bøger.

Børn fatter bedre og med mindre anstrengelse, hvad de får ind gennem øret, frem for det, de får ind gennem øjet. Jeg tror ikke, at jeg læste nogen bog igennem fra ende til anden med mine drenge. Men jeg fortalte med mine egne ord alt det, jeg selv havde fordøjet ved læsning af forskellige bøger, og jeg tror, at de endnu mindes noget af det. Det var brydsomt for dem at huske, hvad de lærte af bøger, men hvad jeg fortalte dem, kunne de gentage med største lethed. At læse var et arbejde for dem, men at høre på mig var dem en fornøjelse, hvis jeg da ikke kedede dem ved ikke at formå at gøre emnet interessant. Af de spørgsmål, der udsprang af vore samtaler, kunne jeg nogenlunde dømme om deres fatteevne.

Kapitel XXXIV

OPØVELSE AF ÅNDEN

Drengenes åndelige opdragelse var et meget vanskeligere punkt end deres legemlige og boglige opdragelse. Med hensyn til opdragelse af ånden havde jeg kun lidt tiltro til religiøse bøger. Naturligvis mente jeg, at alle elever skulle kende grundlaget for deres egen religion og have almindeligt kendskab til deres egne hellige skrifter, og derfor sørgede jeg for deres kundskaber i den retning så godt jeg kunne. Men det var efter min mening en del af deres intellektuelle opdragelse.

Længe før jeg i Tolstoj-kollektivet tog de unges opdragelse på mig, havde jeg indset, at åndens opdragelse var noget for sig selv. At udvikle ånden er at bygge karakteren op og at gøre det muligt at arbejde hen imod erkendelse af Gud og af selvvirkelig-

gørelse. Jeg mente, at den udgjorde en væsentlig del af de unges opdragelse, og at al opdragelse uden andens var unyttig og kunne endog være skadelig.

Jeg kender nok den overtro, at selvvirkeliggørelse først er mulig i livets fjerde stadium, i *sannyasa* (forsagelse). Men det er en kendt sag, at den, der udskyder forberedelse til denne herlige oplevelse lige til livets sidste stadier, ikke når til selvvirkeliggørelse, men senilitet, en ny og ynkværdig barnetilværelse, og han lever som en byrde for denne jord. Jeg husker tydeligt, at jeg også havde den anskuele, mens jeg underviste, d.v.s. i 1911-12, selv om jeg ikke ville have givet den udtryk i nøjagtigt de samme ord.

Hvorledes skulle denne åndelige opdragelse gives? Jeg fik børnene til at lære salmer og fremsige dem, og jeg læste for dem fra bøger om moral-undervisning. Men det tilfredsstillende mig langt fra. Efterhånden som jeg kom i nærmere forhold til børnene, så jeg, at det ikke var gennem bøger, man kunne opdrage åndeligt. Ligesom legemlig opdragelse måtte gives gennem legemlig øvelse, og intellektuel opdragelse gennem intellektuel øvelse, således var åndens opdragelse kun mulig gennem åndens øvelse. Og opøvelse af ånden afhang fuldstændig af lærers liv og karakter. Læren måtte altid passe nøje på sine m'er og n'er, hvad enten han var blandt sine elever eller ej.

Det kan godt lade sig gøre, at en lærer, der er milevis borte fra sine elever, dog kan påvirke deres åndelige liv ved sin egen livsførelse. Det ville være omsonst, hvis jeg var en løgner og ville prøve at lære drenge at tale sandhed. En fej lærer kan aldrig lære eleverne mod, og en der står uforstående over for selvbeherskelse, kan aldrig lære sine elever værdien i selvbeherskelse. Jeg indså derfor, at jeg uafladeligt måtte være et eksempel for de drenge og piger, jeg levede iblandt. De blev således mine lærere, og jeg lærte, at jeg måtte være god og leve ret, om for ikke andet, så for deres skyld. Jeg kan godt sige, at den stedse større selvdisciplin og beherskelse, jeg pålagde mig i Tolstoj-kollektivet, for største delen skyldes disse unge i min varetægt.

En af dem var vild og uregerlig, tilbøjelig til at lyve og kivatighed. Så engang gik han et anfald, og jeg var ved at fortvivle. Jeg straffede aldrig mine drenge, men denne gang var jeg vred. Jeg prøvede på at få ham til fornuft, men han var ikke til at stikke i og prøvede endda at ovetrumfe mig. Til sidst tog jeg en lineal, der lå lige ved, og gav ham et slag over armen. Jeg skælvede, idet jeg slog ham, og han mærkede det tydeligt. Det var noget ganske ukendt for dem alle sammen. Drengen græd og bad om forladelse. Han græd ikke, fordi slaget gjorde ondt, han kunne, om han havde villet, betalt mig tilbage med samme mønt, da han var en kraftig knøs på 17, men han mærkede min smerte ved at måtte ty til dette voldsomme middel. Efter denne hændelse var han aldrig mere ulydig. Men alligevel angrer jeg den voldshandling. Jeg er bange for, at jeg den dag ikke viste ånden i mig, men dyret.

Jeg har altid været modstander af legemlig straf. Jeg kan kun huske en gang, hvor jeg har straffet en af mine sønner korporligt. Derfor har jeg indtil nu aldrig kunnet afgøre, om det var rigtigt eller forkert af mig at bruge linealen. Sandsynligvis var det urigtigt, for motivet var vrede og ønsket om at straffe. Havde det udelukkende været udtryk for min sorg, ville jeg have anset det for berettiget. Men i dette tilfælde var motivet blandet.

Denne hændelse fik mig til at tænke og lærte mig en bedre måde at irettesætte unge elever på. Jeg ved ikke, hvorvidt den metode ville have hjulpet ved den omtalte lejlighed. Den unge mand glemte snart det passerede, og jeg tror ikke, at han nogensinde forbedrede sig stort. Men det lærte mig bedre at forstå lærernes pligter over for eleverne.

Dårlig opførsel fra drengenes side skete ofte senere, men jeg tyede aldrig til legemlig straf. Således kom jeg under mine bestræbelse på at give de drenge og piger, der var under min varetægt, åndelig vejledning, mere og mere til at forstå åndens magt.

Kapitel XXXV

UKRUDT MELLEM HVEDE

Det var i Tolstoj-kollektivet, at hr. Kallenbach henledte min opmærksomhed på et problem, jeg aldrig før havde haft øje for. Som jeg allerede har fortalt, var nogle af drengene i kollektivet vilde og uregerlige, der var også driverter imellem. Dem kom mine tre drenge dagligt i berøring med, og ligeledes andre drenge af samme type som mine sønner. Hr. Kallenbach blev urolig herover, men han tænkte mest på, at det var vigtigt at undgå denne påvirkning for *mine* sønner.

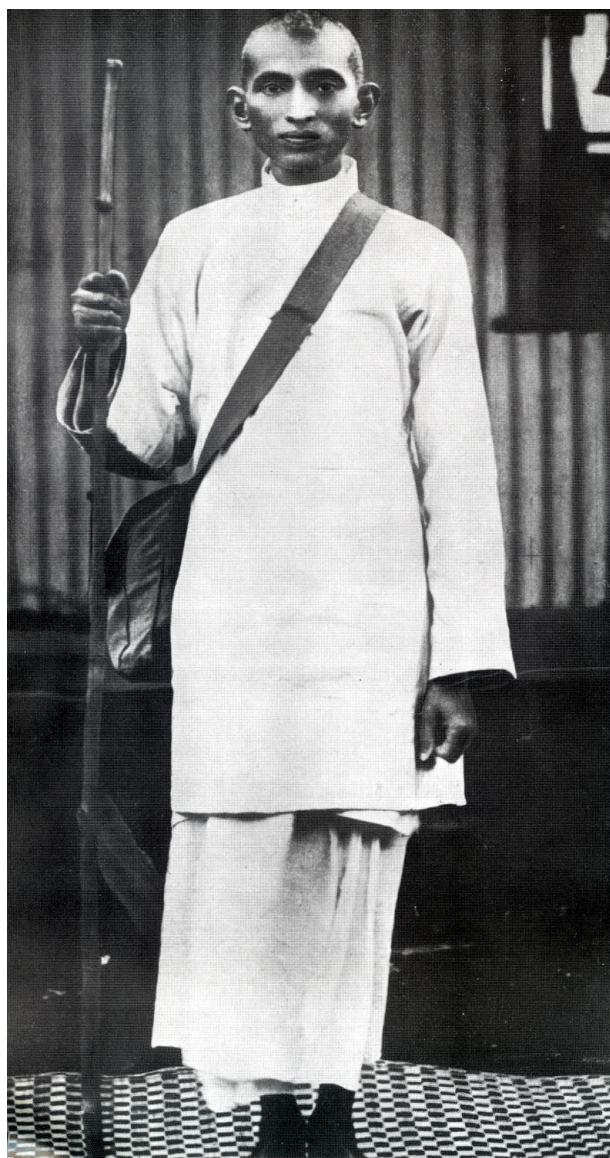
En dag tog han bladet fra munden: "Det tiltaler mig slet ikke, den måde, De lader Deres sønner omgås med disse dårlige elementer. Resultatet bliver, at de bliver demoraliserede ved det dårlige selskab".

Jeg husker ikke, om spørgsmålet satte mig i forlegenhed lige i øjeblikket, men jeg husker, hvad jeg sagde til ham:

"Hvordan kan jeg gøre forskel på mine egne drenge og driverterne? Jeg er lige ansvarlig for dem alle. De unge fyre er kommet hertil efter min indbydelse. Hvis jeg sendte dem bort med lidt penge, ville de øjeblikkelig stikke ind til Johannesburg og falde tilbage til deres gamle vaner. Ærlig talt er det højst sandsynligt, at de og deres værger tror, at de gør mig en tjeneste ved at være her. At de må finde sig i en hel del ulemper her, ved De lige så godt som jeg. Men hvad der er min pligt, er klart og tydeligt. Jeg må have dem her, og derfor må mine drenge absolut være sammen med dem. De vil dog vel ikke have, at jeg fra nu af skal lære mine drenge at føle sig hævet over andre drenge. At sætte dem det i hovedet ville gøre til noget galt. Omgangen med de andre drenge vil være dem en god lære, og de vil af sig selv lære at skelne mellem ondt og godt. Hvis der virkelig er noget godt i dem, hvorfor skal vi så ikke tro, at det kun indvirker på deres kammerater? Hvordan det nu end stiller sig, kan jeg ikke undgå at have dem her, og hvis det er en risiko, må vi tage den med".

Hr. Kallenbach rystede på hovedet.

Jeg synes ikke man kan sige at resultatet var dårligt. Jeg tror ikke, at mine sønner

tog nogen skade ved det forsøg. Tværtimod tror jeg, de havde godt deraf. Hvis der havde været den mindste smule hovmodighed i dem, forsvandt den, og de lærte at omgås alle slags børn frit. De blev sat på prøve og måtte lære.

Dette og andre lignende forsøg har vist mig, at hvis gode børn bliver sat ind imellem dårlige børn og opdraget sammen med dem, vil de ikke lide noget, forudsat, at forsøget blive gjort under deres forældres og værgers fulde omhu.

Det er slet ikke sagt, at børn, der er vokset op indsvøbt i vat, er modstandsdygtige over for alle fristelser og farer. Men det er sandt, at når drenge og piger fra de forskellige lag bliver bragt sammen og opdraget sammen, bliver forældrene sat på den alvorligste prøve. De må stedse være vågne.

Kapitel XXXVI

FASTE SOM BODSØVELSE

Det blev dag for dag mere og mere klart, hvor overordentlig vanskeligt det var at opdrage drenge og piger på den rette måde. Hvis jeg for alvor skulle være lærer og værge for dem, måtte jeg dele deres glæder og sorger, hjælpe dem med at løse de problemer, de stod over for, og lede deres ungdoms gærende kræfter ind i det rette strømleje.

Efter at have udstået fængselsstraffen var der flere satyagrahi²⁹ der ikke var vendt tilbage til Tolstoj-kollektivet, så det stod næsten tomt. Størstedelen af de få tilbageværende hørte til Phoenix, derfor flyttede jeg dem derover. Her kom jeg til at gennemleve en svær prøvelse.

Jeg måtte i den tid rejse frem og tilbage mellem Johannesburg og Phoenix, og engang, mens jeg var i Johannesburg, fik jeg meddelelse om, at to af ashrammens beboere moralsk set havde forset sig. Et tilsyneladende nederlag eller modgang i kampen for satyagraha, ville ikke have chokeret mig, men denne meddelelse ramte mig som et lyn fra en klar himmel. Samme dag tog jeg med toget til Phoenix. Hr. Kallenbach ville absolut følge med mig. Han så, hvilken tilstand jeg var i, og han kunne ikke holde ud at tænke på, at jeg rejste alene, da han tilfældigvis var overbringeren af den nyhed, der havde ramt mig så dybt. Under rejsen blev det efterhånden klart for mig, hvad min pligt var. Det stod mig klart, at lærere eller værgere var ansvarlig, til en vis grad, i alt fald, for hans myndlinge eller elevers fejltrin. Og mit ansvar i denne sag var ganske åbenbart. Min hustru havde allerede advaret mig, men tillidsfuld, som jeg er af naturen, havde jeg ignoreret hendes advarsel. Jeg forstod, at den eneste måde, de skyldige kunne bringes til at forstå min store sorg og deres eget dybe fald på, var ved at jeg gjorde bod. Jeg pålagde mig derfor faste i syv dage og aflagde et løfte om kun at holde et måltid mad om dagen i fire en halv måned. Hr. Kallenbach prøvede at få mig fra det, men forgæves. Han indrømmede til sidst, at bod ville være det rette, og sagde, at han ville gøre mig følgeskab. Denne store hengivenhed kunne jeg ikke modstå.

Jeg følte mig meget lettet over denne beslutning, der befriede mit sind fra en tung byrde. Vreden mod de skyldige var forsvundet og havde givet plads for ren medlidenhed. Jeg var således betydelig beroliget, da jeg nåede Phoenix. Jeg undersøgte sagen nærmere og skaffede mig oplysninger og et par nødvendige detaljer.

²⁹ *Satyagrahi*: De indiske borgerrettighedsforkæmpers egen betegnelse for de personer, der anvendte satyagraha i deres kampagner for flere rettigheder i Sydafrika og senere i Indien. Det engelske begreb oversættes ikke.

Min bodsfaste virkede smertefuldt på alle, men den rensede luften. Alle forstod, hvor frygteligt det havde været at synde, og de bånd, der knyttede mig til drengene og pigerne, blev både stærkere og sandere.

Eftervirkninger af denne begivenhed tvang mig kort tid efter til af faste i fjorten dage, og resultatet heraf oversteg endog mine dristigste forventninger.

Det er med disse oplevelser ikke min hensigt at vise, at det altid er en lærers pligt at ty til faste ved enhver forseelse fra elevens side. Men jeg mener, at ved visse lejligheder er dette drastiske middel på sin plads. Men det forudsætter klarhed og modenhed. Hvis der ikke er et sandt og kærligt forhold til stede mellem læren og eleven, hvis elevens forseelse ikke har ramt de dybeste strenge hos læreren, eller hvis eleven ingen respekt har for læreren, er faste ikke det rette og kan endog være til skade. Skønt der altså er plads til tvivl om fastens berettigelse i sådanne tilfælde, kan der ingen tvivl være om lærens medansvar for elevens skyld.

Den første bodsfaste var ikke vanskelig for nogen af os. Jeg behøvede ikke at ophæve eller udskyde nogen af mine sædvanlige forretninger. Og det må erindres, at jeg under hele fasten holdt mig strengt til frugtkost. Den sidste del af den anden faste tog temmelig hårdt på mig. Jeg havde endnu ikke forstået den vidunderlige hjælp, der ligger i *Ramanama*³⁰, og min evne til at lide afsavn var i tilsvarende grad mindre. Desuden kendte jeg ikke fastens teknik, især ikke, at det var nødvendigt at drikke rigeligt med vand, hvor kvalmende eller usmageligt det end kunne være. Den omstændighed, at den første faste havde været mig en forholdsvis let sag, havde gjort mig meget skodesløs ved den sidste. Således tog jeg under den første Kuhne-bade, men opgav det under den anden efter to-tre dages forløb, og så drak jeg for lidt vand, da det var usmageligt og forvoldte kvalme. Halsen tørrede ind og blev svag, og i de sidste dage kunne jeg kun tale meget sagte. Til trods herfor gennemførte jeg mit arbejde ved diktat, når skriftligt arbejde var nødvendigt. Jeg hørte regelmæssigt på oplæsning fra *Ramanama* eller andre hellige bøger. Jeg havde også kræfter nok til at drøfte og give råd i alle vigtige sager.

30 *Rama*, Gud, frelser, sandhed.

Kapitel XXXVII

TIL MØDE MED GOKHALE

Jeg må springe mange af mine sydafrikanske minder over. Ved Satyagraha-kampens slutning i 1914 fik jeg instrukser fra Gokhale om at vende hjem via London. Så i juli sejlede Kasturbai, Kallenbach og jeg til England.

Under satyagraha-kampen var jeg begyndt at rejse på tredje klasse, og derfor havde jeg nu også taget tredie-classes biletter. Men der var nu ikke særlig forkel på bekvemmelighederne på denne rute og dem på indiske kystbåde og jernbaner. På de indiske ruter er der knap nok siddeplads, endsige soveplads, og renligheden er det så som så med. Men her på London-ruten var der plads nok tilmed renligt, og dampskibsselskabet havde taget særligt hensyn til os, der var særlige toiletter til os, og da vi var frugtpisere, havde stewarden fået besked på at sørge for frugt og nødder til os. Disse lempelser gjorde de 18 dages ophold på skibet helt behageligt.

Nogle af oplevelserne fra den rejse er nok værd at mindes. Hr. Kallenbach kunne godt lide kikkerter, og ejede et par stykker der var meget kostbare. En af dem var daglig genstand for megen uenighed. Jeg prøvede at få ham til at indse, at denne ejendel ikke svarede til den enkle levevis, som var vort mål. Men en dag, da vi stod på dækket, kom vor uenighed til et afgørende punkt. ”Hvorfor kaster De den ikke hellere i vandet og bliver af med dem, i stedet for at tillade at den er en anstødssten mellem os”, sagde jeg

”Ja, så smid den elendige tingest væk”, sagde hr. Kallenbach.

”Det er mit alvor”, sagde jeg.

”Det er også mit”, svarede han uden at betænke sig.

Og med det samme kastede jeg den i havet. Den var omtrent syv £ værd, men dens værdi lå mindre i prisen end idet, at hr. Kallenbach var så forgabt i den. Da han først var fri for den, fortrød han det aldrig^{xxiii}.

Men det er kun en af de oplevelser hr. Kallenbach og jeg havde sammen.

Hver dag måtte vi lære noget nyt på denne måde, for vi prøvede begge at vandre ad sandhedens vej. På vandringen mod Sandheden må vrede, selviskhed, had og alt det vige, for ellers ville det være umuligt at nå til sandheden. Den, der lader sig beherske af sine lidenskaber, kan have nok så gode forsætter, han kan være sanddru i ord, men han vil aldrig finde sandheden. Den søgen efter sandheden, der fører til målet, er i sig selv en fuldstændig løsrivelse fra dualistiske tvangsforestillinger, som kærlighed og had, lykke og ulykke.

Vi tog afsted kort tid efter min faste og jeg havde endnu ikke genvundet mine normale kræfter. Jeg plejede at spadserer på dækket for at få lidt motion og desuden for min appetits og fornøjelsens skyld. Men selv denne ringe bevægelse oversteg mine kræfter og fremkaldte stærke smerter i læggene, og da jeg nåede London, var det snarere værre end bedre. Her lærte jeg dr. Jivraj Mehta^{xxiv} at kende. Han fik historien om min faste og smerterne der var kommet efter den, og han sagde, ”Hvis De ikke holder Dem fuldstændig i ro nogle dage, er der fare for, at De fuldstændig mister førligheden i benene.”^{xxv}

Jeg lærte dengang at når man lige har gennemgået en lang faste, må man ikke tage alt for kraftigt fat med at genvinde sine tabte kræfter og man må lægge bånd på sin appetit. Når fasten ophører, er det mere nødvendigt at udvise forsigtighed og vel også

selvbeherskelse, end mens den varer.

På Madeira hørte vi, at Den store krig^{xxvi} kunne bryde ud når som helst. Da vi kom ind i Den engelske kanal, fik vi at vide, at den faktisk var brudt ud, og vi måtte ligge stille nogen tid. Det var en svær opgave at lodse skibet igennem de undervandsminer, der var udlagt i hele kanalen, og det tog omtrent to døgn at nå Southampton

Krigen blev erklæret den 4. august. Den 6. ankom vi til London.

Kapitel XXXVIII

MIN ANDEL I KRIGEN

Ved ankomsten til England erfarede jeg, at Gokhale sad fast i Paris, hvor han var taget til af helbredshensyn, og da al forbindelse mellem Paris og London var afskåret, kunne ingen vide, hvornår han vendte tilbage³¹. Jeg ville ikke rejse hjem uden at have truffet ham, men ingen vidste bestemt, hvornår han kunne komme.

Hvad skulle jeg da gøre i mellemtiden? Hvorledes skulle jeg stille mig overfor krigen? Sorabji Adajania^{xxvii}, min kammeret fra fængslet og en satyagrahi, var dengang i London for at studere jura. Som en af de bedste satyagraha-arbejdere var han blevet sendt til England for at tage sagførereksamen og udfylde min plads, når han vendte tilbage til Sydafrika. Dr. Pranjivandas Mehta betalte hans udgifter. Ved hans mellemkomst og sammen med ham havde jeg konferencer med dr. Jivraj Mehta og andre, der fortsatte deres studier i England. I samråd med dem blev der indkaldt^{xxviii} et møde for indere, der boede i Storbritannien og Irland. Dem forelagde jeg mine synspunkter.

Jeg synes, at de indere, der boede i England, burde gå med i krigen. De engelske studenter var gået med som frivillige, og inderne burde ikke stå tilbage. Der blev gjort en hel række indvendinger mod denne betragtning. Man hævdede, at en hel verden, adskilte englændere og indere, vi var slaver og de herrer. Hvorfor skulle slaven bistå herren i nødens time? Var den ikke den slaves pligt, der søgte friheden, at benytte herrens forlegenhed til egen fordel?

Denne tankemåde tiltalte mig ikke rigtigt dengang. Jeg var klar over, hvor forskelligt englænderne og inderne var stillet, men jeg syntes ikke, at vi var sunket helt ned i slaveriet. Jeg troede, at det mere var de enkelte engelske embedsmænds end det britiske systems fejl, og at vi kunne vinde dem for os ved kærlighed. Hvis vi ville forbedre vore forhold ved samarbejde med englænderne og med deres støtte, var det vor pligt at stå dem bi i nødens stund, og således få dem til at hjælpe os. Selv om det var et mangelfuldt argument, forekom det mig endnu dengang ikke helt uudholdeligt. Men når jeg nu, hvor jeg har mistet tiltroen til det regimente, nægter at samarbejde med den britiske regering, hvorfor kunne mine venner så handle anderledes, når de allerede dengang havde mistet tiltroen ikke blot til embedsmændene men også til systemet?

Mine opponerende venner mente, at tiden nu var kommet til dristigt at møde frem med de indiske krav om forbedring af indernes forhold.

Jeg mente ikke at i skulle benytte os af englændernes nød til vor fordel, at det var bedre og mere fremsynet ikke at presse på med vore krav, så længe krigen varede. Jeg fastholdt derfor mit forslag og opfordrede dem der kunne til at melde sig som frivillige. Mange mødte og praktisk talt alle provinser og religioner var repræsenteret.

³¹ Gokhale vendte tilbage til London den 6. oktober 1914.

Derpå skrev jeg et brev^{xxx} til Lord Crewe^{xxx}, berettede det skete for ham, samt, at at vi var villige til at blive uddannet til ambulancetjeneste, hvis dette var en betingelse for accept af vores tilbud.

Efter nogen tøven accepterede Lord Crewe tilbuddet og takkede os for at i i denne kritiske stund havde ydet Imperiet vor støtte³².

De frivillige begyndte deres foreløbige uddannelse i nødhjælp til sårede under den velkendte Dr.Cantlie.^{xxxi}

Det var et kort kursus på seks uger, men det omfattede alt foreløbigt nødhjælpsarbejde.

Vi var en klasse på omtrent 80 mand. Efter seks ugers forløb blev vi eksamineret, og alle bestod undtagen en. Regeringen lod dem så uddanne under oberst Bakers ledelse.

London i de dage var nok værd at se. Der var ingen panik, men alle hjalp med efter bedste evne. Tjenestedygtige mænd begyndte nu at melde sig i rækkerne, men hvad skulle de gamle, de svage og kvinderne gøre? Der var arbejde nok for dem, hvis de ville have noget. De blev sat til at klippe og sy tøj og lave forbindinger til sårede.

En klub for damer, der hed the Lyceum påtog sig at lave alt det soldatertøj, den kunne overkomme. Shrimati Sarojini Naidu var medlem af denne klub og hun gik med liv og sjæl op i dette arbejde. Hun lagde en bunke klippet tøj foran mig og bad om at få det alt sammen syet og sendt tilbage. Det gik jeg villigt ind på, og med venners hjælp fik jeg så meget tøj lavet, som det var muligt under ambulancekorpsets uddannelse.

Kapitel XXXIL

ET ÅNDELIGT DILEMMA

Så snart det var blevet bekendt i Sydafrika, at jeg sammen med andre indere havde tilbudt min tjeneste under krigen, fik jeg to telegrammer. Det ene var fra hr. Polak, der spurgte, hvordan min handling kunne forenes med min hævvelse af *ahimsa*.

Jeg havde til en vis grad forudset denne indvending, for jeg havde spørgsmålet i min *Hind Swaraj*^{xxxii} (indisk selvstyre) og havde også dag ud og dag ind talt om det med venner i Sydafrika. Vi var alle enige om at krig var umoralsk

Når jeg ikke selv ville forsvare mig mod overfald, hvor kunne jeg så gå med i krigen, navnlig når jeg ikke vidste, hvem der havde ret eller hvad der var stridsårsagen. Mine venner vidste naturligvis, at jeg tidligere havde gjort tjeneste i boerkrigen, men de troede, at mine anskuelser havde forandret sig.

Sandheden var imidlertid den, at jeg lod mig lede af de samme synspunkter som under boerkrigen.

Jeg var ganske klar over, at min deltagelse i krigen aldrig kunne være forenelig med *ahimsa*. Men man indser ikke altid lige klart, hvad der er ens pligt. En sandhedens be- kender må ofte famle sig frem i mørke.

*Ahimsa*³³ er et omfattende princip. Vi hjælpeløse dødelige er omspundet af *himsas* altfortærende flammer. Talemåden ”den ene død er den andens brød” indeholder en dybere betydning. Mennesket kan ikke leve et øjeblik uden bevidst eller ubevidst at

32 *Indian Volunteer Committee* oprettet efter 14. august 1914 med Gandhi som formand. The Indian Ambulance Corps oprettes omkring 1. oktober 1914.

33 *Ahimsa*: Sanskrit: ikkevold.

begå ydre *himsa*³⁴. Selve det, at han lever – spiser, drikker, bevæger sig omkring – medfører nødvendigvis en vis grad af *himsa*, tilintetgørelse af liv, det være sig nok så småt. En bekender af ahimsa kan derfor forblive tro mod sin overbevisning, hvis kilden til alle hans handlinger er medlidenhed, hvis han efter bedste evne undgår ødelæggelsen af selv den mindste skabning, prøver at redde dem og således bestandig søger at befri sig fra *himsas* dødelige hylster. Han vil bestandig vokse i selvbeherskelse og medlidenhed, men han vil aldrig helt kunne frigøre sig for ydre ahimsa.

Og fremdeles, da den underliggende tanke i ahimsa er enheden i alt liv, vil fejlen hos én ramme alle, og derfor kan mennesket aldrig blive fuldstændig fri for *himsa*. Så længe det vedbliver at være et samfundsvæsen, kan det ikke unddrage sig den *himsa*, som samfundets eksistens medfører. Når to nationer kæmper, er det en *ahimsa*-tilhængers pligt at standse den krig. Den, der ikke er den pligt voksne, den, der ikke magter at modstå krigen, den der ikke er kvalificeret dertil, han kan deltage i krigen og alligevel af hele sit hjerte prøve at befri sig selv, sit land og hele verden fra krig.

Jeg havde håbet med bistanden til det britiske imperium at kunne opnå bedre forhold for mit land. Mens jeg var i England, nød jeg godt af den britiske flådes beskyttelse, og ved således at søge ly under dets væbnede magt, er jeg direkte medvirker i dets eventuelle voldshandlinger. Hvis jeg altså ønskede at bevare min forbindelse med imperiet og leve under dets banner stod der mig en af tre veje åben: Jeg kunne åbenlyst erklære mig for modstander af krigen, og i overensstemmelse med satyagrahas lov boykotte imperiet, indtil det ændrede sin militære politik, eller jeg kunne lade mig fængsle som en følge af civil ulydighed mod de pågældende love, eller jeg kunne deltage i krigen på imperiets side og derved opnå evne og duelighed til at modstå krigens voldsmagt. Jeg manglede evne og duelighed, så jeg mente, der ikke var andet for mig at gøre end at yde tjeneste i krigen.

Ud fra *ahimsas* synspunkt, gør jeg ikke nogen forskel på kombattanter og non-kombattanter. Den, der frivilligt går med til at tjene røvere, enten ved at være deres kusk eller udkiksmænd, mens de forretter deres gerning, eller ved at pleje dem, når de blive sårede, er lige så skyldige i røveri som røverne selv. På samme måde kan de, der i en krig nøjedes med at passe de sårede, ikke frikendes for medskyld i krigen.

Jeg havde overlagt alt dette, før jeg modtog Polaks telegram, og straks efter drøftede jeg disse synspunkter med adskillige venner og kom til det resultat, at det var min pligt at tjene i krigen. Selv nu kan jeg ikke se nogen inkonsekvens i denne tankegang, ej heller fortryder jeg min handlemåde, eftersom jeg dengang mente, at forbindelsen med England var gunstig for os.

Jeg er klar over, at selv ikke dengang kunne jeg overbevise alle mine venner om, at min holdning var rigtig. Spørgsmålet er såre vanskeligt. Det giver plads for forskellige opfattelser, og derfor har jeg fremsat mine grunde så klart som muligt for dem, der tror på ahimsa og gør alvorlige bestræbelser på at virkeliggøre den i alle livets forhold. En tilbøder af sandheden kan ikke gøre noget blot for at være i overensstemmelse med det vedtægtsmæssige. Han må altid være lydhør overfor tilrettevisning, og når han opdager, at have taget fejl, må han for enhver pris tilstå det og gøre bod derfor.

34 Al tilintetgørelse af liv.

Kapitel XXXL

MINI SATYAGRAHA

Selv om jeg således holdt det for min pligt at deltage i krigen, ville tilfældet, at jeg ikke blot blev sat ud af stand til at medvirke direkte deri, men jeg blev faktisk tvunget til at yde, hvad man kan kalde satyagraha i det små, selv på dette kritiske tidspunkt.

Jeg har allerede nævnt, at der blev udnævnt en officer³⁵ til at sørge for vor uddannelse, så snart vi var blevet indrulleret. Vi havde alle det indtryk, at denne officer kun skulle være vor chef på tekniske områder, og at jeg i alle andre henseender var overordnet for vort korps, der var direkte ansvarlig over for mig hvad den indre disciplin angik. Det vil sige, at jeg skulle være mellemmand mellem officeren og korpset. Men officeren rev os snart ud af den illusion.

Hr. Sorabji Adajania var et godt hoved. Han advarede mig. "Pas på den mand", sagde han, "det lader til at han vil kujonere os. Vi vil ikke have hans kommanderen. Vi accepterer han som vores lærer, men de unge fyre han har sat til at undervise os, bilder sig også ind, at de kan regere med os".

Disse unge fyre var studenter fra Oxford, som skulle undervise os, og som officeren havde udpeget til at være vore delingsførere.

Jeg havde også lagt mærke til officerens overlegenhed, men jeg bad Sorabji ikke at ængste sig og prøvede at berolige ham, men han lod sig ikke så let overbevise: "Du er alt for tillidsfuld. De fyre stikker dig bare blår i øjnene, og når du så til sidst har gennemskuet det, så siger du at vi skal vil satyagraha, og du kommer i fortræd, og bringer os alle i fortræd sammen med dig", sagde han med et smil

"Hvad andet kan i vente jer, når i har slået jer sammen med mig", sagde jeg. En satyagrahi er født til at blive snydt og bedraget. Lad blot de officerer bedrage os. Har jeg ikke sagt til dig et utal af gange, at bedrage til syvende og sidst kun bedrager sig selv".

Sorabji lo højt. "Nå ja, bliv bare ved med at lade dig bedrage. En skønne dag bliver satyagraha din død, og så drager du stakler som mig med dig".

Disse ord minder mig om det nu afdøde fru Emily Hobhouse^{xxxiii} skrev til mig med henblik på samarbejdsnægtelsen³⁶: "Det skulle ikke overraske mig, om De en skønne dag kommer til at dingle i galgen for sandhedens skyld. Gid Gud vil vise Dem den rette vej og beskytte Dem".

³⁵ Oberst Baker.

³⁶ Non Cooperation.

Samtalen med Sorabji fandt sted få dage efter officerens udnævnelse. I løbet af ganske få dage var forholdet nået til det punkt, at det var lige ved at bryde.

Jeg havde knapt nok genvundet mine kræfter efter de fjorten dages faste, da jeg begyndte at deltage i eksercitsen. Ofte gik jeg de to mil fra min bopæl til samlingsstedet. Så fik jeg lungehindebetændelse³⁷, og jeg måtte ligge. I denne tilstand måtte jeg til camperingsøvelser i weekends. Mens de andre blev derude, vendte jeg hjem. Så var det, at der kom en lejlighed for satyagraha.

Officeren tiltog sig efterhånden vel meget myndighed. Han lod os klart forstå, at han var vores overordnede i alle såvel militære som ikke militære sager, og gav os samtidig en lille forsmag på sin myndighed. Sorabji skyndte sig op til mig. Han var aldeles ikke til sinde at finde sig i denne overlegne behandling og sagde: "Alle ordrer må gå gennem dig. Vi er endnu i øvelseslejr, og der bliver udstedt alle mulige vanvittige ordrer. Der bliver på utilstodelig måde gjort forskel på os og de unge fyre, man har sat til at undervise os. Vi må have den officer sat på plads er det ikke til at holde ud længere. Hverken de indiske studenter eller de andre i korpset kan finde sig i de tåbelige ordrer. Det drejer sig om vor selvagtelse, og det strider mod sund fornuft at slippe den".

Jeg henvendte mig til officeren og orienterede ham om de klager, jeg havde modtaget. Han bad mig udforme klagen skriftligt og samtidigt gøre klagerne opmærksom på, at den tjenestelige vej for fremstilling af klager til mig, går gennem de nu udnævnte delingsførere.

Til dette svarede jeg³⁸ at jeg ikke gjorde krav på nogen myndighed og at jeg i militær henseende ikke var andet end enhver anden menig. Men jeg havde troet, at jeg som formand for det frivillige korps ville få lov til uofficielt at handle som dets repræsentant. Jeg fremsatte også de klager og ønsker, der var kommet til mit kendskab. Der var alvorlig utilfredshed med at delingsførerne var blevet udnævnt uden hensyntagen til korpsets ønsker. Man henstillede, at udnævnelserne tilbagekaldtes og at korpset opfordredes til at vælge delingsførere under forudsætning af kommandantens accept.

Dette tiltalte ikke officeren, der sagde, at det stred mod militær disciplin, at delingsførere skulle udnævnes af korpset, og at tilbagekaldelse af udnævnelserne ville undergrave disciplinen.

Så holdt vi et møde³⁹ og besluttede at trække os tilbage. Jeg gjorde det klart for medlemmerne, hvilke alvorlige følger satyagraha ville få. Men en overvældende majoritet stemte for resolutionen, der gik ud på, at hvis ikke de korporalsudnævnelser, der allerede havde fundet sted, blev trukket tilbage og korpsets medlemmer selv fik lejlighed til at vælge deres korporaler, ville medlemmerne blive nødsaget til at afholde sig fra yderligere eksercits og weekendøvelser.

Jeg skrev så et brev til officeren og meddelte, hvilken alvorlig skuffelse hans brev og dets afslag på mine forslag havde været. Jeg forsikrede ham om, at jeg ikke selv ønskede nogen myndighed men hellere end gerne ville tjene, og henledte hans opmærksomhed på et tidligere tilfælde. Jeg påviste, at selv om jeg ikke under boerkrigen^{xxxiv} havde haft nogen officiel titel i indernes sydafrikanske ambulancekorps havde der dog aldrig været den mindste gnidning mellem oberst Gallwey og korpset, og obersten aldrig havde foretaget et skridt uden om mig når det gjaldt ønsker fra korpsets side. Des-

37 Lungehindebetændelse (Pleuritis), kan komme fra infektion, lungebetændelse og tuberkulose og kan nu behandles med antibiotika.

38 13. oktober 1914.

39 23. oktober. 1914.

uden vedlagde jeg et eksemplar af den resolution vi havde vedtaget den foregående aften.

Dette havde ikke nogen gunstig virkning på officeren, der mente, at både mødet og resolutionen var et alvorligt brud på disciplinen.

Derpå henvendte jeg mig i et brev til ministeren for Indien, orienterede ham om alle fakta og vedlagde et eksemplar af resolutionen. I sit svar forklarede han at forholdene i Sydafrika var anderledes, og gjorde mig opmærksom på, at efter de gældende regler skulle delingsførere udnævnes af den kommanderende officer. Men han forsikrede mig om, at når denne for fremtiden udnævnte delingsførere, ville der blive taget hensyn til mine henstillinger.

Der veksledes derefter en hel del skrivelser mellem os, men jeg skal ikke fortælle mig mere i denne sørgelige historie. Det er nok at sige at denne begivenhed fuldt ud svarede til hvad vi daglig oplever i Indien. Dels ved trusler og dels ved kneb lykkes det kommando-officerer at skabe splittelse i korpset. Nogle af dem der havde stemt for resolutionen, gav efter for hans trusler og overtalelser og gik fra deres løfte.

Omtrent ved denne tid kom der et stort antal sårede soldater til Netley-hospitalet^{xxxv} og man ønskede meget vort korps deltagelse. De, der lod sig overtale af officerer meldte sig. De andre nægtede det. Jeg var sengeliggende, men stod stadig i forbindelse med korpset. Viceministeren hr. Roberts^{xxxvi}, besøgte mig med mange besøg i de dage. Han bad mig indtrængende at søge at få de andre overtalte til at gøre tjeneste og foreslog, at de skulle danne et særligt korps, og at de på Netley-hospitalet kun skulle underordnes den kommanderende officer der. På denne måde kunne der ikke blive tale om noget prestigetab, det ville da tilfredsstille regeringen, og samtidig ville mange sårede soldater få den pleje de trængte til. Dette forslag tilfredsstillede både mine kammerater og mig, og resultatet blev, at også de, der havde holdt sig tilbage tog til Netley⁴⁰.

Kun jeg blev tilbage, liggende på min ryg og prøvede på at få det bedst mulige ud af den kedelige sag.

Kapitel XXXLI

GOKHALES FORSTÅENDE KÆRLIGHED

Jeg har allerede omtalt det anfald af lungehindebetændelse, jeg havde i England. Snart efter returnerede Gokhale til London. Kallenbach og jeg plejede at besøge ham regelmæssigt. For det meste talte vi om krigen, og da Kallenbach kunne sin tyske geografi på fingrene og havde rejst meget i Europa, viste han os gerne på kort de forskellige steder, der berørtes af krigen.

Da jeg nu fik lungehindebetændelse blev den også genstand for daglige drøftelser. Mine diætforsøg fortsattes stadigvæk, kosten bestod blandt andet af jordnødder modne og umodne bananer, citroner, olivenolie, tomater og druer. Mælk, melspiser, bælgfrugter og andet undgik jeg fuldstændigt.

Det var dr. Jivraj Mehta, der havde mig under behandling. Han gjorde hvad han kunne for at få mig til at genoptage mælk og melspiser, men jeg værgede mig hårdnakket. Dette kom Gokhale for øre. Han havde ikke meget til overs for min frugtkost, så han ville have at jeg skulle spise alt hvad doktoren ordinerede mig.

40 Den 31. oktober 1914 opfordrer Gandhi i et læserbrev indere til igen at melde sig til ambulancekorpset.

Det var ingen let sag at holde stand over for hans indtrængende bønner. Da han ikke ville høre et "nej", bad jeg ham give mig 24 timer til at tænke sagen igennem. Da Kallenbach og jeg vendte hjem den aften, drøftede vi, hvad der var min pligt. Han havde deltaget i mine diætforsøg. Han synes nok om det, men jeg mærkede, at han var mest stemt for at jeg skulle opgive det, hvis mit helbred krævede det. Derfor måtte jeg selv træffe min beslutning i overensstemmelse med hvad den indre stemme krævede.

Hele natten tilbragte jeg med at tænke sagen igennem. At opgive min frugtdiæt ville være et brud på mine principper, som jeg anså for at være rigtige. Spørgsmålet var om jeg skulle give efter for Gokhales indtrængende bøn, og om jeg skulle forandre min diæt af hvad man kalder helbredshensyn. Til sidst besluttede jeg at fortsætte med min diæt, for så vidt den var dikteret af religiøse hensyn og rette mig efter doktorens råd, hvor andre hensyn bestemte. Når jeg i sin tid holdt op med at drikke mælk var det hovedsagelig af religiøse grunde. Jeg så for mig, hvordan bønderne i Calcutte pinte kørerne og bøflerne for at presse den sidste dråbe mælk ud af dem. Jeg havde tillige en følelse af at koens mælk ikke er menneskeføde, lige så lidt som kødet er det. Om morgenen stod jeg da op, bestemt på at holde fast ved min beslutning om at afholde mig fra mælk. Det var en hel befrielse. Jeg var ganske vidst bange for hvad Gokhale ville sige, men jeg stolede på, at han ville respektere min beslutning.

Om aftenen besøgte Kallenbach og jeg Gokhale i National Liberal Club. Det første han spurgte mig om, var: Nå, vil De så tage imod doktorens råd?"

Jeg varede blidt, men bestemt: "Jeg er villig til at give afkald på alle punkter undtagen et eneste, og jeg vil bede Dem ikke at prøve på at overtale mig: mælk, mælkeprodukter og kød vil jeg ikke røre. Selv om det skulle betyde min død, så vil jeg dog hellere risikere det

"Er det Deres endelige beslutning", spurgte Gokhale.

"Jeg er bange for, at jeg ikke kan træffe anden beslutning", svarede jeg. "Jeg ved nok, at det vil gøre Dem ondt, men De må prøve på at tilgive mig". Gokhale blev noget ked af det, men svarede dog venligt: "jeg synes ikke om Deres beslutning. Jeg kan ikke se, at den har noget med religion at gøre. Men jeg skal ikke plage Dem mere". Med disse ord henvendte han sig til dr. Jivraj Mehta: "De skal ikke plage ham længere. Ordiner hvad De synes, inden for den grænse, han selv har sat for sig selv".

Doktoren synes ikke rigtigt om det, men måtte bøje sig. Han rådede mig til *mung*-suppe med en smule dyvelsdræk i, og det accepterede jeg. Jeg spiste det en dags tid eller to, men smerten forværredes, jeg synes ikke det var nogen nytte til, og vendte tilbage til frugter og nødder. Doktoren vedblev selvfølgelig med min ydre behandling. Den lindrede i nogen grad smerterne, men mine indskrænkninger var ham meget på tværs.

I mellemtiden rejste Gokhale hjem, da han ikke kunne fordrage oktobertågen i London.

Kapitel XXXLII

BEHANDLING AF LUNGEHINDEBETÆNDELSE

Den hårdnakkede lungehindebetændelse voldte nogen ængstelse, men jeg vidste, at kuren ikke bestod i medicin til indvortes brug, men i forandringer i diæt i forbindelse med ydre midler.

Jeg hidkaldte dr. Allinson^{xxxvii}, der var velkendt som vegetarianer og han behandlede sygdommen med forskellig diæt. Jeg havde truffet ham i 1890. Han undersøgte mig yderst grundigt: Jeg forklarede ham, at jeg havde forpligtet mig til ikke at drikke mælk. Han holdt med mig og sagde: ”De behøver ikke at drikke mælk. Jeg ville meget snarere have, at De klarede Dem uden fedt nogle dage”. Han rådede mig til at leve af almindelig groft brød, rå grønsager så som beder, ræddiker, løg og andre rodvækster og grønt, desuden frugt, hovedsagelig appelsiner. Grønsagerne skulle ikke koges, men blot rives fint.

Jeg prøvede det i tre dage, men rå grønsager kunne jeg ikke rigtigt tåle. Mit legeme var for skrøbeligt til den kur, og det bekymrede mig at spise rå grønsager.

Dr. Allinson rådede mig også til at holde alle vinduer i værelset åbne døgnet rundt, tage bad i lunkent vand, få oliemassage på de angrebne dele, og gå en tur i det frie et kvarter eller en halv time. Alle disse forslag synes jeg godt om.

Mit værelse havde vinduer fra gulvet, og stod de åbne, kunne det regne ind. Det øverste vindue kunne ikke åbnes og derfor lod jeg glasset fjerne, så jeg kunne få frisk luft uden at det behøvede at regne ind.

Alle disse forholdsregler hjalp noget på helbredet, men gjorde mig ikke helt rask. Lady Cecilia Roberts^{xxxviii} besøgte mig af og til. Vi blev venner og hun ville meget gerne overtale mig til at drikke mælk, men da jeg var urokkelig, var hun på jagt efter en erstatning for mælk. En ven foreslog hende maltet mælk og forsikrede hende ganske uafvidende, at det var absolut fri for mælk og at det var et kemisk præparat med alle mælkens egenskaber. Jeg viste at Lady Cecilia havde stor agtelse for mine religiøse betænkeligheder og jeg stolede ubetinget på hende. Jeg opløste pulveret i vand og drak det, men opdagede, at det smagte akkurat som mælk. Så læste jeg etiketten på flasken og så, da det var for sent, at det var et mælkepræparat. Så opgav jeg det.

Jeg fortalte Lady Cecilia om opdagelsen og bad hende ikke tage sig det nær. Hun kom i største hast op til mig og sagde hvor ked af det hun var. Jeg bad hende ikke ængste sig og sagde hvor ked jeg var af at jeg ikke kunne benytte mig af de ting, hun havde haft så stor ulejlighed med at skaffe mig. Jeg forsikrede hende også om, at jeg ikke følte mig urolig ved at have drukket mælk ved en fejltagelse.

Jeg må forbigå mange andre kære minder med Lady Cecilia. Jeg kunne mindes mange venner, der har været mig en kilde til megen trøst under modgang og skuffelse. Hvem der har tro, ser deri Guds nådige forsyn, der således forsøder selve sorgen.

Da dr. Allinson næste gang blev tilkaldt lempede han min diæt og tillod mig at få jordnøddesmør eller olivenolie som fedtstof, samt at spise kogte grønsager med ris. Disse forandringer var meget velkomne, men de skaffede mig langt fra fuldstændig

helbredelse. Jeg måtte stadig have omhyggelig pleje og jeg var nød til at holde sengen det meste af tiden.

Dr. Mehta så nu og da ind til mig og holdt fast ved sit tilbud om at helbrede mig, hvis jeg blot ville lytte til hans råd.

Mens tingene foresatte på denne måde kom hr. Roberts^{xxxix} en dag op for at besøge mig, og gjorde hvad han kunne for at overtale mig til at rejse hjem. ”De kan umuligt tage til Netley i denne tilstand. Vi har endnu strengere kulde i vente. Jeg vil indtrænge råde Dem til at rejse tilbage til Indien, for det er det eneste sted, hvor De kan blive fuldstændig rask. Hvis krigen varer ved, når De er kommet Dem, kan De få rig lejlighed til at yde hjælp derovre. Jeg mener nu, at det, De allerede har gjort slet ikke er helt så lidt”.

Jeg tog imod hans råd og begyndte at træffe forberedelser til at vende tilbage til Indien.

XXXLIII

HJEMAD

Hr. Kallenbach var fulgt med mig til England og tænkte på at tage med til Indien. Vi boede sammen og ville naturligvis helst sejle med samme skib. Der var dog en så streng kontrol med tyskere, at vi tvivlede på, at hr. Kallenbach kunne få pas. Jeg gjorde mit bedste for at skaffe et, og hr. Roberts, der var stemt for, at han skulle have det, sendte et telegram til vicekongen desangående. Men svaret kom omgående fra Lord Hardinges: ”Beklager, Indiens regering er ikke i stand til at påtage sig en sådan risiko”. Vi forstod alle, at overfor det svar, var der intet at stille op.

Det var et hårdt slag for mig at skilles fra hr. Kallenbach, men jeg kunne se at hans sorg var endnu større. Kunne han være kommet til Indien, ville han have levet en jordbrugers og vævers jævne liv. Nu er han i Sydafrika, lever sit gamle liv og har meget at gøre som arkitekt.

Vi ville have rejst på tredje klasse, men da der ikke var plads på P. and O.s skibe, måtte vi tage på anden.

Den tørrede frugt, vi havde taget med fra Sydafrika, tog vi med da det meste deraf ikke kunne fås ombord, hvor frisk frugt let kunne skaffes.

Dr. Jivraj Mehta havde lagt et ”Medes plaster” på mine ribben og bedt mig ikke tage det af, før vi nåede Det røde hav. I to dage fandt jeg mig i ubehaget, men til sidst blev det mig for meget. Jeg havde stort besvær med at få plasteret fjernet, så jeg igen kunne komme til at vaske og bade mig ordentligt.

Min kost bestod mest af frugt og nødder. Jeg blev bedre for hver dag, og da vi sejlede ind i Suez-kanalen, følte jeg mig helt vel tilpas. Mange kræfter havde jeg ganske vidst ikke, men jeg følte mig ganske uden for fare, og jeg forøgede stadig min motion. Bedringen tilskrev jeg for største delen den tempererede zones mere rene luft.

Jeg havde aldrig før bemærket en sådan afstand mellem de engelske og de indiske passagerer som på dette skib, selv ikke på min rejse til Sydafrika. Jeg talte kun med få englændere, årsagen til dette, tror jeg, skal findes i den bevidste eller ubevidste følelse i englændernes rygrad, at han tilhørte den herskende klasse, og at inderen inderst inde følte, at han hørte til den undertrykte race.

Jeg længtes efter at komme hjem og ud af denne atmosfære.

Da vi nåede til Aden, følte vi os allerede lidt hjemme. Vi kendte godt byen, da vi havde truffet hr. Kekobad Kavasji Dinshaw i Durban, og kom i tæt kontakt med ham og hans kone.

Efter endnu et par dages forløb nåede vi Bombay. Det var en stor glæde at vende tilbage til hjemlandet efter 10 års udlændighed.

Gokhale var til trods for hans dårlige helbred kommet til Bombay og havde arrangeret en modtagelsesfest. Jeg var kommet til Indien i det levende håb, at kunne fusionere med ham og derved føle mig fri. Men skænen ville det anderledes.

Kapitel XXXLIV

NOGLE MINDER FRA SKRANKEN

Førend jeg fortæller om det forløb, mit liv tog i Indien, synes jeg jeg må standse ved et par sydafrikanske oplevelser, som jeg med vilje har udeladt.

Nogle kolleger har bedt mig om at skrive mine erindringer fra min sagførertid. Men der er så mange, at de ville fylde et helt bind og det ville føre mig på afveje. Men det er dog måske ikke af vejen at fortælle nogen af de oplevelser, der havde forbindelse med min kamp for sandheden.

Så vidt jeg husker, har jeg allerede fortalt, at jeg i min praksis aldrig tog min tilflugt til usandheder, og at en stor del af min virksomhed tjente almene formål og at de end ikke altid bragte mig dækning for mine løbende udgifter, så at jeg i visse tilfælde selv dækkede dem.

Hermed mente jeg, at have sagt alt, hvad der var at sige om min sagførervirksomhed i Sydafrika, men mine venner forlanger mere, vistnok fordi de tror, at det vil være til gavn for sagsfremstillingen, dersom jeg blot løseligt vil fortælle om nogle af de tilfælde, hvor jeg afslog at afvige fra sandheden.

Som student havde jeg hørt, at en sagfører nødvendigvis måtte lyve. Men det havde ingen indflydelse på mig, da jeg hverken havde til hensigt at vinde position eller penge ved at lyve.

I Sydafrika blev mit princip mange gange sat på prøve. Ofte viste jeg, at min modpart havde instrueret sine vidner, og at jeg ville vinde sagen, dersom jeg blot opmuntrede min klient eller hans vidner til at lyve. Men jeg modstod altid fristelsen. Jeg kan kun huske, at jeg en eneste gang, hvor jeg havde vundet en sag, mistænkte min klient for at have ført mig bag lyset. Inderst inde ønskede jeg kun at vinde, hvis min klients sag var retfærdig. Jeg mindes aldrig at have taget hensyn til om jeg havde vundet eller ej, når jeg fastsatte mit salær. Hvad enten min klient vandt eller tabte ventede jeg intet mere og intet mindre end mit salær.

Lige fra begyndelsen advarede jeg alle nye klienter mod at vente, at jeg ville påtage mig en sag eller påvirke vidner og følgen var at jeg aldrig fik overdraget nogen uretfærdige sager. Ja nogle af mine klienter gik så vidt, at de kun gav mig deres ganske oplagte sager og gik andet steds hen med de tvivlsomme.

En sag satte mig på en svær prøve. Den kom fra en af mine bedste klienter. Det var en sag med højst indviklede regnskaber, der havde stået på længe. Der havde været optaget partsforhandlinger ved flere retter, og det endte med at sagens regnskabs-sager blev henvist til sagkyndig voldgift. Voldgiftkendelsen var fuldstændig i min klients favør, men voldgiftsdommerne var kommet til at begå en fejl, og omend dog var

lille, så var der dog en post, der burde have været på debit-siden, som var opført på kredit-siden.

Modparten havde gjort indsigelse mod kendelsen med en anden begrundelse. I den sag var jeg den yngste rådgiver for klienten. Da en ældre kollega opdagede fejlen, mente han ikke, at vor klient var forpligtet til at vedgå dette. Han nærede åbenbart den anskuelse, at ingen sagfører er forpligtet til at oplyse noget, der er mod klientens interesser, hvorimod jeg sagde, at vi måtte oplyse fejlen. Min kollega indvendte: "Så er der al mulig sandsynlighed for, at retten omstøder hele kendelsen, og ingen sagfører, der er ved sine fulde fem, sætte sin klients sag på spil. I hvert fald ville jeg være den sidste, der løber en sådan risiko. Hvis sagen skal genoptages, kan man aldrig vide, hvilke udgifter det vil medføre for vor klient, og hvad det endelige resultat bliver".

Klienten var til stede, da denne samtale fandt sted.

Jeg sagde: "Jeg synes, at både vor klient og vi selv bør løbe risikoen. Hvor kan man have sikkerhed for, at retten opretholder en forkert kendelse, blot fordi vi ikke indrømmer fejlen? Og sæt at indrømmelsen skulle volde vor klient fortræd, hvad gør så det?"

"Men hvorfor skulle vi i det hele taget gøre den indrømmelse"? spurgte min ældre kollega.

"Hvem siger også sikkert, at retten eller modparten ikke opdager fejlen", svarede jeg.

"Nå, ja, hvis De da vil føre sagen alene. Jeg kan ikke påtage mig at føre den på det grundlag", sagde kollegaen bestemt.

Jeg svarede ydmygt: "Hvis De ikke vil føre den, så er jeg villig, dersom ellers vor klient ønsker det. Men jeg vil ikke have noget med sagen at gøre, hvis fejlen ikke bliver indrømmet".

Så så jeg hen på klienten, der åbenbart var lidt i forlegenhed, jeg havde ført sagen fra første færd, og vor klient stolede fuldstændig på mig og kendte mig ud og ind. Han sagde: "Ja, før De sagen og indrøm fejlen. Hvis det er skæbnens vilje så taber vi, men Gud er retfærdighedens værn".

Jeg blev sjæleglad og jeg havde heller ikke ventet mig andet af ham. Min kollega advarede mig atter og sagde, at det gjorde ham ondt at jeg var så stædig, men samtidig ønskede han mig held og lykke.

Hvad der skete i retten, skal vi se i næste kapitel.

Kapitel XXXLV

SAGFØRERFIF?

Jeg var sikker på, at mit råd var godt nok, men jeg tvivlede meget på, om jeg var i stand til at vinde sagen. Jeg følte at det var et højst hasarderet foretagende at føre en sag frem for højesteret, og jeg mødte derfor med frygt og bæven i retten.

Så snart jeg berørte fejlen i regnskaberne, sagde en af dommerne: "er det nu ikke et sagførerfif", hr. Gandhi?

Det kogte i mig ved at høre en sådan beskyldning. Det var utåleligt at blive sigtet for at bruge kneb, når der ikke var det ringeste holdepunkt for det.

"Når dommeren er så forudindtaget, er der kun ringe chancer for at vinde denne vanskelige sag", sagde jeg til mig selv. Men jeg tog mig sammen og svarede: "Jeg er

meget forbavset over, at Deres Højhed kan beskyldes mig for at bruge kneb uden at have hørt mig til ende”.

”Der er ikke tale om nogen beskyldning”, svarede dommeren. ”Det var blot en formodning”.

”Denne formodning forekommer mig at nærme sig stærkt til en beskyldning. Jeg vil bede Deres Højhed høre mig færdig og så sigte mig, hvis der er nogen grund dertil”.

”Det gør mig ondt, at jeg afbrød Dem, svarede dommeren. ”Vær så venlig at fortsætte Deres fremstilling”.

Jeg havde materiale nok til støtte for min fremstilling, og takket være dette samarbejde, lykkedes det straks for mig at henlede alle dommernes opmærksomhed om min procedure. Det gav mig mod og jeg benyttede lejligheden til at give en detaljeret sagsfremstilling. Retten hørte tålmodigt på mig, og jeg fik overbevist dommerne om, at uoverensstemmelsen væsentligt og udelukkende skyldes uagtsomhed. De var derfor ikke særligt tilbøjelige til at omstøde hele kendelsen, der havde kostet et stort arbejde.

Modpartens sagfører synes sikker på, at sagen var let at vinde, når først fejlen var indrømmet. Men dommeren vedblev at afbryde ham, da de var overbevist om, at fejlen skyldes en lapsus, der let kunne rettes. Sagføreren gjorde sig de største anstrengelser for at få kendelsen omstødt, men den dommer, der først havde fattet mistanke til mig, var nu ganske på min side.

”Sæt, at hr. Gandhi ikke havde vedgået fejlen, hvad ville De så have gjort”, spurgte han.

”Det var umuligt at finde en dygtigere og mere hæderlig ekspert i regnskabsføring end ham, vi havde valgt”.

”Retten må gå ud fra, at De kender Deres egen sag bedst. Hvis De ikke kan påpege andet end denne fejl, som kan indtræffe for enhver regnskabskyndig, er retten ikke tilbøjelig til at tvinge parterne til et nyt søgsmål og nye udgifter, på grund af en åbenbar fejltagelse. Vi kan derfor ikke forlange en ny gennemgang, når en sådan fejl let kan rettes”, fortsatte dommeren.

Og således blev sagførerens indvending tilbagevist.

Jeg husker ikke, om retten stadfæstede kendelsen med fejlen rettet, eller beordrede voldgiftsmanden til at berigtige fejlen.

Jeg var sjæleglad, og min klient og ældre kollega lige så, og jeg blev bestyrket i min overbevisning om, at det var muligt at praktisere loven uden at gå på akkord med sandheden.

Men læseren må huske på, at selv sandheden i sagførerpraksis ikke kan helbrede den for den fundamentale mangel, der klæber til den.

Kapitel XXXLVI

KLIENTER BLEV MEDARBEJDERE

Der var den forskel på sagførernes stilling i Natal og i Transvaal, at en procederende advokat i Natal, også kunne være fuldmægtig, mens derimod disse to funktioner var adskildte i Transvaal, ligesom i Bombay⁴¹. En advokat havde ret til at vægle imellem at procedere eller praktisere uden for retten. Mens jeg i Natal derfor havde ret til

⁴¹ I engelsk retspraksis skelnes der mellem ”barrister”, der har adgang til at føre sager for de højeste instanser og ”attorney”, der tilrettelægger sagen for ham og som forhandler direkte med parten.

at procedere, måtte jeg i Transvaal søge bestalning som fuldmægtig. For som proces-sagfører kunne jeg nemlig ikke komme i direkte forbindelse med inderne, og de hvide advokatfuldmægtige i Sydafrika ville ikke have overladt mig deres sager til procedure.

Men selv i Transvaal kunne advokatfuldmægtige dengang føre sager frem for dommeren. Da jeg en gang førte en sag for en i Johannesburg, opdagede jeg, at min klient havde ført mig bag lyset. Han gik fuldstændig fra koncepterne, da han mødte som vidne og uden videre forhandling bad jeg dommeren afvise sagen. Modpartens sagfører blev forbavset og dommeren fornøjet. Jeg bebrejdede min klient, at han havde givet mig en dårlig sag. Han viste godt, at jeg aldrig indlod mig på den slags sager. Da jeg foreholdt ham det, vedgik han sin fejltagelse, og jeg har indtrykket af, at han ikke var vred over at jeg havde påstået sagen afvist. Denne fremgangsmåde skadede i hvert fald ikke min praksis, men snarere gavnede den. Jeg mærkede også at min ærlighed øgede min anseelse blandt standens medlemmer, og til trods for min farve, lykkes det mig endogså i nogen tilfælde at vinde deres hengivenhed.

Jeg plejede heller aldrig at skjule uvidenhed for mine klienter eller kolleger. Når jeg følte mig usikker, rådede jeg min klient til at tage en anden sagfører; hvis han foretrak at holde sig til mig, bad jeg ham om at søge assistance hos en ældre kollega. Min ærlighed skaffede mig mine klienters uindskrænkede hengivenhed og tillid. De var altid villige til at betale salæret, når det var nødvendigt at søge bistand hos en ældre sagfører. Denne hengivenhed og tillid kom mig til god nytte i mit politiske arbejde.

Jeg har i de foregående kapitler antydnet, at formålet med min sagførervirksomhed i Sydafrika var at gavne den sag jeg tjente. Men selv for dette øjemed var det en uomgængelig betingelse at vinde folks tillid. Mit arbejde, som jo slet og ret var betalt arbejde, ophøjede de storsindede inderne til tjeneste.

Når jeg rådede dem til at lide fængselsstraf for deres ret, var der mange af dem der uden at kny fulgte mit råd, ikke just fordi de havde indset det for rigtigt, men fordi de havde tillid og kærlighed til mig.

Mens jeg skriver dette, dukker der manganen et kært minde op i mig. Hundrede af mine klienter blev mine venner og medarbejdere i det offentliges tjeneste, og mit liv, der ellers var så fuld af vanskeligheder og farer, blev forsødet af samarbejdet med dem.

Kapitel XXXLVII

HVORDAN EN KLIENT BLEV FRELST

De der har fulgt mig hertil vil nok huske Parsi Rustomjis navn. Han var en af dem, der straks blev min klient og medarbejder, eller rettere sagt, han var først min medarbejder og blev så min klient. Jeg vandt hans tillid i så høj grad, at han søgte og fuldt mine råd, også i sine hjemlige affærer. Selv under sygdom søgte han min bistand, og han var ikke bange for at følge mine hjemmestrikkede lægeråd, også selv om vor leve-måde var vidt forskellig.

Han kom engang i en slem knibe. Ganske vidst satte han mig ind i de fleste af sine forretningsanliggender, men der var dog en ting, han omhyggeligt havde holdt skjult. Han var storimportør af varer fra Bombay og Calcutta, og det kom for dagen, at han ikke så få gange havde indladt sig på smugleri. Han stod på den bedste fod med tol-derne, og derfor var der ingen, der var faldet på at mistænke ham. Ved opkrævningen

af told, tog de hans fakturer for gode varer. Muligt er det også, at en og anden har set gennem fingre med ham.

Men som gujarati-digteren Akhos siger: "Tyveri kan lige så lidt holdes skjult som kviksølv", og Parsi Rustomji var ingen undtagelse fra den regel. Min gode ven kom sporenstregs styrtende hen til mig. Tårerne løb ham ned ad kinderne: "Bhai, jeg har bedraget dig. I dag er jeg blevet opdaget, og jeg er skyldig. Jeg har smuglet, og det er ude med mig. Jeg kommer i fængsel og bliver ruineret. Du er den eneste der kan frelse mig ud af denne knibe. Jeg har holdt noget skjult for dig, men jeg mente ikke, det var nødvendigt at plage dig med sådanne forretningsfif, og derfor har jeg aldrig fortalt dig om det smugleri. Men å, hvor jeg nu angrer det!"

Jeg beroligede ham: "Om du bliver reddet eller ikke reddet, det ligger i Guds hånd. Du kender den vej jeg vil gå. Jeg kan ikke andet en råde dig til at tilstå".

Den gode parsi blev meget nedslået. "Men er det da ikke nok at jeg tilstår overfor dig", spurgte han.

"Det er jo ikke mig, du har bedraget, det er staten. Hvad kan det så nytte at du tilstår overfor mig", spurgte jeg blidt.

"Selvfølgelig vil jeg gøre hvad du råder mig til, men vil du ikke rådføre dig med min gamle sagfører hr. - ? Det er også en ven af mig", sagde Parsi Rustomji.

Jeg forhørte mig og fik ad vide, at smugleriet havde gået for sig i lang tid, men det, der var blevet opdaget, drejede sig om kun et lille beløb. Så vi gik hen til hans sagfører. Han gennemlæste papirerne og sagde: "Sagen vil havne for nævninge, og heri Natal vil de være de sidste til at frifinde en inder. Men jeg skal se, hvad jeg kan gøre".

Jeg kendte ikke denne sagfører så nøje. Parsi Rustomji indskød: "Mange tak, men jeg vil helst følge hr. Gandhis råd i denne sag. Han kender mig særdeles godt. Jeg går ud fra, at De vil være behjælpelig om fornødent".

Derpå gik vi hen i Parsi Rustomjis forretning. Jeg forklarede mit syn på sagen: "Jeg tror ikke at denne sag behøver at komme for retten. Det kommer an på om toldvæsnet vil anmelde dig eller ej og dette beror på statsadvokaten. Jeg er rede til at tage det op med begge myndigheder. Jeg synes du burde tilbyde at betale den bøde, de forlanger af dig, og jeg tænker ikke, de vil være så slemme ved dig. Men er de det, så må du være forberedt på at komme i fængsel. Jeg mener nu ikke, at skammen nødvendigvis ligger i at blive fængslet, men i det, at begå et lovbrud. Og det har du jo allerede gjort. Fængslingen må du betragte som en bod, men den virkelige bod består i, at du beslutter aldrig at smugle mere".

Jeg vil ikke sige at Parsi Rustomji var helt glad ved det. Han var ellers en modig mand, men i dette tilfælde glippede hans mod. Hans anseelse og navn stod på spil, og hvad skulle de blive af ham, hvis hele den forretning han havde drevet i vejret med så meget omhu og møje skulle ruineres?

"Ja, jeg er jo ganske i dine hænder", sagde han. "Du må gøre fuldstændig som du synes".

Jeg bragte alle mine overtalelsesevner i anvendelse ved denne lejlighed. Jeg gik op til overtolderen, og satte ham frimodigt ind i hele sagen. Jeg lovede også at stille alle regnskabsbøgerne til hans rådighed og fortalte, hvor angerfuld Parsi Rustomji var.

Overtolderen sagde: "Jeg kan godt lide gamle Parsi, og jeg er ked af, at han har gjort sig selv til nar. De kender min pligt. Jeg må rette mig efter statsadvokaten, og derfor vil jeg råde Dem til gå til ham".

"Jeg vil være Dem meget taknemmelig", sagde jeg, "hvis De kunne lade være med at forlange han stillet for retten".

Efter at jeg havde fået ham til at love det, skrev jeg til statsadvokaten og gik også selv op til ham. Det glædede mig at mærke han påskønnede min fuldstændige åbenhed og var overbevist om, at jeg ikke fejede noget ind under gulvtæppet.

Jeg husker ikke mere om det var ved denne lejlighed, eller ved en anden at min ihærdighed og åbenhed aftvang ham den bemærkning: Jeg kan nok mærke, at De aldrig lader Dem nøje med et ”nej” som svar”.

Sagen mod Parsi Rustomji blev afgjort i mindelighed. Han skulle betale en bøde, der svarede til to gange det beløb, han tilstod at have smuglet for. Rustomji fik en beskrivelse af sagen på et ark papir, og lod den indramme og hænge op i sit kontor, som et memento til hans besøgende, forretningsforbindelser og arvinger.

Rustomjis venner advarede mig mod at lade mig skuffe af denne forbigående angergivenhed. Da jeg fortalte Rustomji det, sagde han: ”Hvad skulle der blive af mig, hvis jeg bedrog dig”.

Historien om mine forsøg med sandheden

V del.

Kapitel I

DE FØRSTE OPLEVELSER

Førend jeg var nået at komme hjem, var Phoenix-kollektivet allerede brudt op og ankommet til Indien. Efter vores oprindelige plan skulle jeg være rejst i forvejen, men krigen havde kulkastet alle vore beregninger, og da jeg mærkede, at jeg blev opholdt på ubestemt tid i England, gjaldt det for mig om at finde et passende sted for Phoenix-folkene. Hvis det lod sig gøre ville jeg gerne have, at de blev sammen i Indien, og levede det samme liv som i Phoenix. Jeg kendte ikke nogen ashram⁴², hvor jeg kunne råde dem til at tage hen, derfor telegraferede jeg til dem, at de skulle opsøge hr. Andrews og rette sig efter, hvad han sagde.

De blev først anbragt i Gurukul, Kangri, hvor nu afdøde Swami Shraddhanandji^{x1} tog sig af dem som sine egne børn. Derefter kom de til Shantiniketan ashram, hvor digteren Tagore og hans hus mødte dem med den samme varme kærlighed. De erfaringer de høstede begge steder, kom både dem og mig til god nytte.

Digteren, Shraddhanandji og forstander^{xli} Sushil Rudra udgjorde, som jeg havde sagt til Andrews, hans treenighed. I Sydafrika blev han aldrig træt af at tale om dem

⁴² *Ashram*: En særlig form for indisk skole, hvor læren med sine disciple lever et tilbagetrukket liv.

og blandt mine mange kære minder derfra er et af de kæreste og mest levende hvordan hr. Andrews dag ud og dag ind kunne fortælle om denne treenighed. Hr. Andrews satte derfor også kollektivet i forbindelse med Sushil Rudra. Forstander Rudra ejede ingen ashram, men han havde et hjem som han stillede fuldstændig til Phoenix-familiens rådighed. Allerede dagen efter deres ankomst, havde han i den grad fået dem til at føle sig hjemme, at det var som om de slet ikke savnede Phoenix.

Først da jeg landede i Bombay, fik jeg at vide, at kollektivet var i Shantiniketan⁴³. Jeg længtes efter at træffe dem, så snart jeg havde besøgt Gokhale.

Modtagelsen i Bombay gav mig anledning til at gøre noget, som godt kan kaldes en lille satyagraha.

I det selskab, der blev givet til ære for mig hos hr. Jehangir Petit, turde jeg ikke tale gujarati. Jeg, der havde levet mine beste år blandt fæstearbejdere, følte mig i det pragtfulde palads fuldstændig som en bonde. Med min Kathiawadi-kappe, turban og dhoti så jeg en hel del mere civiliseret ud end jeg gør nu, men al den pragt og glans i hr. Petits store hus gjorde, at jeg følte mig ganske ude af mit element. Jeg klarede mig dog helt pænt, da jeg havde søgt ly under Sir Pherozeshahs^{xlii} beskyttende vinger.

Så var der gujarati-festlighederne. Gujaratierne ville ikke lade mig slippe for en reception, der blev arrangeret af nu afdøde Uttamlal Trivedi^{xliii}. Jeg havde i forvejen gjort mig bekendt med programmet. Hr. Jinnah^{xliv} var til stede, men om det var som formand eller som første taler har jeg glemt. Han holdt en nydelig lille tale på engelsk. Så vidt jeg husker, var de fleste andre taler også på engelsk. Da min tur kom til at tale, gjorde jeg den på gujarati. Jeg forklarede, hvorfor jeg med forkærlighed anvendte gujarati og hindi, og i al beskedenhed protesterede mod brugen af engelsk i en forsamling af gujaratianere. Det var ikke uden betænkelighed, jeg gjorde det, for jeg var bange for, at man skulle finde det uhøfligt, at en uerfaren mand, der lige er kommet hjem efter et langt fravær, kritiserer noget, der længe har været skik og brug. Men det lod ikke til, at nogen tog mig det ilde op. Jeg bemærkede tværtimod til min glæde, at alle synes indforstået med min protest.

Denne sammenkomst gav mig derfor mod til at tro, at det ikke ville blive vanskeligt for mig at delagtiggøre mine landsmænd i mine nye tanker.

Efter et kort ophold i Bombay, rejste jeg til Poona, hvor til Gokhale havde sat mig stævne.

43 *Shantiniketan*: digteren Tagores skole.

Kapitel II

MED GOKHALE I POONA

Gokhale havde sendt bud til mig straks efter at jeg var kommet til Bombay. Guverneren ønskede at se mig hos sig, og at det ville være det rigtigste at jeg søgte ham inden jeg tog videre til Poona. Jeg gik derfor på til excellencen. Efter at have hist høfligt på mig, sagde han:

”Der er en ting, jeg vil bede Dem om; jeg så gerne, at De kom op til mig, når De har i sinde at foretage Dem noget der vedrører regeringen”.

Jeg svarede:

Det kan jeg let love Dem, da jeg som satyagrahi har det princip altid at søge at forstå den anden parts synspunkt og så vidt muligt forsøge at komme overens med ham. Den regel overholdt jeg nøje i Sydafrika, og agter at gøre det samme her”.

Lord Willingdon takkede mig og sagde:

”De kan komme til mig, når som helst De ønsker, og så vil De få at se, at min regering ikke med vilje gør noget urigtigt”

Hertil svarede jeg: ”Det er også den tro, der holder mig oppe”.

Derefter tog jeg til Poona. Det er mig umuligt at få alle de dyrebare minder fra denne tid med. Gokhale og medlemmerne af Servants of India Society^{xlv} overvældede mig med beviser på deres kærlighed. Så vidt jeg erindrer, havde Gokhale samlet dem, for at de kunne træffe mig. Jeg talte frit ud sammen med dem om alle slags emner.

Gokhale var meget ivrig efter, at jeg skulle melde mig ind i foreningen og det var jeg også selv. Men medlemmerne mærkede, at vore idealer og arbejdsmetoder var meget forskellige, og at det derfor måske ikke var rigtigt for mig at slutte mig til dem. Gokhale mente dog, at jeg nok kunne bære over med deres principper, selv om jeg fastholdt mine egne.

”Men”, sagde han, ”foreningens medlemmer har endnu ikke forstået, hvorfor De er så villig til et kompromis. Medlemmerne holder strengt på deres principper og vil ikke give efter. Jeg håber imidlertid, de vil optage Dem, selv om de ikke et øjeblik vil tro, at de mangler kærlighed eller ærbødighed for Dem. Når de tøvende betænker sig, er det for ikke at risikere at sætte deres store agtelse for Dem på spil. Men enten De formelt bliver optaget som medlem eller ej, vil jeg betragte Dem som sådan”.

Jeg fortalte nu Gokhale om mine planer. Hvad enten jeg blev optaget som medlem eller ikke, var det mit ønske at få en ashram, hvor jeg kunne slå mig ned med min Phoenix-familie, helst et eller andet sted i Gujarat. Jeg var jo selv fra Gujarat og mente derfor, at jeg bedst tjente Indien ved at virke i den landsdel. Gokhale synes godt om denne plan. Han sagde: ”Hvad der end kommer ud af Deres samtaler med medlemmerne, så må De lade mig betale alle udgifterne til ashrammen, som jeg vil betragte som min egen”.

Mit hjerte strømmede over af glæde. Det var en fryd at blive befriet for det ansvar at skulle skaffe penge, og at føle, at jeg ikke skulle være helt alene om arbejdet, men jeg kunne regne med en sikker vejleder, når jeg kom i vanskeligheder. Det væltede en stor sten fra mit hjerte.

Så blev den nu afdøde Dr. Dev tilkaldt og fik besked på at åbne en konto for mig i foreningens regnskabsbøger, og give mig, hvad jeg måtte behøve til ashrammen og til mine udgifter i samfundets tjeneste.

Jeg forberedte mig nu på at tage til Shantiniketan. Aftenen før min afrejse indbød Gokhale en hel del gode venner til en fest og sørgede omhyggeligt for forfriskninger, frugt og nødder til mig. Selskabet blev afholdt nogle få skridt fra hans værelse, og dog var han knapt nok i stand til at gå derhen og deltage i det. Men hans hengivenhed for mig var stærkere end ham selv, og han ville absolut med. Han kom også, men besvimede og måtte bæres bort. Den slags besvimelser havde han tit, og da han kom til sig selv, sendte han bud, at vi skulle fortsætte selskabet.

Dette selskab var naturligvis ikke andet end en friaftens samvær på den åbne plads lige over for foreningens gæstehjem, hvor gode venner fik sig en fortrolig passiar ved et lille måltid af jordnødder, dadler, og årstidens friske frugter.

Men det var ikke den sidste besvimelse i mit liv.

Kapitel III

VAR DET EN TRUSSEL

Fra Poona tog jeg til Rajkot og Porbandar, hvor jeg skulle træffe min broders enke og andre slægtninge.

Under Satyagraha i Sydafrika havde jeg forandret min påklædning således at den kom til at svare til fæstearbejdernes, og i England havde jeg indledningsvist gået klædt på samme måde. Da jeg kom til Bombay, bar jeg en Kathiawadi-dragt, der bestod af skjorte, dhoti⁴⁴, kappe og hvidt skærf, alt lavet af indisk fabriksfremstillet tøj. Men da jeg skulle rejse på tredje klasse fra Bombay, syntes jeg at kappen og skærfet var alt for besværlige. Derfor afskaffede jeg dem og købte mig en Kasmir-hue til otte-ti annas. Når man var klædt sådan på, var man sikker på, at blive regnet for fattig.

Da der dengang var pestepidemi blev alle tredjeklassespassagerer lægeundersøgt i Viramgam eller Wadhwan. Jeg havde let feber. Da den visiterende læge konstaterede, at min temperatur var over middel, bad han mig om at melde mig til kredslægen i Rajkot og noterede mit navn.

En eller anden havde vist sendt meddelelse om, at jeg tog over Wadhwan, for skrædderen Motilal, en kendt politisk leder, modtog mig på stationen. Han fortalte mig om toldeftersynet i Viramgam og hvor besværligt det var for jernbanepassagererne. Jeg havde ikke meget lyst til samtale fordi jeg havde feber, så jeg prøvede at spise ham af med et spørgsmål:

”Er du parat til at gå i fængsel?”

Jeg havde troet, at Motilal var en af den slags frembrusende unge, der ikke tænker før de taler. Men sådan var han slet ikke. Han svarede bestemt: ”Du kan være vis på, vi vil gå i fængsel, forudsat at du leder os. Som Kathiawader har vi første ret til dig. Selvfølgelig er det ikke vor mening at sinke dig nu, men du må love at gøre ophold på tilbagevejen. Det vil glæde dig at se arbejdet og den ånd, der besjæler de unge, og du kan stole på, vi skal komme, så snart du kalder på os”.

Jeg blev helt betaget af Motilal. Hans kammerat roste ham i høje toner: ”Vor ven er kun skrædder. Men han er en sådan mester i sit fag, at han let tjener 15 rubier om måneden ved en times dagligt arbejde og det er lige, hvad han behøver. Resten af tiden ofrer han på offentligt arbejde. Han leder os alle og gør vor dannelse til skamme”.

Senere lærte jeg Motilal nærmere at kende og så, at der ikke var noget overdrevet

⁴⁴ *Dhoti*: Et stykke klæde, der dækker fra hofterne ned til anklerne.

ved den ros. Han gjorde sig til regel at tilbringe nogle dage hver måned i den dengang nystartede ashram, for at lære børnene skrædderhåndværket og for selv at sy for ashrammen. Han talte hver dag med mig om Viramgam og passagerernes genvordigheder, som han ikke ville acceptere. Han blev revet bort i sin ungdoms kraft under en pludselig sygdom, og det offentlige liv i Wadhwan led et stort tab.

Da jeg nåede Rajkot, meldte jeg mig næste formiddag til kredslægen. Der vidste man godt, hvor jeg var. Lægerne følte sig skamfulde og var vrede på inspektøren. Dette var unødvendigt, for han havde kun udført sin pligt. Han kendte mig ikke, og selv om han havde kendt mig, burde han ikke have handlet anderledes.

Kredslægen ønskede ikke, at jeg igen skulle gå til den visiterende læge, men ville absolut sende mig til en særlig læge i stedet for.

I den slags tilfælde er det nødvendigt at tredje klasses passagerer underkastes lægeundersøgelser. Når fremragende mænd rejser på tredje, må de, uanset deres stilling rette sig efter alle de bestemmelser, som de fattige må underkaste sig, og embedsstanden bør være upartisk. Jeg ved at erfaring, at embedsmændene betragter tredjeklasses passagerer som en flok får og ikke som medmennesker. De taler til dem i en foragtelig tone og tåler hverken svar eller bevisgrunde. En tredjeklasses passager har at adlyde embedsmanden som en tjener, og denne kan ustraffet forulempe og udskælde ham og gøre så meget vrøvl som muligt for ham og opholde ham billetten, ofte med det resultat at passageren kommer for sent til toget. Alt det har jeg set med mine egne øjne. Der er ingen reform mulig, før nogle af de dannede og rige frivilligt deler de fattiges vilkår, rejser på tredje, afslår at nyde de bekvemmeligheder, der nægtes de fattige, og kæmper for at afskaffe forulempelserne, uhøfligheden og uretfærdigheden i stedet for at betragte det som noget, der ikke kan være anderledes.

Overalt, hvor jeg kom hen i Kathiawad, hørte jeg klager over toldeftersynet i Viramgam. Jeg besluttede derfor ikke omgående at gøre brug af Lord Willingdons tilbud. Jeg samlede og læste al tilgængelig litteratur om det emne; overbeviste mig om, at klagerne var velbegrundede og indledte så en korrespondance med Bombay-regeringen. Jeg besøgte Lord Willingdons privatsekretær og også Hans Excellence selv. Denne udtrykte sin sympati for sagen, men kastede skylden på Delhi: "Hvis det havde ligget i vore hænder, ville vi for længst have ophævet toldskrankerne. De skulle henvende Dem til den indiske regering".

Jeg indsendte så klagen til regeringen, men fik intet svar ud over modtagelse anerkendt. Først da jeg senere traf Lord Chelmsford, fik vi oprejsning. Da jeg forelagde ham de klare fakta, blev han forbavset. Han havde nemlig ikke vidst noget om sagen. Han hørte tålmodigt på mig, telefonerede med det samme efter akter vedrørende Viramgam, og lovede at hæve toldgrænsen, hvis autoriteterne ikke havde noget at fremføre til deres forklaring eller forsvar. Få dage efter dette møde læste jeg i aviserne, at toldgrænsen ved Viramgam var blevet hævet.

Denne begivenhed anså jeg som et forvarsel om satyagraha i Indien. Under forhandlingen med Bombay-regeringen havde sekretæren nemlig udtrykt sin misbilligelse af en tale, jeg holdt i Bagasra (i Kathiawad), som han havde fået indberetning om og hvor jeg havde hentydet til satyagraha.

"Er det ikke en trussel", spurgte han. "Og tror De, en mægtig regering giver efter for trusler"

"Det var ingen trussel", svarede jeg. "Det var folkeopdragelse. Det er min pligt at vise folket alle de lovlige midler det har til at skaffe deres klager medhold. En nation, der ønsker at sætte foden under eget bord, bør kende alle veje og midler til friheden.

De omfatter i almindelighed også vold, som det yderste middel. Omvendt er satyagraha et absolut ublodigt våben. Jeg anser det for min pligt at forklare dens anvendelse og dens begrænsning. Jeg nærer ingen tvivl om, at den britiske regering er meget magtfuld, men jeg tvivler heller ikke på, at satyagraha er et almægtigt middel”.

I sin visdom trak sekretæren skeptisk på skulderen og sagde: ”Vi får se”.

Kapitel IV

SHANTINIKETAN

Fra Rajkot fortsatte jeg til Shantiniketan⁴⁵. Lærere og elever overvældede mig med venlighed og deres modtagelse gav mig på en smuk måde udtryk for enkelthed, skønhed og kærlighed. Det var her jeg mødte Kakasaheb Kalelkar for første gang.

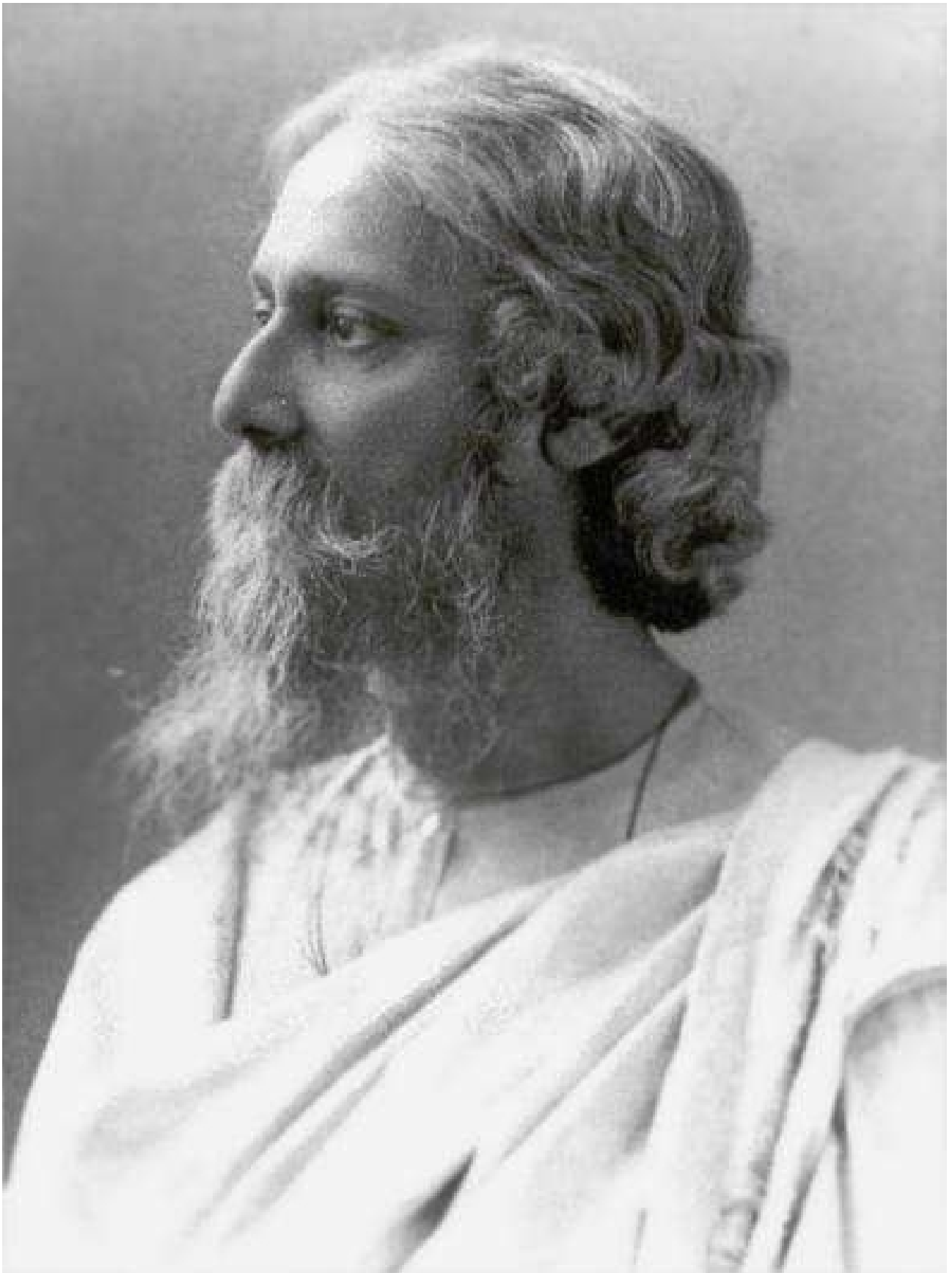
Jeg vidste ikke dengang, hvorfor Kalelkar blev kaldt ”Kakasaheb”, men fik det først senere at vide af Sjt. Keshavrao Deshpande, en af mine venner fra mit englandsophold, der i staten Baroda havde ledet en skole kaldet ”Ganganath Vidyalaya”. Han plejede at give lærerne tilnavne for at skabe en hjemlig atmosfære. Sjt. Kalelkar blev kaldt ”Kaka” (farbroder), Phadke blev kaldt ”Mama”(morbroder), og Harihar Sharma fik navnet ”Anna” (broder). Også andre fik sådanne navne. Senere blev Anandanand (Swami⁴⁶) der var Kakas ven og og Mamas ven Patwardhan (Appa) også optaget i familien, og de blev, som tiden gik mine medarbejdere. Sjt. Deshpande selv blev i almindelighed kaldt ”Saheb”. Da Vidyalaya måtte lukkes, blev familien opløst, men medlemmernes åndelige slægtskab ophørte aldrig og de aflagde heller ikke deres tilnavne.

Kakasaheb var på rejse for at bese forskellige skoler, og var tilfældigvis i Shantiniketan, da jeg kom dertil. Chintaman Shastri, der hørte til det samme broderskab var der også. Begge hjalp til som lærere i sanskrit. Phoenix-familien var blevet anbragt for sig selv i Shantiniketan. Maganlal Gandhi var dens leder og sørgede for, at alle principperne fra Phoenix-kollektivet nøje blev overholdt. Jeg mærkede, at selv virkningen af kærlighed, viden og udholdenhed gjorde sig gældende i hele Shantiniketan.

Både Andrews og Pearson var der. Blandt bengalsk-lærerne vi kom i ret nær berøring med var blandt andet Jagadanandbabu, Nepalbabu, Santoshbabu, Kshitimohanbabu, Nagenbabu, Sharadbabu og Kalibabu.

⁴⁵ *Shantiniketan*, Fredens hjem, en skole og et universitet grundlagt og ledet af den berømte digter Rabindranath Tagore i 1901.

⁴⁶ *Swami*: Hindi, Gud.

Jeg kom som altid hurtigt i forbindelse med lærere og elever og diskuterede selvhjælp med dem. Jeg forklarede lærerne, at hvis de og drengene gav afkald på betalt hjælp i køkkenet og lavede maden selv, så ville de blive herrer over, at drengene fik den mad, der var gavnlig for dem, både i fysisk og moralsk henseende, og eleverne ville få en god praktisk lære i selvhjælp. Der var et par af dem, der nærmest rystede på hovedet, men nogle af lærerne anbefalede forslaget meget varmt og drengene var glade for det, om ikke for andet, så fordi det var noget nyt. Vi begyndte forsøget. Da jeg bad Digteren⁴⁷ om at sige sin mening, svarede han, at han havde ikke noget mod det, hvis lærerne accepterede det. Til drengene sagde han dette: "Forsøget indeholder nøglen til Swaraj"⁴⁸.

Pearson gik op i det nye forsøg med en så glødende iver, at han tabte flere kilo. Der blev valgt et hold til at snitte grønsager, et andet til at rense kornet osv. Nagenbabu og andre påtog sig at gøre rent i køkkenet og dets omgivelser. Det var mig en fornøjelse at se dem arbejde med spade i hånd.

Men det var for meget at vente af de 125 drenge, at arbejdet straks skulle gå som smurt. Der var også vrøvl hver dag. Nogle blev hurtigt trætte. Men Pearson var ikke den mand, der gav op. Han var altid at finde i køkkenet eller i nærheden af det, altid optaget og altid glad og fornøjet. Selv vaskede han altid de største køkkenredskaber, mens en gruppe elever spillede citar for opvaskeholdet for at sætte lidt liv i arbejdet. Alle tog fat med glæde og hele Shantiniketan var som en summende bikube.

Er man først begyndt på en sådan forandring, fører den altid videre.

Phoenix-familien lavede ikke alene selv sin mad, men den var også yderst tarvelig. Krydderier var banlyst. Ris, dal⁴⁹, grønsager, ja endog hvedemel, blev alt sammen kogt på en og samme tid i en dampgryde. Shantiniketans drenge startede et lignende køkken for at reformere det bengalske køkken. Det blev ledet af et par af lærerne og nogle elever.

Forsøget blev imidlertid opgivet efter nogen tids forløb. Jeg tror ikke, at det kortvarige forsøg var til skade for den berømte skole. Nogle af de erfaringer der blev gjort, kunne i hvert fald ikke andet end være til gavn for lærerne.

Jeg havde tænkt mig at blive i Shantiniketan i nogen tid, men skæbnen ville det anderledes. Jeg havde knapt nok været der en uge, da jeg fra Poona fik telegram om Gokhales død⁵⁰. Hele Shantiniketan blev grebet af sorg. Alle kom over til mig for at udtrykke deres deltagelse. Der blev afholdt en særlig minde-gudstjeneste i ashram-templet. Det var en smuk højtidelighed. Den samme dag rejste jeg til Poona med min kone og Maganlal. Alle de øvrige blev i Shantiniketan.

Andrews ledsagede mig til Burdwan. "Tror du", spurgte han, "at der vil komme en tid for satyagraha i Indien? Og har du nogen idé om, hvornår den dag vil komme"?

"Det er vanskeligt at sige", svarede jeg. "Jeg vil intet foretage mig i et helt år. Gokhale fik mig til at love, at jeg skulle rejse rundt i Indien, og ikke udtale mig om offentlige spørgsmål, før jeg var færdig med prøvetiden. Og selv når året er omme vil jeg give mig god tid, før jeg begynder at tale og siger min mening. Jeg tror derfor at satyagraha kommer til at vente en fem års tid eller der omkring".

Jeg må i den forbindelse bemærke, at Gokhale plejede at le af nogle af mine ideer om *Hind Swaraj* eller *Indisk selvstyre* og sige: "Når du først har været et år i Indien,

47 Digteren: Rabindranath Tagore.

48 Swaraj: Selvstyre.

49 Dal: Sanskrit: Tørrede bønner, linser eller ærter.

50 Gokhales død: 19. februar 1915.

vil dine synspunkter ganske af sig selv blive anderledes”.

Kapitel V

EN TREDJEKLASSES PASSAGERS GENVORDIGHEDER

Ved Burdwan fik vi at føle hvilke genvordigheder en tredjeklasses passager må gennemgå blot for at få en billet. "Tredjeklasses billetter kan ikke fås så tidligt", blev der sagt til os. Jeg gik strakt til stationsforstanderen, skønt også det havde sine vanskeligheder. En eller anden meddelte mig venligt, hvor han var, og jeg satte ham ind i vore vanskelige stilling. Han gav samme svar. Så snart som billetsalget åbnede, gik jeg hen for at købe billetter, men det var ingen let sag at få dem. Magt er ret, og gang på gang blev jeg skubbet til side af ivrige og hensynsløse passagerer. Jeg var derfor næsten den sidste af den første kø, der fik billet.

Toget kom, og at slippe ind i det var en ny prøvelse. Alle skubbede og skældte ud både de der allerede var i toget, og de som ville ind. Vi løb frem og tilbage på parrognen, men blev alle vegne mødt med det svar: "Her er ingen plads". Jeg gik til konduktøren. Han svarede: "De må se at komme ind, hvor De kan eller tage det næste tog".

"Ja, men jeg har travlt", svarede jeg høfligt. Han havde ikke tid til at høre på mig. Jeg sagde til Maganlal, at han skulle knibe sig ind, hvor han kunne, og gik selv med min kone ind i en anden klasses kupé. Konduktøren så os gå ind. Ved Asansol stationen kom han for at kræve os for en tillægsbillet. Jeg sagde til ham:

"Det er Deres pligt at skaffe plads til os. Vi kunne ingen få, og derfor sidder vi her. Hvis De kan skaffe os plads i en tredje klasses kupé, skal vi kun være glade for at gå derhen".

Det kan ikke nytte De begynder at skændes med mig", sagde konduktøren. "Jeg kan ikke skaffe Dem plads. Derfor må De betale tillægsbilletter eller også må De stå af".

Til Poona skulle jeg på den ene eller anden måde. Derfor kunne jeg ikke strides med konduktøren og betalte det tillæg han forlangte, dvs. til Poona. Men jeg var oprørt

over den uretfærdige behandling.

Om morgenen nåede vi til Mogalsarai. Det var lykkedes Maganlal at få en plads i tredjeklasses, hvor jeg så satte mig hen. Jeg satte konduktøren ind i sagen og bad om et bevis for, at jeg var flyttet over på tredje klasse ved Mogalsarai. Dette ville han ikke. Jeg henvendte mig til jernbanemyndighederne for at få erstatning og fik omtrent følgende svar: ”Vi plejer ikke at erstatte tillægsbilletter uden skriftlig bevis, men vi skal gøre en undtagelse i dette tilfælde. Men vi kan ikke refundere tillægsbilletten fra Burdwan til Mogalsarai”.

Jeg har siden dengang gjort mange erfaringer på tredjeklasses rejser. Hvis jeg skrev dem alle ned, kunne de fylde en bog; men jeg kan kun lejlighedsvis omtale den i disse kapitler. Jeg er meget ked af, at mit svage helbred har tvunget mig til at opgive at rejse på tredje klasse.

Alle de genvordigheder som tredjeklasses rejsende må gennemgå, skyldes utvivlsomt jernbanepersonalets brovtende optræden; men passagerernes egen uopdragne opførsel, griseri, egoisme og uvidenhed er under al kritik. Det sørgelige er, at de tit og ofte slet ikke forstår, hvor dårligt de opfører sig, hvor urenlige og hensynsløse de er. De tror, at alt, hvad de gør, er rigtigt. Alt dette kan spores tilbage til den ligegyldighed, som vi ”dannede” folk viser dem.

Vi var død trætte, da vi nåede til Kalyan. På jernbanestationen fik Maganlal og jeg fat i noget vand og tog et bad, og mens jeg var i færd med at lave et til min kone, kom hr. Kaul fra the Servants of India Society, hen til os. Han skulle også til Poona. Han tilbød mig at tage min kone ind i et badeværelse for andenklassens passagerer. Jeg tøvede med at modtage hans høflige tilbud. Jeg viste, at min kone ikke havde ret til at benytte det, men til slut gik jeg dog med til denne lille ulovlighed. Jeg ved meget godt, at det ikke var rigtigt for en der dyrker sandhed. Det var ikke fordi min hustru var så ivrig efter at benytte det badeværelse, det var en mands svaghed over for hans kone der vandt over hans kærlighed til sandheden. Sandhedens ansigt skjuler sig bag *mayas* gyldne slør, siger Upanishaderne⁵¹.

Kapitel VI

PÅ FRIERFØDDER

I Poona gennemførte vi først shradha-ceremonierne, og gav os så til at diskutere foreningens fremtid. Det viste sig at være ret vanskeligt for mig at tage stilling til det spørgsmål om jeg skulle blive medlem eller ej. Så længe Gokhale var der, behøvede jeg ikke at søge optagelse som medlem. Jeg havde simpelthen at adlyde hans ordrer, og det var en ordning, jeg var tilfreds med. Da jeg sejlede ud på det offentlige livs stormfyldte hav, trængte jeg til en sikker lods. Det havde jeg haft i Gokhale og i hans varetægt følte jeg mig sikker. Nu da han var borte, var jeg henvist til mig selv, og jeg følte det var min pligt at søge optagelse. Jeg synes det ville være i Gokhales ånd, og begyndte derfor straks på min frierfærd.

De fleste af foreningens medlemmer var i Poona ved den lejlighed. Jeg snakkede med dem om sagerne og forsøgte at få dem til at overvinde deres betænkeligheder. Men jeg husker, at de var delt i to lejre. Den ene var for min optagelse. Den anden

⁵¹ *Upanishaderne*: Den ældste hinduistiske filosofi.

stærkt imod. Jeg viste, at den ene part holdt mindre af mig, men måske var dens følelse overfor foreningen stærkere.

Derfor var alle vore drøftelser fri for enhver bitterhed og strengt saglige. Mine modstandere syntes at vore synspunkter var diametralt modsatte og at foreningens formål let kunne bringes i fare, hvis jeg blev optaget som medlem. Og det kunne de naturligvis ikke gå med til.

Efter lange diskussioner blev den endelige afgørelse udsat til senere.

Jeg var grebet af en stærk uro, da jeg kom hjem. Var det rigtigt af mig at lade mig optage ved flertallets stemmer? Kunne jeg forsvare det over for Gokhales minde? Jeg så klart, at når der var så stor uenighed blandt medlemmerne, ville det være langt det rigtigste, at jeg trak min ansøgning om optagelse tilbage og derved befriede mine modstandere ud af en vanskelig situation. Det var min pligt overfor foreningen og Gokhale. Denne tanke slog ned i mig som et lyn fra en klar himmel, og jeg skrev øjeblikkeligt til hr. Shastri og bad ham om ikke at sammenkalde til det udsatte møde overhovedet. Min beslutning blev fuldt ud påskønnet af dem, der havde sat sig imod min optagelse. Den sparede dem for at komme i en vanskelig situation og gjorde os til venner. Ved at trække min ansøgning tilbage, blev jeg i sandhed medlem af foreningen.

Senere har jeg forstået, at det var godt, at jeg ikke formelt blev medlem, og at det var rigtigt, at der blev gjort modstand mod min optagelse. Med tiden har det nemlig vist sig, at vi i principielle spørgsmål var meget uenige. Men det, at vi kom til klarhed over meningsforskellene har ikke fjernet os fra hinanden eller skabt nogen bitterhed. Vi er forblevet brødre, og foreningens hjem i Poona har altid været et valfartssted for mig.

Officielt blev jeg altså ikke medlem af foreningen, men i ånden har jeg altid været det, og åndeligt slægtskab er langt mere værdifuldt end kødeligt. Kødeligt slægtskab uden åndeligt er som legeme uden sjæl.

Kapitel VII

KUMBHA MELA

Derefter tog jeg til Rangoon, hvor jeg ville opsøge Dr. Mehta, og på min vej gjorde jeg ophold i Calcutta. Jeg var gæst hos nu afdøde Babu Bhupendranath Basu. Her nåede den bengalske gæstfrihed sit højdepunkt. Dengang var jeg streng frugtspiser, så alt hvad der kunne fås i Calcutta af frugt og nødder blev købt til mig, og husets kvinder blev oppe hele natten for at knække de forskellige slags nødder. De gjorde også hvad de kunne for at tilberede frugterne på indisk. Der blev lavet utalrige læggerier til min søn Ramdas og mine andre medrejsende. Hvor meget jeg end påskønner denne kærlige gæstfrihed, kunne jeg dog ikke holde den tanke ud, at et helt hus var optaget af at lave mad til to – tre gæster.

På skibet til Rangoon rejste jeg på dæksplads. Havde man været overdreven opmærksom på os i hr. Basus hus, så gik man på skibet til den modsatte yderlighed. Det såkaldte badeværelse var ubeskriveligt snavset, toiletterne var stinkende kloaker og for at komme derhen måtte man vade gennem urin og latrin eller springe over det,

Det var mere end et menneske kunne udholde. Jeg talte med hovmesteren, men til ingen nytte. Hvis der manglede noget i at gøre billedet af snavs og stank fuldkomment, så skulle passagererne nok sørge for det. De spyttede over alt, grisede med

madrester, tobak og betelblade. Der var en larm uden ende, og enhver søgte at lægge beslag på så megen plads til sig selv som muligt. Deres bagage tog mere plads op end dem selv. På denne måde gennemgik vi to dage fulde af prøvelser.

Da vi nåede Rangoon skrev jeg til dampskibsselskabets agent og gjorde ham bekendt med alle disse kendsgerninger^{xlvi}. Takket være dette brev og dr. Mehtas anstrengelser blev tilbagerejsen, skønt den også foregik på dæksplads, mindre uudholdelig.

I Rangoon var min frugtdiæt igen til besvær for min vært; men da dr. Mehtas hjem så godt som var mit eget, kunne jeg dog i nogen grad forhindre alt for meget ødselhed. Der var ingen bestemte spisetider. Personligt foretrak jeg at få dagens sidste måltid før mørkets frembrud; men ikke desto mindre kunne man ikke få det før ved otte – ni tiden.

I dette år, 1915, skulle Kumbha-markedet, som blev holdt ved Hardvar hver tolvte år, finde sted. Jeg var absolut ikke ivrig efter at overvære markedet, men jeg var ivrig efter at træffe Mahatma Munshiramji som var i sit Gurukul⁵². Gokhale's Society havde sendt et stort frivilligt korps til Kumbha. Pandit Hridayanath Kunzru stod i spidsen for det, og nu afdøde dr. Dev var dets læge. Jeg blev opfordret til at lade Phoenix-familien komme med og derfor var Maganlal Gandhi allerede rejst i forvejen. På rejsen tilbage til Rangoon, stødte jeg til de andre.

Rejsen fra Calcutta til Hardvar var særlig slem. Undertiden var der slet ikke lys i kupéerne. Fra Saharanpur blev vi stuvet sammen i gods- og kreaturvogne. De havde intet tag, og med den brændende middagssol over os og den svidende jernplade under os blev vi næsten stegt. Selv den uudholdelige tørst man lider under på en sådan rejse kan ikke formå ortodokse hinduer til at drikke vand, hvis det var ”muslimsk”. De ventede til de kunne få ”hindu”-vand⁵³. Derimod betænker de samme hinduer sig ikke, eller så meget som spørger sig for, hvis en læge ordinerer dem vin eller om eller en muslimsk eller kristen kvaksalver giver dem vand.

I Shantiniketan var det gået op for os, at en af vore opgaver i Indien ville blive at forbedre renovationsforholdene. I Hardvar var de frivilliges telte blevet slået op i en *dharmashala*⁵⁴, og Dr. Dev havde gravet nogle huller, som skulle bruges til latriner. Han havde måtte betale folk til at holde dem i orden. Her var arbejde for Phoenix-folkene. Vi tilbød at dække latrinen med jord og dr. Dev tog med med glæde mod vort tilbud. Det var naturligvis mig der kom med det, men det var Maganlal Gandhi, der måtte sørge for dets udførsel. Mit arbejde bestod i at sidde i teltet, give *darshan*⁵⁵ og føre religiøse og også andre samtaler med de talrige pilgrimme, som søgte mig. Dette arbejde levnede mig ikke et minut, som jeg kunne kalde mit eget. Endog til *ghat-bade*⁵⁶ blev jeg fulgt af disse *darshan-søgende*⁵⁷, og lige så lidt lod de mig være i fred, når jeg spiste. Det var derfor her i Hardvar, at det gik op for mig, hvilket dybt indtryk mit ringe arbejde i Sydafrika havde gjort i hele Indien.

Men det var ikke nogen misundelsesværdig stilling at være i. Jeg følte mig som mellem Skylla og Charybdis. Var jeg ukendt, måtte jeg gennemgå de samme genvordighe-

52 *Gurukul*: Undervisningsinstitution eller skole ledet af en underviser.

53 Vandet var et af skillelinjerne mellem hinduer og muslimer i Indien (og for den sags skyld også mellem hinduer, muslimer og kristne og budister). Kom man til at drikke af den forkerte religions vandpost eller brønd, gjorde den tørstige vandet og endda selve det der blev drukket af urent, og man kunne straffes derfor.

54 *dharmashala*: Gæstehus for pilgrimme eller rejsende.

55 *Darshan*: hindi: give interviews og udtrykke synspunkter, hvilket normalt sker i templerne.

56 *Ghat-bade*: Bade i floden.

57 *Darshan-søgende*: Pilgrimme, der søger helligdomme.

der som millioner andre i dette land, f. eks. på rejse. Var jeg omgivet af folk, som havde hørt om mig, blev jeg offer for deres mani efter *darshan*. Og jeg kan sige, at denne darshanvalanernes blinde kærlighed ofte har gjort mig vred og endnu oftere har smertet mig, hvorimod mine rejser, hvor besværlige de ofte har været, altid har virket opløftende på mig og næppe nogensinde har gjort mig vred.

Jeg var dengang stærk nok til at strejfe en del omkring og heldigvis ikke mere kendt, end at jeg kunne gå igennem gaderne uden at vække større opsigt. På disse vandringer bemærkede jeg mere pilgrimmenes åndsfraværelse, skinhellighed, urenlighed, end deres fromhed. Den sværm af hellige mænd som havde slået sig ned her, lod kun til at være født til at nyde livets goder.

Her så jeg en ko med fem ben! Jeg var forbavset, men folk, der vidste besked, forklarede mig snart, hvordan det hang sammen. Den stakkels fembenede ko var et offer for gemen havesyge. Det femte ben var nemlig skåret af en levende kalv og podet ind på koens skulder. Resultatet af denne dobbelte grusomhed blev udnyttet til at flå de uvidende for deres penge. Der fandtes ikke den hindu som ikke ville give sig til at beglo en fembenet ko, og ingen der ikke ville ødsle almisser på sådan en mirakel-ko.

Så kom markedsdagen. Det blev en mærkedag for mig. Jeg var ikke taget til Hardvar som pilgrim. Jeg har aldrig tænkt på at besøge valfartssteder for at finde fromhed. Men de 170.000 mennesker, som der efter sigende var, kunne dog ikke være lutter skinhellige og nysgerrige. Jeg var ikke i tvivl om, at utallige af dem var kommet for at vinde i dyd og blive rensset for synd. Hvor opløftende en sådan tro virker på sjælen er det vanskeligt, om ikke umuligt at sige.

Jeg tilbragte derfor hele natten i dybe tanker. Jeg tænkte på disse fromme sjæle midt i al den skinhellighed, som omgav dem. De ønskede at stå skyldfri over for deres Skaber. Hvis et besøg i Hardvar i sig selv var en synd, så måtte jeg offentligt protestere derimod og forlade byen på Kumba-dagen⁵⁸. Men selv om en pilgrimsrejse til Hardvar og Kumba-markedet ikke var en synd, så måtte jeg dog pålægge mig selv en eller anden straf som bod for den syndighed, som gik i svang der, og derved rense mig selv. Dette var noget ganske selvfølgeligt for mig. Mit liv har altid været indstillet på selvopdragelse. Jeg tænkte på alt det unødige besvær, jeg havde forvoldt mine værter i Calcutta og Rangoon, der havde beværtet mig så overdådigt. Jeg besluttede derfor at gøre indskrænkninger i min diæt og at indtage mit sidste måltid før solnedgang. Jeg var overbevist om, at gjorde jeg ikke dette, ville jeg volde mine fremtidige værter stort besvær og bruge dem til at tjene mig i stedet for selv at tjene dem. Derfor lovede jeg mig selv, at jeg, så længe jeg var i Indien, aldrig ville nyde mere end fem forskellige slags næringsmidler i døgnet og aldrig spise efter mørkets frembrud. Jeg overså slet ikke de vanskeligheder, som jeg kunne komme ud for, men jeg ønskede mig ikke noget smuthul. Jeg gjorde mig klart, hvad der kunne ske under en sygdom, hvis jeg regnede medicin med til de fem ting, og gjorde ikke nogen særlig undtagelse med særlige diætiske midler. Til sidst besluttede jeg, at der overhovedet ikke skulle gælde nogen undtagelse.

Jeg har nu overholdt disse løfter i tretten år. De har bragt mig svære prøvelser, men jeg kan bevidne, at de også har tjent mig som værn. Jeg er af den opfattelse, at de har føjet nogen få år til mit liv og holdt mig fri af mangan en sygdom.

⁵⁸ *Kumba-dagen*: Hinduistisk badefest.

Kapitel VIII

LAKSMAN JHULE

Det var virkelig en befrielse at nå Gurukulen og møde Mahatma Munshiramjis^{xlvi} kæmpeskikkelse. Jeg følte med det samme den vidunderlige modsætning mellem Gurukulens ro og larmen og spektaklet i Hardvar.

Både mahatmaen og brahmacharierne vidste ikke alt det gode, de ville gøre for mig. Her traf jeg for første gang Acharya Ramadevji, og jeg kunne med det samme se, hvilken kraft han måtte besidde. Vi så forskelligt på adskillige ting, men ikke desto mindre førte vores bekendtskab til venskab.

Jeg førte lange diskussioner med Acharya Ramadevji og andre professorer om nødvendigheden i at indføre nogle praktiske undervisningsfag i Gurukulen. Det var svært for mig, at drage derfra.

Jeg havde hørt mange beundrende udtalelser om Lakshman Jhula (en hængende bro over Ganges-floden), et stykke fra Hrishikesh, og flere af mine venner sagde til mig, at jeg ikke måtte forlade Hardvar uden at tage ud til broen. Jeg ville gøre denne pilgrimstur til fods og gjorde den derfor i to stadier.

Mange *sannyasier* opsøgte mig i Hrishikesh. Der var en af dem, der var særlig interessant og som stillede mig mange spørgsmål om Phoenix-familien og dens medlemmer.

Vi drøftede også religion, og han forstod, at min religiøse følelse var dyb og alvorlig. Dengang så han mig komme barhovedet og uden skjorte fra mit bad i Ganges. Det gjorde ham ondt, at jeg ikke bar shikhaen⁵⁹ på hovedet og den hellige tråd omkring halsen og han sagde:

”Det gør mig ondt at se dig, en troende hindu, gå rundt uden den hellige tråd og shikha. De er hinduismens to ydre tegn, som enhver hindu burde bære”.

Grunden til at jeg var holdt op med at bære dem er en lille historie for sig. Da jeg var omkring ti år gammel misundte jeg brahimerdrengene, der pyntede sig med nøgleknippet bundet til den hellige tråd, og jeg ønskede, at jeg kunne gøre lige sådan. Dengang var det ikke almindelig skik blandt vaisa-familierne i Kathiawad, at bære den hellige tråd; men der var netop startet en bevægelse for at gøre den tunget for de første tre *varnaer*. Som følge heraf begyndte flere medlemmer af Gandhi-klanen^{xlvi} at gå med den hellige tråd. Den braham, der lærte os tre drenge *ramaraksha* forærede os tråden, skønt jeg ikke havde brug for et nøgleknippe fik jeg dog fat i et og pralede med det. Jeg huske ikke, om jeg senere, da jeg mistede tråden, savnede den meget, men jeg ved, at jeg aldrig anskaffede mig en ny.

Da jeg blev voksen blev der både i Indien og Sydafrika gjort adskillige forsøg på at skaffe mig en ny hellig tråd, men uden større held. Når shudraerne⁶⁰ ikke bærer den, hvad ret har så de andre *varnaer* dertil? spurgte jeg. Og jeg så ingen fyldstgørende grund for mig til at antage den skik, som jeg anså for overflødig. Jeg havde i og for sig ikke noget mod tråden, men jeg kunne ikke se nogen grund til at gå med den.

Som en vaishnava havde jeg naturligvis båret kanthien om min hals, og shikhaen blev anset for obligatorisk for ældre. Da jeg skulle til England blev jeg imidlertid fri for at bære shikha. Jeg ville ikke være latterlig, når jeg var barhovedet. Og jeg var også dengang bange for at komme til at se ud som en barbar i englændernes øjne. Min

59 *Shikha*: Kvast af hår.

60 *Shudra*: munk.

fejhed gik så vidt, at jeg i Sydafrika fik min fætter Chhaganlal Gandhi, der af religiøse grunde bar shikha, til at holde op med at bære den. Jeg var bange for, at den skulle være en hindring i hans offentlige arbejde og fik ham fra det uden at tænke på, at jeg måske ville såre hans religiøse følelser.

Jeg talte derfor lige ud af posen med swamien om hele sagen:

”Jeg vil ikke gå med den religiøse tråd, for jeg kan ikke se, at det er nødvendigt, når utallige hinduer kan gå uden den, og alligevel vedblive at være hinduer. Ydermere skulle den hellige tråd være et symbol på åndelig genfødsel, der forudsætter at bæren frivilligt søger at leve et højere og renere liv. Sådan som tilstanden for tiden er inden for hinduismen og i Indien, tvivler jeg på, om hinduerne kan hævde deres ret til at bære et symbol, der har en sådan betydning. Den ret får de først, når hinduismen har rensset sig selv for urørigheden, har fjernet alle forskelle mellem høj og lav, og friet sig fra en masse andet ukrudt, som trives så frodigt i den. Derfor er det mig imod at bære den hellige tråd. Men jeg er vis på, at Deres forslag om shikha er værd at overveje. Engang gik jeg selv med den, men skilte mig af med den af falsk skamfølelse. Derfor har jeg på fornemmelsen, at jeg skulle begynde at lade den gro igen. Jeg vil tale med mine venner om sagen”.

Swamien var ikke tilfreds med min stilling til den hellige tråd. De grunde, som jeg talte imod den, synes han talte til fordel for den. Endnu den dag i dag er mit standpunkt så at sige det samme som i Hrishikesh. Så længe der er forskellige religioner, kan de hver i sær behøve nogle ydre skelnende symboler. Men når symbolet gøres til afgud og et middel til at bevise ens egen religions overlegenhed, fortjener det kun at blive kasseret. I øjeblikket synes jeg ikke den hellige tråd er et middel til at hæve hinduismen. Derfor er den mig ligegyldig.

Med shikhaen var det noget andet. Den havde jeg afskaffet af fejhed, og derfor besluttede jeg nu, efter samråd med mine venner, at gå med den igen.

Jeg vender nu tilbage til Lakshman Jhula. Jeg glædede mig over den smukke natur ved Hrishikesh og Lakshman Jhula og bøjede mit hoved i ærbødighed for vores forfædres sans for det skønne i naturen og for den dybsindighed de havde lagt for dagen ved at tillægge naturskønhed en religiøs betydning.

Men jeg synes ikke om den måde folk benyttede disse herlige steder på. Som i Hardvar, således også ved Hrishikesh; folk tilsmudsede vejene og Ganges smukke bredder. De tog end ikke i betænkning at vanhellige Ganges hellige vand. Jeg blev fortvivlet over at se dem forrette deres naturlige ærender på veje og flodbredder, når de let kunne være gået lidt længere bort fra alfavej.

Lakshman Jhula var ikke andet end en jernhængebro over Ganges. Man fortalte, at der oprindeligt havde været en smuk bro af tovværk. Men en filantropisk Marwadi havde fået den idé at ødelægge torvværksbroen og bygge en dyr jernbro og så overgive den til regeringen! Jeg kan ikke udtale mig om tovværksbroen, da jeg ikke har set den, men jernbroen hører slet ikke hjemme i disse omgivelser og skæmmer deres skønhed. Hvor loyal jeg end var dengang, synes jeg dog også, at det var at gå for vidt at overdrage regeringen den hellige bro.

Svargashram, der ligger på den anden side af broen, var ikke andet end en samling skure af galvaniserede jernplader. De var bygget til sadhakas⁶¹, men var vist ikke beboet dengang.

De erfaringer jeg gjorde mig i Hardvar, blev mig til stor nytte. De hjalp mig i ikke ringe grad til at beslutte, hvor jeg skulle bo, og hvad jeg skulle gøre.

61 *Sadhakas*: Kandidater eller elever.

Kapitel IX

ASHRAMMENS GRUNDLÆGGELSE

Pilgrimsrejsen til Kumbha-markedet var mit andet besøg i Hardvar.

Satyagraha Ashram blev grundlagt den 25. maj 1915. Sharddhanandji ville have mig til at bosætte mig i Hardvar. Nogle af mine Calcutta-venner anbefalede Vaidyanathadham. Andre opfordrede mig stærkt til at vælge Rajkot. Men da jeg tilfældigvis kom til Ahmedabad, lagde flere af mine venner et stærkt pres på mig for at få mig til at bosætte mig der, og de tilbød at betale udgifterne både til skolen og til beboelseshuset.

Jeg havde en vis forkærlighed for Ahmedabad. Jeg var selv gujarati og mente derfor, at jeg ville tjene landet bedst ved at virke der, hvor der taltes gujarati. Desuden var Ahmedabad et gammelt center for hjemmевævning, og ville sandsynligvis være det naturlige sted for genoplivning af håndspinderi. Da byen var hovedstaden i Gujarat, kunne man også håbe, at det også ville være lettere at få pengehjælp fra dens velhavende borgere end andetsteds.

Mellem de emner, der blev drøftet med Ahmedabad-vennerne var naturligvis også de urørlige. Jeg sagde, at jeg ville benytte den første lejlighed til at optage en urørlig som elev i ashrammen, hvis han ellers var værdig til det.

"Hvor mon den urørlige findes", spurgte en vaishnavaven selvbehageligt.

Jeg besluttede mig til at grundlægge skolen ved Ahmedabad. Den der først og fremmest var mig behjælpelig med hele indretningen var Sjt. Jivanlal Desai, en advokat i Ahmedabad. Han tilbød os at leje hans hus i Kockrab, og det tog vi imod.

Først skulle vi bestemme skolens navn. Jeg rådførte mig med mine venner. Mellem de navne, der foresloges, var "Sevashram"⁶², "Tapovan"⁶³, o.s.v. Jeg kunne godt lide navnet "Sevashram", men det sagde ikke noget om, hvilken tjeneste der mentes. "Tapovan" lød for fordringsfuldt; thi selv om tapos var os kær, så var vi dog ikke tapavis⁶⁴. Vor religion var hengivelse i sandhed, vor gerning var søgen efter og kravet om sandhed. Jeg ønskede at gøre Indien bekendt med den metode, jeg havde prøvet i Sydafrika, og forsøge i hvilken udstrækning det var muligt at anvende dem her. Derfor valgte mine medarbejdere og jeg navnet "Satyagraha Ashram", som et udtryk for både vor mål og vor arbejdsmetode.

Skolen krævede naturligvis et reglement. Vi lavede et udkast og indbød venner til at udtale deres mening om det. Imellem de mange meningstilkendegivelser, husker jeg endnu nu afdøde Sir Gurudas Banerjis^{xlix}. Han var godt tilfreds med reglementet, men foreslog at ydmyghed skulle tages med blandt vore pligter, da den yngre generation, efter hans mening, i sørgelig grad manglede ydmyghed. Jeg havde nok bemærket, at den ikke var medtaget, men jeg var bange for, at ydmyghed ville ophøre at være ydmyghed, så snart den blev afhængig af et løfte. Den sande betydning af ydmyghed er selvudslettelse. Selvudslettelse er det samme som *moksha*⁶⁵, og skønt den i sig selv ikke kan blive en regel af de, der søger frelse, så kan der godt opstilles andre love, som er nødvendige for dens opnåelse. Hvis den der stræber efter *moksha* ikke ejer ydmyg-

⁶² *Sevashram*: Tjenestens bolig.

⁶³ *Tapovan*: De strenge sæders bolig.

⁶⁴ *Tapavis*: Mænd af strenge sæder.

⁶⁵ *Moksha*: Frelse i hinduismen.

hed eller uselviskhed, så har han i virkeligheden ingen længsel efter moksha eller efter at tjene andre, da mangel på ydmyghed kun er selviskhed og egoisme.

Der var på denne tid omkring tretten tamiler i vort selskab. Jeg havde haft unge tamiler med fra Sydafrika og resten var kommet fra forskellige dele af landet.

Således blev ashrammen grundlagt. Alle spiste i et fælles køkken og stræbte efter at leve som en familie.

Kapitel X

PÅ ARMBOLTEN

Ashrammen havde kun eksisteret nogle få måneder, da vi blev sat på en uventet prøve. Jeg fik et brev fra Amritlal Thakkar¹ med følgende indhold: "En ydmyg og hæderlig urørlig familie vil gerne optages i din ashram. Vil du modtage den"?

Jeg blev meget overrasket, da jeg aldrig havde ventet, at en urørlig familie oven i købet med introduktion fra selve Thakkar Bapa, så hurtigt ville søge om adgang til ashrammen. Jeg gjorde mine medarbejdere bekendt med brevet, og de bød lejligheden velkommen.

Jeg skrev til Thakkar, at vi var rede til at modtage familien, såfremt dens medlemmer var rede til at underkaste sig ashrammens reglement. Familien bestod af Dudabhai, hans kone Danibehn og deres datter Lakshmi, som dengang var en lille rolting. Dudabhai havde været lærer i Bombay. De gik alle ind på at følge reglementet og blev optaget.

Men deres optagelse skabte et sandt postyr blandt de venner, som havde støttet skolen. Først blev der vrøvl med brønden, som vi delte med husets ejer. Den mand, der havde opsyn med brøndvippen sagde, at vanddråberne fra vores spand ville besmitte ham. Og han begyndte at skælde os ud, og forulempe Dudabhai. Jeg sagde til dem alle, at de ikke skulle bryde sig om hans grovheder, men blot blive ved med at hejse vand op. Da manden mærkede, at vi ikke gav igen på hans grovheder, skammede han sig og lod os i fred.

Imidlertid blev der også lukket af for al økonomisk støtte; den der havde rejst spørgsmålet om hvor vidt en urørlig ville være i stand til at følge ashrammens regler, havde i virkeligheden aldrig ventet, at der skulle komme nogen.

Og samtidig med at pengehjælpen hørte op rygtedes det, at der forestod os almindelig boykot. Vi var forberedt på det alt sammen. Jeg havde sagt til mine medarbejdere, at selv om vi blev boykottet ville vi ikke forlade Ahmedabad, men så hellere gå til de urørliges kvarter og tage, hvad vi kunne få af fysisk arbejde.

Det gik så vidt, at Maganlal Gandhi sagde til mig: "Vi har ikke flere penge, og der er heller ingen til næste måned".

Jeg svarede roligt: "Så går vi til de urørliges kvarter".

Det var ikke første gang, jeg blev stillet for på en sådan prøve. Men Gud havde altid hjulpet i sidste øjeblik. En morgen, kort efter at Maganlal havde sat mig ind i vore økonomiske stilling, kom et af børnene og sagde, at en *Sheth*⁶⁶ ventede udenfor i en vogn, og at han ønskede at tale med mig. Jeg gik ud til ham. "Jeg ville gerne hjælpe ashrammen lidt. Vil De tage imod det"?

"Ja, det kan De tro, jeg vil", svarede jeg, "og jeg må tilstå, at jeg i øjeblikket står på bar bund".

"Jeg kommer igen i morgen ved denne tid", sagde han. "Vil De så være her"?

"Ja", sagde jeg, og han tog afsked.

Næste dag, nøjagtigt på den aftalte tid, rullede bilen op i nærheden af vort hus, og der blev tudet i hornet. Børnene kom med nyheden. *Sheth* kom ikke ind. Jeg gik ud til ham. Han gav mig nogle sedler til en værdi af 13.000 rupier og kørte bort.

Sådan en hjælp, og på en så ny og overraskende måde, havde jeg slet ikke ventet!

⁶⁶ *Sheth*: Almindeligt efternavn i det vestlige Indien, efternavnet bruges i Vaishnav/Jain-kasten.

Den herre havde aldrig før besøgt ashrammen. Så vidt jeg husker, havde jeg kun truffet ham en gang før. Intet besøg, ingen spørgsmål, simpelt hen en hånds-rækning og så af sted igen! Dette var en enestående oplevelse for mig.

Takket være hans hjælp behøvede vi nu ikke foreløbig at flytte til de urørliges kvarter. Vi følte os nu sikre for et år.

Ligesom der var uvejrlighed udenfor, således var der uvejrlighed inden for selve ashrammen. Skønt urørlige venner i Sydafrika ofte havde både boet og spist hos mig, lod dog hverken min kone eller de andre kvinder til at være helt tilfreds med at de urørlige havde fået adgang til ashrammen. Det var let for mig at observere deres ligegyldighed, for ikke at sige modvilje mod Danibehn. Pengevanskeligheder havde ikke taget modet fra mig, men dette indre uvejrlighed var for meget for mig. Danibehn var en ganske jævn kvinde, og Dudabhai var temmelig uoplyst, men havde en god forstand. Jeg satte pris på hans tålmodighed. Han kunne nok undertiden fare op, men gennemgående var han meget let at have med at gøre. Jeg bad ham om at lade som ingenting overfor de forskellige chikaner han var udsat for, og han gjorde det ikke alene selv, men fik også sin kone til det.

Denne families optagelse viste sig at være en nyttig lære for ashrammen. Vi gjorde lige fra begyndelsen verden bekendt med, at ashrammen ville hjælpe de urørlige. De som ønskede at støtte ashrammen, vidste således, hvad de havde at holde sig til, og ashrammens arbejde i denne retning blev i høj grad forenklet. Det er hovedsagelig virkelige ortodokse hinduer, der har skaffet midlerne til ashrammens dagligt voksende udgifter, og det er måske det sikreste bevis på, at urørligheden er rystet i sin grundvold. Der er ganske vidst mange andre, men den kendsgerning, at rettroende hinduer ikke har skrupler ved at støtte en ashram, hvor vi går så vidt, at vi spiser sammen med de urørlige, er ikke et af de dårlige.

Der er desværre en hel række enkeltheder som hører til dette emne, jeg må springe over, f. eks. de spørgsmål, som hovedspørgsmålet førte med sig, hvordan vi tog fat på dem? Hvordan vi måtte overvinde uventede vanskeligheder og meget andet som nok kunne være på sin plads i en beskrivelse af forsøg med sandheden? De følgende kapitler vil også komme til at lide under denne mangel. Jeg må undlade vigtige enkeltheder, fordi mange af dramaets personer endnu lever, og det vil ikke være rigtigt uden tilladelse at bruge deres navne i forbindelse med begivenheder, som angår dem. Det lader sig næppe gennemføre at få deres tilladelse eller at få dem til hver gang at gennemse de kapitler, som drejer sig om dem. Desuden ligger en sådan fremgangsmåde uden for denne selvbiografis rammer. Jeg frygter derfor, at jeg i resten af denne beretning, hvor værdifuld den end, efter min mening er, for de der søger sandheden, må springe meget over. Ikke desto mindre er det mit ønske og håb, om Gud vil, at føre denne beretning frem til samarbejdsnægtelsens dage.

Kapitel XI

FORBUD MOD UDVANDRING TIL FÆSTEARBEJDE

Vi tager nu for en stund afsked med ashrammen, og dens indre og ydre vanskeligheder i begyndelsen, for at kort omtale en sag, som tiltrak sig min opmærksomhed.

Fæstearbejdere kaldtes de indiske udvandrere, der var hvervet til et bestemt arbejde i Sydafrika for et tidsrum af fem år. Ved overenskomsten mellem Smuts og

Gandhi i 1914^{li} afskaffedes kopskatten på tre £ for fæsteemigranter til Natal, men hele det indiske udvandringspørgsmål trængte stadig til at komme under behandling.

I marts 1916 indbragte Pandit Madan Mohan Malaviyaji^{lii} et forslag om ophævelse af fæstesystemet i Imperial Legislative Council⁶⁷. Lord Hardinge^{liii} modtog dette forslag med velvilje og meddelte, at han, "fra Hans majestæts regering havde opnået et løfte om, at forbuddet ville komme, når tiden var inde". Jeg mente ikke, at Indien kunne lade sig nøje med en så vag forsikring, men burde arbejde for et øjeblikkeligt forbud. Det var af lutter sløvhed, at Indien havde fundet sig i dette system; nu mente jeg, at tiden var inde til at få det afskaffet. Jeg opsøgte nogen af lederne, skrev i aviserne og udtrykte at den offentlig mening stod samlet om kravet på øjeblikkelig ophævelse. Kunne dette blive et passende emne for satyagraha?

I mellemtiden havde vicekongen offentliggjort, hvad der mentes med "en eventuel ophævelse". Det betød, sagde han, en ophævelse "efter udløbet af et passende tidsrum", hvor der havde været fri adgang og ingen pligt til afslutning af fæstekontrakterne".

3. februar 1917 bad Pandit Malaviyaji om tilladelse til at forelægge forslag om øjeblikkelig ophævelse af systemet, men Lord Chelmsford^{liv} afslog det. Så var det tid for mig til at foretage en agitationsrejse gennem hele Indien.

Jeg synes dog det var rigtigst, først at aflægge besøg hos vicekongen, og anmodede derfor om audiens. Han var straks villig til at modtage mig, hr. Maffey, nu Sir John Maffey, var hans privatsekretær. Jeg havde en tilfredsstillende samtale med Lord Chelmsford, som uden at sige noget bestemt, lovede at hjælpe.

Jeg begyndte min turné i Bombay. Hr. Jehangir Petit påtog sig at indkalde Imperial Citizenship Association⁶⁸ til mødet.

Foreningens bestyrelse mødtes først for at udforme de resolutioner, der skulle fremlægges på mødet. Dr. Stanley Reed, hr. (nu Sir) Lallubhai Samaldas, hr. Natarajan og hr. Petit var til stede ved bestyrelsesmødet. Diskussionen drejede sig særligt om tiden inden for hvilken regeringen skulle opfordres til at ophæve systemet. Der var tre forslag om tidsfristens for ophævelsen. Jeg holdt på en bestemt dato, da vi så kunne bestemme, hvad der skulle gøres, hvis regeringen ikke opfyldte vort krav inden for den-

67 *Imperial Legislative Council*: Den kejserlige lovgivende forsamling, et slags stænderforsamling, etableret af den britiske regering for Indien i januar 1910, som en bølgebryder mod "den revolutionære litteratur" og "presse". Rådet havde en stærk indskrænket myndighed i underordnede lovgivningspørgsmål og der var seks indiske medlemmer.

68 *Imperial Citizenship Association*: Den kejserlige borgerforening.

ne tidsfrist. Hr. Lallubhai var for ”øjeblikkelig” ophævelse. Han hævdede, at ”øjeblikkelig” betød en kortere frist end 31. juli. Jeg forklarede, at folk ikke ville forstå betydningen af ”øjeblikkelig”. Hvis vi ville have dem til at gøre noget, måtte de have et mere bestemt begreb at holde sig til. Enhver ville udlægge ”øjeblikkelig” på sin måde – regering på en måde, folket på en anden. Der kunne ikke blive tale om at misforstå den ”31. juli” og hvis der ikke skete noget til den tid, havde vi frie hænder. Dr. Reed forstod dette arguments betydning, og til sidst accepterede hr. Lallubhai det. Vi vedtog 31. juli som sidste frist for bekendtgørelse af ophævelsen, og en tilsvarende resolution blev offentliggjort på mødet og senere på møder over hele Indien.

Fru Jaiji Petit brugte al sin energi på at få en kvindedeputation til vicekongen i stand. Imellem de damer fra Bombay, der var med i deputationen, husker jeg navnene på Lady Tata^{lv} og nu afdøde Dilshad Begam. Deputationen havde held med sig, vicekongen gav et lovende svar.

Jeg besøgte Karachi, Calcutta og forskellige andre steder. Overalt var der gode møder og stor begejstring. Jeg havde ikke ventet noget nær dette, da agitationen begyndte.

Dengang rejste jeg gerne alene og havde derfor mange pudsige oplevelser. Det hemmelige politi⁶⁹ var altid i hælene på mig, men da jeg intet havde at skjule, var vi gensidigt ikke til besvær for hinanden. Dengang var jeg heldigvis stadig fri for titlen Mahatma, skønt det var meget almindeligt at folk, hvor jeg var kendt, kaldte mig det.

En gang forstyrrede agenterne mig på forskellige stationer, bad om at se min billet og noterede nummeret ned. Jeg svarede naturligvis beredvilligt på alle spørgsmål. Mine medrejsende havde anset mig for at være en ”sadhu” eller ”fakir”. Da de så, at jeg blev ulejliget ved hver eneste station, blev de ophidsede og skældte ud på agenterne: ”Hvorfor gør i den stakkels sadhu ulejlighed til ingen nytte”, protesterede de.

”Du skal ikke ikke vise de slyngler din billet”, sagde de til mig.

Jeg svarede roligt: Det er jo ikke nogen ulejlighed at vise dem billetten. De gør kun deres pligt”. Men det tilfredsstillende ikke mine medrejsende, de var oprørte over at en uskyldig mand blev behandlet sådan.

Men det med agenterne var intet. De virkelige genvordigheder var rejsen på tredje klasse. Min værste tur var fra Lahore til Delhi. Jeg var på vej til Calcutta fra Karachi via Lahore, hvor jeg skulle skifte tog. Det var umuligt at finde en plads i toget. Det var fuldt besat, og de som ville ind, måtte bruge magt, eller krybe gennem vinduerne, hvis dørene var lukket. Jeg skulle være i Calcutta den dag, mødet var fastsat, og kom jeg ikke med dette tog var det umuligt. Jeg havde næsten opgivet at komme med. Der var ingen, der lod til at ville lade mig ind. En drager, der havde set hvilken knibe jeg var i, kom hen til mig og sagde: ”giv mig tolv anna, så skal jeg skaffe Dem plads”. ”Ja”, sagde jeg”, De skal få 12 anna, hvis du skaffer mig siddeplads”. Den unge mand gik fra vogn til vogn og bønfuldt om en plads til mig. Men der var ingen, der hørte på ham. Da toget skulle til at køre, sagde nogle rejsende: ”Her er ingen plads, men du må gerne vise ham herind. Men han kommer til at stå op”. ”Hvad siger De til det”? , spurgte den unge drager. Jeg tog gladelig imod tilbuddet og han stoppede mig ind igennem vinduet. Således kom jeg med og drageren tjente sine 12 anna.

Natten var forfærdelig. De andre passagerer sad allerede bedst som de kunne. Jeg stod op i to timer og holdt mig i kæden til den øverste bænk. Nogle af mine medpassagerer blev ved med at plage mig. ”Hvorfor vil du ikke sidde ned”, spurgte de. Jeg prøvede at forklare dem, at der ingen plads var, men de kunne ikke finde sig i, at jeg

69 *Det hemmelige politi*: Criminal Intelligence Department.

stod op, skønt de lå udstrakt så lange de var på øverste bæk. De blev ikke trætte af at plage mig og jeg ikke af at svare dem høfligt. Og det blødgjorde dem til sidst. Nogle af dem spurgte om mit navn, og da jeg sagde det, skammede de sig. De bad om undskyldning og gjorde plads for mig. Sådan blev min tålmodighed omsider belønnet. Jeg var dødtæt og det svimlede for mig. Men Gud havde sendt hjælp, netop da den var mest påtrængt.

På den måde nåede jeg til Delhi og siden Calcutta. Maharajaen af Cassimbazar, dirigenten ved Calcutta-mødet var min vært. Akkurat som i Karachi var der her enstemmig begejstring. Mødet overværedes af adskillige englændere. Inden den 31. juli bekendtgjorde regeringen forbud mod udvandring af fæstere fra Indien.

I 1894 havde jeg udfærdiget den første protestskrivelse mod systemet, og jeg håbede dengang, at dette ”halv-slaveri”, som Sir W. W. Hunter plejede at kalde det, engang ville blive ophævet.

Der var mange der støttede agitationen fra dens begyndelse i 1894, men jeg kan ikke nægte at satyagraha i høj grad fremskyndede målets opnåelse^{lvi}.

Nærmere enkeltheder om denne agitation, og om de, som tog del i den, kan læseren finde i min bog ”*Satyagraha in South Africa*”.

Kapitel XII

FARVET AF INDIGO

Champaran⁷⁰ er kong Janakas land. Det er meget rigt på mango-træer, og havde lige til 1917 altid haft en mængde indigoplantager. Fæstebønderne var efter loven forpligtet til overfor ejerne til at beplante tre tyvendedel af deres jord med indigo. Denne ordning kaldes *tinkathis*-systemet, fordi tre ud af tyve *kathas*⁷¹ skulle beplantes med indigo.

Jeg må tilstå, at jeg dengang ikke kendte navnet Champaran, endnu mindre landets geografiske beliggenhed og knapt nok havde en anelse om indigo-plantager. En pakke indigo havde jeg nok set, men jeg havde ikke drømt om, det voksede i Champaran og voldte tusinder af agerdyrkere så mange lidelser.

Rajkumar Shukla var en af de, der havde været under dette åg, og hans eneste lidenskab var at befri de tusinder, der stadig led, som han havde lidt.

Denne mand fik fat på mig i Lucknow, hvor jeg opholdt mig i anledning af kongressen i 1916. ”Vakil Babu vil fortælle dig om den nød vi er i”, sagde han og bad mig rejse til Champaran. Vakil Babu var ingen andre end Babu Brajkishore Prasad, som senere blev mig en udmærket medarbejder i Bihar. Rajkumar Shukla bragte ham til mit telt. Han var klædt i en sort lamafrakke og bukser. Brijkishore Babu gjorde dengang ikke noget videre indtryk på mig. Jeg antog, at han måtte være en sagfører, der udnyttede de fattige agerdyrkere. Da jeg havde hørt, hvad han havde at sige, sagde jeg som altid: ”Jeg kan ikke have nogen mening om det uden at have set forholdene med egne øjne. De må fremlægge Deres resolution for kongressen og foreløbig lade mig være udenfor”. Rajkumar Shukla ønskede naturligvis, at få støtte under en eller anden form fra kongressen, og Babu Brajkishore Prasad fremlagde resolutionen, der udtrykte sympati for befolkningen i Champaran og den blev enstemmig vedtaget.

⁷⁰ Champaran: Champaranya.

⁷¹ Tre *kathas*: cirka en hektar.

Rajkumar Shukla var glad, men langt fra tilfredsstillet. Han ville have mig til at personligt at besøge Champaran og selv overbevise mig om bøndernes elendighed. Jeg sagde til ham, at jeg skulle tage Champaran med i min rejseplan og blive der en dag eller to. ”En dag vil være nok”, sagde han, ”til at du kan se tingene med dine egne øjne”.

Fra Lucknow tog jeg til Cawnpore. Rajkumar Shukla fulgte mig dertil. ”Champaran er lige i nærheden. Vil du ikke ofre en dag på os”? bad han.

”Næ”, denne gang må du have mig undskyldt, men jeg lover, at jeg skal komme”, svarede jeg og bandt mig yderligere.

Jeg vendte hjem til ashrammen. Også der var allesteds nærværende Rajkumar. ”Vil De ikke fastsætte dagen nu”, spurgte han. ”Godt” svarede jeg. ”Jeg skal være i Calcutta den og den dato, kom da dertil og rejs sammen med mig derfra”. Jeg anede ikke, hvor jeg skulle hen, hvad jeg skulle gøre og hvad jeg ville få at se.

Endnu før jeg kom til Bhupen Babus hjem i Calcutta, var Rajkumar Shukla kommet dertil og ventede på mig. Og sådan måtte jeg, hvad enten jeg ville eller ej, lade mig fange af denne uvidende, men viljestærke bonde.

Tidligt i året 1917 rejste vi to da så fra Calcutta til Champaran, vi så ud som to rigtige bondetampe. Jeg vidste ikke engang, hvilket tog vi skulle med. Han ordnede det hele og vi nåede til Patna om morgenen.

Det var mit første besøg i Patna. Jeg havde ingen venner eller bekendte der, hos hvem jeg kunne få logi. Jeg havde troet at Rajkumar Shukla ikke havde så lidt indflydelse i Patna, til trods for at han ikke var andet end en almindelig bonde. Men på rejsen havde jeg lært ham nærmere at kende, og da vi nåede Patna, havde jeg ikke flere illusioner. Han var fuldkomment uvidende om alt. De sagførere, som han havde regnet som sine venner, var det aldeles ikke. De betragtede ham mere eller mindre som et lavere stående væsen. Mellem sådanne landbo-klienter og deres sagførere var der et svælg så bredt som Ganges.

Rajkumar Shukla tog mig til Rajendra Babus hjem i Patna. Rajendra Babu var rejst til Puri, eller om det var et andet sted, har jeg glemt. Der var et par tjenere i huset, som ikke tog nogen som helst hensyn til os.

I Bihar overholdes reglerne for urørlighed meget strengt. Jeg måtte ikke hente vand i brønden for tjenerne, da vanddråber fra min spand kunne besmitte dem. De vidste jo ikke, hvilken kaste jeg tilhørte.

Rajkumar anviste mig WC'et indendørs, men tjenerne viste mig promte det uden dørs. Alt dette overraskede mig ikke eller irriterede mig, for jeg var ganske ufølsom overfor sådanne ting. Tjenerne mente jo kun, at de gjorde hvad Rajendra Babu ønskede og opfyldte derfor deres pligt.

Alle mine oplevelser her gjorde ikke andet end styrke min agtelse for Rajkumar Shukla, samtidig med, at de hjalp mig til at lære ham nøjere at kende. Jeg forstod at han ikke kunne vise mig vej, men at jeg selv måtte tage tøjlerne

Kapitel XIII

DEN VENLIGE BIHARI

Jeg havde lært Maulana Mazharul Haq at kende i London, mens han studerede jura, og da jeg mødte ham ved Bombay-kongressen i 1915 – det år, han var formand

for muslimernes liga, fornyede han bekendtskabet og inviterede mit til at bo hos sig, når som helst jeg kom til Patna. Jeg kom til at tænke på denne invitation, og sendte ham en meddelelse, om hensigten med mit besøg. Han kom straks i sin bil og ville absolut have, at jeg skulle være hans gæst. Jeg takkede ham og bad ham sørge for, at jeg kom til mit bestemmelsessted med det første tog. Han talte med Rajkumar Shukla og foreslog at jeg først skulle tage til Muzaffarpur. Der gik et tog samme aften og han puttede mig på det og jeg kom godt afsted.

Rektor Kripalani^{lvii} var dengang i Muzaffarpur. Jeg havde kendt ham lige siden mit besøg i Hyderabad. Dr. Choithram havde berettet om hans store selvopofrelse, om hans simple levevis, og om den ashram som Dr. Choithram ledede for midler skaffet af professor Kripalani. Han skulle have været professor ved statskollegiet i Muzaffarpur, og havde netop taget sin afsked, da jeg kom der. Jeg havde sendt ham et telegram om min ankomst, og han modtog mig på stationen sammen med en flok studenter, skønt toget først kom ved midnatstid. Han havde ikke selv nogen lejlighed og boede hos professor Malkani, som derfor blev min vært. Dengang var det meget almindeligt at en professor husede en mand som mig

Professor Malkani talte til mig om de forfærdelige forhold i Bihar, særligt i Tirhut-egnen, og gav mig en forestilling om, hvor vanskeligt mit hverv var. Han var godt kendt med biharerne og havde talt med dem om anledningen til mit besøg.

Næste morgen blev jeg opsøgt af en lille kreds af sagførere. Jeg husker stadig Ramnavmi Prasad blandt dem, hvis alvor særligt tiltalte mig.

"Hvis De bliver boende her", sagde han, "kan De intet udrette", (han hentydede til professor Malkanis hjem). De må flytte hen til en af os. Gaya Babu er en meget velkendt sagfører. Jeg er kommet for på hans vegne at invitere Dem til at bo hos ham. Vi er alle bange for regeringen, men vi vil hjælpe Dem, så godt vi kan. Det meste af, hvad Gaya Babu har fortalt Dem, er sandt. Vores førere er desværre bortrejst, men jeg har telegraferet både til Bapu Brajkishore Prasad og Babu Rajendra Prasad. De kommer nok snart tilbage og De vil sikkert kunne give Dem alle de oplysninger og den hjælp, De ønsker. Men vær nu så god at gå med os til Gaya Babus hjem".

Det var en opfordring jeg ikke kunne sætte mig imod, skønt jeg var bange for, at ulejlige Gaya Babu. Men han ville ikke høre tale om det og jeg flyttede så hjem til ham. Han og hans husstand gjorde alt, hvad de kunne, for at gøre det godt for mig.

Nu kom Brajkishore Bbabu fra Darbhanga og Rajendra Babu fra Puri. Brajkishorebabu var ikke den Babu Brajkishore Prasad, jeg havde mødt i Lucknow. Det der denne gang slog mig ved ham, var hans ydmyghed, jævnhed, godhed og usædvanlige troskab, alt sammen egenskaber, der er så karakteristisk for biharerne, og jeg var inderlig glad over det. Det var mig også en behagelig overraskelse at mærke, hvor stor agtelse sagføreren havde for ham.

Det varede ikke længe før denne kreds var blevet mine venner for livet. Brajkishore Babu satte mig ind i forholdene. Han plejede at føre sagerne for de fattige fæstere. Da jeg kom, var to sager i gang. Når han vandt en af disse sager, glædede han sig over, at han dog havde gjort noget for disse stakkels mennesker. Det var ikke fordi han intet salær tog af dem, for sagførere tror fuldt og fast at de bliver nødt til at tage salærer. Ellers kunne de ikke eksistere og de ville være ude af stand til at hjælpe dem, der virkeligt trængte til hjælp. Jeg var forbavset over de salærer, de tog, og i det hele taget over sagførersalærernes niveau i Bengalen og Bihar. "Vi måtte give 10.000 rupier til den og den for at få hans mening om sagen", fortalte man mig. Aldrig under fire cifrede beløb. Jeg gjorde nogle venskabelige indvendinger herimod og dem tog mine venner

ikke ilde op.

Jeg har nu sat mig ind i sagerne”, sagde jeg, ”og er kommet til det resultat, at vi skal høre op med at gå til domstolen. Det er ingen nytte til, når bønderne er så forkuede og ængstelige. Deres samlede befrielse ligger i at blive fri for frygt. Vi må ikke hvile, før vi har fået drevet Tinkathia-systemet ud af Bihar. Jeg havde troet, at jeg kunne nøjes med at blive her to – tre dage, men nu indser jeg, at arbejdet måske kommer til at tage to år. Og er det nødvendigt, er jeg også rede til at ofre den tid. Jeg føler mig nu på sikker grund, men I må hjælpe mig”.

Brajkishore Babu, der var et usædvanligt klart hoved sagde: ”Vi skal hjælpe Dem så meget vi kan, men vær så venlig at sige os, hvad slags hjælp De har brug for”.

Og sådan sad vi og talte indtil midnat.

”Jeg får ikke megen brug for jeres juridiske viden”, sagde jeg til dem. ”Jeg trænger til kontorhjælp og hjælp til oversættelse. Det kan måske blive nødvendigt. Det kan måske blive nødvendigt at gå i fængsel, og selv har jeg ikke noget imod at løbe den risiko. Men I skal dog ikke gå længere end I mener, I er i stand til. Det er allerede slet ikke så lidt at blive kontorister og opgive jeres praksis på ubestemt tid. Jeg har svært ved at forstå den lokale dialekt af hindi, og det er mig umuligt at læse dokumenter skrevet på kaiti eller urdu. Jeg må have jer til at oversætte dem for mig, for vi har ikke råd til at betale for det. Det må alt sammen gøres af kærlighed og for sagen.

Brajkishore Babu forstod straks dette, og han krydsforhørte mig og sine ledsagere efter tur. Han søgte i alle enkeltheder at fastslå, hvad det var, jeg havde sagt – hvor længe deres hjælp ville være påkrævet, om de kunne arbejde på omgang o.s.v. Så spurgte han sagførerne, hvor langt de mente, de kunne strække sig.

Sluttelig enes vi om, at så og så mange af dem skulle være til min disposition, til de tider, jeg måtte ønske det. De lovede at ville gøre sig fortrolig med tanken om at gå i fængsel om nødvendigt, skønt dette var noget helt nyt for dem.

Kapitel XIV

ANSIGT TIL ANSIGT MED AHIMSA

Mit formål var at undersøge Champaran-bøndernes forhold og sætte mig ind i deres klager over ejerne. Derfor måtte jeg nødvendigvis i forbindelse med tusindvis af bønder; men før jeg begyndte min undersøgelse, synes jeg det var rigtigt også at lære plantageejernes syn på sagen at kende og træffe kredsens kommitterede. Jeg opnåede også at komme til at tale med begge parter.

Sekretæren for plantageejernes forening sagde mig rent ud, at det ikke kom mig ved, og at jeg ikke skulle stille mig mellem plantageejerne og deres fæstere; men hvis jeg havde noget at sige, så kunne jeg gøre det skriftligt. Jeg svarede, at jeg ikke synes, jeg var en uvedkommende, men at jeg havde god ret til at undersøge fæsternes forhold, hvis de ønskede det.

Den kommitterede, jeg besøgte, begyndte at bruge mund og rådede mig øjeblikkelig til at forlade Tirhut.

Jeg gjorde mine medarbejdere bekendt med alt dette og sagde til dem, at regeringen sandsynligvis ville forhindre mig i at gå videre. Jeg ville måske komme i fængsel, før jeg havde ventet, og skulle jeg arresteres, var det bedst at anholdelsen skete i Motihari eller om muligt i Bettiah. Derfor var det bedre, at jeg snarest muligt rejste dertil.

Champaran er et distrikt i Tirhut-området og hovedbyen er Motihari. Rajkumar Shuklas hjem var i nærheden af Bettiah, og fæsterne, der hørte til *kothierne*⁷² i nabolaget, var de fattigste i hele distriktet. Rajkumar Shukla ville gerne have, at jeg besøgte dem, og selv havde jeg også meget lyst til det.

House Of Sri Gorakh Prasad, Advocate Where Gandhiji Stayed First Time During Champaran Satyagrah

Jeg rejste derfor samme dag med mine medarbejdere til Motihari. Babu Gorakh^{lviii} gav os husly i sit hjem, der snart blev en hel landevejskro. Det kunne knapt nok rumme os alle. Allerede samme dag hørte vi om en fæster, der boede omtrent fem engelske mil fra Motihari, der var blevet mishandlet. Vi bestemte, at Babu Dharanidhar Prasad og jeg skulle tage ud og besøge ham næste morgen og vi tog afsted på elefantryg. I Champaran er en elefant nemlig lige så almindelig som en oksetrukket vogn i Gujarat. Vi var knapt nok nået halvvejs, da vi blev indhentet af et bud som sagde, at han havde en besked til mig fra politimesteren. Jeg forstod straks, hvad meningen var. Jeg lod Dharanidharbabu fortsætte til det oprindelige bestemmelsessted, og stod ind i vognen, budet var kommet med. Han viste mig derefter en ordre til at forlade Champaran⁷³ og

⁷² *Kothi*: herskabsvillaer, opkaldt efter et af de fine kvarterer i Hyderabad.

⁷³ To

Mr. M. K. Gandhi

At present in Motihari.

Whereas it has been made to appear to me from the letter of the Commissioner of the Division, copy of which is attached to this order, that your presence in any part of the District will endanger the public peace and may lead to serious disturbance which may be accompanied by loss of life and whereas urgency is of the utmost importance;

Now therefore I do hereby order you to abstain from remaining in the District, which you are required to leave by the next available train.

(Sd.) W. B. Heycock

kørte mig til min bopæl. Da han bad mig om at godkende forkyndelsen af ordren skrev jeg, at jeg ikke havde i sinde at rette mig efter den eller forlade Champaran, før jeg var færdig med min undersøgelse. Derefter blev jeg tilsagt til at møde i retten næste dag i anledning af at have nægtet at efterkomme ordren om at forlade Champaran^{lix}.

Jeg blev oppe hele den nat for at skrive breve⁷⁴ og give de nødvendige instruktioner til Babu Dharanidhar Prasad.

Nyheden om udvisningsordren og tilsigelsen spredtes som en løbeild, og det blev sagt mig at Motihari aldrig havde oplevet noget lignende. Der var en masse mennesker både i Gorakhubapus hus og i domhuset. Heldigvis var jeg blevet færdigt med mit arbejde i løbet af natten, så jeg kunne berolige gemytterne og hertil var mine medarbejdere til stor hjælp. De holdt god orden i den store mængde, som fulgte mig, hvor jeg så gik. Jeg kom til at stå på en helt god, næsten venskabelig fod med embedsmændene – både skatteopkræveren, dommeren og politimesteren. Efter loven kunne jeg have undladt at møde efter den stævning, der blev forkyndt for mig. I stedet godkendte jeg den, og opførte mig helt igennem korrekt overfor embedsmændene. De forstod derfor, at det ikke var dem personligt, jeg ville til livs, men at jeg kun ville yde civil ulydighed mod deres ordrer. Det slog de sig til tåls med, og i stedet for at plage mig, benyttede de sig gladelig af min og mine medarbejders hjælp til at holde orden på menneskemængden. Men ikke desto mindre var begivenheden et utvivlsomt bevis på, at deres autoritet var rokket. Mængden havde i øjeblikket glemt al frygt for straf og bøjede sig i lydighed for den kærlighedens magt, som deres nye ven udøvede.

Man må huske, at der ikke var et menneske i Champaran der kendte mig. Bønderne var uvidende alle som en. Champaran, der grænser op til Nepal, ligger meget isoleret, nord for Ganges-floden ved foden af Himalaya. Her kendte praktisk talt ingen til kongrespartiet. Selv de, der havde hørt om det, var bange for at deltage i det, ja, endog for at nævne det. Og nu var kongrespartiet rykket ind i landet, ganske vidst ikke i egenkab af kongres, men i en langt mere håndgribelig forstand.

I samråd med mine medarbejdere havde jeg bestemt, at intet skulle gøres i kongrespartiets navn. Vi ville kun handling og intet navn; realiteter og intet dække. Kongressens navn var som en rød klud, både for regeringen og for plantageejerne. For dem var kongrespartiet ensbetydende med tovtrækkeri, prokuratorkneb, attentater, anarkisme, og rævestreger af enhver art. Derfor havde vi besluttet ikke at nævne partiets navn og ikke gøre bønderne kendt med den organisation, som kaldtes kongressen. Vi mente det var tilstrækkeligt om de forstod og fulgte dets ånd i stedet for dets bogstav.

Derfor var der heller ikke, hverken officielt eller under hånden af kongrespartiet sendt folk ud for at berede jordbunden for os. Rajkumar Shukla var ude af stand til at få forbindelse med de tusinder af bønder. Der var endnu aldrig blevet gjort et politisk arbejde blandt dem og de kendte ikke verden uden for Champaran. Ikke desto mindre modtog de mig, som om vi havde været venner livet igennem. Det er ingen overdriivelse, men bogstaveligt sandt, og man må sige, at jeg i dette møde med bønderne stod ansigt til ansigt med Gud, ahimsa og sandheden. Når jeg vurderer min adkomst til denne oplevelse, finder jeg intet andet end min kærlighed til menneskene. Og denne er

Dist. Magistrate.

Champaran

16th April 1917. [Prasad, 1928 s. 140].

⁷⁴ Breve: To breve til H.S.L. Polak og to til Maganlal Gandhi og breve til district magistrate, Champaran, Ester Færing og vicekongns privatsekretær, samt Instructions for workers. *Collected Works*. bd. 13.

igen intet andet end et udtryk for min urokkelige tro på ahimsa.

Den dag i Champaran var for mig uforglemmelig og en lykkelig dag for os alle.

Efter loven skulle jeg sættes på anklagebænken, men sandt at sige var det regeringen, der kom der. Den kommitterede opnåede intet andet end at fange regeringen i det net, han havde spændt ud for mig.

Kapitel XV

SAGEN TRÆKKES TILBAGE

Retsforhandlingerne begyndte. Både anklageren, dommeren og de andre retsmedsmænd var på nåle. De anede nemlig ikke, hvad de skulle gøre. Anklageren søgte at få dommeren til at udsætte sagen; men jeg greb ind og anmodede dommeren om at lade sagen gå sin gang. Jeg ønskede nemlig at erkende mig skyldig i at have nægtet at forlade Champaran og oplæste en kort redegørelse der lød således:

Med rettens tilladelse skal jeg i al korthed redegøre for af hvilken grund jeg har taget det alvorlige skridt tilsyneladende at nægte at adlyde en ordre udstedt i henhold til § 144 i politivedtægten. Efter min ringe mening drejer det sig om meningsforskel mellem de lokale myndigheder og mig. Jeg er kommet her ind i landet for at arbejde i menneskeheden og nationens tjeneste. Jeg er kommet for at hjælpe bønderne, efter deres opfordring; de påstår at de bliver uretfærdigt behandlet af indigo-plantageejerne. Jeg kan ikke hjælpe uden først at have undersøgt sagen. Og det er det, jeg er kommet for at gøre, om muligt med myndighedernes og plantageejernes hjælp. Det er min eneste bevæggrund, og jeg kan ikke tro, at min komme på nogen måde kan forstyrre den offentlige ro eller forårsage tab af liv. Jeg mener at have stor erfaring i sådanne sager. Myndighederne er imidlertid af en anden mening. Jeg forstår fuldt ud deres vanskelige stilling og indser godt, at de er nødt til at følge deres instrukser. Som loyelig borger var min første indskydelse, at adlyde udvisningsordren, men det kunne jeg ikke gøre uden at tilsidesætte mine pligter mod dem, for hvis skyld jeg er kommet. Jeg følte, at jeg i det øjeblik kun kunne tjene dem ved at blive hos dem, og jeg kunne derfor ikke frivilligt trække mig tilbage. Som situationen var havde jeg intet andet at gøre end at lade domstolen afgøre, om udvisningsordren skulle stå ved magt. Jeg er mig selv bevidst, at en person, der indtager en sådan stilling i det offentlige liv som jeg, for eksemplets skyld, må være meget forsigtig i sin optræden. Vore retsregler er så indviklede, at en mand med agtelse for sig selv, i mit tilfælde, ikke kan gøre andet, end det, jeg har bestemt mig til: nemlig tage min straf under protest for min lydighedsnægtelse.

”Når jeg har dristet mig til at komme med denne redegørelse, er det ikke for på nogen måde at gøre opmærksom på formildende omstændigheder, men kun for at vise, at det ikke var af mangel på respekt for øvrigheden jeg lod dens ordre uanset, men fordi jeg adlød den højeste lov – nemlig samvittighedens stemme”^{lx}.

Man kunne nu ikke udsætte sagsbehandlingen, men da både dommer og anklager var blevet overrumplede, blev selve domsafsigelsen udsat⁷⁵. Imens havde jeg telegraferet alle enkeltheder til vicekongen^{lxi} og til mine venner i Patna, så vel som til Pandit Madan Mohan Malaviya og andre⁷⁶.

⁷⁵ Til 21. april

⁷⁶ Blandt dem var C. F. Andrews og Henry Polak som kom til Motihari for at være sammen med Gandhi under retssagen.

Før jeg kunne møde i retten og få min dom, fik jeg en skriftlig meddelelse fra dommeren om, at guvernøren havde givet ordre til, at anklagen skulle trækkes tilbage. Skatteopkræveren skrev til mig, at det stod mig frit for at udføre den påtænkte undersøgelse og at jeg kunne gøre regning på hjælp fra myndighedernes side. Et så heldigt og hurtigt resultat, havde ingen af os ventet.

Jeg besøgte skatteopkræveren hr. Heycock. Han lod til at være en god og velmenende mand. Han sagde, at jeg kunne få alle de papirer jeg ønskede at se, og at jeg altid var velkommen hos ham, når der var noget, jeg ville vide.

På denne måde fik landet sin første praktiske lektion i civil ulydighed, både mand og mand imellem og i pressen blev sagen drøftet og mit arbejde for bønderne blev mod forventning genstand for almindelig interesse.

Min undersøgelse krævede ganske vidst, at regeringen holdt sig neutral, men den behøvede heller ikke støtte fra pressen eller lederskribenter. Ja i virkeligheden var situationen i Champaran så kilden og vanskelig, at overdreven kritik eller stærkt farvede beretninger let kunne ødelægge den sag, som jeg kæmpede for. Jeg skrev derfor til redaktørerne af de vigtigste aviser^{lxiii} og bad dem om at lade være med at sende korrespondenter, da jeg selv ville sende dem alt, der egnede sig til offentliggørelse og holde dem orienteret.

Jeg vidste at plantageejerne var misfornøjede med at regeringen tolererede min nærværelse, og jeg vidste, at heller ikke embedsmændene synes om det, skønt de ikke kunne udtrykke det. Fejlagtige eller misvisende beretninger kunne derfor ventes at ville tirre dem endnu mere, og følgen ville være at deres harme, i stedet for at ramme mig, ville gå ud over de stakkels, forskræmte bønder og lægge alvorlige hindringer i vejen for mit arbejde.

Til trods for alle disse sikkerhedsforanstaltninger oparbejdede plantageejerne dog en giftig agitation mod mig. Alle slags usandheder om mine medarbejdere og mig selv dukkede op i pressen; men min store forsigtighed og min fastholdelse af sandheden, selv i de mindste enkeltheder, vendte brodden mod dem selv.

Plantageejerne lod intet uforsøgt for at bagtale Brajkishorebabu, men jo værre de bagtalte ham, des mere steg han i befolkningens agtelse.

Under så komplicerede forhold fandt jeg det ikke rigtigt at hidkalde førerne i andre provinser. Pandit Malaviyaji havde ladet mig vide, at jeg når som helst når jeg behøvede ham, blot kunne sende ham et ord, men jeg gjorde ikke brug af hans tilbud. På denne måde forhindrede jeg, at kampen fik udseende af at være politisk. Men til førerne og de ledende aviser sendte jeg lejlighedsvis beretninger ikke til offentliggørelse, men kun til deres orientering. Jeg havde erfaret, at en sag, der i sit forløb kan få politiske konsekvenser, men som i sig selv var upolitisk, forkludredes, så snart der gik politik i den. Min kamp i Champaran var et bevis for, at alt uegennyttigt arbejde for folket, i det lange løb gavner landet politisk.

Kapitel XVI

ARBEJDSMETODER

Hvis jeg skal give en kort beretning af mit arbejde i Champaran, måtte jeg fortælle bondestandens historie, og dette ligger uden for disse kapitlers opgave. Min undersøgelse i Champaran var et djærvt forsøg med sandhed og ahimsa, og jeg fortæller uge

for uge kun, hvad jeg synes der er værd at tage med ud fra dette synspunkt. Ønsker læseren yderligere enkeltheder henvises han til hr. Rajendra Prasads^{lxiii} beretning om Champaran satyagraha på hindi, som nu siges at være under trykning i en udgave på engelsk^{lxiv}.

Jeg vender nu tilbage til emnet for dette kapitel. Undersøgelsen kunne ikke ledes fra Gorakhababus hjem, uden at den stakkels mand måtte flytte ud, og folk i Motihari var endnu ikke blevet så dristige, at de turde leje os et hus; men det lykkedes Vrajkishorebabu med diplomatisk snilde at skaffe os et.

Det var ikke muligt at udføre arbejdet helt uden penge. Hidtil havde det ikke været skik at henvende sig til offentligheden for at få penge til den slags arbejde. Vrajkishorebabu og hans venner var hovedsagelig sagførere, som enten selv gav pengene eller skaffede dem fra venner når lejlighed gaves. Hvordan skulle de kunne bede folk om bidrag når de selv havde råd til at betale? Sådan måtte man let tænke. Jeg havde bestemt mig til intet at modtage fra Champaran-bønderne. Det ville helt sikkert blive misforstået. Jeg var lige så bestemt på ikke at appellere til landet som helhed for at skaffe midler til denne undersøgelse, thi følgen ville blive at arbejdet fik et skær af politik. Venner fra Bombay tilbød 1500 rupier, men jeg afslog tilbuddet med tak. Jeg bestemte mig til, ved Vrajkishorebabus hjælp, at skaffe så meget som muligt fra velstående bihaer, der var bosat i Champaran og hvis det skulle knibe, gå til min ven Dr. P.J. Mehta i Rangoon. Dr. Mehta lovede straks at sende den nødvendige sum. Vi behøvede altså ikke at bekymre os om den side af sagen. Vi ville sandsynligvis ikke behøve de store summer, da vi ville være meget nøjsomme. Det viste sig også, at vi ikke behøvede noget stort beløb. Jeg har en erindring om, at vi ikke gav mere end 3000 rupier ud, og så vidt jeg husker, blev der endda nogle få hundrede rupier til overs.

Mine medarbejdere blev stadigvæk drillet med den underlige måde, de i den første tid levede på. Hver sagfører havde sin tjener og sin kok og førte sin egen husholdning, og ofte spiste de først aftensmad ved midnat. Skønt de selv betalte deres egne udgifter, så irriterede deres uregelmæssige levevis mig dog, men da vi var blevet gode venner, kom der ingen misforståelser mellem os og de tog mine drillerier med godt humør. Endelig enes vi om, at alle tjenestefolkene skulle afskediges, at madlavning skulle være fælles og bestemte spisetider overholdes. Det var ikke alle der var vegetarer, men da det ville blive for dyrt at lave to slags mad, bestemte vi os til den vegetariske. Vi var også ganske enige om at leve beskedent.

Denne ordning nedsatte vore udgifter betydeligt og sparede os både tid og arbejde, og begge dele var stærkt påkrævet. Skarer af bønder kom for at afgive forklaringer, og i hælene på dem var der en hær af andre bønder, der fyldte haven og pladsen omkring huset. Mine venner gjorde hvad de kunne for at redde mig fra alle dem, der kom for at se mig, men ofte var det forgæves, og jeg måtte visse mig offentligt til bestemte tider af dagen for at tilfredsstille dem. Der måtte fem-seks medarbejdere til for at nedskrive bøndernes forklaringer, og så måtte nogle endda gå deres vej om aftenen, uden at have kunnet afgive deres udsagn. Alle disse var ikke lige væsentlige og mange af dem var gentagelser, men folk ønskede det nu engang sådan og jeg kunne kun påskønne deres iver for denne sag.

De, der førte protokol, måtte følge en bestemt fremgangsmåde. Hver bonde skulle nøje krydsforhøres, og alle, der ikke bestod prøven tilfredsstillende blev afvist. Det tog os en masse tid, men de fleste af udsagnene blev på denne måde gjort uomtvistelige.

Der var altid en officer fra kriminalpolitiet til stede, når der blev optaget forklaring. Vi kunne nok fra starten have frabedt politimændenes tilstedeværelse, men i øvrigt

behandledes de høfligt og de fik alle de oplysninger, de måtte ønske. Dette gjorde ingen skade. Bønderne blev tværtimod mere dristige, fordi forklaringen blev afgivet i overværelse af en politiofficer, og samtidig bevirkede dette, at de vogtede sig for overdrivelser. Det var jo politiets opgave at få folk til at gå i fælden, og derfor måtte bønderne være forsigtige.

Jeg ønskede ikke at irritere plantageejerne, men tværtimod vinde dem ved høflighed, og derfor gjorde jeg det til et princip, at skrive til eller mødes med de af dem, som der rettes alvorlige beskyldninger mod. Jeg mødtes også med plantageejernes forening, fremlagde bøndernes besværinger, og gjorde mig selv bekendt med deres synspunkter. Nogle af plantageejerne hadede mig, nogle behandlede mig med ligegyldighed og nogle få var høflige.

Kapitel XVII

MENINGSFÆLLER

Brajkishorebabu og Rajendrababu var to mageløse mennesker. Deres tjenestevillighed tvang mig til ikke at foretage noget uden deres hjælp. Deres lærlinge og kammerater: Shambhaubabu, Anugrahababu, Dharanibabu, Ramnavmibabu og andre sagførere, var altid hos os. Vindhyababu og Janakdharibabu kom også og hjalp os nu og da. Alle disse var biharer. Deres vigtigste arbejde var at notere bøndernes forklaringer ned.

Professor Kripalani stod last og brast med os.

Skønt han var sindhi var han dog mere behari end end indfødt. Jeg har kun set få mennesker der kunne lade sig præge af den landsdel, hvor de havde slået sig ned. Kripalani er en af disse få. Det ville ikke falde nogen ind, at han stammede fra en anden provins. Han var min faste dørvogter og gjorde det foreløbig til sit livs mål og mening, at spare mig for interviewsøgende. Med sit uopslidelige humør og ikkevoldelige trusler afviste han folk. Om aftenen tog han fat som lærer, han glædede sine kammerater med sin historiske viden og forstod at løsne tungebåndet på selv den mest tilbageholdne tilhører.

Maulana Mazharul Haq havde skrevet sig på listen over de medhjælpere, som jeg altid kunne regne med og han besøgte os regelmæssigt en eller to gange om måneden. Han førte dengang et stort hus, der stod i skarp modsætning til hans spartanske levevis nu om dage. Men han sluttede sig til os med megen varme, så vi følte, at han hørte til, skønt hans ydre stilfulde fremtræden måtte give fremmede et andet indtryk.

Efterhånden som jeg lærte Bihar nærmere at kende, blev jeg overbevist om, at det var umuligt at udrette noget virkeligt der uden ordentlig landsby-undervisning. Bøndernes uvidenhed var rørende. Enten lod de deres børn strejfe omkring eller satte dem til at arbejde i indigo-plantager fra morgen til aften for et par kobberskillinger om dagen. I de dage oversteg en mandlig arbejders

løn ikke ti pice⁷⁷, en kvindelig ikke seks og børns ikke tre. Hvis nogen tjene mere end fire annas om dagen, regnedes de for meget heldige.

Efter at havde rådført mig med mine kammerater, besluttede jeg, at oprette folkeskoler i seks landsbyer. En af vore betingelser var, at landsbyens beboere skulle sørge for kost og logi, mens vi skulle bestride de øvrige udgifter. Landsbybeboerne havde så godt som ingen penge, men fødevarer kunne de nok overkomme at skaffe og de havde allerede vist at de var villige til at give korn og andre naturalier.

Det store spørgsmål var, hvor vi skulle få lærerne fra. Det var vanskeligt at finde lokale lærere, der ville arbejde udelukkende for anerkendelsen, uden løn. Jeg kunne ikke tænke mig at betro børn til almindelige lærere. Deres boglige kvalifikationer var ikke så vigtige som deres moralske værd.

Jeg udsendte derfor en henvendelse til offentligheden om frivillige lærere og fik omgående svar. Hr. Gangadharrao Deshpande sendte Babasaheb Soman og Pundalik Shrimati Avantikabai Gokhale kom fra Bombay og fru Anandibai Vaishampayan fra Poona. Jeg sendte bud til ashrammen efter Chhotalal, Surendranath og min søn Devdas og omtrent samtidig sluttede Mahadev Desai og Narahari Parikh med deres koner sig til mig. Kasturbai blev også tilkaldt for at deltage i arbejdet, ikke så få endda. Shrimati Avantikabai og Shrimati Anandibai havde nok af kundskaber, men Shrimati Durga Desai og Shrimati Manibehn Parikh havde ikke andet end overfladisk kendskab til gujarati, og Kasturbai knap nok det. Hvordan skulle disse kvinder bære sig ad med at undervise i hindi?

Jeg sagde til dem, at det ikke så meget var grammatik og forholdsregning som renlighed og god opførsel, man ventede de skulle lære børnene. Endvidere forklarede jeg dem, at selv hvad bogstaverne angik, var der ikke så stor forskel mellem gurarati, hindi og marathi, som de troede, så det i al fald ikke var så svært i de lavere klasser at undervise i alfabetet og tal. Resultatet var, at kvindernes klasser blev de bedste. De fik lidt efter lidt selvtillid og interesse for arbejdet. Avantikabais skole blev en hel mønsterskole. Hun gik op i arbejdet med liv og sjæl og hun havde også ganske særlige evner til at løse denne opgave. Ved disse kvinders hjælp fik vi tilvejebragt forbindelse med kvinderne i landsbyerne.

Det var imidlertid ikke min tanke at nøjes med at skaffe elementær undervisning. Landsbyerne var usunde, vejene ufremkommelige, brøndene omgivet af stinkende mudder og gårdspladserne lignede lossepladser. De ældre trængte i høj grad i et kursus i renlighed. Alle led de af forskellige hudsygdomme. Vi besluttede at gå i gang med et gennemgribende reformarbejde.

Men hertil kunne vi ikke undvære læger. Jeg anmodede Servants of India Society om at låne os nu afdøde Dr. Dev. Vi var blevet gode venner og han tilbød beredvilligt sin tjeneste i seks måneder. Alle lærer og lærerinder skulle arbejde under ham.

De fik alle udtrykkelig ordre til ikke at beskæftige sig med klager over plantageejerne eller med politik. De, der havde noget at klage over, skulle henvises til os. Ingen måtte gå uden for sit arbejdsområde. Vennerne adlød alle som en med stor pligttro-skab. Jeg husker ikke et eneste tilfælde af opsætlighed.

⁷⁷ Pice: Forældet indisk møntsort. 1 pice = $\frac{1}{4}$ annas = $\frac{1}{16}$ rupee; Begrebet kom fra det muslimske pengesystem – var den absolut mindste mønt i Indien og blev afskaffet med kolonitidens ophævelse.

Kapitel XVIII

INDTRÆNGNING I LANDSBYERNE

Så vidt muligt satte vi en mand og kvinde i spidsen for hver skole. Disse frivillige skulle sørge for medicin og sundhedspleje, således at kvinderne tog sig af deres kønsfæller.

Af medicin brugte vi kun amerikansk olie, kinin og svovlsalve. Hvis patientens tunge var belagt, eller han klagede over forstoppelse blev der doseret amerikansk olie, i tilfælde af feber blev der givet kinin⁷⁸ og svovlsalve blev brugt mod bylder og udslet, efter at de angrebne steder var blevet omhyggeligt vasket. Når som helst der var et kompliceret tilfælde, skulle Dr. Dev spørges til råds. Dr. Dev besøgte alle de centralt beliggende steder på bestemte dage om ugen.

Der var ikke så få der søgte hjælp hos os. Når man tænker på, at de almindeligt udbredte sygdomme kun var få og lette at behandle, var vores arbejdsmetode slet ikke dårlig, og hele behandlingsmetoden vi tilbød udmærket; men at få den almindelige hygiejne forbedret var ikke let.

Folk var ikke indstillet på at gøre noget som helst selv. Ikke engang markarbejderne plejede at holde rent om sig selv. Men dr. Dev var ikke en mand, der så let tabte modet. Han og de frivillige satte al deres energi ind på at få en landsby sat i mønsterværdig stand. De fejede gaderne og gårdspladserne, rensede brøndene, opfyldte nærliggende damme og søgte ved elskværdighed at få landsbyboerne til frivilligt at hjælpe med. I nogle landsbyer skammede de folk, indtil de tog arbejdet op og i andre var beboerne så begejstrede, at de endog lavede veje, for at min vogn kunne komme fra sted til sted. Foruden disse gode minder har jeg dog også en del bitre om folks modvilje. Jeg kan huske, at nogle landsbyboere udtrykte deres misnøje med arbejdet.

Her vil det måske være på sin plads, at jeg nu fortæller om en oplevelse, som jeg tidligere har fortalt på mange møder. Tilfældigvis besøgte jeg en landsby i nabolaget og lagde mærke til, at kvinderne gik i noget forfærdeligt snavset tøj. Jeg bad derfor fru Gandhi spørge dem, hvorfor de ikke vaskede deres klæder. En af kvinderne tog hende ind i sin hytte og sagde: "Se engang, her er ingen kiste eller skab med andre klæder. Den *sari* jeg går med, er den eneste jeg har. Sig mahatmaen, at hvis han skaffer mig en anden *sari*, så skal jeg love at tage bad og tage rent tøj på hver dag".

Denne hytte var ingen undtagelse, men typisk for mange indiske landsbyer. I utallige af Indiens hytter lever folk uden møbler og uden tøj til at skifte med; de har kun en klud til at dække deres nøgenhed med.

Endnu en oplevelse vil jeg fortælle: I Champaran er der nok af bambus og græs. Skolehytten i Bhitihara var også bygget af disse materialer. En gang blev der sat ild på den, måske en af nabo-plantageejernes folk. Man mente ikke det var tilrådeligt at bygge en ny hytte af bambus og græs. Skolen blev ledet af hr. Soman og Kasturbai. Hr. Soman besluttede så at bygge et solidt, førsteklases hus og takket være hans smittende arbejdsiver var der mange, som hjalp ham, og et stenhus var snart færdigt. Der var ingen fare for, at denne bygning skulle blive brændt af.

Sådan vandt de frivillige med deres skoler, sanitetsarbejde og lægehjælp landsbyboernes tillid og var også i stand til at øve en god indflydelse på dem.

Men jeg må med sorg tilstå, at mit håb om at kunne sikre fortsættelsen af dette ar-

⁷⁸ *Kinin*: mod malaria.

bejde ikke blev indfriet. De frivillige arbejdere kunne kun blive i kort tid, jeg kunne ikke få flere udefra, og det var heller ikke muligt at få faste folk fra Bihar. Så snart mit arbejde i Champaran var forbi, var der nyt, der ventede mig. De få måneders arbejde i Champaran slog imidlertid så dybe rødder, at deres virkninger den dag i dag kan spores på forskellig måde.

Kapitel XIX

NÅR EN GUVERNØR ER GOD

Mens det sociale arbejde, som jeg har skildret i de foregående kapitler, gik sin gang, fortsattes der stadig med nedskrivningen af bøndernes forklaringer. De blev afgivet i tusindvis, og de kunne ikke andet end have deres virkning. Plantageejernes vrede over et stadigt stigende antal bønder, der kom for at aflægge vidnesbyrd voksede og de satte himmel og jord i bevægelse for at modarbejde min undersøgelse.

En dag modtog jeg et brev fra regeringen i Bihar, med omtrent følgende indhold: ”Deres undersøgelse har været længe nok. Burde De ikke afslutte den og forlade Bihar”? Brevet var affattet i en meget høflig tone, men meningen var ikke til at misforstå.

Jeg svarede, at jeg blev nødt til at fortsætte undersøgelsen, og før den resulterede i, at der bragtes folket hjælp, havde jeg ikke i sinde at forlade Bihar. Jeg fremhævede, at det jo stod regeringen frit for at gøre ende på min undersøgelse ved at anerkende bøndernes klager som berettigede og efterkomme dem, eller ved at indrømme, at bønderne havde tilvejebragt et foreløbigt grundlag for en officiel undersøgelse, som straks skulle iværksættes.

Guvernøren Sir Edward Gait^{lxv}, sendte bud efter mig og sagde, at han var villig til at nedsætte en undersøgelseskommision og gerne så, at jeg blev medlem af denne. Jeg forhørte mig om navnene på de andre medlemmer og efter at have rådført mig med mine medarbejdere, indvilligede jeg i at træde ind i den på følgende betingelser: Jeg skulle under undersøgelsen have lov til at rådføre mig med mine medarbejdere; regeringen skulle anerkende, at jeg blev ved med at være bøndernes forsvarer, selv om jeg blev medlem af kommissionen, og i tilfælde af, at undersøgelsen ikke tilfredsstillede bønderne, skulle det stå mig frit for at give dem råd om, hvilke skridt de så skulle tage.

Sir Edward Gait accepterede dette og iværksatte undersøgelsen. Nu afdøde Sir Frank Sly blev udnævnt til kommissionens formand.

Kommissionen gav bønderne medhold og indstillede, at plantageejerne skulle tilbagebetale en del af afgifterne, som kommissionen fandt var ulovlig, og at tinkatia-systemet skulle forbydes ved lov.

Det skyldes for en stor del Sir Edward Gait, at kommissionens indstilling blev enstemmig, og at landbrugsloven blev vedtaget i overensstemmelse med kommissions indstilling. Havde han ikke indtaget en bestemt holdning, og havde han ikke sat hele sin indflydelse ind, så var indstillingen ikke blevet enstemmig, og landbrugsloven ville ikke være blevet vedtaget. Plantageejerne besad en meget stor magt. De modarbejdede lovforslaget på det kraftigste til trods for kommissionsrapporten, men Sir Edward Gait stod fast lige til det sidste og gennemførte i fuld udstrækning kommissionens anbefalinger^{lxvi}.

Tinkatia-systemet, der havde eksisteret i omtrent et århundrede blev således afskaffet og med det var det også forbi med plantageejernes regimente. Bønderne, der havde været ganske undertrykt, fik nu bedre levevilkår, og den overtro, at indigo-pletten aldrig kunne vaskes af, var udryddet.

Jeg ville gerne have fortsat reformarbejdet i nogle år, og oprette flere skoler samt fået alle landsbyerne grundigt efterset. Jordbunden var beredt, men som så ofte før behagede det ikke Gud at tillade mig at gennemføre mine planer. Skæbnen havde bestemt det anderledes og tvang mig til at tage mit arbejde op andet steds.

Kapitel XX

I KONTAKT MED ARBEJDERE

Mens jeg endnu var beskæftiget med afslutningen af kommissionens arbejde, modtog jeg et brev fra de herrer Mohanlal Pandya og Shankarlal Parikh, der fortalte mig, at høsten var slået fejl i Kheda-distriktet og bad mig om at hjælpe bønderne, der var ude af stand til at betale skatterne. Jeg havde hverken lyst, evne eller mod til at give råd, uden at have foretaget en undersøgelse på stedet.

På samme tid kom der et brev fra Shrimati Anasuyabai om arbejdsforholdene i Ahmedabad⁷⁹. Lønningerne var lave, arbejderne havde længe agiteret for en forhøjelse, og jeg ville gerne hjælpe dem, hvis jeg kunne. Men jeg havde heller ikke mod til at dirigere denne forholdsvis lille sag på så lang afstand. Jeg benyttede derfor den første lejlighed til at rejse til Ahmedabad og jeg håbede, at kunne ordne begge disse sager i en fart og komme tilbage til Champaran, for at lede det arbejde, som her var begyndt.

Men det gik ikke så hurtigt, som jeg havde ønsket, og jeg kunne ikke vende tilbage til Champaran, hvad der førte til, at den ene skole efter den anden blev lukket. Alle de mange luftkasteller, mine venner og jeg havde opbygget opløstes foreløbig.

En af disse var kvægbeskyttelsesarbejdet i Champaran, foruden hygiejne og undervisning. I mine rejser havde jeg set, at marwadierne var de eneste der gav sig af med kvægbeskyttelse og propaganda for hindi. Da jeg var i Bettiah^{lxvii}, havde en Marwadi ven huset mig i sin dharmashala⁸⁰, og andre havde givet mig interesse for deres mejeri.

⁷⁹ Lige efter årsskiftet 1917-1918.

⁸⁰ *Dharmashala*, hindi, oprindelig religiøs hinduistisk eller buddisk skole - svarende til den muslimske religiøse madarsa-skole; begrebet bruges også om mere eller mindre gratis og spartanske gæstgiverier ved templer.

Jeg var ganske på det rene med hvad jeg mente om kvægbeskyttelse og om, hvordan arbejdet burde gribes an, og mine synspunkter er de samme nu. Kvægbeskyttelse skulle efter min mening omfatte ungkvæget, forbedring af bestanden, human behandling af okserne, oprettelse af mønstermejerier etc. Mine Marwadi-venner havde lovet mig hjælp og støtte til dette arbejde, men da jeg ikke kunne blive i Champaran, blev det ikke til noget.

Mejeriet i Bettiah eksisterer endnu, men det er ikke blevet noget mønstermejeri, okserne blive den dag i dag overanstrengt, og de såkaldte hinduer behandler stadig deres dyr grusomt og gør deres religion til skamme.

Undervisningsarbejdet fortsattes mange steder, men kvægbeskyttelsesarbejdet havde ikke rigtigt slået rod, og er derfor ikke rigtigt gået fremad som ventet.

Mens spørgsmålet om fæstebønderne i Kheda endnu var under drøftelse, havde jeg allerede taget sagen vedrørende møllearbejderne i Ahmedabad.

Jeg var i en meget vanskelig situation. Møllearbejderne stod stærkt. Shrimati Anasuyabai måtte kæmpe med hendes egen broder hr. Ambalal Sarabhai, som førte sagen for møllejerne. Jeg stod i venskabeligt forhold til dem, og det vanskeliggjorde naturligvis kampen. Jeg konsulterede dem, og bad dem henvise striden til voldgift, men de nægtede at anerkende voldgiftsprincippet.

Jeg havde ikke andet at gøre end at råde arbejderne til strejke. Først talte jeg dog alvorligt med dem og deres førere og forklarede dem⁸¹ betingelserne for at en strejke kunne vindes:

1. Aldrig gribe til vold.
2. Aldrig forulempe skruebrækkere,
3. Aldrig være afhængig af almisse, og
4. At holde ud, ligegyldigt hvor længe strejken varede og under strejken at tjene til føden ved et andet ærligt arbejde.

Strejkelederne forstod og accepterede betingelserne, og arbejderne lovede ved et offentligt møde ikke at genoptage arbejdet før deres krav var blevet opfyldt eller møllejerne accepterede at sagen blev henvist til voldgift.

Det var under denne strejke, at jeg lærte de herrer Vallabhbhai Patel⁸² og Shankarlal Banker nærmere at kende. Shrimati Anasuyabai kendte jeg godt i forvejen.

Vi havde daglige møder med de strejkende i skyggen af et træ på bredden af Sabarmati. De mødte op i tusindvis, og jeg mindede dem i mine taler om deres løfte og om at holde freden og bevare deres selvrespekt. De demonstrerede dagligt i byens gader med deres banner med indskriften *ek tek*⁸³ i spidsen.

Strejken varede i 21 dage; hvor jeg undervejs forhandlede af og til med møllejerne og bad dem om at yde arbejderne retfærdighed. ”Vi har også vort løfte”, svarede de. ”Vort forhold til arbejderne er som forældrenes overfor børn ... og så kan vi naturligvis ikke finde os i en tredje parts indblanding. Hvad skal vi med voldgift?

81 19. februar 1918.

82 1875-1950, Vallabhbhai Patel, indisk advokat og politiker. Life and work of Sardar Vallabhbhai Patel. Editor-in-chief, P.D. Saggi. Foreword [by] C. Rajagopalachari. Bombay Overseas Publishing House, 195?, 76 s. <http://www.archive.org/details/lifeworkofsardar00sagguoft>

The collected works of Sardar Vallabhbhai Patel. - Delhi : Konark Publishers, 1990-[1999].

83 *Ek tek*: Hold løftet.

Kapitel XXI

ET KIK IND I ASHRAMMEN

Før jeg går videre i beskrivelsen af arbejdskonflikten må vi kikke inden for i ashrammen. I al den tid jeg var i Champaran, var ashrammen ikke ude af mine tanker, og undertiden aflagde jeg den flygtige besøg. Dengang lå ashrammen i Kochrab, en lille landsby ved Ahmedabad. Der udbrød pest i landsbyen, og jeg indså, at der var overhængende fare for børnene i ashrammen. Egnens sanitære forhold var så mangelfulde, at det var os umuligt at undgå smitte, hvor strengt renlige vi end var inden for ashrammens mure. At få folk i Kochrab til at tage de samme forholdsregler, magtede vi ikke, og vi kunne i det hele taget ikke gøre noget som helst for landsbyen.

Det var vores ønskers mål at ashrammen skulle ligge tilstrækkelig isoleret fra både by og landsby og dog ikke i en udørken. Og vi besluttede så at slå os ned på egen grund

Jeg synes at pesten var grund nok til at forlade Kochrab. Hr. Punjabhai Hirachand, en købmand i Ahmedabad, var kommet til at stå vor ashram nær, og god og uselvsk som han var, gjorde han os mange tjenester. Han havde indgående kendskab til forholdene i Ahmedabad, og han påtog sig at skaffe os en passende grund. Sammen med ham besøgte jeg omegnen nord og syd for Kochrab for at se på grunde, og han foreslog til sidst, at vælge en som lå tre eller fire engelske mil nord for Kochrab. Han skaffede os det areal, vi nu har. At Sabarmati centralfængslet blev vores nabo tiltalte mig meget. Det var jo en selvfølge, at tilhængere af satyagraha måtte gå i fængsel. Og derfor holdt jeg af denne beliggenhed. Desuden viste jeg, at fængsler i almindelighed blev lagt i sunde omgivelser.

I løbet af otte dage var købet i orden. Der var ingen bygning og intet træ på grunden, men den lå udmærket, lige ved bredden af floden og ganske isoleret, hvilket var en stor fordel.

Vi besluttede at bo i telte til at begynde med og nøjes med et træskur til køkken, indtil vi fik bygget noget mere solidt.

Ashrammen var langsomt vokset. Vi var nu over fyrre mennesker, mænd, kvinder og børn, der alle spiste i et fælles køkken. Ideen til at flytte var min, mens den praktiske udførelse af flytningen som sædvanlig blev overladt til Maganlal.

Vi havde store vanskeligheder, før vi var kommet så langt, at vi havde fået os indrettet os under eget tag. Regntiden stod for døren og al proviant måtte vi have fra byen fire engelske mil borte. Der var fuldt af slanger på grunden, der aldrig havde været beboet, og det var ikke ufarligt at leve der med små børn. Det var en almindelig regel ikke at dræbe slangerne, skønt jeg må tilstå, at ingen af os var kommet ud over angsten for disse krybdyr, og er det heller ikke endnu.

Den lov, ikke at dræbe giftigt kryb er for det meste blevet overholdt i Phoenix, Tolstoj-kollektivet og Sabarmati. På alle disse steder måtte vi begynde med udyrket jord. Vi har imidlertid ikke haft noget tab af liv på grund af slangebider, og heri ser jeg den nådige Guds hånd. Ingen skal skumle over dette og sige, at Gud ikke kan eller ikke har tid til at blande sig i menneskenes daglige liv. Menneskets sprog kan kun mangelfuldt beskrive Guds veje og jeg er klar over, at de er ubeskrivelige og uransagelige. Men hvis mennesket drister sig til at angive dem, så har han intet bedre middel end sin egen mangelfulde tale. Når vi i 25 år er blevet helt sparet for ulykker til trods for

at vi blot nogenlunde har overholdt loven om ikke at dræbe, må jeg bestemt fastholde, at det skyldes Guds nåde og ikke et lykkeligt tilfælde, selv om det så måtte være overtro.

Under møllearbejdernes strejke i Ahmedabad havde vi lagt grundstenen til ashrammens væveskur, for den vigtigste beskæftigelse i ashrammen var dengang vævning. Spinde kunne vi dengang endnu ikke.

Kapitel XXII

FASTEN

I de to første uger udviste møllearbejderne både mod og selvbeherskelse og holdt daglige massemøder. Ved disse plejede jeg at minde dem om deres løfte, og de forsikrede mig højlydt, at de hellere ville dø end bryde deres ord.

Men til sidst begyndte de at vise tegn på mathed. Fysisk svaghed udtrykker sig i vrede og efterhånden som det så ud til at udsigten til sejr blev mindre, blev deres holdning overfor skruebrækkere mere og mere truende, så jeg til sidst blev bange for, at de til sidst skulle gå over til håndgribeligheder. Tilslutningen til de daglige møder tog efterhånden også af og de, der mødte op var tydelig nok modfaldne og fortvivlede. Omsider fik jeg at vide, at de strejkende var begyndt at vakle. Jeg vidste ikke mine levende råd og brød mit hoved med hvad der i dette var min pligt at gøre. I Sydafrika havde jeg også haft med en kæmpemæssig strejke at gøre, men her lå landet ganske anderledes. Det var på min opfordring at møllearbejderne havde afgivet deres løfte. Dag efter dag havde de gentaget det for mig, og den blotte tanke om, at de nu kunne tænke at bryde det, var mig ufattelig. Var det forfængelighed, eller var det kærlighed til arbejderne og min lidenskabelige ærbødighed for sandheden – hvem han sige det?

Så en morgen⁸⁴, under et af møllearbejdernes møder, mens jeg endnu var usikker og ude af stand til at se vejen klart for mig, kom lyset til mig. Ordene fødes af sig selv på mine læber: "Såfremt de strejkende ikke slutter op", erklærede jeg, "og fortsætter strejken, indtil der er nået overenskomst, eller de helt og holdent forlader møllerne, vil jeg ikke røre nogen føde".

Arbejderne stod som slagne af lyn. Tårerne begyndte at trille ned af Anasuyabehns kinder. Arbejderne udbrød: "Det er ikke dig, der skal faste, men os. At du skulle faste ville være komplet meningsløst, hører du! Tilgiv os vor svaghed, vi skal nok holde vort løfte lige til det sidste".

"I behøver ikke at faste", sagde jeg. "Det er nok, at I holder Jeres løfte. I ved, at vi ingen penge har, og vi ønsker ikke at fortsætte vor strejke på offentlighedens barmhjertighed. Derfor skal I prøve på at få lidt arbejde, så I kan tjene bare så meget, at I ikke behøver at ængstes for, hvor længe strejken trækker ud. Hvad angår min faste, så bryder jeg den ikke, før end strejken er bragt ud af verden".

I mellemtiden forsøgte Vallabhbhai at skaffe de strejkende noget kommunalt arbejde, men der var ikke meget håb for, at det skulle lykkes. Da vi manglede sand til fundamenteringen af vores væveskole foreslog Maganlal Gandhi, at vi satte nogle af dem i gang med det og arbejderne blev glade for dette forslag.

Anasuyabehu gik i spidsen med en kurv på sit hoved, og snart kunne man se en større strøm af arbejdere komme ud fra flodengens hulning med kurve fulde af sand

84 15. marts 1918.

på deres hoveder. Det var et syn, der var værd at se. Arbejderne fik nyt mod og styrke, og det blev vanskeligt at skaffe deres lønninger til dem.

Min beslutning om at faste bragte mig i en alvorlig samvittighedskonflikt. Jeg har allerede i et foregående kapitel nævnt, at jeg stod i et nært og hjerteligt forhold til mølleejerne, og derfor måtte min faste komme til at påvirke deres afgørelse. Som satyagrahi var jeg klar over, at jeg ikke burde bruge det som våben mod dem, men lade dem stå frit overfor de strejkende arbejdere. Det var jo ikke for mølleejerne skyld at jeg fastede, men for arbejderne, fordi jeg følte, at jeg som deres repræsentant var medskyldig. Med mølleejerne kunne jeg kun forhandle, at benytte faste som våben imod dem ville grænse til tvang. Men til trods for at jeg var ganske klar over det, kunne jeg intet gøre derved, idet jeg synes, at det var min samvittighedspligt at faste.

Jeg forsøgte at berolige mølleejerne: "Der er ikke den mindste grund til at I skulle give efter", sagde jeg til dem. Men de modtog mine ord med kulde, ja de var end ikke fri for at være skarpe og spydige mod mig, hvad de jo også var i deres fulde ret til.

Mølleejernes mest hårdnakkede repræsentant var Sheth Ambalal. Hans faste vilje og klare alvor var vidunderlig og vandt mit hjerte. At han kom som modstander var en fornøjelse. Derfor kunne jeg kun være bedrøvet over det pres min faste udøvede på modparten. Ydermere var hans kone Sarladevi mig lige så hengiven som en kødelig søster, og jeg kunne ikke udholde at se hendes fortvivlelse over min handling.

Den første dag fastede Anasuyabehu og en del andre venner, og nogle af arbejderne med mig; men jeg fik dem dog med noget besvær fra at blive ved med det.

Mølleejerne skiftede sind og de begyndte at drøfte mulighederne for en overenskomst. Deres forhandling foregik i Anasuyabehnus hus. Hr. Anandshankar Dhruva greb ind og blev til sidst udpeget til voldgiftsmand, strejken blev afblæst allerede på min tredje fastedag. Mølleejerne fejrede begivenheden med at uddele konfekt til arbejderne, og overenskomsten blev underskrevet efter 21 dages strejke.

Virkningen af min faste var, at der i begge lejre opstod en velvillig stemning.

Der blev holdt et møde for at fejre overenskomsten, hvor både møllearbejderne og fredsdommeren var til stede. Sidstnævnte gav ved denne lejlighed arbejderne følgende råd: "I skal bare altid gøre, hvad hr. Gandhi råder Jer til. Ikke længe efter kom jeg i strid med den samme herre. Men da var forholdene forandret, og han havde forandret sig med forholdene. Nu advarede han patidarerne i Kheda mod at følge mine råd.

Jeg kan ikke afslutte dette kapitel uden at fortælle en hændelse, der var lige så morsom, som den var rørende. Mølleejerne havde bestilt mange søde sager til uddeling, og det var et stort problem, hvordan man skulle få dem fordelt mellem de tusinder af arbejdere. Men enes om, at det ville være lettest at uddele dem i det fri, under det selvsamme træ, hvor løftet blev givet.

Jeg havde troet, at de mænd, som i hele tre uger havde holdt en streng disciplin i deres rækker ikke ville have svært ved at forholde sig roligt mens konfekten blev uddelt; men da det kom til stykket viste det sig, at alle fremgangsmåder, der blev forsøgt ved uddelingen slog fejl. Hvert øjeblik brød de ud af rækkerne og alle forsøg på at genoprette orden, var forgæves. Forvirringen og trængslen var til sidst så voldsom, at en hel del af de søde sager blev trampet ned og forsøget på at uddele det i det fri måtte til sidst opgives. Det lykkes os med stort besvær at få bragt den til overs blivende konfekt til Sheth Ambalals bungalow i Mirzapur, og næste dag blev sagerne med lethed uddelt inden døre.

Det er let at se den komiske side af sagen, men den havde også en alvorlig. Under senere afhøringer kom det frem, at tiggerbefolkningen i Ahmedabad, havde fået nys

om at der skulle uddeles søde sager ved *ek-tek*-træet, og var strømmet til i stort tal; det var dem, som var skyld i hele forvirringen og uordenen.

Vort land lider under en så knugende fattigdom og sult, at der for hvert år drives flere og flere mennesker over i tiggernes række, og deres fortvivlede kamp for brødet dræber al selvagtelse og anstændighedsfølelse hos dem. Og vore filantroper giver dem almisse i stedet for at skaffe dem arbejde og holde fast på, at de skal arbejde for deres brød.

Kapitel XXIII

SATYAGRAHA I KHEDA

Næppe var Ahmedabad-strejken forbi, før jeg, uden noget pusterum måtte kaste mig ud i satyagraha-kampen i Kheda.

I Kheda-distriktet var der meget nær ved at være hungersnød fordi høsten i stor udstrækning var slået fejl og partidarerne overvejede at søge et års indkomstskat eftergivet.

Hr. Amritlal Thakkar havde allerede undersøgt forholdene og afgivet rapport og desuden personligt forhandlet med kommissæren, før jeg gav mit endelige råd til agerdykkerne. De herrer Mohanlal Pandya og Shankarlal Parikh havde også givet sig i kast med sagen og var hjulpet af hr. Vithalbhai Patel og nu afdøde Sir Gokuldas Khandas Parekh begyndte at påvirke Bombays lovgivende forsamling. Mere end en deputation havde i den anledning opsøgt guvernøren.

Jeg var på dette tidspunkt præsident for Gujarat Sabha⁸⁵. Ligaen sendte anmodninger og telegrammer til regeringen og slugte tålmodigt kommissærens fornærmelige trusler. Embedsmændenes opførsel var ved denne lejlighed så latterlig og så uværdig, at man næsten ikke ville tro den mulig.

Agerdyrkernes krav var så ganske selvindlysende og tillige så mådeholdent, at det ikke var nemt at afvise. Ifølge loven om jordbrugsbeskatning kunne landbrugerne, hvis høstudbyttet var fire annas eller derunder, gøre krav på fuldstændig fritagelse for skat i det pågældende år. Ifølge de officielle tal var høstens værdi over fire annas, men bønderne hævdede at den var under fire. Regeringen var ikke i humør til at lytte til dem og afslog det almindelig krav om voldgift som *lese majeste*⁸⁶. Da alle ansøgninger og bønner var slået fejl, rådede jeg dem, efter at have forhandlet med mine medarbejdere, til at ty til satyagraha.

Mine dygtigste medarbejdere i denne kamp var foruden de frivillige i Kheda: de herrer Vallabhbhai Patel, Shankarlal Banker, Shrimati Anasuyabehn, Indulal Yajnik, Mahadev Desai^{lxviii} og andre. Hr. Vallabhbhai måtte opgive en udmærket og blomstrende sagførerpraksis, som han på grund af forholdene aldrig siden har kunnet genoptage.

Vi slog vort hovedkvarter op i Nadiad Anathashram, da intet andet sted var stort nok.

Følgende løfte blev underskrevet af alle satyagrahi:

”Da vi vidste at høstudbyttet i vore landsbyer var under fire annas ansøgte vi regeringen om at måtte suspendere skatteopkrævningen indtil næste år, men regeringen har ikke efterkommet vor bøn. Derfor erklærer vi undertegnede højtideligt, at vi ikke af egen fri vilje vil betale den hele skat eller den resterende del deraf for dette år. Vi vil lade regeringen tage hvilke som helst skridt, den finder passende, og med glæde tage følgerne af vor betalingsnægtelse. Vi vil hellere miste vor jord, end ved frivillige betalinger lade det få udseende af, at vor sag er uretfærdig eller opgive vor selvagtelse. Hvis regeringen imidlertid går ind på at suspendere opkrævningen af anden rate for hele distriktet, så vil de iblandt os, som er i stand dertil, betale hele skatten eller den del som er forfalden. Grunden til, at de, som er i stand til at betale, tilbageholder betaling er, at

85 Sabha: Parliament.

86 Les majestete: Majestætsfornærmelse.

hvis de betaler, risikeres, at de fattige bønder af skræk skal sælge deres kvæg eller sætte sig i gæld for at betale deres afgifter, og derved bringe lidelse over sig selv. Under disse omstændigheder føler vi, at det for de fattiges skyld er en pligt også for den, som kan betale, at undlade at betale deres skat”.

Jeg kan ikke ofre mange kapitler på denne kamp, og må derfor udelade mange kære minder, som knytter sig til den. De som ønsker at studere denne kamp mere indgående, gør vel i at læse Kheda satyagrahas udførlige og autentiske historie af hr. Shankarlal Parikh fra Kathlal Kheda.

Kapitel XXIV

LØGTYVEN

Da Champaran ligger i en fjern afkrog af Indien og aviserne var holdt udenfor kampagnen, vakte sagen ikke videre opsigt. Ganske anderledes gik det med Kheda-affæren, som aviserne omtalte hver dag.

Indbyggerne i Gujarat var stærkt interesseret i kampen, som for dem var noget helt nyt. De var rede til at give alt hvad de ejede og havde for at sagen kunne vindes. Det var ikke let for dem at forstå, at en satyagraha-kamp ikke kunne føres alene ved hjælp af penge. Men penge er i virkeligheden det mindst nødvendig. Til trods for mine protester sendte Bombay-købmændene os flere penge, end vi behøvede, så der ved kampagnens afslutning var et mindre overskud.

Samtidig skulle en tilhænger lære at forstå betydningen af simpel levevis, og jeg kan just ikke sige, at de fuldt ud forstod det, men de forandrede dog i høj grad deres levemåde.

Også for bønderne i Patidar var kampen noget ganske nyt, og vi måtte gå fra landsby til landsby for at forklare principperne i satyagraha. Hovedsagen var at sætte mod i agerdyrkerne ved at lære dem, at embedsmændene ikke var folkets herrer, men dets tjenere, for så vidt som de fik deres løn fra skatteyderne. Og så viste det sig at være nærmest umuligt at få dem til at forstå, at de skulle blive ved med at være høflige, selv om de ikke mere var bange. Når de endelig var kommet fri for deres frygt for embedsmændene, hvordan kunne man så få dem fra at svare igen på deres fornærmelser? Og gjorde de det, ville det være lige så ødelæggende for deres satyagraha som en dråbe arsenik i mælk. Senere forstod jeg, at de havde lært langt mindre høflighed, end jeg havde troet. Erfaringen har lært mig, at høflighed er den vanskeligste del af satyagraha. Høflighed betyder ikke bare pæne talemåder, men virkelig følt trang til at gøre modstanderen det godt. Det skal præge alle en satyagrahis gerninger.

Regeringen lod fra først af ikke til at ville gribe til strenge forholdsregler, skønt befolkningen optrådte med stor fasthed. Men da det stadig ikke så ud til at give efter, begyndte regeringen at bruge magt. Skatteopkræveren solgte folks kvæg og satte sig i besiddelse af det løsøre, de kunne få fat på. Der blev forkyndt bødeforlæg, og i nogen tilfælde lagde man også beslag på den høst, der stod på roden. Det var ikke uden virkning på bønderne og nogen betalte deres afgifter, mens andre tilbød myndighederne solide effekter, som de kunne sælge til dækning af restancen. Men nogle var der dog, der var rede til at føre kampen til ende, koste hvad det koste ville.

Imidlertid var der en af hr. Shankarlal Parikhs fæstere, der betalte den skat, der

hvilede på hans jord. Dette havde til følge, at hr. Shankarlal Parikh straks gjorde bod for sin fæsters fejl, ved at give den jord, som skatten var betalt for, bort til velgørende formål. Sådan frelste han sin ære, og gav andre et godt eksempel.

For at sætte mod i de forskræmte, rådede jeg befolkningen til under hr. Mohanlal Pandyas ledelse, at fjerne løghøsten fra en mark, som myndighederne, efter min mening, med urette havde beslaglagt. Jeg betragtede ikke dette som civil ulydighed, men også selv om det var det, så anså jeg dog beslaglæggelse af høst på roden, hvor lovlig den end måtte være, for moralsk forkert. Det var ikke bedre end plyndring, og følgelig var det befolkningens pligt at fjerne løghøsten på trods af udpantningen. Det var en god lejlighed til at lære at tage imod de bøder og den fængsling, som nødvendigvis måtte følge sådan ulydighed. Det var helt efter hr. Mohanlal Pandya hjerte. Han synes ikke om, at kampen skulle afsluttes, uden at nogle kom i fængsel for en handling, der stemte overens med satyagraha. Han meldte sig derfor frivilligt til at fjerne løgene, og syv-otte venner hjalp ham.

Regeringen kunne umuligt lade dem gå fri. Arrestationen af hr. Mohanlal Pandya og hans kammerater forøgede befolkningens begejstring. Når folk ikke mere er bange for at gå i fængsel, tjener undertrykkelsen kun til at sætte mod i dem.

Den dag, der skulle være forhør, var domhuset belejret af et menneskehav. Pandya og hans kammerater blev idømt en kort fængselsstraf, men efter min mening var dommen forkert, fordi fjernelsen af løghøsten ikke kunne falde ind under straffelovens definition af "tyveri". Men der blev ikke ansøgt om appel, da vor taktik gik ud på at undgå domstolene.

En procession ledsagede de "dømte" til fængslet, og den dag gav folket hr. Mohanlal Pandya det ærefulde tilnavn "dungli chor" (løgtyven).

Afslutningen af Kheda Satyagraha vil jeg gemme til næste kapitel,

Kapitel XXV

AFSLUTNING PÅ SATYAGRAHA I KHEDA

Kampagnen fik en uventet afslutning. Det var klart at befolkningen var udmattet, og jeg betænkte mig også på at spænde buen højere. Jeg spekulerede derfor på at finde en passende måde at afslutte kampen på, som ikke stred mod satyagraha og sådan en udvej viste sig ganske uventet. Tolderen^{lxix} i Nadiad⁸⁷ Taluka⁸⁸ lod mig vide⁸⁹, at hvis de velstående patidarer betalte deres skatter, ville man eftergive de fattige deres. Jeg bad om et skriftligt løfte og fik det. Men da en tolder kun kan svare for sit taluka, forespurgte jeg skatteopkræveren, der var den eneste der kunne forpligte hele distriktet, om tolderens løfte gjaldt for hele distriktet. Han svarede, at der allerede var bevilliget henstand i overensstemmelse med, hvad der stod i tolderens brev. Dette havde jeg ikke modtaget, men hvis det var rigtigt, så var befolkningens pant frigjort, og vi erklærede os derfor tilfredse med afgørelsen.

Sagens afslutning var imidlertid langt fra tilfredsstillende, idet den ikke efterfulgtes af den fredelige ånd, der gerne skulle ledsage afslutningen af enhver kamp for satya-

87 *Nadiad*: Administrativt center i Kheda-distriktet i Gujarat.

88 *Taluka*: Administrativ enhed flere steder i Asien, der svarer til en mellemting mellem de gamle danske herreder og amter. Da amtsbegrebet ikke er helt præcist, oversættes det asiatiske begreb ikke.

89 11. marts 1918.

graha. Skatteopkræverne fremturede som om der aldeles ingen overenskomst var sluttet. Det hed sig jo, at de fattige skulle have eftergivelse, men der var ikke ret mange, der fik det. Det var befolkningens ret, selv at bestemme, hvem der var fattige, men de kunne ikke udøve den og jeg var bedrøvet over, at de ikke havde magt til det. Afslutningen blev fejret som en trumf for satyagraha, men jeg kunne ikke glæde mig over det, da den manglede det væsentligste for en fuldkommen sejr.

En satyagraha kamp kan ikke siges at have ført til en værdig afslutning med mindre den efterlader satyagrahierne stærkere og mere fulde af ånd, end de var ved begyndelsen.

Imidlertid kan det nu ses, at denne kamp ikke var uden indirekte resultater, hvis virkninger, vi nu høster nytte af. Satyagraha-kampagnen i Kheda gav stødet til bøndernes opvågning i Gujarat, og lagde grunden til deres politiske opdragelse.

Dr. Besants storslåede agitation for selvstyre var ganske vidst nået ud til bønderne, men det var Kheda-kampagnen, der skabte forbindelsen mellem partimedlemmerne og bønderne. De lærte at stå last og brast med dem. De opdagede, at deres virkefelt og deres evne til at bringe ofre forøges. Det var i sig selv intet ringe resultat, at Vallabhbhai under denne kampagne fandt sig selv. Det fik vi at mærke under hjælpeaktionen ved oversvømmelse i 1925 og i Bardoli Satyagraha i 1926. Det offentlige liv i Gujarat blev beriget med ny energi og ny kraft. Patidar-bonden blev en gang for alle sig selv og sin styrke bevidst. At folkets frelse beror på det selv, på dets evne til at lide og ofre, blev uudsletteligt indprentet i den offentlige bevidsthed. Gennem Kheda-kampagnen slog satyagraha fast rod i Gujarats jordbund.

Skønt jeg altså ikke var tilfreds med kampens afslutning, var Kheda-bønderne jublende glade i bevidstheden om, at resultatet var deres eget værk, og fordi de vidste, at de havde fundet den rette og ufejlbare måde at rode bod på deres vanskeligheder. Denne erfaring var jo også tilstrækkelig grund til den glæde.

Ikke desto mindre havde Kheda-bønderne ikke fuldt ud forstået den indre betydning af satyagraha, og som vi skal se i de følgende kapitler, kom de derfor til at betale længe derfor.

Kapitel XXVI

PASSION FOR ENHED

Kheda-kampagnen blev iværksat, mens den frygtelige krig i Europa endnu stod på. Den var nu kommet til en krise, og vicekongen havde indbudt forskellige ledere til en krigskonference i Delhi ⁹⁰. Også jeg blev anmodet om at deltage. Jeg har allerede hentydet til det hjertelige forhold mellem vicekongen, Lord Chelmsford, og mig selv.

Som svar på indbydelsen tog jeg til Delhi. Jeg havde imidlertid forskellige indven-

⁹⁰ Krigskonferencen i Delhi begyndte den 27. april 1918.

⁹¹ Indien deltog loyalt i Krigen paa Englands Side.

Over en Million Hindusoldater kæmpede paa de forskellige Fronter, og 100 Millioner £ (Pund Sterling) blev af Vicekongen stillet til Englands Disposition som Gave fra den indiske Stat, - en Beslutning, hvis Gyldighed ganske vist senere er blevet bestridt. Tværtimod at benytte Situationen ved Krigens Udbrud til Indiens Løsrivelse, gik de indiske Nationalister ind for Støtte for Regeringen. Saaledes drog Gandhi, den store Tilhænger af Ikke-Vold, rundt og agiterede for Tilslutning til Hæren, - en Holdning, som vanskeligt lader sig forklare. Maaske er den et Udslag af den herskende Krigspsykose, og maaske udspringer den af den Vurdering, at Folkestemningen ved Krigsudbruddet ikke var moden til en Løsrivelse, og at man derfor ved at støtte ad fredelig Vej kunde opnaa Indrømmelser i Retning af Selvstyre efter Krigen. Hvad Motivet end har været, Forventningerne om Englands Gavnildhed blev grundigt skuffet. Yderliggaaende nationalistiske Elementer forsøgte kort efter Krigens Udbrud en Revolte, og Tanken om Selvstyre, »swamj«, vandt større og større Tilslutning. For at berolige Gemytterne og bevare den indre Fred under Krigen blev der truffet økonomiske Foranstaltninger, og der nedsattes en Kommission med det Formaal at tage det indiske Forfatningsspørgsmaal op til Revision. Forventningerne i Indien steg til det højeste, da Kommissionens Formand, Ministeren for Indien i den engelske Regering, E. S. Montagu i 1917 udtalte, at »den engelske Regerings Politik i Indien er at drage Inderne ind i Administrationens forskellige Grene og udvikle selvstyrende Institutioner for paa denne Maade efterhaanden at realisere fuldt ansvarlig Regering i Indien som en integrerende Del af det britiske Imperium«. - Dette var første Gang, at »ansvarlig Regering« officielt sattes som Endemaalet for indisk Politik.

Man saa i denne Udtalelse et Løfte om, at den Forfatning, Kommissionen vilde foreslaa, vilde give Indien Selvstyre. Stor blev derfor Skuffelsen og Forbitrelsen i de fleste Kredse, da Forfatningsforslaget forelaa i 1918, det saakaldte Montagu-Chelmsford Forslag. Det indfører det saakaldte »Dyarchi«, To-delingsystemet, i indisk Forfatningssliv. Der skelnes mellem Centralstyret og Provinsstyret. Centralstyret bestaar af Vicekongen og et Parlament, sammensat af et Overhus og et Underhus.

Parlamentets Medlemmer er dels valgte, og dels udnævnte, dog saaledes at de udnævnte altid er Fler-tallet. Paa denne Maade har Regeringen sikret sig mod ubehagelige Overraskelser, og skulde der alligevel slippe en saadan ubehagelig Overraskelse gennem det kontrollerede Parlament, har det overhovedet ingen Betydning, idet Vicekongen til enhver Tid ved at nægte sin Godkendelse kan forhindre, at Forslaget bliver gældende Lov.

Han udnævnes af den engelske Regering og er altid Englænder. Hans Magt kan kun sammenlignes med en østerlandsk Despots eller en moderne Diktators. Ikke blot har han Ret til at standse ethvert Lovforslag ved at nægte sin Godkendelse. Han kan ogsaa egenmægtig udsende Love udenom Parlamentet. - I Provinsstyret staar en Guvernør og en valgt Provinsforsamling i Spidsen. Der gennemføres en Deling mellem »reserverede« og »overførte« Sager. De reserverede er Finanser, Jordskat, Administration, Retsvæsen, Politivæsen, Censur med Presse og Bøger m. m., Fabriksinspektion og Mægling i Arbejdsstridigheder. De er lagt ind under Guvernøren og hans Eksekutivraad, som udnævnes af Regeringen, og den folkevalgte Repræsentation, Provinsforsamlingen, staar uden enhver Indflydelse og Medbestemmelsesret. De overførte Sager er Skolevæsen og Sundhedsvæsen og enkelte andre Omraader af mindre Betydning. Her har Provinsforsamlingen fuld Bestemmelsesret, men i Virkeligheden er den ikke meget bevendt, idet Pengene, som skal bruges, skal bevilges af Guvernøren og hans Eksekutivraad. Folkestyrets Betydning indnævredes yderligere ved, at kun 2 % af Befolkningen fik Valgret.

Forfatningsforslaget fik da ogsaa næsten enstemmigt en daarlig Modtagelse i Indiens nationale Kredse.

dinger mod at deltage i konferencen og den vigtigste var, at to så fremtrædende personligheder som brødrene Ali var udelukket^{lxx}. De var nemlig dengang i fængsel. Jeg havde kun truffet dem et par gange, skønt jeg havde hørt meget om dem. Alle roste deres indsats og deres personlige mod. Hakim Saheb kendte jeg endnu ikke, men rektor Rudra og Dinabandhu⁹¹ Andrews havde fortalt mig meget godt om ham. Hr. Shuaib Qureshi og hr. Khwaja havde jeg truffet i den muslimske forening i Calcutta, og ligeledes havde jeg stiftet bekendtskab med doktorne Ansari og Abdur Rahman. Jeg søgte venskab med gode muslimer og ville meget gerne lære at forstå muslimsk tankegang gennem omgang med deres repræsentanter. Man behøvede foreløbig ikke at lægge noget pres på mig, for at få mig til at gå sammen med dem.

I Sydafrika havde jeg set beviser nok på, at der ikke var noget virkeligt venskab mellem hinduer og muslimer, men jeg forsømte aldrig en lejlighed til at bane vej for en forståelse. Det har aldrig ligget for mig at vinde nogen ved smiger eller på bekostning af min selvagtelse. Men mine sydafrikanske erfaringer havde overbevist mig om, at sammenslutningen af hinduer og muslimer ville blive den sværeste prøvelse for min *ahimsa* og at dette spørgsmål rummede de største muligheder for mine forsøg med *ahimsa*. Og det mener jeg den dag i dag. Jeg er klar over, at Gud hvert øjeblik af mit liv, sætter mig på prøve.

Med disse erfaringer fra Sydafrika var det mig en stor glæde at træffe brødrene Ali, men før jeg kunne lære dem nærmere at kende, var de blevet fængslet. Maulana Mahomed Ali skrev lange breve til mig fra Betul⁹² og Chhindwada, når myndighederne tillod det. Jeg ansøgte forgæves om tilladelse til at besøge dem.

Efter brødrenes Alis fængsling fik jeg fra muslimske venner indbydelse til at overvære den muslimske ligas⁹³ stævne i Calcutta⁹⁴. Da jeg blev anmodet om at tale, talte jeg til dem om muslimernes pligt til at sørge for brødrenes frigivelse. Kort tid efter⁹⁵ tog de samme venner mig med til det muslimske kollegium ved Aligarh.⁹⁶ Der opfordrede jeg de unge mænd til at blive fakirer i fædrelandets tjeneste.

Dernæst indledte jeg en skriftlig forhandling med regeringen om brødrenes frigivelse. I den forbindelse satte jeg mig ind i deres standpunkt til kalifatet⁹⁷ og drøftede

Pressen betegnede det som ganske utilstrækkeligt, og paa en ekstraordinær Kongressamling i Bombay 1918 vedtoges det at forkaste Reformen og, hvis den alligevel blev Lov, da paa enhver Maade at modarbejde og sabotere den. Imidlertid var Landet i en Tilstand, som nærmest lignede aabent Oprør. Soldaterne kom hjem, belært om, at ved Fronterne var det tilladt, ja paabudt at skyde og dræbe de hvide »sahiber«, og i Løbet af kort Tid havde den menige Inder tilegnet sig Soldatens revolutionære Syn. Det kom til flere blodige Sammenstød rundt omkring i Landet, Regeringen følte sig truet. Den greb da til at forlænge Krigslovene, som under Krigen havde sikret den indre Ro. I Marts 1919 udstedtes Rowlatt-Loven, som ved et Pennestrøg fratog Befolkningen enhver Beskyttelse mod Overgreb fra Statsmagts og Domsmyndighedernes Side". Kamp uden Vaaben s. 103-105.

91 *Dinabandhu*: Hindi, ven af de fattige og hjælpeløse. Meget sjældent anvendt ærestitel givet til missionæren, humanisten og borgerrettighedsforkæmperen *C. F. Andrews*.

92 *Betul*: Fængslet i Betul.

93 *Den muslimske liga*: Council of Muslim League.

94 Stævnet fandt sted 31. december 1917.

95 25. oktober 1920.

96 *Aligarh*. Gandhi holder to taler på Aligarh. Den første 28. november 1917 og den anden 25. oktober 1920. Den første tale er kun indekseret i *Collected Works* og den anden er publiceret i *Young India* for 3. november 1920. Da den seneste tale er til de studerendes forældre, er dateringen af talen formodentlig 1917.

97 Se også dokumentationen af kalifatbevægelsens historie og politik senere i kapitel 36: 'Kalifatets stilling til ko-beskyttelse' samt og artiklen Tyrkiet i Navajivan 7. september 1919 og artiklerne i *Det unge Indien*: Kalifatet I fra 8. Januar 1920 og Kalifatet II fra 23. marts 1921.

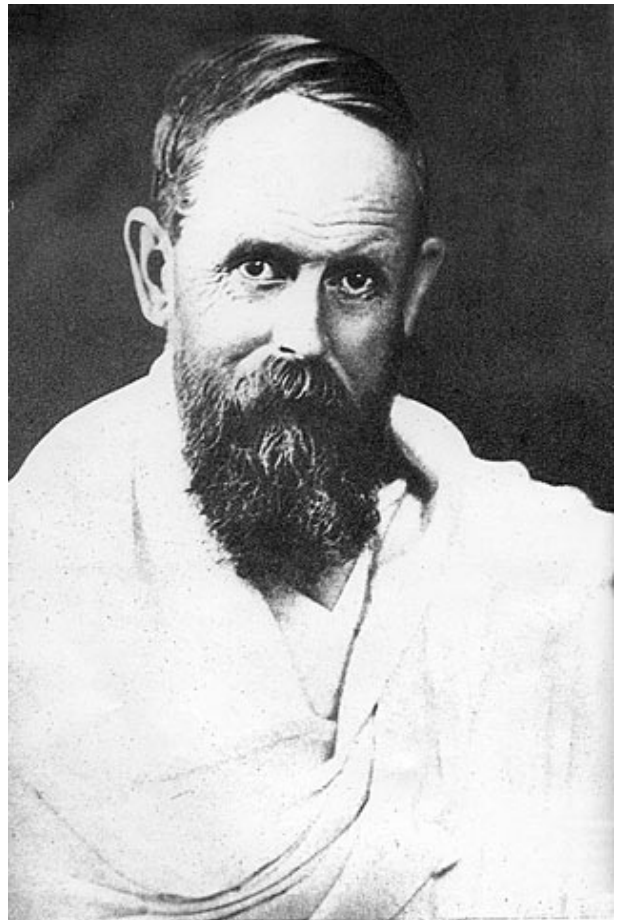
også sagen med muslimske venner. Skulle jeg blive en sand ven af muslimerne, følte jeg, at jeg måtte gøre alt, hvad der stod i min magt for at få dem frigivet og opnå en retfærdig løsning på spørgsmålet om kalifatet. Jeg ønskede ikke at beskæftige mig med sagens detaljer, det væsentlige var, at jeg kunne se, at deres krav ikke nærmede sig noget umoralsk. På religiøse områder afviger trossætningerne altid og den enkelte religion er det afgørende for hver enkelt person. Hvis alle havde den samme tro, ville der kun være en religion i verden. Det blev mig efterhånden klart, at muslimernes krav vedrørende kalifatet ikke blot ikke var stridende mod noget etisk princip, men at også den engelske statsminister havde indrømmet dets berettigelse. Derfor følte jeg mig forpligtet til at gøre mit bedste for at hjælpe til med opfyldelsen af ministerens løfte, der var afgivet i så klare vendinger, at en undersøgelse af berettigelsen i muslimernes krav kun var nødvendig for at berolige min egen samvittighed.

Venner og kritikere har bebrejdet mig min holdning til kalifatspørgsmålet. Men jeg synes til trods derfor ikke, at jeg har grund til at ændre min stilling, eller fortryde samarbejdet med muslimerne. Jeg ville indtage samme standpunkt nu, hvis en lignende situation opstod.

Jeg var derfor, da jeg rejste til Delhi, ⁹⁸ fast besluttet på at forelægge vicekongen det muslimske spørgsmål. Dengang havde spørgsmålet i alt fald endnu ikke antaget den form, det nu har.

Men da jeg kom til Delhi, viste der sig en ny vanskelighed for mig. Dinabandhu Andrews rejste det spørgsmål, om det overhovedet var moralsk forsvarligt for mig at deltage i krigskonferencen. Han fortalte mig om diskussionen i den engelske presse om hemmelige aftaler mellem England og Italien ^{lxxi}. Hvordan kunne jeg deltage i konferencen, hvis England havde sluttet hemmelig overenskomst med en anden europæisk magt, spurgte han. Jeg vidste intet om disse traktater, men Dinabandhu Andrews ord var nok. Jeg skrev derfor et brev ⁹⁹ til Lord Chelmsford og forklarede ham min betænkelighed ved at deltage i konferencen. Han opfordrede mig til at drøfte sagen med sig. Jeg havde en længere drøftelse ¹⁰⁰ med ham og hans privatsekretær Mr. Maffey, og resultatet var, at jeg lovede at deltage i konferencen.

Kernepunktet i vicekongens argumenter var følgende: "De tror sikkert, at vicekongen ved alt, hvad det britiske ministerium foretager sig. Hverken jeg, eller nogen anden påstår, at den engelske regering er ufejlbarlig. Men hvis De mener, at imperiet i det store hele har tjent det gode; hvis De tror,

98 *Rejse til Delhi*: 24. april 1918.

99 Brevet fra Gandhi til Lord Chelmsford, dateret 29. april 1918, er trykt sidst i næste kapitel.

100 *Længere drøftelse*: 26.-27. april 1918.

at Indien i det store hele har haft fordel af forbindelsen med England, vil De så ikke indrømme, at det er enhver indisk borgers pligt at hjælpe riget i nødens time? Jeg har også læst, hvad de engelske blade skriver om hemmelige traktater. Jeg kan forsikre Dem, at jeg intet ved ud over, hvad aviserne fortæller, og De ved, hvilke ændrer disse blade så ofte sætter i omløb. Vil De nægte imperiet deres støtte i et kritisk øjeblik blot på grund af en avisnyhed? Efter krigens afslutning kan De jo rejse alle de spørgsmål, De har lyst til og udfordre os så meget det morer Dem, men ikke nu".

Det var en velkendt tale, men den forekom ny, på grund af de særlige omstændigheder og jeg lovede at deltage i konferencen.

Hvad muslimernes krav angik skulle jeg skrive et brev til vicekongen.

Kapitel XXVII

HVERVEKAMPAGNE

Jeg deltog altså i konferencen. Vicekongen var meget ivrig for at jeg skulle anbefale resolutionen om rekruttering¹⁰¹. Jeg bad om tilladelse til at tale på hindi¹⁰². Vicekongen imødekom min anmodning, men foreslog også at jeg skulle tale på engelsk. Jeg holdt ingen tale, men sagde kun en sætning, der lød omtrent sådan: "I fuld bevidsthed om mit ansvar, tillader jeg mig herved at anbefale resolutionen"¹⁰³lxxii.

Der var mange, der ønskede mig til lykke med at jeg havde talt på hindustani. Det var første gang, sagde de, så længe nogen kunne huske, at der blev talt på hindi ved et sådant møde. Men deres lykønskninger sårede min nationale stolthed. Det var, som om sproget krympede i mig. Og var det ikke sørgeligt, at landets sprog skulle være udelukket ved møder, der blev holdt i landet, og som drejede sig om arbejde, der angik landet, og at en tilfældig person som jeg skulle blive ønsket til lykke, fordi jeg havde talt hindi. Den slags begivenheder minder en om landets nedværdigende tilstand.

Min udtalelse på konferencen havde følgelig en særlig betydning for mig, selv om det naturligvis var mig umuligt at glemme konferencens betydning eller den resolution, jeg havde anbefalet. Der var en ting til, jeg måtte gøre, mens jeg var i Delhi, nemlig at skrive et brev til vicekongen. Dette var ikke nogen let sag for mig. Jeg følte det som min pligt både overfor regeringen og folket at forklare, hvorfor jeg overværede konferencen, og klart at fastslå, hvad folket ventede sig af regeringen.

I brevet udtrykte jeg min skuffelse over at førere som Lokamanya Tilak og brødrene Ali var udelukket fra konferencen og fastslog folkets politiske minimumskrav så vel som muslimernes særlige forlangende, der støttedes på den ved krigen skabte situation. Jeg bad om tilladelse til at offentliggøre brevet, og vicekongen indvilligede med glæde.

Brevet måtte sendes til Simla, hvortil vicekongen var rejst straks efter konferencen. Det var for mig et meget vigtigt brev og skulle jeg sende det med posten, ville det tage

101 *Resolutionen*: "That this Conference authorizes and requests His Excellency the Viceroy to convey to His Majesty the King-Emperor an expression of India's dutiful and loyal response to his gracious message, and assurance of her determination to continue to do her duty to her utmost capacity in the great crisis through which the Empire is passing". *Collected Works* bd. 17 s. 475.

102 *Hindi*: I *Collected Works* bd. 17 s. 475. står der urdu.

103 *Sætning*: "I consider myself honored to find my name among the supporters of this resolution. I realize fully its meaning and I tender my support to it with all my heart. *Collected Works* bd. 17 s. 475".

for lang tid. Men jeg var dog ikke til sinds at sende det med et tilfældigt bud. Jeg ville have det overrakt personligt af en mand, jeg kunne stole på, i vicekongens bolig. Dinabandhu Andrews og rektor Rudra foreslog mig den gode pastor Ireland fra Cambridge missionen. Han indvilligede i at bringe brevet, hvis han måtte læse det, så han kunne godkende indholdet. Jeg havde intet at indvende, eftersom brevet på ingen måde var privat. Han læste det, syntes om det, og sagde så, at han var villig til at overbringe det. Jeg tilbød han en anden classes rejse, hvad han afslog, da han sagde, at han var vant til at rejse på tredje. Og det gjorde han så, skønt det var en rejse om natten. Jeg synes godt om hans jævne, ligefremme og åbne væsen. Og at det netop var ham der overbragte brevet havde, som jeg ventede, det ønskede resultat. Det lettet mit sind og gjorde mig vejen klar.

Den anden del af min forpligtelse bestod i at hverve rekrutter. Hvor skulle jeg begynde andre steder end i Kheda, og hvem andre end mine egne medarbejdere kunne jeg anmode at melde sig som de første rekrutter? Så snart jeg nåede til Nadiad, talte jeg der for med Vallabhbhai og andre venner om sagen. De var ikke alle lige glade for mit forslag, og de der tilsluttede sig, tvivlede på dets gennemførelse. Der var just ingen kærlighed mellem regeringen og de klasser, som jeg ønskede at appellere til. De bitre erfaringer, som de havde gjort med regeringens embedsmænd, var dem endnu i frisk erindring.

Og dog accepterede de det og begyndte arbejdet. Så snart jeg begyndte at tage fat, blev mine øjne åbnet. Min optimisme fik en slem forskrækkelse. Mens folk under skattekampagnen beredvilligt havde tilbudt gratis at stille vogne til rådighed, og meldte der sig for to frivillige for hver en, vi behøvede, så var det nu vanskeligt at få en vogn selv mod betaling, for slet ikke at snakke om frivillige. Vi besluttede at undvære vogne og rejse til fods. På den måde måtte vi traske omkring 20 engelske mil om dagen og når vi ikke kunne få vogne, var det omsonst at forvente, at de skulle give os føde. Det ville næppe heller være rigtigt at bede om mad. Vi bestemte så, at de frivillige hver i sær skulle medbringe deres egen mad. Sengeklæder og linned var ikke nødvendig, da det var sommer.

Overalt, hvor vi kom, holdt vi møder. Folk kom nok til dem, men der var næsten ingen, der meldte sig som rekrutter. "Hvordan kan den, der er tilhænger af ahimsa, opfordre os til at gribe til våben"? "Hvad godt har regeringen gjort Indien, så den fortjener vor støtte"? Det var den slags spørgsmål, der blev stillet os.

Man efterhånden begyndte vore ihærdighed dog at virke. En hel del navne blev indregistreret, og vi håbede på regelmæssig tilgang, så snart det første hold var sendt afsted. Jeg var allerede begyndt at forhandle med regeringens kommitterede om, hvor rekrutterne skulle sendes hen.

Embedsmændene holdt overalt møder af samme slags som i Delhi. Et af dem fandt sted i Gujarat og mine medarbejdere og jeg blev indbudt. Vi kom også til stede, men jeg synes, at der var endnu mindre plads for mig der, end i Delhi. I denne atmosfære af underdanig kryben følte jeg mig dårlig til plads, men jeg måtte dog omsider tale. Jeg kunne ikke sige noget, der var efter myndighedernes hoved, derimod havde jeg et par ubehagelige sandheder på hjertet.

Jeg havde udsendt nogle pjecer der opfordrede folk til at melde sig som rekrutter^{lxiii}, men et af mine argumenter, kunne den komiterede ikke lide: "Blandt det britiske styres mange misgerninger i Indien, vil historien betragte den lov, der berøver en hel nation våben som en af de mørkeste. Hvis vi ønsker våbenloven tilbagekaldt og hvis vi ønsker at lære at bruge våben, så er her en god lejlighed. Hvis middelklassen yder re-

geringen frivillig hjælp i denne prøvens situation, vil dens mistillid forsvinde, og forbudet mod at besidde våben hævet". Det var denne udtalelse som var uacceptabel, men den komiterede sagde dog, at han satte pris på min nærværelse ved konferencen til trods for meningsforskellene mellem os. Jeg prøvede så på at retfærdiggøre mit synspunkt så høfligt som muligt. Her er det omtalte brev til vicekongen:

[Delhi,
29. april 1918

Sir.]

Som Deres excellence ved, måtte jeg, efter omhyggelige overvejelser, meddele Dem, at jeg af grunde, der var fastslået i mit brev¹⁰⁴ af 26. april ikke kunne deltage i konferencen, men efter den samtale, De var så venlig at bevillige mig, bestemte jeg mig for at gå med, om ikke af anden grund, så fordi, jeg nærer stor agtelse for Dem.

Den mest tvingende grund til at blive borte var vistnok at Lokamanya Tilak, fru Besant og brødrene Ali, som jeg regner til dem, der har mest indflydelse på den offentlige mening, ikke var indbudt til konferencen. Jeg anser det stadig for en stor fejl at de ikke var indbudt til konferencen, og jeg tillader mig høfligst at foreslå, at denne fejl om muligt, gøres god igen, ved at de bliver opfordret til at være rådgivere ved de provinsielle konferencer, der så vidt jeg har forstået skal finde sted.

Jeg drister mig til at mene, at ingen regering har råd til at lade de ledere ude af betragtning der som disse repræsenterer folkets store masser, selv om de måske har afvigende synspunkter.

Det er mig samtidig en stor glæde at kunne sige, at det var tilladt alle partiernes synspunkter frit at komme til udtryk i konferencens komiteer. For min part afholdt jeg mig med vilje fra at fremsætte mine synspunkter i den komité, jeg havde den ære at være medlem af, eller ved selve konferencen. Jeg mente, at jeg tjente konferencen bedst ved simpelthen at anbefale de resolutioner, som blev forelagt den og det har jeg gjort uden noget forbehold.

Jeg håber at kunne omsætte mine ord i handling, så snart regeringen ser sig i stand til at modtage mit tilbud, som jeg fremsender samtidigt med dette, i et særligt brev.

Jeg indrømmer, at vi, efter vor beslutning, er pligtige til i farens stund at yde villig og uforbeholden støtte til det rige, som vi i nær fremtid ønsker at blive optaget i på samme måde som de oversøiske dominions. Men for at være sandheden tro, må det siges, at vort svar er givet i forventningen om at vi vil nå vores mål så meget hurtigere. Lige som opfyldelsen af en forpligtigelse af sig selv skaber en modsvarende rettighed,

således mener folket sig beføjet til at tro, at de fremtidige reformer, der antydedes i Deres tale vil omfatte alt det væsentlige af, hvad der står på kongrespartiets program, og jeg føler mig overbevist om, at det er i forventning herom, at konferencens deltagere har givet regeringen løfte om fuldt og helt samarbejde.

104 Brev til Sir Claude Hill.

Hvis jeg havde magt til at få mine landsmænd til at opgive deres standpunkt, så ville jeg også kunne få dem til at tage alle kongrespartiets beslutninger tilbage og end ikke viske om "hjemmestyre" eller "ansvarlig regering", så længe krigen varede. Jeg ville få Indien til at tilbyde alle sine brugbare sønner som et offer til imperiet i farens stund, og jeg ved, at denne handling ville gøre Indien til den mest begunstigede del af riget, og at raceforskelle ville høre fortiden til. Men så godt som hele det oplyste Indien har valgt at gå en anden vej, og man kan ikke længere sige, at det oplyste Indien er uden indflydelse på masserne.

Jeg er kommet i meget nær berøring med bønderne efter min hjemkomst fra Sydafrika og jeg vil ikke skjule for Dem, at ønsket om selvstyre i vid udstrækning er trængt ind hos dem. Jeg deltog i kongrespartiets sidste samling, og jeg var medansvarlig for resolutionen om, at der burde gives britisk Indien en fuldt ansvarlig regering inden for et tidsrum, der skulle endelig bestemmes ved en parlamentsbeslutning. Jeg indrømmer, at man derved er gået meget langt, men jeg føler mig sikker på, at intet mindre end en bestemt udsigt til selvstyre inden for den kortest mulige frist, vil kunne tilfredsstille det indiske folk.

Jeg ved, at der er mange i Indien, som ikke anser noget offer for at være for stort for at nå målet, og de indser til fulde at de må ofre sig selv for det imperium, inden for hvilket, de håber og ønsker at nå deres endelige mål. Deraf følger, at den eneste måde vi kan fremskynde vor rejse mod målet, er ved i stilhed og og uden store fagter, at hengive os fuldt og helt til arbejdet for at befri imperiet fra den truende fare. Der vil være nationalt selvmord ikke at anerkende denne simple sandhed. Vi må være klar over, at hvis vi arbejder på imperiets frelse, sikrer vi os dermed selvstyre.

Jeg mener altså, at vi burde give alle de brugbare mænd, vi råder over, til rigets forsvaret, men med hensyn til finansiell støtte kan jeg desværre ikke sige det samme. Jeg kender bøndernes forhold så nøje, at Indien allerede har ydet mere end det evnede til rigets finanser. Den opfattelse deler jeg med flertallet af mine landsmænd.

For mig, og jeg tror for mange af os, betyder konferencen, at vi nu en gang for alle har accepteret at tjene den fælles sag; men vi indtager dog en særstilling. Vi er endnu ikke optaget i kompagniskabet. For os er det en indvielse, som vi modtager i håbet om en bedre fremtid. Det ville ikke være rigtigt af mig, hverken overfor Dem eller over for mit land, hvis jeg ikke klart og utvetydigt fortalte Dem, hvad det håb går ud på. Jeg købslår ikke om dets opfyldelse, men De ved sikkert, at den, der skuffes i et håb mister sine illusioner.

Der er et punkt, jeg ikke kan forbigå. De har opfordret os til at lade alle hjemlige stridsspørgsmål falde. Hvis De dermed mener, at vi skal finde os i undertrykkelse og forurettelser fra myndighedernes side, så er jeg ude af stand til at føje Dem. Jeg vil til det yderste sætte mig imod organiseret vold. Det må henstilles til embedsmændene, at de ikke foruretter en eneste sjæl og at de, som aldrig før, tager hensyn til den offentlige mening. I Champaran bekæmpede jeg regimentet, som har været der en menneskealder, og viste under den kamp, hvor grænsen er for britiske domstoles suverænitet. Khedas befolkning, der før forbandede regeringen, ved nu, at det er den selv og ikke regeringen der er magten, når den er rede til at lide for den sandhed, som den repræsenterer. Befolkningen mister derfor sin bitterhed og siger til sig selv, at regeringen må være en regering for folket; thi en sådan regering finder sig i bevidst og organiseret ulydighed, hvor der føles uretfærdighed. Champaran og Kheda er således mit særlige bidrag til krigen.

Hvis De forlanger af mig, at jeg skal ophøre med den slags virksomhed, så kan De lige så gerne forlange, at jeg skal ophøre med at leve. Hvis jeg kunne få folket til at bruge den sjældne kraft, som kun er en anden form for kærlighedsstræben, i stedet for den fysiske rå magt, så ved jeg, at jeg kunne give Dem et Indien, som kunne modstå hele verdens ondskab. Jeg vil derfor altid stræbe efter, at mit liv kan blive et udtryk for denne lidelsens lov, til forbillede for dem, der bryder sig derom, og hvis jeg beskæftiger mig med anden virksomhed, så er det kun for at vise denne lovs almengyldighed.

Endelig ville jeg sætte pris på, at de bad hans majestæts ministre om bestemte løfter angående de muslimske stater. De ved sikkert, at det ligger alle muslimer stærkt på sinde, og jeg kan som hindu ikke andet end interessere mig for deres sag. Deres lidelser er også vore. Imperiets beståen afhænger af en samvittighedsfuld hensyntagen til de muslimske staters rettigheder og til muslimernes følelse for deres hellige steder og af en retfærdig behandling af Indiens krav på selvstyre. Dette skriver jeg, fordi jeg elsker den engelske nation, og fordi jeg gerne i hver eneste inder vil vække loyalitet over for englænderne.

Kapitel XXIII

NÆR DØDENS DØR

Jeg var meget nær ved at ødelægge mit helbred under rekrutteringskampagnen. Jeg levede dengang meget af jordnødder og citroner. Jeg vidste at man let kunne få for meget smør, og dog passede jeg ikke på. Resultatet var et lettere tilfælde af dysenteri, som jeg dog ikke tog særlig notits af. Jeg tog samme aften til ashrammen, som jeg så ofte plejede at gøre. Medicin tog jeg dengang næsten aldrig. Jeg tænkte, at jeg nok skulle blive rask, hvis jeg strøg et måltid, og den næste dag følte jeg mig også virkeligt godt tilpas, da jeg havde ladet være med at spise morgenmad. Men jeg vidste godt, at for at blive helt rask, måtte jeg forlænge min faste, og skulle jeg i det hele taget nyde noget, måtte det kun være frugtsaft.

Der var en eller anden festlighed den dag, og skønt jeg havde sagt til Kasturbai, at jeg ikke skulle have noget til middag, så fristede hun mig, og jeg gav efter. Da jeg havde lovet ikke af drikke mælk eller spise mælkeprodukter, havde hun lavet en sød hvedegrød med olie i stedet for *ghi*¹⁰⁵ og desuden en skålfuld *mung*¹⁰⁶, som jeg godt kunne lide, specielt til mig og jeg håbede, at jeg nok kunne tåle at spise så meget at Kasturbai blev tilfreds og jeg selv med. Men det var lige den lejlighed djævelen havde ventet på. I stedet for nu kun at spise meget lidt, fyldte jeg mig med mung og det var nok for dødens engel. I løbet af en time havde jeg voldsom dysenteri.

Samme aften måtte jeg tilbage til Nadiad og jeg gik med stort besvær til Sabarmatis station, en afstand på kun et par tusinde meter. Hr. Vallabhbhai, som jeg mødtes med i Ahmedabad, så at jeg var dårlig, men jeg sagde ikke noget om, hvor elendig jeg var.

Vi nåede Nadiad ved 22-tiden. Hindu Anathashram, hvor vi havde vort hovedkvarter, lå kun en halv engelsk mil fra stationen, men for mig var det som ti mil. Jeg nåede dog derhen, men de stærke smerter tog stadig til. I stedet for at bruge det almindelige toilet, der lå langt borte, bad jeg om at få en natstol¹⁰⁷ anbragt i det tilstødende værelse. Jeg skammede mig ved at skulle bede om dette, men der var ingen vej udenom. Hr. Fulchand skaffede mig straks en natstol. Alle vennerne samledes, stærkt bevæget, om mig. De var lutter kærlighed og omsorg, men mine smerter kunne de ikke befri mig for. Og min stædighed gjorde det ikke lettere for dem. Jeg afslog al lægehjælp og ville heller ikke tage medicin, men foretrak at lide straffen for min uforstand. Hjælpe-

¹⁰⁵*Ghi*: En slags smørolie.

¹⁰⁶*Mung*: Indisk bælgfrugt.

¹⁰⁷*Natstol*: Ældre udtryk for møbel i form af en stol med en under sædet anbragt beholder, brugt som kloset især om natten eller i sygdomstilfælde.

løse og bedrøvede måtte de se til. Jeg må have haft 30 – 40 afføringer i løbet af 24 timer. Jeg fastede helt og drak ikke engang frugtsaft. Appetiten var helt borte. Efterhånden havde jeg bildt mig ind, at jeg havde et jernhelbred, men så nu, at mit legeme kun var en skrøbelig klump ler. Jeg havde mistet al modstandskraft. Dr. Kanuga kom ind og bad mig tage medicin. Jeg afslog det. Han tilbød at give mig et klyster, men også det afslog jeg. Den gang var jeg ganske uvidende om alt hvad der hed klyster. Jeg troede, at var en slags serum. Senere hen forstod jeg, at det klyster, som lægen foreslog, var vegetabilsk, men det var mig for sent til at være mig til nogen nytte. Afføringen vedblev, og udmattede mig fuldstændigt. Svækkelsen medførte febevildelser. Vennerne tilkaldte flere læger. Men hvad kunne de stille op med en patient, der ikke ville lytte til dem?

Sheth Ambalal og hans rare kone kom ned til Nadiad, og efter samtaler med mine medarbejdere bragte han mig til sin Mirzapur bungalow i Ahmedabad. Ingen kunne have fået en mere kærlig og selvopofrende pleje, end jeg fik under min sygdom. Men jeg havde stadig noget feber, der tog mine kræfter. Jeg følte, at sygdommen endda ville blive langvarig og måske skæbnesvanger. Skønt jeg under Sheth Ambalals tag var omgivet af så meget kærlighed og omhu, begyndte jeg at blive utålmodig og bad ham indtrængende om at blive overflyttet til ashrammen. Han måtte til sidst give efter for min stædighed.

Mens jeg således lå på mit smertens leje i ashrammen bragte hr. Vallabhbhai den nyhed, at Tyskland var fuldstændig slået¹⁰⁸, og at den kommitterede havde sendt bud, at rekrutteringen kunne indstilles. Denne efterretning kom som en stor befrielse for mig.

Jeg var nu begyndt på en vandkur, som også hjalp noget, men at få genopbygget mit helbred var et hårdt stykke arbejde. De mange medicinske rådgivere bombarderede mig med gode råd, men jeg kunne ikke få mig selv til at følge nogen af dem. Nogle foreslog kødsuppe som en vej uden om mækeløftet, og citerede autoriteter fra *Ayurveda*¹⁰⁹ til støtte for deres råd. En anbefalede meget stærkt æg. Men til dem alle havde jeg kun et svar – nej.

Jeg kunne ikke lade min diæt bestemme af filosofferne. Det hang sammen med min livsførelse der bestemmes af grundsætninger der ikke længere dikteres af udeforstående autoriteter. Jeg havde intet ønske om at leve mod at prisgive dem og hvordan kunne jeg, for mit eget vedkommende, se bort fra et princip, som jeg hensynsløst havde gennemtvunget over for min kone, børn og venner?

Denne, min første langvarige sygdom, gav mig således en enestående lejlighed til at undersøge og prøve mine grundsætninger. En nat følte jeg, at jeg var døden nær, og kunne ikke beherske min fortvivlelse. Jeg sendte bud til Anasuyabehn, der straks løb ud til ashrammen. Vallabhbhai kom sammen med Dr. Kanuga, som tog min puls og sagde: ”Deres puls er ganske god. Der er slet ingen fare på færde. Det er et nervøst sammenbrud, der skyldes Deres svækkelse”. Men jeg var langt fra beroliget og sov slet ikke hele natten.

Morgenens brød frem, uden at døden kom. Men jeg kunne ikke fri mig for den følelse, at timen var nær, og derfor helligede jeg alle mine vågne timer til Gitaen, som blev læst op for mig af ashrammens beboere. Jeg kunne nemlig ikke selv læse og næppe udtale eller blot sige et par ord uden at få hovedpine. Jeg havde tabt lysten til at leve, da

108 11. November 1918.

109 *Ayurveda*: Livets kundskab, den ældgamle indisk-hinduistiske lægekunst som bl.a. omfatter anvendelse af urter, mineraler, massage og meditation.

jeg aldrig har brudt mig om at leve for livets skyld. Det var en lidelse at være så hjælpeløs, at ligge der og tage mod mine venners og medarbejderes hjælp og mærke, hvordan legemet langsomt døde.

Mens jeg nu lå sådan og ventede på døden kom Dr. Talvalkar en dag med et besynderligt væsen, som bragte hilsen fra Maharashtra¹¹⁰. Jeg kendte ham slet ikke, men jeg behøvede bare at se ham, for at vide, at han var en lige så stor særling som jeg selv. Han havde studeret ved Grant Medical College¹¹¹, men var gået uden at tage sin eksamen, skønt han næsten var færdig med sine studier, og kom nu for at prøve en kur på mig. Jeg hørte senere, at han var medlem af Brahmo Samaj¹¹². Han hed Sjt. Kelkar, og var en selvstændig og ret genstridig natur. Han sværgede til iskuren, og ville nu gerne prøve den på mig. Vi gav ham navnet "isdoktor". Han er sikker på, at han har opdaget visse ting, som de rigtige læger ikke har kunnet se. Det er synd både for ham og mig, at han ikke har kunnet indgyde mig tillid til sit system. Til en vis grad tror jeg på det, men jeg er bange for, at han har været lige vel hurtig til at drage visse slutninger.

Men hvor meget eller hvor lidt der nu kunne være ved hans opfindelse, så gav jeg ham dog lov til at bruge mig som prøveklud. Udvortes testmidler var jeg nemlig ikke bange for. Hans behandling bestod i at anbringe is over hele kroppen. At den havde så stor virkning som han påstår, kan jeg ikke skrive under på. Men den gav mig unægtelig nyt håb og ny energi, og min sindstilstand indvirkede naturligvis på kroppen. Jeg begyndte at få appetit og at gå en lille spadseretur på fem – ti minutter. Han foreslog nu en forandring af min diæt og sagde: "Jeg er sikker på, at De vil få mere energi og hurtigere genvinde deres kræfter, hvis de vil spise rå æg. Æg er lige så uskadelige som mælk. De kan umuligt komme ind under betegnelsen kød. De ved, at det ikke er alle æg, der er befrugtede? Nu kan man godt købe ubefrugtede æg". Jeg ville ikke engang spise de ubefrugtede æg. Men jeg var dog så meget bedre, at jeg begyndte at interessere mig for offentlige anliggender.

Kapitel XXIX

ROWLATT-LOVENE OG MIT DILEMMA

Både mine venner og lægerne forsikrede mig om, at jeg ville komme mig hurtigere i Matheran, og så tog jeg dertil. Men da vandet der var meget hårdt, gjorde det mit ophold meget ubehageligt. Som en følge af dysenteri var anus-området blevet overordentligt ømfindigt, for jeg havde også fået hæmorider som gjorde ulideligt ondt, hver gang jeg havde afføring. Så at bare tanken at spise gjorde mig angst. Før der var gået en uge måtte jeg flytte fra Matheran. Shankarlal Banker udnævnte nu sig selv til vogter over mit helbred og nødte mig til at konsultere Dr. Dalal som så blev tilkaldt. Jeg var imponeret over hans evne til hurtigt at tage en bestemmelse.

Han sagde: "Jeg kan ikke få Dem på benene igen, hvis De ikke indtager mælk. Hvis

¹¹⁰*Maharashtra*: Indiens tredie største delstat.

¹¹¹*Grant Medical College and Sir Jamshedjee Jeejeebhoy Group of Hospitals*: Er beliggende i Mumbai, var og er stadig Indiens største universitetshospital og uddannelsesinstitution for læger.

¹¹²Hinduistisk vestligt orienteret religiøs, økumenisk reformbevægelse grundlagt 1828, der bl.a. ville afskaffe kastesystemet og som i Gandhis levetid var en del af den indiske selvstændighedsbevægelse. Blandt sektens medlemmer var bl.a. Tagore-familien.

De desuden vil tage jern- og arsenikindsprøjtninger, så garanterer jeg Dem at de vil genvinde Deres Helbred”.

”Indsprøjtninger kan de gerne give mig”, svarede jeg, ”men med mælk er det noget andet, der er jeg bundet af mit løfte”.

”Fortæl mig nu engang, hvad det er for et løfte”, sagde lægen.

Jeg fortalte ham så hele historien og motivet til mit løfte. Hvordan jeg, siden jeg havde fået af vide, at koen og oxen var underkastet phooka-processen¹¹³, havde fattet en stærk modvilje mod mælk og hvordan jeg altid havde ment, at mælk ikke var menneskets naturlige næring. Derfor havde jeg fuldstændig holdt mig fra den. Kasturbai stod tæt ved sengen og fulgte samtalen.

”Men så kan du da ikke have noget at indvende mod gedemælk”, indskød hun.

Og lægen stemte i: ”Ja, hvis de vil drikke gedemælk, forlanger jeg ikke mere” sagde han.

Jeg gav efter. Min stærke iver efter at genoptage satyagrahakampen, havde vækket min livslyst derfor var jeg mig tilfreds med at følge bogstavet i mit løfte og opgive ånden. For selv om jeg kun havde tænkt på mælken fra koen og oxen, da jeg aflagde mit løfte, så var det naturligvis også underforstået, al slags mælk. Det kunne overhovedet ikke være rigtigt, at jeg drak mælk, så længe jeg holdt på, at det ikke er menneskets naturlige føde. Men skønt jeg vidste alt dette, accepterede jeg dog at drikke gedemælk. Viljen til at leve var dog stærkere end sandhedskærligheden, og for denne ene gangs skyld slog sandhedsdyrkeren af på sit ideal af iver for kampen i satyagrahas tjeneste. Erindringen om denne handling nager mig den dag i dag, og jeg tænker stadig på, om det ikke skulle lykkes mig at stryge gedemælken. Men jeg kan endnu ikke overvinde det underfundige behov jeg har for at tjene andre, som jeg stadig har.

Mine diætiske forsøg er mig kære som en del af min forskning i ahimsa, der glæder og vederkvæger mig. Min drikken gedemælk piner mig i øjeblikket, ikke så meget af hensyn til ahimsa, som af hensyn til sandheden, og mit løfte. Jeg synes, at jeg forstod sandhedsidealet bedre end ahimsaidealet, og mine erfaringer siger mig, at hvis jeg slipper mit tag i sandheden, så vil jeg aldrig være i stand til at løse ahimsas gåde. Sandhedsidealet forlanger, at givne løfter skal opfyldes, efter ånden, så vel som efter bogstavet. I det givne tilfælde dræbte jeg ånden - løftets sjæl – ved kun at følge den ydre form, og det er dette som trykker mig. Men på trods af denne klare erkendelse, kan jeg ikke se vejen frem for mig. Med andre ord, jeg har måske ikke mod til at følge den lige vej. Begge dele siger i grunden det samme, for tvivl er uværdigt resultatet af mangel på eller svaghed i tro. ”Herre, giv mig tro”, er derfor min bøn dag og nat.

Kort efter at jeg var begyndt at drikke gedemælk, opererede Dr. Dalal mig for hæmorider, og det forløb godt. Efterhånden som jeg kom mig, blev mit ønske om at leve også stærkere, især fordi Gud havde gemt så meget arbejde til mig.

113*Phooka-processen*: At blæse luft ind i køernes yvere med det formål at klemme al mælk ud af det, og derved øge mælkeproduktionen.

Jeg var knapt nok begyndt at bedres, før jeg tilfældigt læste i aviserne om Rowlatt-kommissionens betænkning som lige var blevet offentliggjort. Dens anbefalinger kom meget overraskende for mig. Shankarlal Banker og Umar Sobani opfordrede mig til hurtigst muligt at tage affære og i løbet af en måneds tid tog jeg til Ahmedabad. Jeg omtalte mine bange anelse for Vallabhbbhai, der næsten hver dag kom og så til mig. ”Noget må der gøres”, sagde jeg til ham. ”Men hvad kan vi gøre under disse omstændigheder”? var hans svar. ”Selv om nogle stykker vil forpligte sig til opposition, kan anbefalingerne vedtages som lov, og jeg tror derfor, at vi straks burde gribe til satyagraha. Hvis jeg ikke var så syg, som jeg er, ville jeg ganske alene tage kampen op, så var der nok andre der ville slå følge. Men i min nuværende hjælpeløse tilstand, føler jeg mig helt ude af stand til at tage den opgave op”.

Resultatet af denne samtale var, at vi bestemte os til at holde et lille møde med de meningsfæller jeg kunne få fat på. Rowlatt-kommissionens anbefalinger, synes jeg, var aldeles ikke begrundet i de vidneudsagn, som betænkningen indeholdt og de var af en sådan art, at intet folk med respekt for sig selv kunne acceptere dem.

Det omtalte møde fandt sted i ashrammen. Der var næppe indbudt en snes mennesker, så vidt jeg husker var foruden Vallabhbbhai, Shrimati Sarojini Naidu, Mr. Horniman, nu afdøde hr. Umar Sobani, hr. Shankarlal Banker og Shrimati Anasuyabehn mellem dem. På dette møde blev satyagraha-løftet formuleret¹¹⁴, og det blev, så vidt jeg husker, underskrevet af alle de tilstedeværende. Jeg udgav dengang selv ikke noget blad, men jeg gav lejlighedsvis udtryk for mine synspunkter i dagspressen og jeg fulgte nu samme fremgangsmåde ved denne lejlighed. Shankarlal Banker gik med stor energi i gang med agitationen, og for første gang fik jeg en forestilling om hans vidunderlige organisatoriske evner og udholdenhed.

11424. februar 1919.

Da jeg anså det for håbløst at få nogen af de allerede etablerede institutioner til at antage et nyt våben som satyagraha, blev der på mit forslag oprettet en særlig organisation Satyagraha Sabha¹¹⁵. Dens vigtigste medlemmer kom fra Bombay,¹¹⁶ som derfor naturligt blev dens hovedkvarter. De vordende tilhængere underskrev satyagraha-løftet i stort tal. Der blev udsendt meddelelser og afholdt offentlige møder overalt, akkurat som under Kheda-kampagnen.

Jeg blev formand for Satyagraha Sabha.^{lxxiv} Jeg så snart, at der kun var ringe udsigt til enighed mellem mig selv og den intelligentsia, der udgjorde foreningen. Både min insisteren på, at gujarati skulle være ligaens sprog og andre af mine arbejdsmetoder bekymrede og overraskede dem. Jeg må imidlertid til deres ros sige, at de fleste af

115Organisationen blev grundlagt den 28.februar 1919. *Satyagraha Sabha*: Folkets liga som holder fast ved sandheden.

116The following is an extract from the Bombay Chronicle dated the 2nd March 1919 —
PASSIVE RESISTANCE AGAINST THE BLACK BILLS.

Mr. Gandhi Leads the Movement.

Pledge to disobey laws.

Passive Resistance or Satyagraha against the Rowlatt Bills was inaugurated at a meeting held at the Ashram of Mahatma Gandhi at Ahmedabad on Monday (3 March). Below we publish the Satyagraha Vow, with the lists of signatories in Bombay and Ahmedabad, and Mr. Gandhi's manifesto : —

Mr. Gandhi's Manifesto,

To THE EDITOR OF THE CHRONICLE.

Sir, I enclose herewith the Satyagraha pledge regarding the Rowlatt Bills. The steps taken are probably the most momentous in the history of India. I give my assurance that it has not been hastily taken. Personally I have passed many a sleepless night over it. I have endeavoured duly to appreciate Government's position, but I have been unable to find any justification for the extraordinary bills. I have read the Rowlatt Committee's report. I have gone through the narrative with admiration. Its reading has driven me to conclusions just the opposite of the committee's. I should conclude from the reports that secret violence is confined to isolated* Bombay Commissioner of Police. and very small parts of India, and to a microscopic body of people. The existence of such men is truly a danger to Society. But the passing of the Bills designed to affect the whole of India and its people and arming the Government with powers out of all proportion to the situation sought to be dealt with, is a greater danger. The Committee utterly ignores the historical fact that the millions in India are by nature gentlest on earth.

Now look at the setting of the Bills. Their introduction is accompanied by certain assurances given by the Viceroy, regarding the civil service and the British commercial interests. Many of us are filled with the greatest misgivings about the Viceregal utterance. I frankly confess I do not understand its full scope and intention. If it means that the Civil Service and the British commercial interests are to be held superior to those of India and its political and commercial requirements, no Indian can accept the doctrine. It can but end in a fratricidal struggle within the Empire. Reforms may or may not come. The need of the moment is a proper and just understanding upon the vital issue. No tinkering with it will produce real satisfaction. Let the great Civil Service corporation understand that it can remain in India only as its trustee and servant, not in name but in deed, and let the British commercial houses understand that they can remain in India only to supplement her requirements and not to destroy indigenous art, trade and manufacture; and you have two measures to replace the Rowlatt Bills. They, I promise, will successfully deal with any conspiracy against the State. Sir George Lowndes simply added fuel to the fire when he flouted public opinion. He has forgotten his Indian History or he would have known that the Government he represents has, before now, surrendered its own considered opinion to the force of public opinion. It will be now easy to see why I consider the Bills to be an unmistakable symptom of a deepseated disease in the Governing body. It needs therefore to be drastically treated. Subterranean violence will be the remedy applied by impetuous hot-headed youths who will have grown impatient of the spirit underlying the Bills and the circumstances attending their introduction. The Bills must intensify the hatred and ill-will against the State, of which the deeds of violence are undoubtedly an evidence. The Indian Covenanters by their determination to undergo every form of suffering make an irresistible appeal to the Government towards which they bear no ill-will and provide to the believers in the efficiency of violence, as a means of se-

dem ædelmodigt bøjede sig for mine tåbelige indfald.

Men lige fra begyndelsen stod det mig klart, at Satyagraha Sabha sandsynligvis ikke ville få nogen lang levetid. Jeg kunne se, at flere af medlemmerne ikke synes om mit krav på sandhed. Ikke desto mindre gik vort nye virke i sin begyndelse for fuld damp og bevægelsen vandt hurtigt frem.

curing redress of grievances, with an infallible remedy, and with a remedy that blesses those that use it and also those against whom it is used. If the covenanters know the use of this remedy, I fear no ill from it. I have no business to doubt their ability. They must ascertain whether the disease is sufficiently great to justify the strong remedy and whether all milder ones have been tried. They have convinced themselves that the disease is serious enough, and that milder measures have utterly failed. The rest lies in the lap of the gods. I am yours, etc.

—M. K. GANDHI.

The Satyagraha Vow.

Being conscientiously of opinion that the Bills known as the Indian Criminal Law (Amendment) Bill No.

I of 1919 and the Criminal Law (Emergency Powers) Bill No. II of 1919 are unjust, subversive of the principles of liberty and justice, and destructive of the elementary rights of individuals on which the safety of the community, as a whole, and the State itself, is based, we solemnly affirm that, in the event of these Bills becoming law and until they are withdrawn, we shall refuse civilly to obey these laws and such other laws as a Committee, to be hereafter appointed, may think fit, and we further affirm that in this struggle we will faithfully follow truth and refrain from violence to life, person or property.

Among the more important signatories to the Satyagraha pledge are : —

Mohandas Karamchand Gandhi.

Mrs. Annie Besant, Madras.

Vallabhbhai Javerbhai Patel, Bar-at-Law, Ahmedabad.

Bai Anusayabai Sarabhai, Secretary, Women's Branch of the Home Rule League, Ahmedabad.

Indulal Kanaiyalal Yajnik, Editor, Nava Jiwan, etc. Ahmedabad.

Benjamin Guy Horniman, Editor, Bombay Chronicle.

Jamnadas Dwarkadas, Merchant, Bombay.

Mrs. Sarojini Naidu, Hyderabad.

Umar Sobani, Mill-owner, Bombay.

Shankarlal Ghelabhai Banker, Secretary, All-India Home Rule League, Bombay.

Dr. Dinkar Dhonddev Sathaye, Secretary, Home Rule League, Bombay.

Narayan Damodar Savarkar, Bombay.

(c) Bombay Chronicle, dated the 4th March (Thursday) 1919.— At a meeting of the signatories to the Satyagraha Pledge held on Saturday (1st March) the following Executive Committee was appointed :

President—Mahatma Gandhi.

Vice-President—Mr. B. G. Horniman.

Members of the Committee—

(1) Mr. Jamnadas Dwarkadas, (2) Mrs. Sarojini Naidu, (3) Dr. Erulkar, (4) Mr. M. Subedar, (5) Mr. L. R. Tairsee, (6) Mr. Azad, (7) Dr. Velkar, (8) Mr. Jamnadas M. Mehta, (9) Mr. L. G. Khare, (10) Mr. V. A. Desai, (11) Mrs. Awantikabai Gokhale, (12) Mr. Chunilal Ujamsi, (13) Mr. R. N. Mandlik, (14) Mr. Jethmal Narandas, (15) Mr. Hansraj P. Thakersey, (16) Mr. Vithaldas V. Jerajani.

With power to add. Secretaries—

Dr. Sathaye

Mr. Shankarlal Banker.

Mr. Umar Sobani.

At a meeting of the Executive Committee held on the 2nd March. (Sunday) Sub-Committees were appointed for collecting funds and carrying out the propaganda work. Messrs. L. R. Tairsee and Hansraj Pragji Thakersey were elected Honorary Treasurers and the following names were added on the

Kapitel XXX

DET VIDUNDERLIGE SKUE

Mens nu modstanden mod Rowlatt-kommissionens forslag tiltog i styrke og omfang, stod regeringen på sin side endnu mere fast på at føre forslaget ud i virkeligheden, og resultatet var, at Rowlatloven blev vedtaget og kundgjort. Jeg har kun en gang overværet forhandlingerne i Indiens lovgivende kammer og det var under debatten om denne lov. Shastriji^{lxxv} holdt en lidenskabelig tale, der var en højtidelig advarsel til regeringen. Vicekongen lyttede med tilsyneladende fortryllede øjne hele tiden rettet mod Shastriji, og til hans ildfulde strømmende veltalenhed. Jeg synes i det øjeblik ikke at vicekongen kunne andet end blive dybt bevæget ved denne tale, så sand den var og så fuld af følelse.

Men du kan kun vække en mand, hvis han virkeligt sover; ingen af dine anstrengelser vil have nogen virkning på ham, hvis han kun lader som om han sover og det var netop, hvad regeringen gjorde. For dem gjaldt det kun om at komme igennem lovgivningsformaliteters farce. Dens beslutning var allerede taget og Shastrijis højtidelige advarsel var derfor spildt.

Under disse omstændigheder kunne min tale kun blive et råb i ørkenen. Jeg talte indtrængende alvorligt til vicekongen. Jeg skrev private og offentlige breve til ham, og sagde ham lige ud, at regeringens handling ikke lod mig nogen anden udvej stå åben end at ty til satyagraha. Men det var alt sammen forgæves.

Loven var endnu ikke blevet kundgjort. Jeg var stadig meget svag, da jeg modtog en indbydelse fra Madras, besluttede jeg dog til at vove den lange rejse. Min stemme var dengang ikke stærk nok til at tale ved møder, og den dag i dag kan jeg ikke tale stående. Jeg kommer til at ryste over hele kroppen og får stærk hjertebanken, hvis jeg prøver på det i længere tid.

Jeg har altid følt mig hjemme i syden. Takket være min gerning i Sydafrika, følte jeg, at jeg havde særlige krav på tamiler og teluguer og de gode folk i syden har heller aldrig gjort min tro til skamme. Indbydelsen var underskrevet af nu afdøde hr. Kas-

Executive Committee : — Mr. P. K. Telang, Dr. C. M. Desai, Mr. Kanji Dwarkadas.

(e) Ahmedabad, March 2nd.—The Commissioner, Northern Division, writes :—" I submit a few notes on the " Passive Resistance " weapon—the " celestial weapon " which has now been unsheathed as promised by B. G. Horniman in his speech of about a week ago.

" The first point worth noting is the surrender of their consciences by the signatories who are willing to leave the selection of the laws to be disobeyed to the subsequent Committee. I very well remember last year discussing with Gandhi his Land Revenue Passive Resistance and telling him that the Kaira people had surrendered their consciences into his keeping. He was rather taken aback by the phrase but admitted that that was what had happened.

"The next point perhaps worth noting is the fatuous stupidity of the comment made by the Times of India. Gandhi reprobated the Viceroy's reference to two distinct matters : —

(1)The position of the I.C.S., under the Reform Scheme.

(2)The position of European commercial interests.

" The Times" office boy confuses these two points and asks what is the relevance in this connection of quoting the opinions of the I.C.S., about the safety or otherwise of European commercial interests under the Reform Scheme ! Last year the organizers of Gandhi's Passive Resistance campaign, though in reality completely defeated, were allowed to pose as having won a triumphant victory because nobody thought it worthwhile to contradict them and give publicity to the true facts. I venture to suggest that the searchlight of publicity should be kept steadily focussed on this new Satyagraha and that they should not be allowed to throw dust into the eyes of the public again."

turi Ranga Iyengar. Men, som jeg fik af vide på vejen til Madras, var det Rajagopalachari, der stod bag den. Det var så og sige første gang jeg kom i berøring med ham; i al fald var det første gang, at vi traf hinanden personligt.

Rajaagopalachari havde dengang lige forladt Salem for at begynde en sagførervirksomhed i Madras efter indtrængende opfordringer fra nu afdøde hr. Kasturi Ranga Iyengar, og i den hensigt at tage mere del i det offentlige liv. Det var hos ham vi boede i Madras, men det opdagede jeg først efter et par dages forløb; thi da bungalowen vi opholdt os i, tilhørte hr. Kasturi Ranga Iyengar, troede jeg, at vi var hans gæster, indtil Mahadev Desai, oplyste mig om min fejltagelse. Han blev meget hurtigt meget gode venner med Rajagopalachari, som på grund af sin medfødte generthed altid holdt sig i baggrunden. Det var også Mahadev som bragte mig i kontakt med ham: ”Ham skulle du give dig noget mere af med”, sagde han.

Og jeg gjorde som han sagde. Vi drøftede dagligt vore slagplaner, men ud over de offentlige møder, kunne jeg ikke finde på noget andet. Det var mig ikke muligt at se, hvordan vi skulle øve civil ulydighed over for Rowlatt-forslaget, hvis det endeligt blev gjort til lov. Man kunne kun være ulydig mod regeringen, hvis den gav anledning dertil. Og hvis det ikke skete, kunne vi så anvende civil ulydighed over for andre love? Det var disse og en mængde lignende spørgsmål, vi drøftede.

Hr. Kasturi Ranga Iyengar samlede nogle af førerene for at behandle spørgsmålet grundigt. En af de mest fremtrædende var hr. Vijayaraghavachari. Han foreslog, at jeg skulle skrive en omfattende og detaljeret håndbog i satyagraha, men jeg følte, at det arbejde oversteg mine kræfter og sagde det til ham.

Mens vi endnu var midt i vore overvejelser, fik vi af vide, at Rowlatt-lovforslaget var blevet vedtaget¹¹⁷. Den nat lå jeg og tænkte over spørgsmålet, indtil jeg faldt i søvn.

Jeg vågnede i de små timer om morgenen, noget tidligere end sædvanligt.

Jeg var stadig i denne tusmørketilstand mellem søvn og fuld bevidsthed, da jeg pludselig fik ideen – det var som i en drøm. Tidligt om morgenen fortalte jeg det hele til Rajagopalachari.

”Den tanke faldt mig ind sidste nat, at vi bør opfordre hele landet til at iagttage almindelig *hartal*¹¹⁸. Satyagraha er en selvrensesproces, og vor kamp er hellig, og derfor synes jeg, at den bør begynde med en selvrensende handling. Derfor skal hele det indiske folk nedlægge arbejdet den dag og fejre den som en faste og bededag. Muslimerne må ikke faste mere end en dag og derfor skal fasten vare i 24 timer. Det er svært at sige, om alle provinser vil følge vor opfordring eller ej, men jeg er temmelig sikker på Bombay, Madras, Bihar og Sindh. Jeg mener, vi kan have al mulig grund til at være tilfredse, hvis alle disse steder strejkede.

Rajagopalachari var straks begejstret for mit forslag, også andre venner var glade for det, da de senere hørte det. Jeg lavede et udkast til et kort opråb. Datoen for generalstrejken var fastsat til 30. marts 1919, men blev senere ændret til 6. april. Folket fik således kun et kort varsel. Da der straks skulle tages fat på arbejdet, kunne det heller ikke have nyttet at give længere varsel.

Jeg forstår slet ikke, hvorledes det alt sammen lod sig gemmeføre. Hele Indien fra nord til syd, byer så vel som landsbyer, holdt en total generalstrejke den dag. Det var

¹¹⁷*Rowlatt-loven vedtaget*: Anarchical and Revolutionary Crimes Act, 1919, vedtaget 18. marts 1919 og trådte i kraft den 21. marts, gældende for tre år. Der er en tidlig kildesamling:

Punjab unrest before & after being a comprehensive account of the late agitation over the Rowlatt Acts and the riots which followed in the Punjab and elsewhere by H N Mitra,

<http://www.archive.org/details/punjabunrestbefo029550mbp>

¹¹⁸*Hartal*: Generalstrejke.

en vidunderlig oplevelse.

Kapitel XXXI

DEN MINDEVÆRDIGE UGE! - I

Efter en kort tur til Sydindien nåede jeg Bombay, så vidt jeg husker, den 4. april. Sjt. Shankarlal Banker havde telegraferet til mig, om at komme tilstede ved højtideligheden 6. april.

Men i mellemtiden havde Delhi holdt *hartal* den 30. marts, for der var Swami Shraddhanandji og nu afdøde Hakim Ajmal Khan Sahebs ord lov. Telegrammet om udsættelsen til den 6. april var kommet for sent. Delhi havde aldrig været vidne til en generalstrejke som denne. Hinduer og muslimer synes forenede som en enhed. Swami Shraddhanandji var opfordret til tale i *Jumma Masjid*¹¹⁹, hvilket han også gjorde og det var mere end myndighederne kunne finde sig i. Politiet standsede strejkedemonstrationen, da den nærmede sig jernbanestationen og åbnede ild; der var flere sårede og hermed begyndte voldsregimentet i Delhi. Shraddhanandji sendte bud til mig, og bad mig indtrængende om at komme til Delhi. Jeg telegraferede tilbage, at jeg skulle komme så snart 6. april festlighederne i Bombay var forbi.

Begivenhederne i i Delhi blev i forskellige variationer berettet i Lahore og Amritsar. Doktorerne Satyapal og Kitchlu i Amritsar¹²⁰ havde i øvrigt opfordret mig til at komme dertil. På det tidspunkt kendte jeg dem slet ikke, men svarede, at det var min hensigt at besøge Amritsar efter Delhi.

Om morgenen den 6. flokkedes Bombays indbyggere i tusindvis ved Chowpati¹²¹ for at tage et bad i havet, og derefter gik de i procession til Thakurdvar¹²². Der var ikke så få kvinder og og børn i processionen samt en mængde muslimer.

Nogle muslimske venner fik en del af os med til til en nærliggende moske, hvor fru Naidu og jeg måtte holde taler. Hr. Vithaldas Jerajani foreslog at vi straks på stedet

119 *Jumma Masjid*: Moske i i byen Gulbarga i det sydlige Indien.

120 "Da skete det i Amritsar, at de Indfødte forgreb sig paa det engelske Kvarter af Byen og dræbte nogle Englændere, fordi man havde forvist to af de mest afholdte Folkeførere. Det skete den 10. April, og det lokale Styre tabte herover fuldstændig Hovedet og besluttede at statuere et Eksempel, som kunde lyse over Landet og fortælle Inderne, hvad Hensigten var. Den 13. April [1919] var mange tusinde Indere forenet til et fredeligt Møde paa et Torv i Byen, til Trods for at der herskede Forbud mod offentlige Møder. Militæret kom til og begyndte at fyre paa den fuldstændig ubevæbnede Folkemængde, der klumpede sig sammen som Sild i en Tønde.

Resultatet af Massakren var 500 døde og 1200 saarede, som blev efterladt paa Pladsen til Indernes egen Omsorg. To Dage efter blev Undtagelseslovene yderligere skærpet. Enhver Inder, som passerede den Gade, hvor Englændernes Blod havde flydt, blev ved Pisk tvunget til at kravle over paa Mavnen og kysse Brostenene. Oprørsbevægelsens Førere blev grebet og pisket paa aaben Gade i Offentlighedens Paasyn, og hele Punjab sættes i Belejringsstilstand.1)

1) Denne Tildragelse, der blev hemmeligholdt af Regeringen og først otte Maaneder efter blev kendt uden for Indiens Grænser, er her fortalt efter Zacharias (Renas cent India, Side 191), som paaberaar sig den officielle Hunter Committees Rapport om Sagen. Fremstillingens Rigtighed bestyrkes af, at Beauchamp (Side 172), Bose (50), Churchill (15), Muzumdar (28) og Rohde (259) anfører de samme Kendsgerninger. - Sidetallene refererer sig til de bag i Bogen anførte Værker af de paagældende Forfattere". Kamp uden Vaaben s. 106. Hunter Kommissionens rapport er trykt i Punjab Unrest before and after.

121 *Chowpati*: strandkant i det centrale Mumbai.

122 *Thakurdvar*: Tempel.

skulle lade folk aflægge løfterne om *Swadeshi*¹²³ og hindu-muslimsk enhed, men jeg imødegik forslaget med den begrundelse, at løfter ikke skulle gives eller tages i ubesindig hast, og at vi derfor skulle slå os til ro med, hvad der allerede var gjort af folket. Et løfte, der først er givet, må ikke bagefter brydes, sagde jeg; Derfor var det nødvendigt at *Swadeshi* løftet blev fuldt ud forstået, og at dette alvorlige ansvar, som man påtog sig med løftet om enighed mellem hinduer og muslimer, helt ud blev forstået af alle. Til slut foreslog jeg, at alle som ønskede at aflægge løfterne, samledes igen næste morgen for at give dem.

Det er overflødigt at nævne, at generalstrejken i Bombay blev en fuldstændig succes. Alt var gjort rede til at begynde den civile ulydighed, efter at vi havde drøftet nogle spørgsmål angående den. Det var blevet vedtaget at civil ulydighed kun skulle rettes mod love, som tillod, at den let kunne anvendes af masserne. Skatten på salt var meget upopulær, og i nogen tid havde der været en stærk bevægelse for at få den afskaffet. Jeg foreslog derfor, at folk på trods af saltloven skulle lave salt af havvand i deres egne huse. Mit andet forslag gjaldt salg af forbudt litteratur. To af mine bøger *Hind Swaraj* og *Sarvodaya* (gujarati oversættelsen af Ruskin's *Unto This Last*), som allerede var konfiskeret, tilbød sig meget belejligt. At trykke og sælge dem åbenlyst ville være den letteste måde at yde civil ulydighed på. Der blev derfor trykt et tilstrækkeligt antal eksemplarer af de to bøger, som skulle sælges efter afslutningen af et massemøde, der skulle holdes om aftenen ved fastens ophør.

Og den 6. om aftenen mødtes en skare frivillige med de forbudte bøger for at sælge dem. Både Shrimati Sarojini Devi og jeg tog ud i biler. Alle eksemplarer var snart solgt. Indtægterne ved salget skulle bruges til fremme af civil ulydighedskampagnen. Begge bøger var prissat til fire annas pr. eksemplar, men jeg tror ikke, jeg solgte en enkelt til den pålydende pris. Mange tømte simpelthen deres lommer for at sikre sig, et eksemplar. Der blev rask væk givet både fem og ti rupi sedler for et enkelt eksemplar, og i et tilfælde, husker jeg, at jeg fik 50 rupier! Vi indskærpede alle, at de muligvis ville blive anholdt og fængslet for at have købt bøgerne. Men i det øjeblik havde de glemt al skræk for at blive sat i fængsel.

Det blev senere bekendt, at regeringen for lejligheden havde anlagt det synspunkt, at der ikke var de konfiskerede bøger, der var blevet solgt; genoptryk regnede regeringen for at være en ny udgave, og det var derfor ingen overtrædelse af loven at sælge dem. Det var en almindelig skuffelse.

Næste morgen blev der afholdt et andet møde for modtagelsen af løfterne om *Swadeshi* og hindu-muslimsk enighed. Her måtte Vithaldas Jerajani for første gang erkende, at ikke alt, der glinser, er guld. Deltagelsen var ringe. Jeg husker tydeligt nogle af de søstre, som var tilstede ved den lejlighed. Jeg havde allerede udformet løftet, og bragt det med mig. Jeg forklarede omhyggeligt alle de tilstedeværende dets betydning, før jeg lod dem aflægge det. At der var mødt så få var mig hverken nogen skuffelse eller overraskelse, for jeg kendte i forvejen denne karakteristiske skiften i det store folks stemning – specielt øjeblikkets begejstring for sagen og senere ulysten og uviljen til det daglige opbyggende arbejde. Den modsætning består den dag i dag.

Men jeg må vie dette emne et kapitel for sig selv, og vender nu tilbage til min beret-

123 *Swadeshi*. Hinduistisk, selvtilstrækkelighed, del af den indiske frigørelsesbevægelses økonomiske strategi som gik ud på boykot af britiske varer til fordel for indisk producerede produkter. Gandhi definerede begrebet som kundernes bevidsthed om ikke at støtte de virksomheder hvis produktion resulterer i fattigdom, skade på arbejdere og andre levende væsner". Se kapitlet En konstruktiv dialog.

ning. Den 7. om natten begav jeg mig til Delhi og Amritsar. Først da jeg den 8. nåede Mathura, hørte jeg rygter om, at jeg sandsynligvis ville blive arresteret. På den første station efter Mathura stod Acharya Gidvani og fortalte mig, at det var ganske sikkert, at jeg skulle arresteres; han tilbød mig sin hjælp, hvis jeg behøvede den. Jeg takkede ham for hans tilbud og forsikrede ham, at jeg nok skulle gøre brug af den, når som helst jeg behøvede den.

Før toget var kørt ind på Palwal jernbanestationen fik jeg overbragt en skrevet ordre, der forbød mig at overskride grænsen til Punjab^{lxxvi}, da min nærværelse rimeligvis ville fremkalde uro. Politiet anmodede mig om at stige af toget, men jeg afslog det, idet jeg sagde: ”Jeg tager til Punjab efter en indtrængende opfordring, og det er ikke for at stifte ufred, men for at skabe ro. Derfor kan jeg desværre ikke efterkomme denne ordre”.

Endelig nåede toget Palwal. Mahadev ledsagede mig. Jeg bad ham om at fortsætte til Delhi for at fortælle Swami Shraddhanandji, hvad der var sket og opfordre folket til at forholde sig roligt. Han skulle sige hvorfor jeg havde nægtet at adlyde ordren og valgt at tage straffen derfor, og ligeledes forklare, hvorfor det ville være en sejr for os, om vi kunne bevare fuldkommen ro, hvilken straf, jeg så end blev idømt.

På Palwal stationen blev jeg ført ud af toget og sat under politibevogtning^{lxxvii}. Der kom meget hurtigt tog fra Delhi. Jeg blev under politibevogtning anbragt i en tredje-klasses kupé. Da vi nåede til Mathura, blev jeg ført til politibarakkerne, men der var ingen politimand der anede, hvad man agtede at gøre med mig, eller hvor jeg skulle føres hen derfra. Tidligt næste morgen kl. 4 blev jeg vækket og anbragt i et godstog, der skulle ad Bombay til. Ved middagstid blev jeg igen beordret ud ved Sawai Madhopur. Politiinspektøren Mr. Bowring, som ankom med posttoget fra Lahore, tog sig nu af mig og tog mig med ind i en førsteklasses kupé. Fra at være en almindelig fange blev jeg således til en ”gentleman” fange. Officeren begyndte en lang lovtale over Sir Michael O'Dwyr. Sir Michael havde slet ikke noget imod mig personligt, fortsatte han; kun forudså han, at der ville blive uroligheder, hvis jeg kom til Punjab og så videre. Til sidst bad han mig af egen fri vilje at vende tilbage til Bombay, og acceptere ikke at tage over grænsen til Punjab. Jeg svarede, at det var mig umuligt at adlyde de ordrer og at jeg ikke frivilligt ville vende tilbage. Da officeren nu ikke så nogen anden udvej, fortalte han mig, at han var nødt til at lade loven gå sin gang mod mig. ”Men hvad vil De gøre mod mig”? Spurgte jeg. Han svarede, at han ikke selv vidste det, men at han ventede på nærmere ordre. ”Jeg bringer Dem nu foreløbig til Bombay”, sagde han.

Så nåede vi Surat. Her blev jeg overgivet til en anden politiofficer. Da vi kom til Bombay sagde han, ”Nu er De fri”. Men det ville være bedre, om De stod af nær ved Marine Lines, hvor jeg sørger for at få toget standset. Ved Colaba er der sikkert et helt opløb”. Jeg svarede, at jeg med glæde ville imødekomme hans ønske. Han var glad og takkede mig, og jeg steg altså af ved Marine Lines. En vogn, der tilhørte en af mine venner kom tilfældigvis netop forbi. Den tog mig med til Revashankar Jhaveris hus. Vennen fortalte mig, at ”efterretningen om min arrestation havde bragt forbitrelse og raseri blandt folket. Men venter hvert øjeblik, at det kan gå løs ved Pydhuni, og øvrigheden og politiet er allerede ankommet”, sagde han.

Jeg var knapt nok kommet til mit bestemmelsessted, før Umar Sobani og Anasuya-behn kom og straks bad mig om at køre til Pydhuni. ”Folk er blevet utålmodige og er meget ophidsede”, sagde de. ”Vi kan ikke berolige dem, det kan kun din nærværelse”.

Jeg steg ind i vognen. Nær Pydhuni så jeg, at en vældig skare var samlet. Da de så

mig, blev de som ellevilde af glæde. Der blev straks dannet en procession og luften genlød af råb: *Vande Mataram*¹²⁴ og *Allaho akbar*¹²⁵. Ved Pydhuni så vi en afdeling beredent politi. Det regnede med mursten. Jeg bønfuldt mængden om at være rolig, men det lod ikke til at den ville standse bygen af mursten. Da processionen kom ud af Abdur Rahman gaden og gik hen mod Crawford-markedet, stod den pludselig overfor en deling beredent politi, som ville spærre vejen for dem i retning mod fortet. Skaren var tæt sammenpakket, og var næsten trængt igennem politiafspærringen. Der var ikke nogen udsigt til at min stemme skulle blive hørt i dette umådelige menneskemylder, og i samme øjeblik gav officeren i spidsen for det beredne politi ordre til at splitte skaren, og straks begyndte rytterne at mase ind på folk, mens de slog løs med deres lan-

124 *Vande Mataram* eller *Bande maturam*: Bøj dig for din moder Den nationale indiske sang, lidt på samme måde som Der er et yndigt land, er en alternativ nationalsang i Danmark.

125 I Georg Brandes Bog "Tragediens anden Del" findes en - som han selv siger - fordringsløs Gengivelse af den indiske Nationalsang.

Vi gengiver den her, dels fordi den sikkert er de fleste ukendt, og dels fordi den stærke og skønne Følelse det indiske Folk nærer for deres Land og som her giver sig Udtryk, sikkert ogsaa er de fleste ukendt. I Særdeleshed dem, der er uden Forstaaelse af, at dette Folk ønsker at tilbagevinde deres egen Jord.

Jeg hilser vor Moder
smykket med lysende Baand af Floder,
funklende, rindende;
oversaat med kostelig Frugt,
læsket af Frugternes Saft og Lugt,
svalt af Malayervindene;
yndigt i Grønsværstæppet svøbt;
ved Nat i straalende Maaneskin støbt,
kranset med Træernes Blade!
Tal! din tryllende Røst gør os glade,
Du, hvis Smil er Velsignelsens Fylde,
Moder, Dig vil vi hylde.

Tre Hundred Millioner synger dit Maal,
og dobbelt saa mange Arme svinger dit Staal.
Hvor kunde Du, Moder, som Kvinde faa saadan Magt?
Jeg maa dyrke dig, i hvis Haand slig Styrke er lagt.
Snart vil dine Fjender Du fælde, fri i din Vælde.

Ja, Du er Visdommen, Pligten og Loven,
Hjertet og Kernen og Lyset fra oven,
Aandedrættet, som Legemet kvæger,
Kraften, som Haand og Fod bevæger.
Troen paa dig gav vor Sjæl dens Stempel.
Støtter af dig skal rejses i Tempel ved Tempel.

Omsnoet af Floder
af Bække og Bugter,
kronet med Frugter
hyldest Du, Moder,
knejsende svimlende
højt indtil Himlene,
Alt opholdende,
al Fryd voldende
smilende,
dronningligt

ser. Jeg troede et øjeblik, at jeg selv ville komme til skade. Men min forudanelse var ubegrundet, lanserne strejfede blot vognen, da rytterne passerede. Rækkerne var snart brudt, der opstod vild forvirring, der snart gik over til flugt. Nogle blev trampet ned, andre blev slemt pryglet og forslået. I denne sydende menneskemasse kunne hestene knapt nok komme frem og lige så lidt var der nogen smutvej, hvor folk kunne slippe bort. Lanserne banede sig i blinde vej gennem mængden, jeg tror næppe, at de kunne se, hvad de gjorde. Det var et frygteligt syn. Rytterne og folket var en forvirret masse.

På den måde blev folket splittet og dets fremrykning standset, men vor bil fik lov til at fortsætte. Jeg lod den standse ved kommissærens kontor og stod ud for at klage over politiets adfærd.

Kapitel XXXII

DEN MINDEVÆRDIGE UGE! - II

Jeg gik altså til kommissærens, Mr. Griffiths, kontor^{lxviii}. Overalt på trappen op til kontoret og på verandaen stod der soldater bevæbnet fra top og tå, som parat til udrykning. I kontoret traf jeg foruden Mr. Griffith også Mr. Bowring.

Jeg skildrede de scener, jeg havde været vidne til.

Han svarede kort: "Jeg ønskede ikke at processionen skulle fortsætte til fortet, for der var det sikkert kommet til et sammenstød. Og jeg forstod at folk ikke ville lystre med det gode, blev jeg nødt til lade det ridende politi splitte opløbet".

"Men De vidste jo hvad følgerne ville blive", svarede jeg. "Hestene kunne ikke undgå at trampe folk ned. Jeg synes, at det var ganske unødvendigt at bruge politi".

"Det kan De ikke dømme om, sagde Mr. Griffith. "Vi politiembedsmænd ved bedre end De, hvordan Deres lære virker på folket. Hvis vi ikke straks tog kraftigt fat, kunne vi ikke magte situationen. Ulydighed mod loven er noget folk hurtigt er med på; men at det hele skal foregå fredeligt, vil de have vanskeligt ved at forstå. Jeg tvivler slet ikke om Deres gode hensigter, men folk vil blot ikke forstå dem. De vil følge deres naturlige instinkt.

"Ja, det er jeg uenig med Dem i", svarede jeg, "af naturen er folk ikke krigeriske, men fredsommelige".

Og sådan snakkede vi længe frem og tilbage. Til sidst sagde Mr. Griffith: "Men sæt, at De nu så, at Deres lære var spildt på folket. Hvad ville De så gøre?"

"Så ville jeg ophæve den civile ulydighed".

"Hvad mener De? De sagde til Mr. Bowring, at De ville tage til Punjab, så snart De var blevet frigivet".

"Ja, det var min mening at tage af sted med det første tog; men det er ikke aktuelt nu".

"Hvis De blot vil vente, så vil De sikkert komme til en bedre erkendelse. Ved De, hvad der foregår i Ahmedabad? Og hvad der er sket i Amritsar? Alle sammen er gået fra forstanden. Men jeg har endnu ikke fået alle indberetninger, fordi telegrafrådene

hvilende Moder!"

Bankim Chandra Chattopadhyaya.

"Indiens Venner", nr. 1, 1930 s. [1]-[2].

125 *Allaho akbar*: Islam: Gud er stor.

nogle steder er skåret over. Og jeg vil sige Dem, at De har ansvaret for alle disse optøjer”.

”Jeg er også rede til at påtage mig ansvaret, dersom der sker noget, men det ville være mig en smerte og skuffelse, hvis jeg opdagede, at der havde været uroligheder i Ahmedabad. Amritsar kan jeg ikke svare for. Jeg har aldrig været der, og der er ingen der kender mig der. Men selv i Punjab tror jeg, at jeg kunne have hjulpet regeringen med til at opretholde ro og orden, hvis ikke regeringen havde forhindret mig i at tage af sted. Det var en unødvendig udfordring af folket”.

Og sådan blev vi ved, uden at blive enige. Jeg sagde til han, at jeg havde i sinde at tale ved et møde ved Chowpati, hvor jeg ville opfordre folk til at forholde sig roligt. Og derefter tog jeg afsked med ham.

Mødet blev holdt på stranden ved Chowpati. Jeg indprentede dem, ikke at øve vold og at følge satyagraha. ”Satyagrahi må aldrig udøve vold, og dersom folket ikke i tanke, ord og i gerning retter sig herefter, kan det ikke benytte satyagraha i sin kamp”.

Også Anasuyabehn havde hørt at der skulle have været uroligheder i Ahmedabad. Der var udspreddt det rygte, at hun også var blevet arresteret og møllearbejderne var blevet forbistrede. De strejkede og begik forskellige voldshandlinger. Bl.a. var en be-tjent slået ihjel.

Jeg tog til Ahmedabad. Jeg fik at vide, at der var gjort forsøg på at bryde sporene op ved Nadiads jernbanestation, at en statsembudsmand var blevet myrdet i Viramgam, og at Ahmedabad var i belejringstilstand. Folk var rædselsslagne. De havde øvet vold og måtte nu betale for den med rente.

En politiofficer ventede mig på stationen, for at ledsage mig til kommissæren, Mr. Pratt. Han var rasende. Jeg udtalte høfligt min beklagelse over urolighederne. Jeg hævdede, at krigsretstilstanden var unødvendig. Jeg var rede til at gøre alt, hvad jeg kunne, for at genoprette roen. Jeg bad om tilladelse til at holde et offentligt møde på Sabarmati ashrammens grund. Det accepterede han og mødet blev holdt, vist nok den 13. april. Og samme dag ophæves belejringstilstanden. I min tale til folkemængden forsøgte jeg at gøre den, dens fejl klart, og sagde, at jeg til bod ville faste i tre dage. Jeg opfordrede tilhørerne til en dags faste og henstillede til, at alle, der havde begået voldshandlinger, tilstod det.

Jeg så ganske klart, hvad der var min pligt. Det var smerteligt at få at vide, at de arbejdere, som jeg havde levet så længe iblandt, som jeg havde kæmpet for, og som jeg havde ventet mig noget bedre af, havde deltaget i voldshandlinger, og jeg følte, at jeg selv havde en del af skylden.

Jeg havde foreslået folket at det skulle indrømme dets skyld og foreslog nu regeringen, at slå en streg over forbrydelserne, men ingen af parterne accepterede mine forslag.

Både nu afdøde Sir Ramanbhai og andre borgere i Ahmedabad, opfordrede mig nu til at suspendere satyagraha-bevægelsen, hvilket var ganske unødvendigt, da jeg allerede havde besluttet mig til det så længe, folket ikke havde forstået fredslæren.

Vennerne var tilfredse.

Men der var imidlertid andre, der tog den beslutning meget nær. De følte, at hvis jeg forlangte, at der skulle være fred overalt og anså det for en absolut betingelse for at kunne begynde satyagraha, så ville en seriøs anvendelse af satyagraha være udelukket. Jeg var ked af, ikke at kunne være enig med dem. Men når selv de, som jeg arbejdede sammen med, og som jeg mente var indstillet på ikke at bruge vold, og på sel-vopofrelse, ikke svarede til mine forventninger, så var satyagraha ganske uigennem-

førlig. Det var min faste overbevisning, at de, der ville lære folket satyagraha, måtte være i stand til at forhindre voldsanvendelse, og det mener jeg den dag i dag.

Kapitel XXXIII

EN HIMALAYISK FEJLVURDERING

Næsten straks efter mødet i Ahmedabad, tog jeg til Nadiad. Det var her at jeg første gang anvendte udtrykket ”himalayisk fejlvurdering”, som senere blev så omdiskuteret. Allerede i Ahmedabad var det begyndt at dæmre for mig, at jeg havde taget fejl. Men da jeg nåede til Nadiad og så, hvordan det stod til der og hørte, at mange folk fra Kheda-distriktet var blevet arresteret, gik det pludselig op for mig, at jeg havde begået en stor fejltagelse ved alt for tidligt at lade folk i Kheda-distriktet og andre steder begynde på den civile ulydighed. Dette talte jeg om ved et offentligt møde, og folk synes, at jeg gjorde mig fuldstændig latterlig med min tilståelse. Men jeg har aldrig fortrudt min indrømmelse, da jeg altid har holdt på, at kun ved at se sine egne fejltagelser gennem et forstørrelsesglas og andres gennem et formindskelsesglas, bliver man i stand til at nå til en retfærdig bedømmelse. Jeg tror også, at den der ønsker at blive en satyagrahi nøje må passe på at overholde denne regel.

Lad os nu se, hvad denne himalayiske fejlvurdering bestod i. Man er ikke egnet til at praktisere civil ulydighed, hvis man ikke frivilligt og ærbødigt har adlydt statens love. For det meste adlyder vi dem af frygt for straf og dette gælder isæt sådanne love, der falder udenfor moralens område. En hæderlig mand vil for eksempel ikke pludselig begynde at stjæle, hvad enten der er en lov mod tyveri eller ej; men den samme mand vil ikke føle sig brødbetyngt, fordi han ikke har tændt sin cykellygte efter mørkets frembrud. Det er ikke engang sikkert, at han ville tage det videre venligt op, hvis man bad ham passe bedre på en anden gang. Men han ville overholde alle slags regler, alene for at undgå ubehaget ved at blive anklaget for brud på reglen. En sådan lovlydighed er imidlertid ikke det samme som den villige og spontane lydighed, der kræves af en satyagrahi. En satyagrahi adlyder samfundets love bevidst og af egen fri vilje, fordi han betragter det som en hellig pligt at gøre det. Og kun, når man med det sindelag samvittighedsfuldt har adlydt samfundets love, kan man dømme om, hvilke vedtægter, der er gode og retfærdige, og hvilke der er uretfærdige og forkastelige. Kun da har man ret til civil ulydighed overfor visse love og under særlige omstændigheder.

Min fejl lå i, at jeg ikke havde foretaget denne nødvendige indskrænkning.

Jeg havde opfordret folket til civil ulydighed før det havde kvalificeret sig dertil, og jeg synes, at min fejltagelse var så stor som Himalaya. Så snart jeg var i Kheda-distriktet dukkede alle de gamle minder fra satyagraha-kampagnen op, og jeg undrede mig over, at jeg havde kunnet overse, hvad der var klart som dagen.

Nu forstod jeg, at et folk ikke er modent til at anvende civil ulydighed, før det til fulde forstår dets dybere mening.

En indvending kan dog ikke afvises: Hvordan kan et folk, der som de fleste andre hyppigt omgår lovene, pludseligt forstå den civile ulydigheds betydning, eller holde sig inden for strengt afstukne grænser?

Jeg indrømmer, at det ikke er nogen let sag for den store masse at opfylde de ideelle betingelser, der er nævnt ovenfor. Før civil ulydighed igen startes som en massebevægelse, må der derfor dannes en gruppe af velprøvede, renhjertede frivillige, som

fuldt ud forstår de strenge betingelser for satyagraha. De vil kunne forklare dem for folket og overvåge og utrætteligt holde det på rette vej.

Jeg var helt opfyldt af disse tanker, da jeg nåede Bombay, og ved hjælp af Satyagraha Sabha, dannede jeg der et korps af satyagraha frivillige. Sammen med dem begyndte jeg at oplyse folk om satyagraha og dens dybere betydning. Det blev hovedsagelig gjort ved udsendelsen af oplysende pjecer.

Under dette arbejde mærkede jeg, at det ikke var nogen let sag at interessere folk for den fredelige side af satyagraha. Frivillige meldte sig der ikke mange af, og ved den regelmæssige systematiske træning var der kun få deltagere og som tiden gik svandt antallet af nye rekrutter.

Jeg indså, at opøvelse i civil ulydighed ikke ville komme til at gå så hurtigt, som jeg først havde forventet.

Kapitel XXXIV

'NAVAJIVAN' OG 'YOUNG INDIA'

Mens ikkevoldsbevægelsen stadig, omend langsomt gik fremad, tog regeringens love undertrykkelsesmetoder fart, mest intensiveret i Punjab. Førere blev arresteret, love tilsidesat ved erklæring af krigsretstilstand og specielle tribunaler oprettet. Disse tribunaler var ikke retfærdighedens domstole, men kun midler for tyranniske luner. Der blev fældet domme uden bevisgrundlag og i skrigende modstrid med al retfærdighed. I Amritsar blev uskyldige kvinder og børn tvunget til at kravle på maven som orme. For mig var alt dette langt værre end Jallianwala Bagh¹²⁶ tragedien, skønt det hovedsagelig var den, der tiltrak sig Indiens og verdens opmærksomhed.

Man bad mig indtrængende og øjeblikkeligt at komme til Punjab, uanset følgen. Jeg både skrev og telegraferede til vicekongen om at få tilladelse, men forgæves. Hvis jeg tog afsted uden den nødvendige tilladelse, ville jeg ikke få lov til at passere grænsen til Punjab, og jeg måtte så nøjes med den tilfredsstillelse at have vist civil ulydighed.

Jeg stod således over for et alvorligt dilemma.

Som forholdene var, synes jeg næsten ikke, at det kunne betegnes som civil ulydighed at tage til Punjab, for atmosfæren omkring mig var ikke så fredelig, som jeg kunne ønske. Og den hårdhændede undertrykkelse i Punjab havde kun tjent til yderligere at skærpe og uddybe fortvivlelsen. Det forekom mig derfor, at selv om jeg kunne benytte civil ulydighed, så ville det blot være som at puste til ilden. Jeg besluttede mig derfor ikke til at tage til Punjab, på trods af mine venners opfordring, men det var mig en bitter pille at sluge.

Hver dag strømmede det ind med nye beretninger om uret og undertrykkelse, men alt hvad jeg kunne gøre, var at sidde med hænderne i skødet, og rase indvendigt.

Netop på den tid blev Mr. Horniman,¹²⁷ under hvis ledelse *the Bombay Chronicle*¹²⁷ var blevet en betydelig magtfaktor, pludselig tryllet bort af myndighederne.

Jeg synes at det var en beskidt historie fra regeringens side, så smudsig, at jeg endnu har stanken af den i næsen. Jeg ved, at Mr. Horniman aldrig havde ønsket lovløshed. Han havde ikke syntes om, at jeg satte mig mod regeringen i Punjab uden satyagraha komiteens tilladelse, og han havde fuldt ud godkendt suspenderingen af den civile ulydighed. Han havde end også i et brev der var skrevet før jeg havde offentliggjort min beslutning rådet til suspendering, og det var kun på grund af afstanden mellem Bombay og Ahmedabad, at jeg først fik det efter offentliggørelsen. Jeg blev derfor lige så bedrøvet som overrasket over hans pludselige deportation¹²⁸.

Som en følge af disse begivenheder anmodede ejerne af *the Bombay Chronicle* mig om at overtage redaktionen af bladet. Mr. Brelvi var allerede ansat i redaktionen, så der var ikke meget tilbage for mig at gøre, men med min natur ville ansvaret naturligvis blive en ny byrde på mine skuldre.

Men regeringen kom mig til hjælp; thi efter dens ordre blev avisen nemlig forbudt ind til videre.

Mine venner i direktionen, Umar Sobani og Shankarlal Banker, var også i ledelsen

126 *Jallianwala Bagh*: Parken i Amritsar, hvor den britiske massakre fandt sted i januar 1919.

127 *The Bombay Chronicle*: Avisen blev grundlagt af Phirozshah Mehta omkring 1910 og gik ind i 1959.

128 *Deportation*: I april 1919 til London.

af tidsskriftet *Young India*.¹²⁹ Efter undertrykkelsen af *the Bombay Chronicle* foreslog de, at jeg skulle overtage redaktionen af det, nu da *Chronicle* var forbudt og at dette blad, for at udfylde det hul, det første havde efterladt, skulle udkomme to gange om ugen i stedet for en, og deri var jeg enig.

Jeg ville gerne lære offentligheden at forstå satyagrahas mål og mening, og håbede også, at jeg gennem dette arbejde i det mindste kunne yde forholdene i Punjab en retfærdig bedømmelse; thi alt, hvad jeg skrev, tjente satyagraha, og det vidste regeringen godt. Jeg accepterede derfor straks mine venners forslag.

Men hvordan kunne folket blive opdraget til satyagraha, når man skrev på engelsk?

Min største arbejdsmark lå i Gujarat. Hr. Indulal Yajnik stod dengang i forbindelse med Sobani og Bankers gruppe og udgav med deres støtte det største månedsblad *Navajivan*¹³⁰ på gujarati. De stillede bladet til rådighed for mig og desuden tilbød hr. Indulal mig sit samarbejde. Dette månedsblad blev så gjort til et ugeblad¹³¹.

I mellemtiden genopstod *the Chronicle*, og *Young India* blev derfor igen et ugeblad. At udgive to forskellige ugeblade to forskellige steder ville have været meget besværligt for mig og ville også være dyrere. Da nu *Navajivan* allerede blev udgivet i Ahmedabad, blev *Young India*, efter mit forslag flyttet dertil.

Der var også andre grunde, der talte for denne forandring.

Mine erfaringer med *Indian Opinion*, havde lært mig, at den salgs blade måtte have deres eget trykkeri. Desuden var den gældende presselov i Indien således, at trykkerierne som jo ledes ganske forretningsmæssigt, nærede betænkeligheder ved at trykke bladene, hvis jeg ønskede at udtrykke min mening frit. Det var derfor ganske nødvendigt, at vi fik vores eget trykkeri og da det bedst kunne lade sig gøre i Ahmedabad, måtte *Young India* også af denne grund flytte dertil.

Gennem disse blade begyndte jeg nu, efter bedste evne, at undervise læserne i satyagraha. Begge to nåede en meget stor udbredelse. Oplagene steg til næsten 40.000. Men mens stigningen for *Navajivans* vedkommende kom pludseligt, gik *Young India* kun langsomt og gradvist fremad.

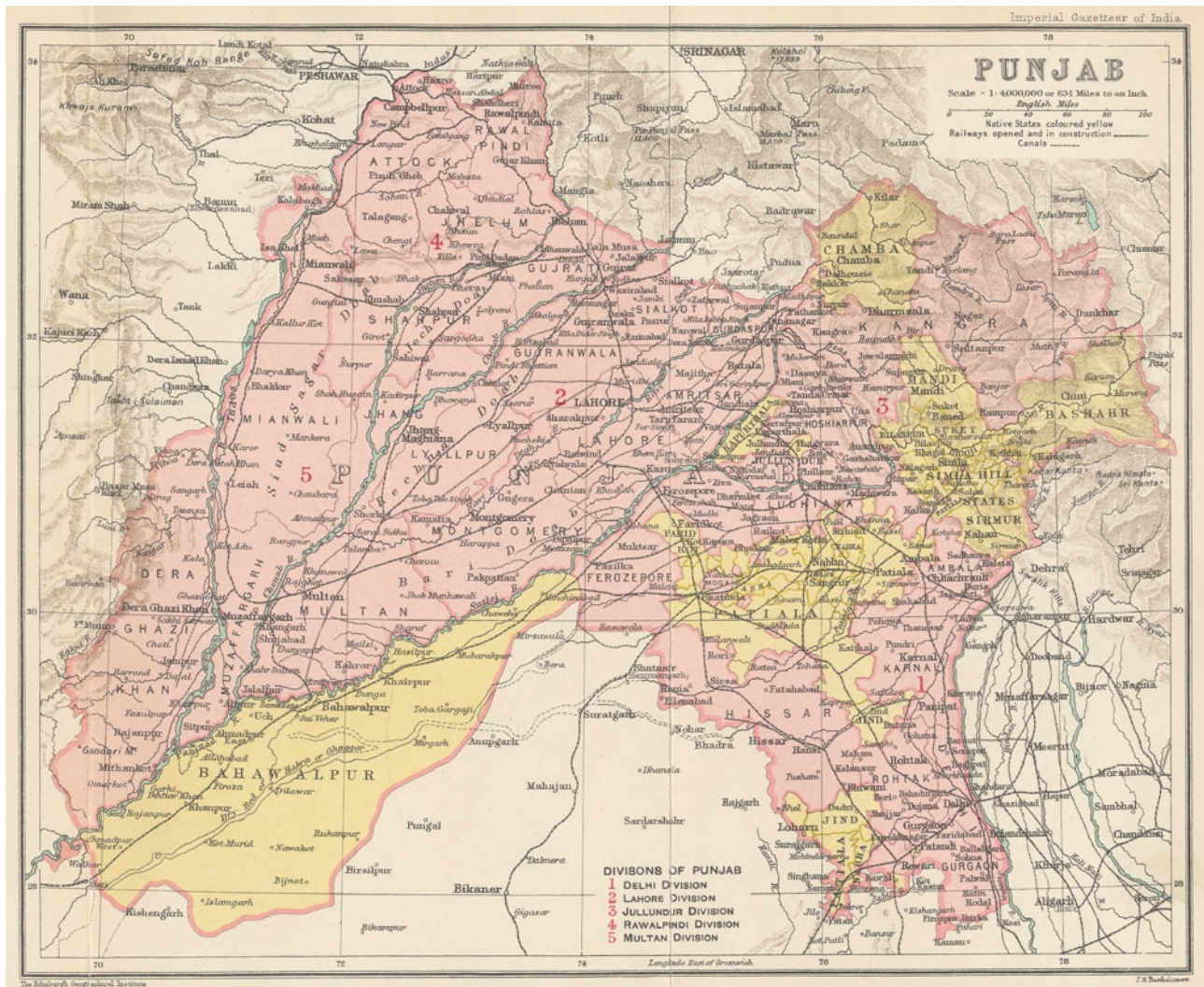
Efter min fængsling gik det stærkt tilbage for begge blade og i øjeblikket er oplagene under otte tusinde.

Disse blade hjalp mig også forbigående til i nogen grad at leve i fred med mig selv; der kunne ikke i øjeblikket være tale om anvendelse af civil ulydighed, men de satte mig i stand til at fremsætte mine synspunkter og gyde mod i folk. Jeg mener begge blade var folket en god støtte i denne prøvelsens time og havde deres ikke ringe andel i at lette belejringstilstandens åg.

¹²⁹*Young India*, ny serie bd. 1. nr. 1. udkommer 7. maj 1919.

¹³⁰*Navajivan*: Da Gandhi blev fængslet under anden verdenskrig blev tidsskriftet forbudt, og det blev først lovliggjort igen i 1946. Nu forlag.

¹³¹*Navajivan*: Ny serie bd. 1. nr. 1. udkommer 7. september 1919.

Kapitel XXXV

I PUNJAB

Sir Michael O'Dwyer^{lxxxv} gjorde mig ansvarlig for alt, hvad der var hændt i Punjab, og nogle vrede unge punjapper gav mig skylden for belejringstilstanden. Havde jeg bare ikke aflyst den civile ulydighed, sagde de, så var der ikke blevet nogen Jallianwalla Bagh-massakre. Nogle af dem gik end også så vidt at de truede mig med at slå mig ihjel, hvis jeg kom til Punjab.

Men jeg følte, at min holdning var så korrekt og hævet over enhver diskussion, at intet forstandigt menneske kunne misforstå den.

Jeg længtes efter at komme til Punjab, så meget mere som jeg aldrig før havde været der, og gerne selv ville tage forholdene i øjesyn. Dr. Satyapal, Dr. Kitchlew og Pandit Rambhaji Dutt Chowdhari, som havde indbudt mig til at komme til Punjab, var på dette tidspunkt i fængsel. Men jeg var sikker på, at regeringen ikke vovede at holde dem og de andre fængslede ret meget længere. Hver gang jeg var i Bombay, fik jeg gerne besøg af en del folk fra Punjab, og så prøvede jeg efter bedste evne at muntre dem lidt op, hvad der altid lykkedes. Så min selvtillid var dengang smittende.

Men min rejse til Punjab måtte atter og atter udsættes.

Hver gang jeg ansøgte om rejsetilladelse, svarede vicekongen "ikke endnu" og sådan gik tiden.

Imidlertid blev det offentliggjort at Hunter-komiteen^{lxxxii} skulle iværksætte en undersøgelse af Punjab-regeringens handlemåde under belejringstilstanden.

Mr. C. F. Andrews var nu kommet til Punjab. Hans breve gav en hjerteskrærende skildring af forholdene, og fik mig til at tro, at myndighedernes grusomheder var endnu værre end det fremgik af aviserne. Han bad mig om indtrængende om at komme op til ham og samtidig fik jeg et telegram fra Malaviyaji om straks at rejse til Punjab. Jeg telegraferede endnu en gang til vicekongen om, hvorvidt jeg nu måtte rejse til Punjab og fik som svar at efter den og den dato måtte jeg rejse. Jeg tror det var 17. oktober.

Jeg kan aldrig glemme den scene, jeg blev vidne til da jeg kom til Lahore. Jernbanestationen var en sydende menneskemasse. Hele befolkningen var på tæerne, som skulle de efter lang tids adskillelse modtage en kær slægtning og de var ellevilde af glæde.

Jeg kom til at bo i nu afdøde Pandit Rambhaj Dutts bungalow, og Shrimati Sarala Devi måtte give mig kosten, hvilket i sandhed må have været besværligt, for der, hvor jeg indtog mine måltider, var der allerede dengang, lige som nu, stort tilløb.

Da lederne var i fængsel, var deres pladser overtaget af Pandit Malaviyaji, Pandit Motilalji og nu afdøde Swami Shraddhanandji, Malaviyaji og Shraddhanandji.

Malaviyaji og Shraddhanandji kendte jeg godt i forvejen, men det var første gang jeg stiftede nærmere bekendtskab med Motilalji.

Jeg følte mig straks som fuldstændigt hjemme, både sammen med disse tre, og også sammen med andre lokale førere, som havde undgået det privilegium, at blive fængslet, og jeg havde aldrig nogen fornemmelse af at være fremmed for dem.

Hvorledes vi enstemmigt vedtog ikke at afgive vidneudsagn for Hunter-komiteen er vigtigt. Motivet til denne beslutning blev offentliggjort dengang og behøver ikke at gentages her. Det er tilstrækkeligt at sige, at når jeg ser tilbage på disse begivenheder, finder jeg stadig, at vor beslutning om at boykotte komiten var rigtig og korrekt.

Som en følge af beslutningen om at boykotte Hunter-komiteen, vedtog vi at nedsætte en uofficiel undersøgelseskomité, der på kongressens vegne skulle foretage en sideløbende undersøgelse. Pandit Motilal Nehru, nu afdøde Deshbandhu C. R. Das, hr. Abbas Tyabji, hr. M. R. Jayakar og jeg selv blev valgt ind i komiten, i virkeligheden med Pandit Malaviyajis stemme. Vi delte landet imellem os, for hver i sær at have vores undersøgelsesområde. Jeg ledede komiten, og fik derfor det største arbejdsfelt, hvorved der gaves mig en enestående lejlighed til at komme i kontakt med folket og landsbyerne.

Under mit arbejde lærte jeg også Punjabs kvinder at kende og det var som om vi havde kendt hinanden i lange tider. Hvor som helst jeg kom, flokkedes de om mig og viste mig deres bomuldsgarn. Jeg opdagede således under mit undersøgelsesarbejde, at Punjab var egnet til at udvikle en khadi-industri.

Efterhånden som jeg nu søgte oplysninger om de grusomheder, der var forøvet mod folket, stødte jeg på beretninger om regeringens tyranni og officerernes vilkårlige despoti, der smertede mig dybt. De var af en sådan art, at jeg næppe havde drømt det. Hvad der overraskede mig dengang, og gør det endnu, var, at den provins, der under krigen havde stillet det største antal soldater, roligt havde fundet sig i alle disse udskjelser.

Udarbejdelsen af denne komite-beretning blev også betroet mig, og jeg vil anbefale enhver, der ønsker at danne sig et begreb om de grusomheder, der blev begået mod

Punjab's befolkning, at gennemlæse den^{lxxxiii}. Her vil jeg blot sige, at den ikke indeholder en eneste bevidst overdrivelse, og at hver eneste beretning er bekræftet af vidneudsagn. Endvidere var de offentliggjorte vidneudsagn kun en brøkdel af, hvad der var i komiteens besiddelse. Ikke et eneste tvivlsomt tilfælde blev medtaget.

Denne beretning, der ene og alene blev udarbejdet for at fortælle sandheden, og intet andet end sandheden, viser læseren, hvor langt den britiske regering ville gå og til hvilke umenneskelige og barbariske handlinger den er i stand til, for at bevare magt.

Ikke et eneste udsagn i denne fremstilling er, så vidt jeg ved, blevet modbevist.

Kapitel XXXVI

KALIFATETS STILLING TIL KO-BESKYTTELSE

Vi forlader foreløbig disse sørgelige begivenheder i Punjab.

Kongressens undersøgelse af Dyerismen¹³² i Punjab var lige begyndt¹³³, da jeg modtog en indbydelse til at overvære hinduernes og muslimernes fælles konference i Delhi,¹³⁴ der skulle tage stilling til kalifatspørgsmålet¹³⁵.

Mellem indbyderne var nu afdøde Hakim Ajmal Khan Saheb og Mr. Asaf Ali^{lxxxiv}. Nu afdøde Swami Shraddhanandji ville være til stede, og hvis jeg husker rigtigt skulle han være konferencens vicepræsident. Så vidt jeg husker, skulle den afholdes i november samme år.

Konferencen skulle drøfte den situation, der var opstået ved forræderiet mod kalifatet, og hinduernes og muslimernes eventuelle deltagelse i festlighederne i anledningen af fredsslutningen¹³⁶. Indbydelsen meddelte endvidere, at konferencen ikke alene ville drøfte kalifatspørgsmålet, men også køers beskyttelse og der ville derfor blive en god lejlighed til at få en afgørelse af det sidste spørgsmål.

Jeg lovede, at gøre mit bedste for at komme til stede, men henstillede i mit svarbrev,

¹³²*Dyerismen*: Gandhi anvender udtrykket Dyerism i selvbiografien for at personificere den blodige britiske militarismes rædselsregimente i Punjab. Brigadegeneral Reginald Dyer (1864-1927) var den kommanderende officer over de soldater som begik massakren i januar 1919.

¹³³29. oktober 1919.

¹³⁴Konferencen fandt sted 23-24. november 1919.

¹³⁵*Kalifatspørgsmålet*: Det ottomanske rige, det nuværende Tyrkiet var blandt første verdenskrigs tabere. Efter verdenskrigen blev Det ottomanske rige splittet op i en række selvstændige stater og i britiske og franske kolonier i Mellemøsten.

¹³⁶I århundreder havde det hellige kalifembede været beklædt af sultanen af Tyrkiet. De indiske muslimer, der tæller over halvfjerds millioner, havde krævet af de allierede, at hvis de tog del i krigen mod tyrkerne, måtte kalifens verdslige og åndelige magt ikke blive krænket. De krævede også, at der ikke måtte gøres noget indgreb i kalifens overhøjhed over de to hellige byer Mekka og Medina, der hvert år besøges af fromme pilgrimme i tusindvis. En officiel erklæring fra Storbritanniens førsteminister, Lloyd George, i januar 1918 blev af alle indiske muslimer betragtet som et tilfredsstillende løfte overfor dem om, at disse to punkter af så vital religiøs betydning vilde blive efterkommet.

Men da krigen var forbi, var de allieredes behandling af sultanen således, at Lloyd George øjeblikkeligt blev anklaget for skændigt at have brudt sit ord. Den muslimske befolkning i Nordindien var oprørt i sit inderste, og der opstod en bevægelse til fordel for kalifen, Kalifat-bevægelsen, for at skaffe Tyrkiet en bedre behandling og genoprette kalifens magt som overhoved for den muslimske tro.

C. F. Andrews: *Det hindu-muslimske problem*. 1931.

¹³⁶Versailles-traktaten med fredsbetingelserne blev underskrevet den 28. juni 1919.

at de to spørgsmål ikke blev blandet sammen eller gjort til genstand for politisk studehandel, men blev drøftet og afgjort hver for sig.

Og så tog jeg af sted til konferencen opfyldt af disse tanker.

Det var en meget velbesøgt forsamling, selv om den ikke var så talrig som de senere, hvor der mødte titusinder.

Jeg drøftede de ovennævnte spørgsmål med nu afdøde Swami Shraddhanandji. Han var enig med mig i mit synspunkt, så han ønskede, at jeg selv fremførte det på konferencen.

Jeg drøftede det også med nu afdøde Hakim Saheb.

Jeg fremhævede i min tale¹³⁷, at hvis kalifatspørgsmålet hvilede på et retfærdigt og lovligt grundlag, og regeringen virkelig havde begået en grov uretfærdighed, måtte hinduerne nødvendigvis stille sig på muslimernes side i deres krav om oprejsning.

Det ville ikke være så heldigt, hvis de i denne forbindelse bragte spørgsmålet om køer frem på banen for at købslå med muslimerne, lige så lidt som det ville være rigtigt af muslimerne at tilbyde hinduerne at holde op med at slagte kvæg som en art betaling for hinduernes tilslutning til kalifatspørgsmålet. Det ville være en anden sag og meget ærefuldt for muslimerne, af egen fri vilje holdt op med at slagte kvæg af hensyn til hinduernes religion og af en pligtfølelse over for dem som naboer og børn af samme jord.

De burde ganske frivilligt indtage deres standpunkt, dette ville efter min mening forhøje værdien af deres handling. Og hvis muslimerne betragtede det som deres pligt som gode naboer at holde op med kvægslagting, så burde de gøre det uden hensyn til, om hinduerne hjalp den i kalifatspørgsmålet eller ej.

Jeg mener derfor, sagde jeg til sidst, "at de to spørgsmål bør behandles uafhængigt af hinanden og at konferencens forhandlinger kun bør dreje sig om kalifatspørgsmålet".

Forsamlingen gav mig stor tilslutning og resultatet blev, at spørgsmålet om kvægbeskyttelse ikke blev drøftet på denne conference.

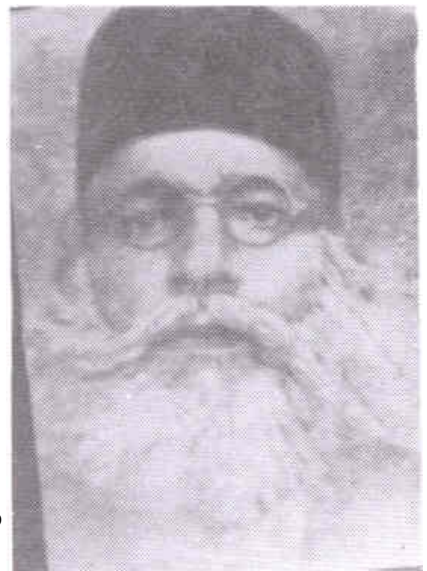
Ikke desto mindre sagde Maulana Abdul Bari Saheb: "Hvad enten hinduerne støtter os eller ej, så burde vi muslimer, som deres landsmænd og af respekt for deres følelser, opgive kvægslagtingen". Og en tid så det næsten virkelig ud til, at de ville gøre det.

Der fremkom et forslag om, at Punjab spørgsmålet skulle knyttes til kalifatsagen, men jeg gik imod det. Punjabaffæren var, sagde jeg, et lokalt spørgsmål, og kunne derfor ikke have indflydelse på vor beslutning om at deltage i fredsslutningsfestlighederne eller ikke. Hvis vi blandede det sammen med kalifatspørgsmålet, der var opstået som en direkte følge af fredsbetingelserne, ville det være meget ubetænksomt.

Mit ræsonnement vandt hurtigt tilslutning.

Maulana Hasrat Mohani¹³⁸ var til stede ved mødet. Jeg kendte ham ganske vidst i forvejen, men det var først her, at jeg forstod, hvilken kampkraft han var. Næsten lige fra begyndelsen var vi uenige og på adskillige områder har meningsforskellene holdt sig.

Imellem de talrige resolutioner der blev vedtaget på konferencen, var der en, der opfordrede hinduer og mus-

हसरत मोहानी।

¹³⁷Omfattende mødereferat og hele Gandhis tale er refereret i Punjab december 1919. *Collected Works* bd. 19 s. 149-155.

limer til at aflægge *swadeshi*-løftet, og som en naturlig følge boykotte udenlandske varer, skønt khadi-bevægelsen dengang endnu ikke var alment accepteret. Denne resolution ville Hasrat Saheb ikke stemme for, han ønskede kun at få hævn over det britiske rige, såfremt kalifatspørgsmålet ikke blev ordnet på en tilfredsstillende måde. Han fremsatte derfor et modforslag der gik ud på, boykot af britiske varer.

Jeg gik imod dette forslag, både af principielle og af praktiske hensyn, og forklarede mine synspunkter, som nu er velkendte. Jeg klargjorde også min stilling til ikkevold og lagde mærke til, at mine ord gjorde et stærkt indtryk på tilhørerne.

Hasrat Mohani havde talt lige før mig og var blevet modtaget med så stærkt bifald, at jeg var bange for, at min tale kun ville blive et råb i ørkenen. Jeg havde kun vovet at tale, fordi jeg følte, at det ville være pligtforsømmelse ikke at forelægge konferencen mine synspunkter. Men til min glædelige overraskelse blev min tale fuldt med største opmærksomhed og vakte bifald. Og den ene taler efter den anden gav mig sin tilslutning.

Lederne var også godt klar over, at Maulana Hasrat Mohanis boykotforslag ikke ville virke efter hensigten, men ville oven i købet, hvis det blev bragt til udførelse, gøre dem til grin. Der var næppe nok en mand i forsamlingen, der ikke havde en eller anden britiske produkter på sin person. Mange af tilhørerne indså derfor, at det ikke kunne gøre andet end skade at vedtage en resolution, som ingen, ikke engang de, der stemte for den, kunne føre ud i praksis.

”En boykot af fremmed klæde kan ikke tilfredsstille os, for hvem ved, hvor længe det vil vare før vi er i stand til at fabrikere nok *swadeshi*-tøj og før vi kan iværksætte en effektiv boykot af udenlandsk tøj? Vi må finde noget, der kan ramme briterne med det samme. Boykot af udenlandsk tøj kan I gerne beholde, det har vi ikke noget imod, men skaf os desuden et mere hurtigt virkemiddel ved siden af”. - sådan omtrent talte Maulana Hasrat Mohani, og allerede mens jeg lyttede til ham, forstod jeg, at vi absolut måtte finde et nyt kampmiddel, foruden boykot. For øjeblikket synes jeg heller ikke, at det kunne nytte med boykot.

Dengang viste jeg ikke, at hvis vi ville, kunne vi godt fremstille khadi nok til tøj; det gik først senere op for mig.

Derimod var jeg allerede dengang klar over, at vi ville blive skuffede, hvis vor boykot skulle være afhængig af de indlandske fabrikkers produktion.

Jeg stod endnu og tænkte herpå, da Maulana Hasrat Mohani sluttede sin tale.

Jeg var hverken videre stiv i hindi eller i urdu og det var første gang jeg talte i overværelse af tilhørere, der mest bestod af muslimer fra det nordlige.

Jeg havde ganske vidst talt på urdu ved Den muslimske ligas møde i Calcutta, men kun nogle få minutter, og den tale skulle ikke være andet end en appel til tilhørernes følelser.

Men her stod jeg over for et kritisk, om ikke fjendtligt publikum, over for hvem, jeg måtte forklare og forsvare mine synspunkter. Men jeg havde sat mig ud over al angst. Det kom jo ikke an på, at jeg holdt en tale på fejlfrit urdu, blot jeg kunne forelægge forsamlingen mine synspunkter på mit gebrokkne hindi, og det lykkedes også for mig. Dette møde lærte mig, at hindi-urdu var det eneste sprog, der kunne blive indernes *lingua franca*¹³⁸. Havde jeg talt engelsk, havde jeg ikke gjort det samme indtryk på tilhørerne, og så var Maulana måske slet ikke kommet med sit modforslag, og jeg kunne ikke have imødegået det så indgående.

¹³⁸*Lingua franca*: Italiensk: at et sprog anvendes uden for en stats område, af andre indbyggere end dem i moderlandet, eksempelvis at pakistanere taler engelsk

Jeg kunne slet ikke finde et passende hindi eller urdu ord for den nye tanke, og det gjorde det lidt svært for mig. Til sidst fandt jeg på at kalde den ”ikke samarbejde”, et begreb som jeg brugte første gang ved dette møde.

Da Maulana holdt sin tale, jeg synes den ikke var andet end tomme ord, når han talte om, effektiv modstand mod regeringen, med hvilken han på flere områder havde samarbejdet, når anvendelse af våben var umulig eller uønsket.

Jeg synes derfor, at den eneste virkningsfulde modstand mod regeringen ville være at nægte samarbejde med den.

Således kom jeg på ordet samarbejdsnægtelse.

Jeg var ikke den gang klar over dets mangesidede betydning og gik derfor ikke i enkeltheder.

Jeg sagde simpelthen:

”Muslimerne har vedtaget en meget vigtig resolution. Hvis fredsbetingelserne bliver ugunstige for dem – hvad Gud forbyde – vil de standse alt samarbejde med regeringen. Retten til at nægte samarbejde kan folket ikke give afkald på. Ingen kan tvinges til at beholde regeringens titler og æresbevisninger eller blive ved med at være i dens tjeneste. Hvis regeringen svigter os i kalifatspørgsmålet, har vi ikke andet at gøre end at nægte samarbejde.

I tilfælde af forræderi fra regeringens side, er vi i vor ret til at gøre det.

Men der gik flere måneder inden ordet ”samarbejdsnægtelse” blev gangbar mønt.

På det aktuelle tidspunkt gled det ud af konferencens forhandlinger.

Da jeg en måned senere på Amritsar-kongressen¹³⁹ støttede samarbejdes-resolutionen var det i det håb, at forræderiet aldrig ville komme.

Kapitel XXXVII

KONGRESSEN I AMRITSAR

Punjab-regeringen kunne ikke blive ved at opretholde fængslingen af de hundrede af mennesker som under belejringstilstanden var blevet arresteret på ganske løst grundlag af domstole, der kun var det af navn.

Overalt var der en sådan fortvivlelse over den skrigende uretfærdighed, at det umuligt kunne gå længere. De fleste fanger blev derfor løsladt før kongressens åbning og Lala Harkishanlal og de andre politiske ledere slap alle ud mens kongressen endnu var samlet. Også brødrene Ali kom med, lige fra fængslet.

Folket jublede.

Pandit Motilal Nehru, der efter at have opgivet sin omfattende praksis, havde gjort Punjab til sit hovedkvarter, var kongressens præsident; nu afdøde Swami Shrad-dhanandji var formand for modtagelseskomiteen.

Jeg havde hidtil på de årlige kongresser indskrænket mig til at optræde som det nationale sprogs talsmand, idet jeg på hindi fremlagde de udvandrede inderes sag. Og andet havde jeg heller ikke tænkt mig at gøre i år, men som så ofte før, dukkede også denne gang pludselig et ansvarsfuldt arbejde op.

Den kongelige bekendtgørelse om de nye reformer var lige udstedt. Selv jeg var ikke tilfreds med dem og alle andre helt utilfredse. Jeg synes den gang, at reformerne var

¹³⁹ Amritsar-kongressen: Den indiske nationalkongres årsmøde 29 december 1919- 1. januar 1920.

nogenlunde acceptable, selv om de havde deres mangler. Jeg sporede i den kongelige bekendtgørelse Lord Sinhas hånd, og det gav mig håb, men erfarne folk som nu afdøde Lokamanya og Deshbandhu Chittaranjan Das^{lxxxvi} rystede på hovederne. Pandit Malaviyaji var neutral.

Pandit Malaviyaji delte sit eget værelse med mig. Jeg kendte lidt til hans ydmyge, enkle levevis fra grundstensnedlæggelsen af hindi universitetet, men nu, hvor vi havde værelse sammen, blev jeg vidne til hans daglige liv, og alt hvad jeg så både glædede og overraskede mig.

Hans værelse var et tilholdssted for alle fattigfolk, og der var så overfyldt, at man knapt nok kunne røre sig. Der var altid fri adgang for alle og enhver, og alle kunne lægge beslag på hans tid, så meget de havde lyst til.

Jeg kunne således hver dag tale med Malaviyaji, der lige som en ældre broder satte mig ind i de forskellige partiers synspunkter.

Jeg indså, at jeg ikke kunne undgå at deltage i forhandlingerne om de nye reformer.

Da jeg havde været medansvarlig for Kongrespartiets beretning om skændselsgeringerne i Punjab, synes jeg også, jeg måtte være med i, hvad der endnu stod tilbage at gøre i denne forbindelse. Der skulle forhandles med regeringen om sagen, og så var der desuden kalifatspørgsmålet. Den gang troede jeg heller ikke, at Mr. Mantagu ville forråde, eller tillade Indiens sag at blive forrådt, og jeg betragtede brødrene Ali og andre fangers løsladelse som et gunstigt tegn.

Under disse omstændigheder holdt jeg på, det ville være urigtigt at forkaste reformerne, men Deshbandhu Chittaranjan Das holdt fast på det synspunkt, at reformerne burde forkastes som fuldkommen utilstrækkelige og utilfredsstillende.

Nu afdøde Lokamanya var nærmest neutral, men havde besluttet at støtte den samme resolution som Deshbandhu.

Det var ikke let for mig at træde op mod nogle så erfarne og almindeligt anerkendte førere. Men på den anden side kunne jeg ikke overhøre samvittighedens stemme.

Jeg prøvede at slippe uden om og antydede overfor Pandit Malaviyaji og Motilalji, at det ville være det bedste for alle parter, om jeg forsvandt fra resten af kongressen. Så slap jeg for at vise, at jeg var af en anden mening end lederne.

Men mit forslag faldt ikke i god jord hos disse to erfarne.

Lala Harkishanlal fik på en eller anden måde nys om det.

”Det går slet ikke an, det ville såre punjabbernes følelser, sagde han.

Jeg drøftede sagen med Lokamanya, Deshbandhu og Mr. Jinnah, men der var ingen udvej.

Sluttelig satte jeg Malaviyaji ind i min fortvivlede stilling.

”Jeg ser ingen mulighed for et forlig”, sagde jeg.

Hvis jeg virkelig forelægger min resolution, bliver der uenighed og så må der stemmes. Men det er vi jo slet ikke forberedt på. Man har hidtil ved kongressens offentlige møder stemt ved håndsoprækning, sådan at det har været helt umuligt at skelne mellem tilhørere og delegerede, og vi er, så og sige, ude af stand til at foretage stemmeoptællinger i så store forsamlinger. Så selv om jeg ønsker en afstemning, lader det sig slet ikke gøre at etablere en der er mening i”.

Men Lala Harkishanlal lovede, at han nok skulle ordne alt det nødvendige.

”Vi giver ingen adgang for tilhørere den dag, hvor afstemningen skal finde sted”, sagde han.

Jeg gav mig.

Jeg udformede min resolution og beredte mig med bankende hjerte til at fremlægge

den. Pandit Malaviyaji og Mr. Jinnah skulle støtte den.

Skønt vor uenighed var ganske fri for bitterhed, og vor taler var strengt saglige, mærkede jeg at det dog gjorde et stærkt og personligt indtryk, at der i det hele taget var nogen meningsforskelle mellem os. Man så helst, at vi var enige.

Selv under talerne, blev der fra tribunen gjort forsøg på at komme ud over vanskelighederne og førerne udvekslede bemærkninger i den hensigt. Malaviyaji lod ikke nogen sten urørt for at bygge bro over slugten, og i det samme rakte Jairamdas mig sit ændringsforslag, og bad mig på sin venlige måde om at spare de delegerede for de vanskeligheder, der ville opstå ved en spaltning.

Hans forslag tiltalte mig, og jeg sagde til Malaviyaji, at jeg synes, at Jairamdas ændringsforslag var acceptabelt for begge parter.

Derefter viste jeg det til Lokamanya, som sagde:

”Hvis C. R. Das går med på det, så har jeg intet at indvende”.

Nu tøede Deshbandhu endelig op og kastede et blik over på Sjt. Bepin Chandra Pal for at få hans godkendelse.

Malaviyaji blev glad og snappede papirlappen med ændringsforslaget og endnu før Deshbandhu havde udtalt et afgørende ”ja”, råbte han:

”Brødre, delegerede, jeg kan glæde jeg med at vi er nået til et kompromis”.

Den scene, der nu fulgte, kan ikke beskrives.

Salen genlød af klapsalver og de før så bekymrede ansigter lyste af glæde.

Det er næppe nødvendigt at omtale ændringsforslagets tekst.

Min opgave her er kun at skildre, hvorledes denne resolution blev en del af de forsøg, som disse kapitler omhandler.

Kompromiset blev en del af mit forøgede ansvar.

Kapitel XXXVIII

KONGRESOPTAGELSE

Jeg må anse min deltagelse i Amritsar-kongressen for min egentlige start indenfor kongrespartiets politik.

Min deltagelse i de tidligere årsmøder kunne vist ikke betragtes som mere end en årlig fornyelse af mit trokabsløfte overfor kongrespartiet. Jeg havde aldrig ved disse lejligheder nogen følelse af, at jeg var udset til at virke på nogen anden måde end som privatperson og andet ønskede jeg heller ikke.

Men i Amritsar havde jeg set, at jeg havde visse anlæg, som kunne blive til nytte for kongressen. Jeg kunne godt se, at både nu afdøde Lokamanya, Deshbandhu, Pandit Motilalji og andre af de politiske ledere var glade for mit ar-

bejde i Punjab-undersøgelsen.

De bad mig gerne med til deres private sammenkomster, og jeg forstod snart, at det var i dem, løsningerne på problemerne blev undfanget. Til disse møder blev der kun indbudt de personer, de særligt havde tillid til, og hvis arbejdskraft de havde brug for, og det var kun sjældent at udenforstående var til stede.

For det kommende års arbejde var der to ting, der interesserede mig særligt, da det var noget jeg havde forstand på. Det ene var det påtænkte mindesmærke for Jallianwala Bagh massakren¹⁴⁰, hvorom kongressen med stor begejstring havde vedtaget en resolution. Der skulle indsamles en halv million til det og jeg blev udnævnt til komite-medlem.

Pandit Malaviyaji gik for at være den dygtigste, når der skulle indsamles til offentlige formål, men jeg vidste dog, at jeg selv ikke stod meget tilbage for ham.

Det var i Sydafrika, at jeg havde opdaget mine evner i den retning.

Jeg kunne ganske vist ikke hamle op med Malaviyaji, når det gjaldt om at få Indiens fyrster til at rykke ud med deres kongelige gaver. Men jeg vidste også, at der ikke kunne være tale om at gå til rajaerne og maharajerne om bidrag til Jallianwala Bagh mindesmærket. Bombays gavmilde borgere gav af et godt hjerte og mindesfondet har en pæn konto i banken, men det spørgsmål som landet nu skal afgøre er, hvilket art mindesmærke skal der rejses på den grund, som hinduer, muslimer og sikher helligede ved deres blod.

I øjeblikket ser det efter alt at dømme ud til at de tre samfund så langt fra at være forbundet med venskabs- og kærlighedsbånd, står fjendtligt overfor hinanden, og nationen er i forlegenhed med mindesfondets anvendelse.

Den andet talent som kongrespartiet havde brug for var som forfatter til udkast.

Kongrespartiets ledere havde fundet ud af, jeg udtrykte mig kort og klart, en evne som var udviklet gennem mange års øvelse.

Kongrespartiets grundlov var en arv fra Gokhale. Han havde opsat nogle få regler der tjente som forretningsorden. Deres tilblivelse var en meget interessant historie, han selv fortalte mig. Men alle kunne nu se, de ikke længere egnede sig for kongressens voksende virksomhed og spørgsmålet om deres ændring var blevet rejst hvert år.

Kongrespartiet havde på den tid praktisk talt intet organ der fungerede mellem samlingerne og som kunne tage sig af de løbende forretninger.

Efter de gældende bestemmelser skulle der være tre sekretærer, men i virkeligheden var der kun en, der ikke engang ofrede hele sin tid på hvervet.

Hvorledes skulle han ene mand passe kongreskontoret, lægge dispositioner for næste år eller i det indeværende år varetage alle de forpligtigelser, kongressen havde gået ind på i det forløbne?

Man var nu derfor klar over, at spørgsmålet blev stadigt mere og mere brændende. Selve kongressen var et alt for tung og uhåndgribeligt apparat til drøftelse af offentlige sager, idet der ingen grænser var for antallet af delegerede.

Det var derfor noget alle var på det rene med, at de nuværende kaotiske forhold måtte ændres.

Jeg påtog mig så at skrive nye vedtægter, men på en betingelse.

Jeg vidste, at Lokamanya og Deshbandhu var de to politiske ledere, der havde de stærkeste tag i offentligheden, og jeg forlangte derfor, at de, som folkets repræsentan-

¹⁴⁰ *Mindesmærket for Jallianwala Bagh massakren*: I 1923 købte mindesfondet grunden til projektet, der blev tegnet af den i Indien boende amerikanske arkitekt Benjamin Polk (1916-2001). Mindesmærket blev indviet den 13 april 1961.

ter skulle deltage i udarbejdelsen af vedtægterne sammen med mig. Men da de selvfølgelig ikke havde tid til personligt at deltage i arbejdet, valgte man to mænd, der havde deres tillid, til vedtægtskomiteen, og at antallet af medlemmer blev begrænset til tre. Lokamanya og Deshbandhu accepterede denne ordning, og de foreslog henholdsvis hr. Kelkar og I. B. Sen som deres stedfortrædere.

Vedtægtskomiteen var ikke samlet en eneste gang, men vi forhandlede skriftligt, og fremlagde til slut et enstemmigt forslag.

Jeg betagter disse vedtægter med en vis stolthed.

Jeg mener nemlig, at hvis vi fuldt ud kan bringe dem i anvendelse, så vil alene dette kunne bringe os selvstyre.

Først ved at påtage mig ansvaret i denne sag, indtrådte jeg i kongrespolitik.

Kapitel XXXIL

KHADI-BEVÆGELSENS FØDSEL

Jeg husker ikke at have set en håndvæv eller en spinderok før i året 1908, da jeg i *Hind Swaraj* omtalte dem som universalmidlerne mod Indiens tiltagende fattigdom.

I den bog gik jeg ud fra, at alt hvad der hjalp det indiske folk ud af den knugende fattigdom, samtidig hjalp det mod vej til selvstyre.

Da vi grundlagde Satyagraha ashrammen ved Sabarmati, anskaffede vi et par håndvæve, men det var ikke alt.

Vi tilhørte nemlig alle enten de liberale erhverv eller var forretningsfolk og ikke en af os var håndværker. Vi måtte altså have en, der kunne lære os at væve, før vi kunne bruge vævene. Omsider fik vi fat i en mand fra Palanpur, der dog ikke lærte os hele kunsten. Men Maganlal Gandhi lod sig ikke så let forbløffe. Han var af naturen finger-nem. Inden længe var han udlært og nu blev en del nye vævere uddannet i ashrammen.

Vort mål var at nå så langt, at vi kunne producere alt vort tøj af hjemmevævet klæde. Vi holdt derfor straks op med at bruge fabriksfremstillet tøj, og alle ashrammens medlemmer besluttede, ikke at gå med andet end håndvævet tøj, lavet af indisk garn.

Vi kom i direkte forbindelse med væverne og lærte deres forhold at kende, størrelsen af deres produktion, vanskelighederne ved at få fat på garn, hvorledes de blev snydt og bedraget og endelig også deres voksende gældsbyrde.

Vi var selv ikke straks i stand til fremstille alt det klædestof vi behøvede. Der var så den udvej at få det fra håndvævere. Men klæde af indisk fabriks-garn var ikke let at få fat i, hverken fra manufakturhandlerne eller fra væverne selv.

Alt det fine tøj, de vævede var af udenlandsk garn, da de indiske fabrikker ikke spandt fint garn. Selv den dag i dag er den indiske fabriksfabrikation af finere garn meget lille, og det aller fineste kan de slet ikke spinde. Det var med stort besvær, at vi fandt nogle vævere, der accepterede at væve swadeshigarn for os og kun på den betingelse, at ashrammen aftog alt det stof, de fremstillede.

Vi brugte altså klæde vævet af fabriks-garn og propaganderede for det blandt venner. Og på den måde blev vi en slags agenter for de indiske spinderier. Dette bragte os i berøring med fabrikkerne og gav os indblik i deres ledelse og forskellige vanskeligheder. Vi erfarede, at deres mål var selv at væve den garn, de havde spundet; deres samarbejde med håndspinderne var kun nødtvunget og midlertidigt.

Vi ville selv helst spinde vores eget garn, men det var klart, at så længe vi ikke kunne det, blev vi ved med at være afhængige af fabrikkerne. Og vi synes ikke, at vi gjorde vort land nogen tjeneste ved at være agenter for spinderierne.

Men nu sad vi igen lige til halsen i vanskeligheder.

Vi kunne hverken få at i en spinderok eller nogen til at lære os at spinde, men langt om længe fandt Kalidas Jhaveri dog en kvinde, der ville undervise os.

Vi sendte et af medlemmerne af ashrammen, der var særlig lærenem, af sted. Men selv han måtte vende hjem, uden at have fravristet hende kunstens hemmelighed.

Tiden gik, og min utålmodighed voksede med den.

Enhver tilfældig besøgende, som muligvis kunne have lidt forstand på at spinde, blev overfaldet med spørgsmål. Men da kunsten næsten kun dyrkes af kvinder, og næsten helt var uddøet, så var det mest sandsynligt, at kun en kvinde ville være i stand til at opspore en spinderske, hvis en sådan stadig fandtes i en eller anden lille fjern afkrog.

I året 1917 lod mine venner i Gujarati mig præsidere ved undervisningskonferencen i Broach. Her var det, jeg traf den fremragende kvinde, Gangabehn Majmudar. Hun var enke, men fuld af en kvindelig virketrang.

Hun var ikke meget oplyst i gængs forstand, men i mod og sund fornuft overgik hun langt de fleste af vore dannede kvinder.

Hun havde allerede sat sig ud over de urørlighedens forbandelse, bevægede sig frygtløst i de undertrykte klasser og arbejdede for dem.

Hun havde selv penge og hendes fornødenheder var små. Stærk og rask var hun og færdes overalt uden ledsagerske og følte sig ganske hjemme på hesteryg.

Jeg lærte hende nærmere at kende på konferencen og fortalte hende om mine vanskeligheder med spinderokken, og til min glæde lovede hun at søge efter en, til hun fandt den.

Kapitel XXXL

ENDELIG FUNDET

Om sider fandt Gangabehn endelig rokken i i Vijapur i staten Baroda, efter i lang tid at have gennemstrejft Gujarati. Der var der mange, der stadig havde spinderokke i deres hjem, men de havde for længst sat dem på loftet som unyttigt skrammel.

De ville gerne genoptage spinderiet, hvis der var nogen, der ville sikre dem regelmæssig forsyning af fibre og lovede at købe garnet, de spandt.

Gangabehn sendte mig straks den glade nyhed, men det at skaffe fibrene viste sig at være vanskeligt.

Da jeg berørte sagen over for nu afdøde Umar Sobani, påtog han sig straks at levere fibre fra sin fabrik og jeg lod dem gå videre til Gangabehn. Det varede ikke længe før det begyndte at vælte ind med en sådan bunke garn, at der næsten var for meget af det.

Umar Sobanis ædelmodighed var ganske vidst stor, men vi kunne dog alligevel ikke blive ved med at benytte os af den. Det pinte mig, at vi stadig fik vore fibre fra ham. Når vi kunne bruge fabriksfibre, hvorfor så ikke lige så godt fabriksgarn? Der var med sikkerhed ingen fabrikker som lavede fibre til vore forældre. Hvordan lavede man dem da?

Jeg foreslog så Gangabehn at finde nogle kartere der kunne lave fibre, og hun påtog sig det beredvilligt. Hun ansatte en mand til at karte bomuld. Han forlangte 35 rupier om måneden, hvis det ikke var meget mere, men jeg synes ikke dengang, at nogen pris var for høj. Han oplærte et par unge til at lave fibre af kartet bomuld, som jeg tiggede mig til fra Bombay. Yashvantprasad Desai svarede straks imødekommende og Gangabehns foretagende trivedes således over al forventning. Hun fandt væverne til at væve garnet, som blev spundet i Vijapur, og det varede ikke længe før Vijapur khadi var berømt.

Mens denne udvikling foregik i Vijapur, vandt spinderokken hurtigt fodfæste i ashrammen. Maganlal Gandhi, brugte hele sit store mekaniske talent til at forbedre rokken og var uhyre opfindsom, og vi begyndte at fremstille rokke med tilbehør i ashrammen. Det første stykke khadi fra ashrammen kostede 17 annas pr. yard. Jeg anbefalede dette meget grove klæde til mange venner, som også villigt betalte prisen.

Imidlertid måtte jeg gå til sengs i Bombay, men jeg var dog rask nok til at fortsætte

arbejdet for vores virksomhed. Til sidst lykkes det mig at finde to spindere. De forlangte en rupi for en seer garn, det er 28 tola¹⁴¹ eller næsten $\frac{3}{4}$ pund.

Dengang var jeg ligeglad med den økonomiske side af sagen. Jeg anså ingen pris for for høj, når det drejede sig om at skaffe håndspundet garn, men ved at sammenligne de priser, jeg havde betalt, med dem i Vijapur, opdagede jeg, at jeg var blevet snydt. Spinderne ville imidlertid ikke nedsætte prisen, så jeg måtte give dem løbepas, men de havde gjort nytte. De lærte Shrimatis Avantikabai, Ramibai Kamdar, Shankarlal Bankers moder, der var enke og Shrimati Vasumatibehn, at spinde.

Rokken begyndte at summe muntert i mit værelse, og jeg kan uden overdrivelse sige, at denne summen havde en ikke ringe andel i at jeg kom mig.

Jeg indrømmer villigt, at virkningen var mere psykisk end fysisk.

Men det viser kun, hvor stor indflydelse det psykiske har på det fysiske.

Jeg spandt også, men dengang blev det dog ikke til noget videre.

I Bombay havde vi igen det gamle besvær med at skaffe håndkartede fibre.

En karter gik hver dag forbi hr. Revashankars hus, klimtende sin bue. Jeg sendte bud efter ham og fik af vide, at han kartede bomuld til stopning af madrasser. Han accepterede at karte bomuld til fibre, men forlangte en grov pris, som jeg dog betalte.

Garnet gav jeg til nogle venner fra Vaishnava, for at de kunne lave *pavitra*¹⁴² til *pavitra ekadashi*¹⁴³.

Hr. Shivji oprettede en spindeskole i Bombay.

Alle disse forsøg medførte store udgifter; men de blev villigt betalt af fædrelandssindede venner, der interesserede sig for sagen, og de penge var efter min ringe mening, ikke spildt. De skaffede os mange erfaringer, og viste os spinerokkens muligheder.

Utålmodigt ville jeg nu gerne gå over til helt at gå i khadi, da min dhorti endnu var af indisk fabrikstøj. Det grove khadi der blev fremstillet i ashrammen og i Vijapur, var kun 30 tommer bredt.

Jeg truede Gangabehn med, at hvis hun ikke inden for en måned skaffede mig en khadi-dhorte på 45 tommers bredde, ville jeg gå med en dhorte af groft kort khade, og denne trussel gjorde et stærkt indtryk på hende. Men hun viste sig opgaven voksen. Længe før månedens udløb sendte hun mig et par khadi-dhortier der var 45 tommer brede, og hjalp mig således ud af en vanskelig situation.

Omtrent på samme tid bragte hr. Lakshmidas væveren hr. Ramji og hans kone Gangabehn, fra Lathi til ashrammen, og fik vævet khadi-dhortier der.

De to fik stor betydning for bevægelsen. Både i Gujarat og andre steder lærte de en masse mennesker at spinde håndspundet garn.

At se Gangabehn ved sin vævestol er et herligt syn!

Hun sidder der så målbevidst og går sådan op i sit arbejde, at det er vanskeligt at fange hendes opmærksomhed, endsige at få hendes øjne bort fra den elskede væv.

¹⁴¹Tola: Hindi & urdu: vægtenhed, 1 tola = 11,7 gram

¹⁴²Pavitra: Sanskrit, ren, også stednavn.

¹⁴³Pavitra ekadashi: hellig bomuld, eller klæde brugt i religiøse fester.

Kapitel XXXLI

EN INSTRUKTIV DIALOG

Khadi-bevægelsen, eller swadeshi-bevægelsen som den dengang kaldtes, blev lige fra starten stærkt kritiseret fra tekstilfabrikanternes side. Nu afdøde Umar Sobani, der selv var en dygtig fabrikant, stod mig ikke alene bi med råd og dåd, men holdt mig også ajour med stemningen blandt de andre fabrikanter.

En af dem var kommet med en udtalelse, der gjorde et vist indtryk på mig, og som han meget gerne ville tale med mig om. Jeg indvilligede.

"De ved jo nok, at der engang tidligere har været en swadeshi-bevægelse", begyndte han.

"Ja, det ved jeg", svarede jeg.

"Så ved De også, at i de stridens dage udnyttede vi fabrikanter swadeshi-bevægelsen i fuldt mål. Da den var på sit højeste, satte vi endda prisen på bomuldsklæde op og gjorde det, der er endnu værre".

"Ja, jeg har nok hørt om det, og det har gjort mig ondt".

"Det forstår jeg godt, men i virkeligheden er der ingen grund til det. Vi er ikke filantroper. Vi er forretningsmænd og vi må tilfredsstille vore aktionærer. Prisen på en vare bestemmes af efterspørgslen. Hvem kan bryde loven om efterspørgsel og tilbud? Bengalerne skulle have vidst, at deres agitation for swadeshi-tøj måtte presse prisen i vejret, fordi den fik efterspørgslen til at stige".

Jeg afbrød ham: "Bengalerne var lige så godtroende som jeg. Det faldt dem i deres tillidsfuldhed ikke ind, at fabrikanterne ville være så topmålt selviske og upatriotiske at forråde deres eget land i prøvelsens time og endnu mindre, at de ville drive det så vidt, som at sælge udenlandsk klæde som swadeshi".

"Jeg ved, hvor godt De tror om deres medmennesker", svarede han "Og det er derfor jeg har ulejlighet Dem herhen, så jeg kunne advare Dem imod at begå de samme fejl, som de godtroende bengalere".

Med disse ord bad fabrikanten sin kontorist, der stod ved siden af, om at bringe prøver på det klæde, der fremstilledes i hans fabrik. Han pegede på det og sagde: "Se godt på det. Det er det nyeste, vi har fremstillet her på fabrikken. Vi laver det af affald, og derfor er det naturligvis billigt". Vi sender det så langt mod nord på som til Himalays dale og har agenturer hele landet over, selv på steder, hvor Deres stemme eller Deres agenter aldrig vil nå hen. De kan forstå, at vi ikke trænger til flere agenter og De burde desuden vide, at der i Indien langt fra produceres tøj nok til dække forbruget. Derfor er swadeshi-spørgsmålet i det store hele ikke andet end et produktionsspørgsmål. I det øjeblik vi kan sætte produktionen tilstrækkelig op, og forbedre kvaliteten i fornødent omfang, vil importen af bomuldsstoffer ophøre af sig selv. Derfor råder jeg Dem til at lægge hele agitationen om, og arbejde for oprettelsen af nye fabrikker. Vi trænger ikke til propaganda for vore varer, men til større produktion".

"Så vil De sikkert være tilfreds, når De hører, at det arbejder jeg allerede på", sagde jeg.

"Hvordan det"? udbrød han meget forvirret. "Tænker De da på at virke for anlæggelsen af nye fabrikker, for i så fald fortjener De sandelig, at man ønsker Dem til lykke".

"Det er ikke netop det, jeg gør", forklarede jeg, "men jeg arbejder for en genoplivelse

af spinderokken”.

Nu kunne han slet ikke følge med, men spurgte usikkert:

”Hvad vil det sige”?

Så fortalte jeg ham om spinderokken og min lange søgen efter den og tilføjede:

”Jeg er fuldstændig enig med Dem. Der er ingen grund til at jeg skulle blive agent for fabrikkerne. Det vil gøre landet mere skade end gavn. Vore fabrikker kommer foreløbig ikke til at mangle kunder. Hvad jeg bør gøre, der er at organisere produktionen af håndspundet klæde og finde udveje til at få det khadi afsat, som fremstilles på denne måde. Jeg fastholder denne måde at anvende swadeshi på, fordi jeg derved kan jeg skaffe arbejde til Indiens halvt sultende, halvt beskæftigede kvinder. Min tanke er at få dem til at spinde garn og at klæde folk i khadi.

Jeg ved ikke om denne bevægelse vil lykkes, for endnu er den kun på begyndelsesstadiet. Men jeg tror fuldt og fast på den. I hvert fald kan den ingen skade gøre. Hvis den kan forøge landets produktion af bomuldsklæde, det være nok så lidt, er den tværtimod en stor positiv gevinst. De forstår altså, at min bevægelse ikke lider under de mangler, De nævnte”.

Han svarede: ”Hvis det er Deres mål at forøge produktionen har jeg intet at indvende. Men om spinderokken kan vinde frem i denne maskinernes tidsalder, er et andet spørgsmål. Men jeg, for min del, ønsker Dem alt muligt held”.

Kapitel XXXLII

BEVÆGELSEN VOKSER

Jeg har ikke lov til at bruge flere kapitler på khadi-bevægelsen. Det ville ligge udenfor disse kapitlers hensigt at give en historisk beretning om min mangesidede virksomhed, efter at den er blevet alment kendt, og jeg har ikke lov at forsøge det, om så ikke for andet, end det emne ville kræve en hel afhandling. Min hensigt med disse kapitler er blot at skildre, hvorledes mine forsøg med sandheden ganske af sig selv bragte mig til at beskæftige mig med mange slags forhold.

Jeg genoptager nu beretningen om samarbejdsnægtelsesbevægelsen.

Mens brødrene Ali var i fuld gang med at agitere for kalifatet, førte jeg lange forhandlinger med nu afdøde Maulana Abdul Bari og den anden Ulmea, der navnlig drejede sig om, hvorvidt en muslim kunne overholde reglen om ikkevold. Til slut enes de alle om, at Islam ikke forbød sine tilhængere at godkende ikkevold i politik, og at de, så længe der bestod politiske aftaler herom, var forpligtet til at handle derefter.

Endelig blev resolutionen om samarbejdsnægtelse forelagt kalifat konferencen og vedtaget efter lange bevægede forhandlinger.

Jeg kan tydelig mindes, hvorledes en komité i Allahabad, sad hele natten og drøftede spørgsmålet. I begyndelsen stillede nu afdøde Hakim Saheb sig skeptisk over for muligheden for praktisk gennemførelse af ikkevoldelig samarbejdsnægtelse. Men da hans tvivl først var overvundet, kastede han sig med liv og sjæl ind i kampen, og hans hjælp blev af ubetalelig værdi for bevægelsen.

Så fremlagde jeg resolutionen om samarbejdsnægtelse på Gujarats politiske konference, der holdtes ikke længe efter. Til at begynde med indvendte dele af oppositionen, at en provinsiel konference ikke var kompetent til at vedtage en resolution forud for kongressen.

Jeg svarede, at noget sådant gjaldt kun når man gik i krebsegang, men hvor det gjaldt om at komme fremad, er den underordnede organisation ikke alene fuldt ud kompetent, men også forpligtet til at gøre det, hvis de da ellers besad det fornødne mod og selvtillid.

Jeg hævdede, at der ikke behøvedes nogens tilladelse til et sådant forsøg på at forøge hovedorganisationens prestige, såfremt man gjorde det på eget ansvar. Forslagets fordele og ulemper blev derefter diskuteret. Debatten var skarp og dog præget af velvillig forståelse.

Ved afstemning blev resolutionen så vedtaget med overvældende majoritet.

Dens gennemførelse skyldes i ikke ringe grad personligheder som herrerne Vallabhbhai og Abbas Tyabji. Den sidstnævnte var præsident og han var ganske stemt for resolutionen om samarbejdsnægtelse.

Kongreskomiten for hele Indien vedtog at afholde en særlig kongressamling i september 1920 i Calcutta for at tage stilling til spørgsmålet, og der blev gjort forberedelser dertil i stor stil. Lala Lajpat Rai blev valgt til præsident. Kongres- og kalifat-særtog blev sat i gang fra Bombay til Calcutta, hvor der var en kæmpeforsamling af delegerede og besøgende.

På Maulana Shaukat Ali's^{lxxxvii} opfordring lavede jeg i toget et udkast til en resolution om samarbejdsnægtelse. Hidtil havde jeg mere eller mindre undgået ordet ikkevold i mine udkast, mens jeg altid brugte det i mine taler, men jeg var endnu ikke sikker på at jeg havde fundet det rigtige udtryk¹⁴⁴. Når jeg overfor en ren muslimsk tilhørerkreds skulle forklare min mening, synes jeg ikke, at sanskrit ordet for ikkevold dækkede det helt. Jeg bad derfor Maulana Abul Kalam Azad om at give mig et andet ord derfor. Han foreslog "*ba-aman*"; og for samarbejdsnægtelse foreslog han "*tark-i-mavalat*".

Jeg havde altså endnu ikke fundet passende begreber for samarbejdsnægtelse på hindi, gujarati og urdu, da jeg blev opfordret til at udforme resolutionen om samarbejdsnægtelse til denne begivenhedsrige kongres.

I det oprindelige udkast blev ordet "ikkevoldelig" udeladt.

Kladden havde jeg, uden at lægge mærke til forglemmelsen, givet til Maulana Shaukat Ali, som rejste i den samme kupé. I løbet af natten opdagede jeg fejlen. Om morgenen sendte jeg Mahadev afsted med den besked, at fejlen måtte rettes, inden udkastet blev sendt til pressen. Men, tror jeg nok, kladden allerede var gået i trykken, således, at der ikke kunne tilføjes noget og jeg måtte derfor foretage den nødvendige rettelse i de trykte eksemplarer af udkastet. Jeg så senere, at det ville have voldt store vanskeligheder, om jeg ikke havde haft mit udkast færdigt.

Ikke desto mindre var jeg i en meget vanskelig situation. Jeg anede ikke, hvem der ville støtte resolution, og hvem der ville gå imod den. Jeg havde heller ikke nogen anelse om, hvilken holdning Lalaji ville indtage. Jeg så kun, at der i Calcutta var forsamlet en imponerende skare af gamle prøvede krigere, bl.a. Dr. Besant, Pandit Malaviyaji, hr. Vijayaraghavachari, Pandit Motilalji og Deshbandhu.

Mit forslag gik kun ud på at nægte samarbejde i den hensigt at opnå oprejsning for uretfærdighederne i Punjab og imod kalifatet. Det tiltalte imidlertid ikke hr. Vijayaraghavachari: "Hvis samarbejdsnægtelse skal erklæres, hvorfor skulle det så være med henvisninger til specifikke uretfærdigheder? Fraværet af selvstyre var den største uret som landet trællede under, det skulle være mod dette ikke samarbejdet blev anvendt", sagde han.

144 I det følgende tænker Gandhi på engelsk, derfor de definatoriske problemer.

Pandit Motilalji ønskede også at kravet om selvstyre skulle med i resolutionen. Jeg accepterede forslaget, og optog det krav i min resolution, som blev vedtaget efter en anstrengende og noget stormende debat.

Motilalji var den første, der sluttede sig til bevægelsen.

Jeg husker endnu den behagelige samtale jeg havde med ham om resolutionen.

Han foreslog nogle ændringer i dens ordlyd som jeg accepterede, og han påtog sig at få Deshbandhu med på vor side. I sit hjerte var han der allerede, men han tvivlede på folkets evne til at gennemføre programmet.

Jeg følte tabet af Lokamanya¹⁴⁵ meget stærkt ved denne lejlighed.

Jeg har altid været fuldt og fast overbevist om, at havde Lokamanya været i live, ville han have givet mig sin velsignelse.

Men selv om det havde været anderledes og han var gået imod mig, så ville hans opposition dog have været mig kærkommen og til belæring. Vi var aldrig helt enige, men vores meningsforskelle bragte ingen bitterhed med sig. Han lod mig altid mærke, at båndet mellem os var uløseligt.

Selv mens jeg skriver dette står alle omstændighederne ved hans død klart for mit øje.

Det var omtrent ved midnatstid, at Patwardhan, som dengang arbejdede sammen med mig, telefonisk meddelte mig, at han var død. Jeg var netop sammen med mine kammerater, og ganske uvilkårligt udbrød jeg: "Nu har jeg mistet min bedste støtte". Bevægelsen for samarbejdsnægtelse var da i fuld gang, og jeg trængte til hans opmuntring og hjælp. Hvordan han ville forholde sig til samarbejdsnægtelsens slutfase er ikke godt at vide og at spekulere på det er ørkesløst. Men så meget er sikkert, at den store tomhed, han efterlod sig, følte dybt af alle, der var til stede i Calcutta. Alle savnede hans råd i denne kritiske stund.

Kapitel XXXLIII

I NAGPUR

Den resolution, der var vedtaget af kongreskomiten i Calcutta, skulle stadfæstes på kongrespartiets årsmøde i Nagpur. Der var her som i Calcutta, stor tilstrømning af besøgende og delegerede, hvis antal endnu ikke var fastsat. Følgen var, så vidt jeg husker, at ved denne lejlighed var mødt hen ved 14.000.

Lalaji ønskede en mindre ændring vedrørende boykot af skoler, og det gik jeg med til. Desuden blev der foretaget et par forandringer efter Deshabandhus ønske, og derefter blev resolutionen om samarbejdsnægtelse enstemmigt vedtaget.

Resolutionen om kongrespartiets nye vedtægter skulle også debatteres i denne samling. Underkomitens udkast var blevet fremlagt ved den særlige samling i Calcutta. Sagen var derfor grundigt drøftet og gennemarbejdet, hvor den nu kom til den endelige behandling på Nagpur-kongressen.

Hr. C. Vijayaraghavachariar var præsident.

Forretningsudvalget vedtog udkastet med kun en vigtig ændring.

Så vidt jeg husker havde jeg foreslået, at antallet af delegerede blev fastsat til 1500, men forretningsudvalget indsatte i stedet for 6000. Det var efter min mening en over-

¹⁴⁵ Lokamanya: Lokamanya Tilak.

ilet beslutning, og alle disse års erfaring har kun bestyrket mig i mit synspunkt.

Jeg anser det for en vildfarelse at tro, at et stort antal delegerede på nogen måde skulle være garanti for bedre behandling af sagerne eller et værn for det demokratiske princip. Femten hundrede vidtskuende og pålidelige delegerede, hvem folket vel lå på sinde, ville under alle omstændigheder være en bedre støtte for demokratiet end 6000 uansvarlige mænd valgt efter vidt forskellige regler.

Hvis folket vil værne om demokratiet må det have en stærk, levende følelse af uafhængighed, samhørighed og selvagtelse, og til sine repræsentanter burde der kun vælges gode og sanddru mænd. Men forretningsudvalget tænkte ikke så meget på kvaliteten som på kvantiteten og var hellere end gerne gået endnu højere end 6000. Begrænsningen på 6000 var derfor et kompromis.

Om kongrespartiets mål var der ivrig debat.

I det forslag til vedtægter jeg havde fremlagt, var partiets mål at opnå selvstyre om muligt inden for det britiske imperium, og hvis ikke, udenfor.

Der var en gruppe der ville begrænse selvstyret indenfor det britiske imperium. Dette talte Pandit Malaviyaji og hr. Jinnah for, men de var ikke i stand til at samle mange stemmer.

Endvidere var det mit forslag, at der kun måtte anvendes fredelige og lovlige midler, men heller ikke dette gik glat igennem; man indvendte, at det ikke burde være nogen af de midler, der måtte anvendes.

Men efter en lærerig og bevæget debat vedtog kongressen det oprindelige udkast.

Kongressen vedtog også resolutioner om samarbejde mellem hinduer og muslimer, afskaffelse af urørlighed og indførelse af khadi, og fra den tid har dens medlemmer haft den opgave at befri hinduismen for urørlighedens forbandelse, og kongressen har, gennem khadi-bevægelsen skabt et bindeled mellem sig og Indiens "skeletter". Vedtagelsen af samarbejdsnægtelse for kalifatets skyld var i sig selv et betydningsfuldt forsøg på at forene hinduer og muslimer.

FARVEL

Men tiden er nu inde til at slutte disse kapitler.

Jeg har knapt nok haft noget privatliv, så der er næppe noget der angår mig, som folket ikke ved. Desuden har jeg siden 1921 stået i så nær forbindelse med kongrespartiets ledere, at jeg dårligt kan beskrive nogen episoder i mit liv siden da, uden at hentyde til mit forhold til dem. Ganske vist er Shraddhanandji, Deshabandhu, Hakim Saheb og Lalaji ikke mere blandt os, men vi er så lykkelige, at have en skare af kongressens andre veteraner levende og arbejdende i vor midte. Kongressens historie siden de store begivenheder, jeg har beskrevet, er stadig i sin vorden, og min væsentligste gerning gennem de sidste syv år har været i den. Omtale af min forbindelse med kongrespartiets ledere ville derfor være uundgåelig, hvis jeg skulle fortsætte min fortælling. Og dette kan jeg ikke gøre, i alt fald ikke nu, om ikke af anden grund, så af hensyn til dem. Desuden kan der endnu ikke drages definitive konklusioner af de igangværende forsøg. Derfor synes jeg at det er en simpel pligt at slutte denne beretning her og min pen nægter ligefrem at skrive mere.

Det er ikke uden vemod, at jeg tager afsted med læseren. Jeg vurderer selv mine forsøg meget højt, men ved ikke, om jeg har formået at yde dem retfærdighed. Jeg kan kun sige, at jeg ikke har sparet noget besvær for at give en pålidelig fremstilling. At jeg uden ophør har bestræbt mig for at gengive sandheden, sådan som den har vist sig

for mig. Men mit arbejde har dog bragt mig en usigelig fred i sjælen, fordi jeg har det inderlige håb om, at det muligvis kunne give tvivlere tillid til sandhed og ahimsa.

Min erfaring har atter og atter lært mig, at der ingen anden Gud er, end sandhed. Og hvis ikke hver eneste side i disse kapitler er et vidnesbyrd om at sandhed kun kan virkeliggøres gennem ahimsa, så anser jeg alt mit besvær for at have været forgæves. Men selv om dette måtte være tilfældet, så vær overbevist om at det er min fremstilling, og ikke selve grundtanken, der er noget i vejen med.

Hvor alvorlig min stræben efter ahimsa end har været, så har den dog været mangelfuld og utilstrækkelig. De små flygtige sandhedsglimt, som jeg har været i stand til at opfatte, kan næppe bidrage med en idé i sandhedens ubeskrivelige lyshav, der er en million gange klarere end den sols lys, som vi dagligt ser med vores øjne. Hvad jeg har opfanget er i virkeligheden kun et ganske svagt skær af dens storslåede glans. Men så meget kan jeg sige med vished, at den fuldkomne sandhed kun kan opfattes af den, der helt og holdent opfylder ahimsa.

For at skue den universelle og altgennemtrængende sandhedens ånd, må man være i stand til at elske den mindste skabning som sig selv, og ikke holde sig udenfor livets kampe. Derfor har min hengivenhed for sandhed også draget mig ind i politik, og jeg er i al beskedenhed overbevist om, at de, der siger, at religion ikke har noget med politik at gøre, ikke ved, hvad religion er.

Uden selvrenselse er det umuligt at have samhørighed med alle levende væsner; uden selvrenselse må opfyldelsen af loven om ahimsa forblive uopnåelig. Gud kan aldrig erkendes af den, som ikke er ren af hjertet. Selvrenselse må derfor føre til renhed under alle livets former. Denne selvrenselse er meget smitsom og fører til renselse af ens omgivelser.

Men selvrensens sti er tung og stejl. For at nå fuldkommen renhed må man fuldstændig frigøre sig for al lidenskab i tanke, tale og handling; man hæver sig over de modgående strømme af kærlighed og had, hengivenhed og afsky. Jeg ved, at jeg til trods for min stadige stræben endnu ikke har opnået denne tredobbelte renhed. Det er derfor at verdens æresbevisninger ikke glæder mig, men tværtimod piner mig. Jeg synes, det er langt sværere at overvinde de snigende lidenskaber, end at erobre en verden med våbenmagt. Lige siden jeg vendte tilbage til Indien, har jeg mærket de slumrende lidenskaber i mig. Denne følelse har ydmyget mig, men ikke besejret mig. Erfaringerne og forsøgene har holdt mig oppe og givet mig stor glæde. Men jeg ved, at jeg endnu var en vanskelig vej at vandre. Jeg må helt udslette mig selv. Så længe man ikke af egen fri vilje stiller sig selv sidst blandt alle medskabninger, er der ingen frelse for én. Ahimsa er ydmygelsens yderste grænse.

Idet jeg nu i alt fald foreløbig byder læseren farvel, beder jeg ham forenes med mig i bøn til sandhedens Gud, at han vil give nådegaven ahimsa i sind, ord og gerning.

Finale

I *Kvindernes internationale liga for fred og friheds* tidsskrift, *Fred og Frihed*, fra november 1930, står der, at den anden del af Gandhis selvbiografi vil udkomme i 1931. I samme nummer noterer bladet, at *International Ungdomsligas* tidsskrift *Nye Veje* ikke løber rundt, hvilket formodentligt medvirkede til økonomiske problemer for forlaget således, at det oversatte manuskript til anden del af erindringerne ikke engang blev skrevet færdig på skrivemaskine og sat til bogtrykning.

En anden medvirkende årsag til at anden del ikke udkom som planlagt, kan være bogens høje pris. Første bind kostede 10 kr. for den indbundne udgave. En mindre formue under den økonomiske verdenskrise, der var startet et par år tidligere.

Og nok gjorde den nystartede forening Indiens Venner sit til at anbefale bogen i lighed med andre organisationer og tidsskrifter, men så mange velhavende pacifister var der tilsyneladende ikke i datidens Danmark til at forlaget fik sine udgifter dækket endsig fik overskud .

Hvor det har været muligt er der tilføjet kortfattede biografiske oplysninger og litteraturhenvisninger. Enkelte citater fra vanskeligt tilgængelige publikationer er medtaget.

Se også: Some remarkable European Women who helped Gandhiji in South Africa.

http://www.anc.org.za/ancdocs/history/people/gandhi/6.html#N_1

Reminiscences of Persons who knew him in South Africa / compiled by E. S. Reddy

<http://www.mkgandhi.org/Associates%20&%20Disciples/rem.htm>

Stikordsregister

Adajania, Sorabji.....	70, 73
Aden.....	79
Ahimsa.....	6, 22, 113, 132, 142
Ahmedabad.....	2, 102, 104, 121ff., 127, 139, 142, 144, 152ff., 156f.
Ali, Asaf.....	160
Ali, Maulana Mahomed.....	132
Ali, Maulana Shaukat.....	173
Aligarh.....	132
All-India Home Rule League.....	144
Allahabad.....	172
Allinson, dr. Thomas Richard.....	77
Ambalal, Sarladevi.....	125
Ambalal, Sheth.....	122, 125
Amritsa.....	6
Amritsar.....	6, 148f., 152, 156
Anand, Swami.....	24
Anandibai, Shrimati.....	118
Anasuyabai, Shrimati.....	121f.
Anasuyabehn, Sarabhai.....	140
Andrews, Charles Freer [Deenabandhu].....	30, 85f., 90, 92, 132f., 135, 159
Aparigraha.....	22
Asansol.....	94
Asien.....	11
Avantikabai, Shrimati.....	118
Avantikabai, Shrimatis.....	170
Babu, Gaya.....	110
Babu, Rajendra.....	109
Badri, Shivpujan.....	17, 31
Bagasra.....	89
Banker, Shankarlal.....	122, 142f., 148, 156, 170
Banker, Shankarlal Ghelabhai.....	144
Bari, Maulana Abdul.....	172
Baroda.....	90, 168
Basu, Babu Bhupendranath.....	96
Bbabu, Brajkishore.....	110
Begam, Dilshad.....	107
Besant, Annie.....	144
Bettiah.....	111f., 121f.
Betul.....	132
Bhagavadgita.....	15
Bhiti-hara.....	119
Bihar.....	6, 31, 108ff., 117, 120, 147
Bombay.....	13, 104, 116, 118, 143, 148f., 155f., 170, 173
Bombay.....	

Chowpati.....	148, 153
Pydhuni.....	150f.
Bombay Chronicle.....	144, 156
Booth, dr.....	49
Brahmacharya.....	22f., 50
Broach.....	168
Burdwan.....	92, 94f.
Calcutta.....	98, 132, 173
Cantlie, Sir James.....	71
Cape Comorin.....	8
Cawnpore.....	109
Ceylon.....	9, 11
Chamberlain, Joseph.....	8, 11ff.
Champaran.....	108, 113f., 116, 121ff., 128, 138
Chattopadhyaya, Bankim Chandra.....	152
Chelmsford, lord.....	89, 131
Chhindwada.....	132
Chowdhari, Pandit Rambhaj Dutt.....	158
Civil ulydighed.....	72, 113, 115, 129, 146, 149
Crewe, Lord Robert.....	70f.
Darbhangra.....	110
Delhi.....	89, 107f., 131, 133, 135, 148f.
Desai, Mahadev.....	118, 127, 146, 150
Desai, Pragji.....	62
Desai, Shrimati Durga.....	118
Deshpande, Gangadharrao.....	118
Deshpande, Keshavrao.....	90
Devi, Shrimati Sarojini.....	149
Dinshaw, Kekobad Kavasji.....	79
Doke, Joseph.....	33
Durban.....	8f., 12, 18, 22, 24, 34, 37, 40f., 46, 54, 56, 79
Dutt, Pandit Rambhaj.....	159
Dwarkadas, Jamnadas.....	144f.
Dyer, brigadegeneral Reginald.....	20, 160
England.....	43, 69
Faste.....	67
Bodsfaste.....	68
Ekadashi.....	53, 59f.
Pradosha.....	60
Ramadan.....	60
Shaivite.....	60
Shravan.....	60
Vaishnava.....	60
Færing, Ester.....	113
Gabdhi, Kasturbai.....	139
Gait, Sir Edward Albert.....	120
Gallwey, oberst.....	74
Gandhi Harilal.....	47

Gandhi Maganlal.....	95
Gandhi Ramdas.....	96
Gandhi, Chhaganlal.....	39
Gandhi, Kasturbai.....	54ff., 69, 118f.
Gandhi, Maganlal.....	40, 43, 52, 90, 92, 97, 104, 167, 169
Gandhi, Ramdas.....	44
Gandhi, Mahadev Desai.....	32
Ganges.....	99, 101
George, Lloyd.....	160
Gidvani, Acharya.....	149
Godfrey, dr. William	32
Godfrey, Georg.....	12
Gokhale, Awantikabai.....	145
Gokhale, Pundalik Shrimati Avantikabai.....	27, 95, 118
Gokhale's Society.....	97
Gorakh, Babu.....	113, 116
Gud.....	5, 14f., 19, 30, 42ff., 56, 59, 64, 73, 80, 104f., 108, 113, 121, 123, 142, 176
Gujarat.....	87, 102, 128, 130, 157
Gujarat Sabha.....	127
Gujarati.....	48, 168
Gulbarga.....	148
Gurukul.....	99
Haq, Maulana Mazharul.....	109, 117
Hardinge, Charles.....	106
Hardvar.....	97ff., 101f.
Harkishanlal, Lala.....	163f.
Heycock, W. B.....	115
Himalaya.....	113
Hind Swaraj.....	71, 149
Hindu Anathashram.....	139
Hirachand, Punjabhai.....	123
Hobhouse, Emily.....	73
Home Rule League.....	144
Horniman, Benjamin Guy.....	143ff., 156
Hrishikesh.....	99ff.
Hunter, sir W. W.....	108
Hyderabad.....	110, 144
Imperial Citizenship Association.....	106
Imperial Legislative Council.....	106
Indian Opinion.....	19, 26, 28, 36f., 40, 52, 157
Indian Star.....	28
Indian World.....	28
Irland.....	70
Italien.....	133
Iyengar, Kasturi Ranga.....	146f.
Jagadanandbabu.....	90
Janaka, kong.....	108
Jerajani, Vithaldas.....	148f.

Jesu.....	14
Jhaveri, Kalidas.....	168
Jhaveri, Revashankar.....	150
Jinnah, Muhammad Ali.....	86
Johannesburg.....	14, 16, 18, 20, 25, 32, 36f., 43, 46ff., 54
Justs, Adolph.....	18
Kalelkar, Kakasaheb.....	90
Kallenbach, Herman.....	26, 53, 58ff., 62f., 66f., 69, 75f., 78
Kalyan.....	95
Kalyandas.....	32
Kamdar, Ramibai.....	170
Kapstaden.....	8
Karachi.....	107
Kathiawad.....	86, 88f., 99
Kathlal Kheda.....	128
Kheda.....	6, 20, 121f., 128, 130, 135, 138, 154
Kochrab.....	123
Kockrab.....	102
Kost.....	
Appelsiner.....	77
Bananer.....	59, 75
Beder.....	77
Bouillon.....	20, 54f.
Brød.....	77
Citron.....	75, 138
Citroner.....	59
Dadler.....	59, 88
Druer.....	19, 75
Frugt.....	19
Frugtsaft.....	139
Fuldkornsbrød.....	46
Gedemælk.....	20, 141f.
Ghi.....	139
Jordnødder.....	59, 75, 88, 138
Kaffe.....	57
Karry.....	57
Kød.....	54ff.
Kødsuppe.....	140
Løg.....	77
Mandler.....	19
Mel.....	47, 59
Mung.....	139
Mælk.....	19f., 56, 58, 59f., 75ff., 139, 141
Nødder.....	19
Oksekød.....	55
Olie.....	139
Olivenolie.....	59, 75, 77
Ris.....	77

Ræddiker.....	77
Salt.....	57f., 149
Smør.....	138
Te.....	57
Tomater.....	75
Vin.....	54f.
Æg.....	140f.
Kshitimohanbabu.....	90
Kunzru, Pandit Hridayanath.....	97
Lahore.....	107, 148, 150
Lakshman Jhula.....	99ff.
Leicester.....	46
Lincolnshire.....	34
London.....	58, 69ff., 75f., 109
Louth.....	34, 46
Lucknow.....	108ff.
Lyceum.....	71
Mackenzie, general.....	49
Madanjit, Vyavharik.....	28, 32, 34, 37, 39
Madeira.....	70
Madras.....	144, 146f.
Maffey, sir John.....	106
Malaviyaji, Pandit.....	106, 115, 159, 164ff., 173, 175
Malaviyaji, Pandit Madan Mohan.....	106
Manchester.....	18
Maneklal.....	32
Matheran.....	141
Mathura.....	149f.
Mehta, dr. P. J.....	18, 69f., 75f., 78, 96, 116
Mehta, Phirozshah.....	156
Mehta, Pranjivandas.....	70
Mehta, sir Pherozechah.....	86
Mirzapur,.....	125
Mogalsarai.....	95
Mohani, Maulana Hasrat.....	161f.
Motihari.....	111ff., 116
Munshiramji, Mahatma.....	97, 99
Muzaffarpur.....	110
Nadiad.....	127, 129, 135, 139, 153f.
Nadiad Anathashram.....	127
Nagenbabu.....	90
Nagpur.....	6, 174
Naidu, Sarojini.....	144f.
Naidu, Shrimati Sarojini.....	71
Narandas, Jethmal.....	145
Natal.....	8, 13, 25, 37, 48f., 81, 106
Navajivan.....	6, 28, 52, 156f.
Nehru, Pandit Motilal.....	159

Nepalbabu.....	90
Netley-hospitalet.....	75, 78
No Breakfast Association.....	18
Naazar, Mansukhlal.....	28, 43
O'Dwyer, sir Michael Francis.....	158
Oxford.....	73
Palanpur.....	167
Palwal.....	150
Pandya, Mohanlal.....	121, 127
Parekh, sir Gokuldas Kahandas.....	127
Parikh, Narahari.....	118
Parikh, Shankarlal.....	121, 127
Parikh, Shrimati Manibehn.....	118
Paris.....	70
Patanjali, Devanāgarī.....	15
Patel, Vallabhbhai.....	122, 130
Patel, Vallabhbhai Javerbhai.....	144
Patel, Vithalbhai.....	127
Patha.....	48
Patidar.....	128
Patna.....	109, 114
Petit, Jehangir.....	86
Phoenix.....	40, 42, 67
Polak, Henry Salomon.....	33, 36, 43ff., 47f., 71f.
Polak, Millie Graham.....	42, 45, 47
Poona.....	6, 86ff., 95f., 118
Pope, George Uglow.....	63
Porbandar.....	88
Prasad, Babu Brajkishore.....	108
Prasad, Babu Dharanidhar.....	112
Prasad, Babu Rajendra.....	116
Prasad, Brajkishore.....	110
Prasad, Gorakh.....	112
Prasad, Rajendra.....	110
Prasad, Ramnavmi.....	110
Pretoria.....	8, 10
Punarjanma.....	15
Punjab.....	6, 123, 150, 152f., 156ff.
Puri.....	109f.
Qureshi, Shuaib.....	132
R. Mehtas.....	97
Rahman, Abdur.....	132
Rajkot.....	88f.
Ramadevji, Acharya.....	99
Ramanama.....	51, 68
Rangoon.....	96ff., 116
Reed, dr. Stanley.....	106
Ritch, L. W.....	13f., 28

Roberts, Charles Henry.....	75, 78
Roberts, lady Cecilia.....	77
Rudra, Sushil.....	85f.
Ruskin, John.....	37f., 44, 46
Rustomji, Parsee.....	39
Rustomji, Parsi.....	82ff.
Sabarmati.....	122, 139, 167
Sabarmati centralfængsel.....	123
Saharanpur.....	97
Saheb, Hakim.....	132, 172
Saheb, Hakim Ajmal Khan.....	148, 160f.
Samaldas, Lallubhai.....	106
Sanskara.....	15
Santoshbabu.....	90
Sarabhai, sjt. Ambalal.....	122
Sarvodaya.....	38, 149
Sathaye, Dinkar Dhonddev.....	144
Satyagraha.....	6, 144
Satyagraha Ashram.....	102
Satyagraha in South Africa.....	52, 108
Satyagraha Sabha.....	143f., 155
Satyagrahi.....	67, 70
Savarkar, Narayan Damodar.....	144
Sawai Madhopur.....	150
Schlesin, Sonia.....	26ff.
Servants of India Society.....	87, 95, 118
SHANTINIKETAN.....	6, 85f., 90
Sharadbabu.....	90
Sharma, Harihar.....	90
Shastri, Chintaman.....	90
Sheth, Abdulla.....	31
Sheth, Tyeb.....	11f.
Shraddhanandj, iSwami.....	85, 148, 150, 159
Shraddhanandji, Swami.....	148, 150
Shrinagar.....	8
Shukla, Rajkumar.....	108ff.
Simla.....	135
Sindh.....	147
Skoler.....	
Ganganath Vidyalyaya.....	90
Skotland.....	25
Sly, sir Frank.....	120
Snell, Edmund Henry Turner.....	15
Sobani, Umar.....	142f., 150, 156, 169
Soman, Babasaheb.....	118
Sparks, oberst.....	49
Storbritannien.....	70, 160
Surat.....	150

Svargashram.....	101
Sydafrika.....	14, 16f., 21, 44, 61, 70f., 97, 132
Tata, lady Meherbai.....	107
Teosofiske Selskab.....	14
Thakkar, Amritlal.....	104, 127
Tilak, Lokamanya.....	135f., 174
Tirhut.....	110f.
Tolstoj-kollektivet.....	59f., 66
Transvaal.....	8ff., 13, 21, 25f., 45, 81f.
Transvaal Critic.....	37, 43
Trivedi, Uttamlal.....	86
Tyabji, Abbas.....	173
Tyrkiet.....	160
Tyskland.....	140
Ujamsi, Chunilal.....	145
Urban.....	54
Vaishampayan, Anandibai.....	118
Vaishnava.....	170
Vasumatibehn, Shrimati.....	170
Vijapur.....	168ff.
Viramgam.....	88f., 153
Wadhwan.....	88f.
West, Albert.....	33f., 37, 39ff., 51
Willingdon, lord.....	87, 89
Wylie, oberst.....	49
Yajnik, Indulal.....	157
Yajnik, Indulal Kanaiyalal.....	144
Young India.....	6, 28, 156f.
.....	66, 143

- i Oversættelsen er baseret på Axel Pilles fragmentariske oversættelse fra 1930 sammenlignet med den engelske førsteudgave og udgaven i *Collected Works of Mahatma Gandhi*.
- ii 1836-1914, Joseph Chamberlain engelsk forretningsmand og politiker. Koloniminister 1895.
- iii The Complete Works of Swami Vivekananda.
<http://www.ramakrishnavivekananda.info/>
- iv Patanjali's Vision of Oneness. http://www.dailyreadings.com/sutras_1.htm
- v Om hvad der er rimeligt. Snell, Edmund Henry Turner: The principles of equity, intended for the use of students and the profession (1898). <http://www.archive.org/details/principlesofequi00snelluoft>
- vi Lakshmidas Gandhi.
- vii Brev til Lakshmidas Gandhi, omkring 20. april 1907.
- viii Brev til fru Bissicks, 5. august 1905.
- ix 1859-1936, Adolf Just, tysk boghandler med interesse i naturhelbredelse. Medlem af vandrefuglebevægelsen. Grundlægger af Heilerde-Gesellschaft som sælger naturmedicin. Hippie Roots & The Perennial Subculture By Gordon Kennedy & Kody Ryan.
<http://www.hippy.com/article-243.html>
- RETURN TO NATURE BACK TO HOME By Suma Varughese & Parveen Chopra
<http://www.lifepositive.com/Body/naturopathy/naturopathy/nature-cures.asp>
- x Just, Adolf : Return to Nature! The True Natural Method of Healing and Living and the True Salvation of the Soul. Paradise Regained. 1899.
<http://www.soilandhealth.org/02/0201hyglibcat/020162.Just.pdf>
- xi Gandhi, Mahatma: A guide to health. - Madras : S. Ganesan, 1921. - 147 s.
<http://www.archive.org/details/guidetohealth00gandrich>
- xii 1871-1945, Hermann Kallenbach, tysk, jødisk arkitekt og Tolstoj-tilhænger.
- xiii 1861?-1906, Mansukhlal Hiralal Nazar, indisk borgerrettighedsforkæmper og publicist. Litteratur: Search Results from UC Berkeley's South Asian Diaspora Bibliographic Guides.
<http://www.lib.berkeley.edu/SSEAL/SouthAsia/cgi-bin/sadbibusersearch.cgi?keywords=India+South&searchtype=subject&table=sadbib>
- xiv 1871-1940, Andrews, Charles Freer [Deenabandhu], engelsk missionær.
- xv 1892-1942 Gandhi, Mahadev Desai, journalist senere uddannet advokat. Gandhis personlige sekretær.
- xvi 1882-1959, Polak, Henry Salomon Leon, engelsk advokat og humanist.
- xvii 1819-1900, Ruskin, John : Unto this last : four essays on the first principles of political economy.
<http://etext.virginia.edu/toc/modeng/public/RusLast.html>
- Gandhi oversætter den engelske kunstprofessor og forfatters bog om etik i økonomi til gujarati i 1908 med titlen Sarvodaya. Ruskin, der var en kristen socialist, ville en socialøkonomi.
- xviii Parsee Rustomjee, Indisk handelsmand og borgerrettighedsforkæmper. Nekrolog af Gandhi i Navajivan, 30. november 1924; Collected Works, bd 25, s 372-74.
- xix 1883-1928, Maganlal Gandhi, Khushalchand Gandhis anden søn. Khushalchand var Mahatma Gandhis kusine. Maganlal staves også Manilal. Erindringsglimt publiceret i: "Memories of Gandhiji". Indian Review, Madras, marts 1952.
- xx Millie Graham Polak publicerede i 1931 selvbiografien Mr. Gandhi: the Man, om sine oplevelser i Sydafrika. Biografien kan læses som et supplement til Gandhis selvbiografier.
- xxi Bambatha-oprøret 1906.
- xxii Pope, George Uglow (1868). A Tamil hand-book, or, Full introduction to the common dialect of that language. (3rd ed.). Madras, Higginbotham & Co.
<http://www.archive.org/details/tamilhandbookorf01popeiala>
- xxiii Der er andre versioner af denne historie:
'it was for England that Gandhi and Kasturba sailed on the Kilfauns Castle on 18 July from Cape Town.
- Kallenbach, whom Gandhi proposed to take to India, was with them, carrying two pairs of binoculars. When he said that the items were an infatuation, Gandhi offered to throw them into the sea. Kallenbach agreed, Gandhi implemented his word, and the Atlantic was enriched.' Rajmohan Gandhi: Mohandas 2006 s. 186.
- og:
'In 1908, Kallenbach bought a car to surprise Gandhi and fetch him home from prison in Johannesburg. But Kallenbach, was surprised to find Gandhi completely silent on their way home.
For Gandhi the car was an unnecessary expense. For one year the car stood in the garage, unused, and Kallenbach sold it.
- During a voyage in 1914, Gandhi threw two pairs of Kallenbach's binoculars into the sea. The second pair was a precious gift to Kallenbach from his uncle Sacke. All unnecessary luxuries were disposed

- of by Gandhi into the rubbish heap, for instance silver rings for serviettes, because superfluous luxuries would cause distress.' Sarid and Bartolf: Hermann Kallenbach 1997 s. 17.
- The Gandhi National Museum ny oversættelse fra Gujarati juli 2008:
- "Mr. Kallenbach was very fond of binoculars. He had one or two expensive binoculars with him . . ."
- I said, "How good would it be if instead of quarrelling amongst us (we) throw away-this binocular in the sea?" . . .
- I said, "I am throwing it."
- He responded with the same earnestness, "I really mean it. Do throw it away."
- I threw away the binocular . . ."
- xxiv 1887-1978, indisk læge og nationalist.
- Goenka AH, Kulkarni HS. A tribute to the indomitable spirit of Jivraj Mehta. J Postgrad Med <http://www.jpgmonline.com/text.asp?2006/52/3/226/26544>
- xxv Omkring 7. august 1914.
- xxvi Første verdenskrig 1914-1918.
- xxvii 1883-1918. Indisk advokat og borgerrettighedsforkæmper i Sydafrika.
- xxviii 13. august 1914.
- xxix Brev til viceministeren, under secretary? for Indien 14. august 1914.
- xxx 1858-1945, Crewe, Robert Offley Ashburton Crewe-Milnes, engelsk forfatter og politiker. Minister for Indien 1911-1915.
- xxxi 1851-1926, Sir James Cantlie. Leder af the Royal Society of Tropical Medicine and Hygiene. <http://library.wellcome.ac.uk/assets/wtl040083.pdf>
- xxxii Hind Swaraj or Indian Home Rule <http://www.mkgandhi.org/swarajya/coverpage.htm> eller <http://www.forget-me.net/en/Gandhi/hind-swaraj.pdf>
- xxxiii 1860-1926, Emily Hobhouse, engelsk borgerrettighedsforkæmper som specielt beskæftigede sig med de forfærdelige forhold i de britiske koncentrationslejre under boerkrigene.
- Emily Hobhouse Discarded Angel, 9 April 1860 - 8 June 1926 <http://zar.co.za/hobhouse.htm>
- xxxiv Reddy, E.S.: India and the Anglo-Boer War, 1999. http://www.geocities.com/enugareddy/southafrica/1999-India_and_the_Anglo-Boer_War.pdf
- xxxv Med andre ord: Englands største militærhospital, the Royal Victoria Hospital i Hampshire åbnet i 1863. Før første verdenskrig havde hospitalet specielt behandlet tropesygdomme, og under verdenskrigen måtte det benytte frivilligt Røde Kors personale dels på grund af udvidelser af sengekapaciteten og dels fordi stampersonalet blev anvendt ved fronterne.
- <http://www3.hants.gov.uk/hampshire-countryside/rvcp/history-rvcp.htm>
- xxxvi 1865-1959, Charles Henry Roberts liberal engelsk politiker. Viceminister for Indien i begyndelsen af første verdenskrig.
- xxxvii 1858-1918, Thomas Richard Allinson, engelsk læge og diætreformator. Grundlægger The Natural Food Company i 1892. Firmaet sælger stadig fuldkornsbrød efter hans opskrifter.
- xxxviii 1868-1947.
- Charles Mosley, editor, Burke's Peerage, Baronetage & Knightage, 107th edition, 3 volumes (Wilmington, Delaware, U.S.A.: Burke's Peerage (Genealogical Books) Ltd, 2003), volume 1, page 689. <http://www.thepeerage.com/p1304.htm>
- xxxix 1865-1959, Sir Charles Henry Roberts, Liberal engelsk politiker. Embedsmand i det britiske Indien ministerium 1814-1915.
- xl 1856-1926, Swami Shraddhanandji, hindu underviser og borgerrettighedsforkæmper, som bl.a. arbejdede for enhed mellem hinduer og muslimer. En stor inspirationskilde for Gandhi. <http://www.indianpost.com/viewstamp.php/Print%20Size/2.987%20x%202./SWAMI%20SHRADDHANAND>
- xli leder af St. Stephen's College, i New Delhi 1906-1923, ledet af Cambridge missionen. Han var den første inder i en høj position der.
- <http://www.ststephens.edu/StStephens/httpdocs/history/glimpses.htm>
- xlvi 1845-1915, Sir Pherozeshah Mehta, indisk advokat, politiker og borgerrettighedsforkæmper.
- xlii 1870-1924, Uttamlal Trivedi, indisk forfatter; Assistant Secretary, Imperial Citizenship Association.
- xliii 1876-1948, Muhammad Ali Jinnah, indisk-pakistansk politiker. Tilhænger af hindu-muslimsk enhed i Indien. Jinnah var leder af the All India Home Rule League.
- xliv Servants of India Society blev grundlagt i 1905 af Gopal Krishna Gokhale som en borgerrettighedsgruppe og undervisningsorganisation, der ville af med de britiske kolonister i Indien. Efter Gokhale død i 1915, formindskes medlemstallet, bl.a. fordi det indiske kongresparti voksede. Servants of India Society eksisterer stadig.
- xlvi Brev til B.I.S.N. Company, 19. marts 1915.

- xlvi 1856-1926, Mahatma Munshiramj, eller Swami Shraddhanand, hindu underviser og publicist. Myrdet af muslim.
- xlvi Gandhi, Shailesh Chandrakant :The Gandhi Family Members
<http://familytreemaker.genealogy.com/users/g/a/n/Shaillesh-C-Gandhi/index.html>
- xlix Indisk dommer.
- l 1869-1951, Amritlal Vitthaldas Thakkar, indisk borgerrettighedsforkæmper, medlem af Servants of India Society 1914; blandt hans mærkesager var kampen for de urørlige. Medlem af den grundlovgivende forsamling i Indien, hvor han arbejdede for mindretallets beskyttelse.
- li The Smuts-Gandhi Agreement, June 30, 1914.
<http://www.anc.org.za/ancdocs/history/people/gandhi/appendix.htm>
- lii 1861-1942? Madan Mohan Malaviya eller Mahamana Malaviya, indisk underviser, publicist og borgerrettighedsforkæmper.
- liii 1858-1944 Charles Hardinge, 1st Baron Hardinge of Penshurs, britisk diplomat og vicekonge over Indien 1910-1916.
- liv 1868-1933, Frederic John Napier Thesiger, 1st Viscount Chelmsford, britisk statsmand. Vicekonge over Indien 1916-1921.
- lv 1897-1931, indisk kvindesagsforkæmper, stiftende medlem af Bombay Presidency Women's Council og det indiske National Council of Women, gift med industrialisten og finantropen Sir Dorabji Meherbai.
- lvi Beslutningen blev offentliggjort 17. marts 1917.
- lvii 1888-1982 Jiwantram Bhagwandas Kripalani, indisk professor i engelsk og historie. Kripalani sluttede sig til Nationalkongressen efter at Gandhi kom tilbage fra Sydafrika. Senere socialist. Omfattende forfatterskab om Gandhi.
- lviii 1869-1962, Gorakh Prasad, indisk sagfører.
- lix Brev til bystyret i Champaran, 16-17. april 1917.
- lx "Statement before the Court", 18. april 1917.
- lxi 16. april 1917.
- lxii Pressemeddelelse 21. april 1917.
- lxiii 1884-1963, Rajendra Prasad, indisk politiker, Indiens første præsident 1950-1962.
- lxiv Prasad, Babu Rajendra: Satyagraha in Champaran.
- Madras : S. Ganesan, 1928. - 281 s. Anden udgaven fra 1949 er digitaliseret:
<http://ia331329.us.archive.org/1/items/satyagrahaincham029158mbp/satyagrahaincham029158mbp.pdf>
- lxv 1863-1950, Gait, Sir Edward Albert
- lxvi Report of Champaran Agrarian Enquiry Committee, October 3, 1917 & "The Champaran Agrarian Bill, 1917", efter 6. oktober 1917.
- lxvii 23. april 1917.
- lxviii 1892-1942, Mahadev Desai, indisk advokat og borgerrettighedsforkæmper. Fra 1917 Gandhis privatsekretær. Hans omfattende dagbøger Day to Day with Gandhi i ni bind, dækker periode fra 1917-1942 og er en meget vigtig primærkilde til Gandhis liv og gøremål. Mahadev Desais dagbøger, publiceret i 1968, indeholder al kendt korrespondance både til og fra Gandhi. Day to Day with Gandhi/Volume 1 http://www.wikilivres.info/wiki/index.php/Day_to_Day_with_Gandhi
- lxix The word "Mamlatdar" shall include any Revenue-Officer exercising for the time being the powers of a Mamlatdar, of a Mahalkari, or of a Tahsildar or Naib Tahsildar, and any other person who may be specially authorised by the Government to exercise the powers of a Mamlatdar under this Act; <http://www.nagpuronline.com/nagpurcollectorate/laws/mamlatdar/index.htm>
- lxx "Brev til Sir Claude Hill", 26. april 1918.
- lxxi Det neutrale Italien blev allieret i foråret 1915. Bestemmelserne herom er nedfældet i Treaty of London af 26 April 1915. <http://www.firstworldwar.com/source/london1915.htm>
- lxxii "Speech at War Conference", 28. april 1918. & Resolutions VII, IX, and XXII of the Imperial War Conference, April 1917,
http://projectsouthasia.sdsstate.edu/Docs/history/primarydocs/Political_History/ABKeithDoc041.htm
samt Imperial War Conference, 24 July 1918.
http://projectsouthasia.sdsstate.edu/Docs/history/primarydocs/Political_History/ABKeithDoc043.htm
- lxxiii "Appeal for Enlistment", 22. juni 1918.
- lxxiv http://www.maharashtra.gov.in/english/gazetteer/VOL-III-PART-I/1919_PAGE_100_142.pdf
- lxxv 1869-1946, Valangiman Sankarana-rayana Srinivasa Sastri, Liberal indisk underviser, politiker, og borgerrettighedsforkæmper, medlem af the Servants of India Society. Sastri grundlagde the Indian Liberal Federation, fordi han ønskede at samarbejde med briterne. Den oprindelige navnemåde i selvbiografien er bevaret.
- lxxvi Punjab Unrest Before And After / editor H.N. Mittra. - Calcutta: N.N. Mitter. 1921. - 763 s.

- Punjab Unrest Before And After, er en omfattende kildesamling, der bl.a. indeholder afskrifter af store dele af den samtidige indiske debat om Rowlatt-lovgivningen etc. og herunder Hunter kommissionens betænkning. <http://www.archive.org/details/punjabunrestbefo029550mbp>
- lxxvii Arrestationen er beskrevet i "brev til Sir Stanley Reed", 15. april 1919.
- lxxviii Det britiske politis den gang hemmelige overvågningsrapporter af Gandhi og den indiske frihedsbevægelse, blev offentliggjort i 1957. I kilden beskrives politiets version af begivenhederne i Bombay: Palande, M. R. . Satyagraha movement in the Bombay State : on the threshold of Satyagraha/the Kaira Satyagraha, 1918/Rowlatt Bill Satyagraha in Bombay/riot on 11th April in Bombay : Police version. /Rowlatt Bills protest satyagraha in Gujarat. I: A History of the freedom Movement in India vol. II 1885-1920.
http://www.maharashtra.gov.in/english/gazetteer/VOL-II/SATYAGRAHA_MOVT_I.pdf
- lxxix Der er en Horniman biografi i: Sharma, Seema: Development Of Journalism. Anmol Publications, 2005. - ISBN: 8126123435. Se også:
Horniman, B.G.: Amritsar and Our Duty to India.
- London : T. Fisher Unwin. 1920. - 196 s. og følgende værker i bogform:
British administration & the Amritsar massacre,
Jallianwala Bagh commemoration volume and Amritsar and our duty to India,
A friend of India : selection from the speeches and writings of B.G. Horniman,
British oppression in Punjab.
- lxxx Israel; Milton: Communications and Power : Propaganda and the Press in the Indian National Struggle, 1920-1947 ; Cambridge South Asian Studies 56) - ISBN 9780521467636
- lxxxi 1864-1940 Sir Michael Francis O'Dwyer, guvernør over Punjab 1912-1919.
Han deltog i planlægningen af Jallianwala Bagh massakren som fandt sted i Amritsar 13 april 1919. O'Dwyer blev afskediget af Arbejderpartiregeringen i 1920 og han blev myrdet i London af en shik nationalist i 1940 for sit ansvar for massakren.
- lxxxii "Statement on the Punjab by Congress Enquiry Committee", 17. november 1919.
- lxxxiii Congress Report on the Punjab Disorders.
<http://www.gandhiserve.org/cwmg/VOL020.PDF>
- lxxxiv 1888-1953, Asaf Ali, indisk advokat, frihedskæmper og ambassadør.
- lxxxv 1875-1951, Maulana Hasrat Mohani, eller Syed Fazl ul Hasan. Urdu journalist, politiker og parlamentariker. Medstifter af det kommunistiske parti i Indien.
- lxxxvi 1870-1925, Chittaranjan Das eller C.R.Das, indisk advokat og ledende medlem af den indiske frihedsbevægelse. Aktiv i khadi-bevægelsen og medstifter af Swaraj (selvstyre) partiet i december 1922.
- lxxxvii 1873-1938, Maulana Shaukat Ali, Indisk muslimsk politiker og publicist. Leder af Kalifatbevægelsen, og grundlægger af the World Muslim Conference i Jerusalem. Fængslet 1919 og 1921-1923 på grund af sin støtte til samarbejdsnægtelsen. Bror til Maulana Mohammad Ali.